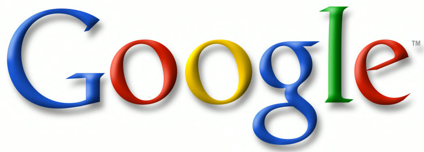
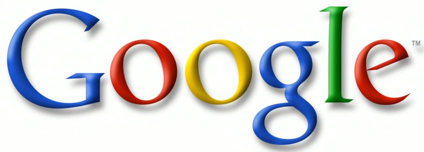
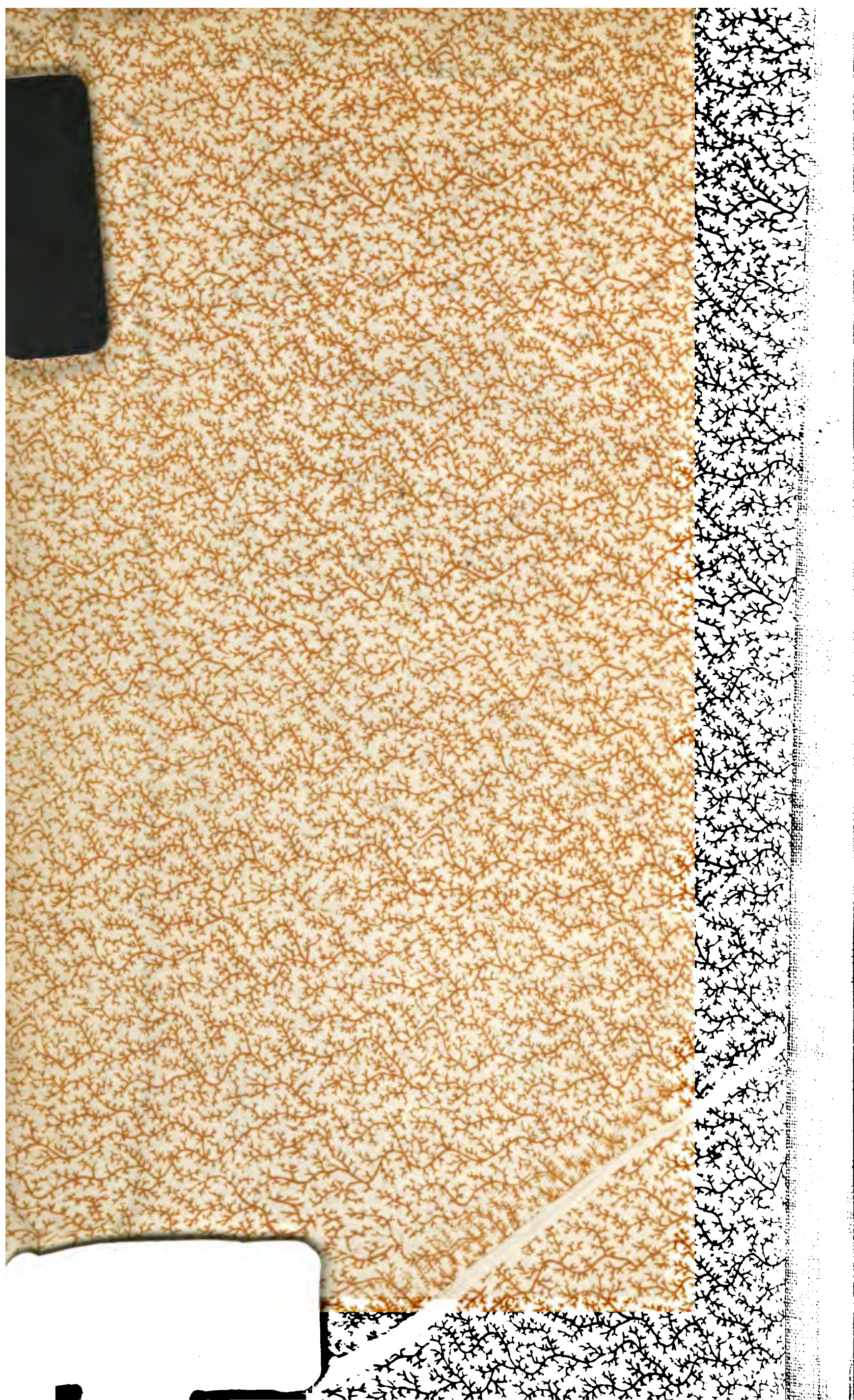
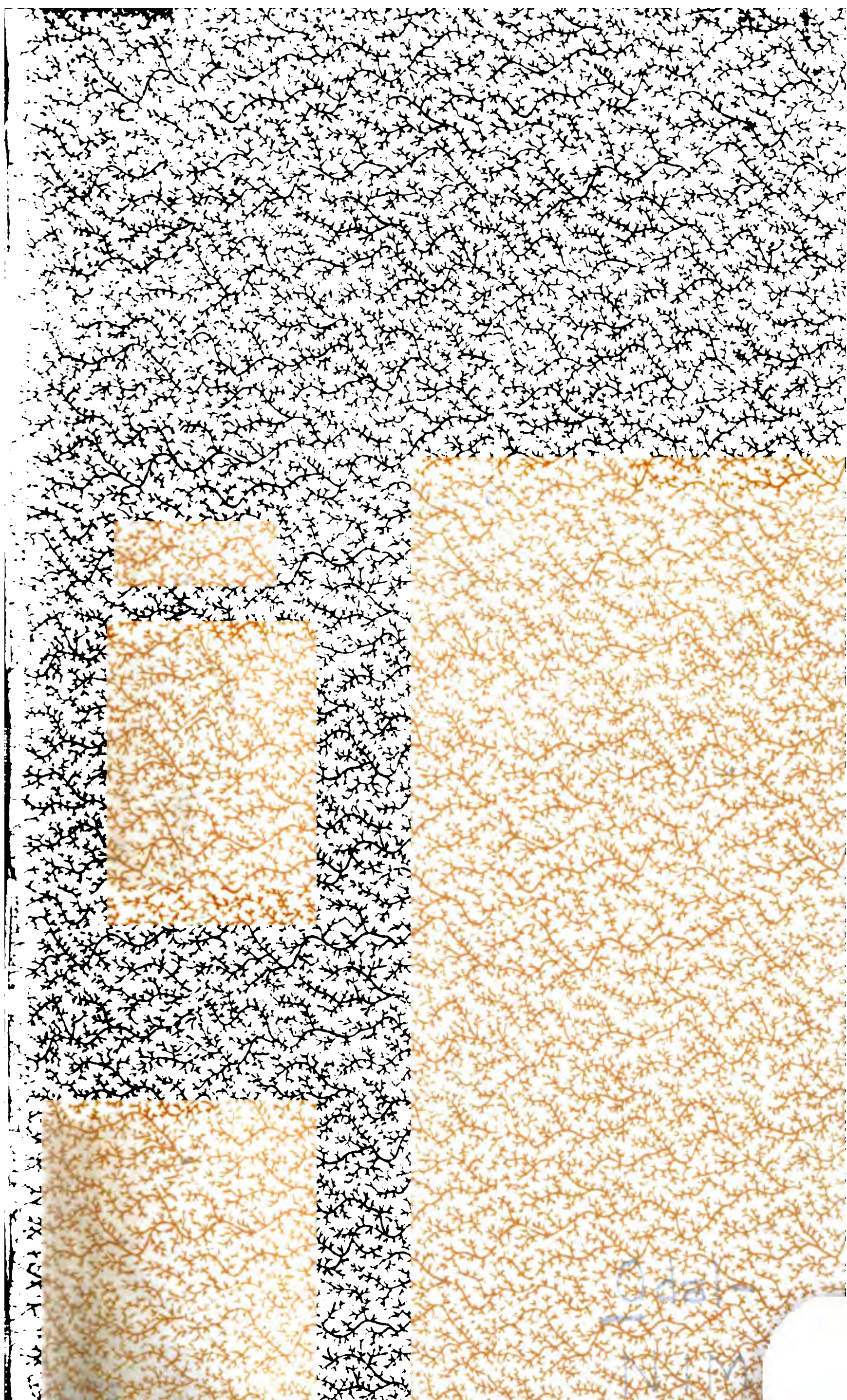

Odal

ODALMANNEN.

Populär Tidskrift,

utgifven

af

HANS JÄRTA.

Första Häftet.

FAHLUN, 1823.

O. U. ARBORELIUS et Comp.

Anmälan.

Endast såsom försök til en populär Tidskrift för ämnen af et allmännare interesse, utgifves detta Häfte och måhända något följande. Utgifvaren föreställer sig de svårigheter, hvilka möta hvarje sådant företag, och han erkänner vågsamheten af sit. Utan biträde af Litteratörer med snille och vidsträcktare kunskaper än hans, kan han icke utföra det efter den plan, som han i sit sinne upgjort. Hittils har han likväl haft försyn, at begära detta biträde äfven af Män, om hvilkas benägenhet at lämna det han kunde göra sig någon förhoppning. Han ville ej inbjuda dem i et Sällskap, hvars ton de ännu icke kände.

Det är vanligt, at en Försökare sjelf utropar Samhällets vinst af det verk, större eller mindre, som han står färdig at frambringa. Men Utgifvaren af denna Tidskrift, ännu oviss om dess fortgång, finner det icke tilkomma sig at förutsäga, huruvida den *skall* blifva nyttig. Han vågar en-

dast påstå, at den *kunde* blifva det, om hans afsigt utfördes med en dertil behöflig förening af krafter. Sverige är et Land, hvars nuvarande Statsförfattning fordrar, men hvars naturbeskaffenhet försvårar omloppet af idéer, och hvars folkmängd icke är nog stor, för at medgifva deras fördelning emellan många särskilda Journaler, hvar med sit noggrannt utstakade och slutna område. En Tidskrift, bestämd för *flera* classer af den bildade Allmänheten, var *Läsning i Blandade Ämnen;* och efter dess erkända gagnelighet i en tid, då Folkets ombud föga deltogo i Statsförvaltningen, må man beräkna den nytta, som en sådan, med enahanda syftning at uplysta Nationens ädlare sinne och at reda dess begrepp öfver allmänna frågor, *nu* skulle kunna verka.

De värderika Tidskrifterna *Iduna* och *Svea*, isynnerhet den förra, hafva förnämligast genom de deruti införda förträffliga poemer tilvunnit sig äfven andra Läsare, än dem, hvilke äro hugade för djupare historiska undersökningar och mäktige at förstå lärda arbeten. Det var dock icke deras Utgifvares afsigt at populärt behandla ämnen för en vidsträcktare Allmänhets omdömes-förmåga. Mindre skrifter öfver sådana ämnen finna nu endast rum uti de Dagblad, innom hvilka, alltsedan tryckfri-

heten stadgades, Sveriges Stats-litteratur egentligen lefvat och haft sin rörelse. Men, delade emellan flera Tidningsnummror, samt styckevis och utan tillräcklig besinning lästa, blifva dessa skrifter snart glömda, äfven då de förtjena en varaktigare upmärksamhet. Den hastiga, men tillika flygtiga idévexling, som Dagbladen befordra, är visserligen nyttig, likväl mera at väcka, än at tilfredsställa et allmänt vishetsbegär. Allena danar den icke et nationligt tänkesätt, öfverensstämmande med det stadiga, lugna och allvarliga lynne, som af ålder utmärkt Svensken.

Då Utgifvaren önskar, at hans Tidskrift må blifva *populär*, fäster han vid detta ord en högre bemärkelse, än den vanliga. Han äflas icke, at vinna för sig och sit företag det hyllande menighets-rop, som förlänar hvad man plägar kalla popularitet; ty, fastän han icke gör sig förmätna anspråk på Efterverldens bifall, ville han dock kunna verka något framom den närvarande stunden. Icke heller känner han sig skicklig, eller befinner han sig i tilfälle, at upfånga en ständigt slingrande såkallad *allmän opinion*, för at i sin Tidskrift framvisa den, ordnad til nödtorftigt sammanhang, och smyckad med lånade phraser af Engelska, Fransyska, eller Spanska publicister och talare.

Men idéer, som småningom utbildat sig hos honom til en sjelfständig öfvertygelse, vill han söka at föreställa på et populärt sätt, nämligen på et sådant, at de må vara fattliga för hvarje Läsare med allmän humanistisk bildning. Då det handlar om en nations cultur, anser han denna medelclass utgöra eller åtminstone representera *Folket.*

Til någon, förr eller sednare synbar, inverkan uti Stats-lifvet syftar hufvudsakligen denna Tidskrift. Dess Utgifvare betraktar Staten, icke såsom et dödt mekaniskt konstverk, utan såsom en organisk skapelse, lifvad af mensklighetens anda. Skön konst i allmänhet, och särskildt Poesin, hvaruti denna anda friast uppenbarar sig, står således i nära gemenskap med hans politiska åsigter, och utgör, efter dessa, et af Statens vigtigaste behof. Han önskade derföre, at poemer af Mästare kunde i följande häften intaga det rum, som några versstycken, författade af en Dilettant, uti detta första blott utvisa. Innom vissa skaldeslag och til vissa föremål anser han dem icke fordra at inskränkas. Han är ej en anhängare af de vittra konstdomare, som i poesin förakta allt annat än formen, men icke heller af dem, som skatta dess värde endast efter innehållets nyttiga redbarhet. Til Statens fullkomligare utbildning verkar Skalden, icke blott

genom de stora och sanna idéer, åt hvilka han gifver en hänförande eller angenämt intagande åskådlighet, utan förnämligast genom väckelsen af det sinne, som allena kan fatta Statens inre väsende och vårda dess helgd. Det är detta sinne för det sköna och det ädla, som bildar den, i en actif bemärkelse, fria mannen; och Män, fria af en egen inre kraft, behöfva menniskosamfunden, mera än allt annat. Den enklaste vårens blomma gifver verksamhet åt denna högre lifskraft, hvilken lyfter menniskan öfver djuren. Trälen, med sina fattiga begrepp om tingens värden, ser henne ej, eller skattar henne ringa. Innom den gärdesgård, som omsluter hans verld, tilegnar han sig intet mera af naturens rikedom, än gräset, som hans boskap, och säden, som han sjelf trängtar at få förtära. Ehuru icke utbildadt, yttrade sig skönhetssinnet uti våra förfäders ädla tänkesätt och ärofulla värf, samt yttrar sig ännu hos vår allmoge i dess fester. Derifrån utgick ock den aktning för *humaniora*, som de gamla upfostrings-anstalterna utmärka. En nyare tids realism har utträngt mycket af dem, likasom njutningarna innom krogstugan småningom afvända den landtliga ungdomens nöjen ifrån majstången. Deremot skryter man nu med frihetsbegrepp, som, i följd af sin materialistiskt negativa ensidighet, föra til råhet och der-

ifrån, förr eller sednare, til slafveri. Hvad annat är den constitutionella friheten, sådan dess allmänna theori upgöres af hennes kortsynta loftalare och ofta af hennes högmodiga Agenter utöfvas, än en stängsel, en upstapling af hinder för hvarje, mera än mekaniskt bestämd, rörelse af Statens organer, jämnväl de ädlaste? Samma makt til motstånd och samma värn för näringsmedel, som de modernaste Statsformerna skola förvara åt folken, äger björnen i sina ramar, och tjuren i sina horn, och vilden i sin stridsyxa. Sina missnöjen, sina lystnader, sit hot framryta de med samma obändiga yttringskraft, hvaruti man nu vill, at den menskliga tankans högsta rätt skall bestå. Controler äga visserligen värde i en Statsförfattning. De kunna likväl blott beskydda, men icke lifva förmågan til frihet; de äro hennes döda försvarsvapen, som fordra at användas af en förståndig vilja. Verksam til något stort och ädelt blifver den skyddade förmågan då först, när det skönas känsla dertil upkallar och leder henne.

Genom denna, nödvändigt ofullständiga, antydning af sina idéers rigtning torde Utgifvaren göra sig misstänkt för hvad man kallar *servilt tänkesätt*, egentligen derföre, at det icke trälar under de begrepp, som höra til det löpande årets

eller månadens öfriga moder innom Europas hufvudstäder. Han vill likväl icke nu i förväg inlåta sig uti något försvar för afhandlingar, hvilkas syftning det må bero af hvarje Läsare, at, efter sit lynne, gilla eller fördöma. För sit lugn behöfver han ej mera, än sit medvetande af afsigter, som icke stå i gemenskap med något politiskt partis. Man skall för öfrigt finna, at han icke så värderar den redbara nyttan, som rådande statseconomiska trosläror det kräfva; och han bekänner genast detta kätteri. Han anser en nations physiska välstånd för et erforderligt medel, men icke för det enda och ej heller det verksamaste, til dess trefnad och makt. Något, som icke är handgripligt, tror han äfven vara af nöden för et så fritt och så ädelt folk, som det Svenska. Utan at misskänna gagneligheten af *de* odlingsföretag, hvartil det allmänna nitet under de sednaste tio åren varit rigtadt, vågar han önska at *andra*, som ej hafva kärr och hedar til föremål, äfven måtte befrämjas, om icke genom lika frikostiga understöd, dock genom något offentligt erkännande af deras värde.

Statsläror, som Utgifvaren finner vara skadliga, och isynnerhet sådana, hvilka, öfverflyttade til hans fäderneslaud, redan der börjat at förqväfva det ädlas säd, skall han icke frukta at söka uprycka.

Men åt deras bekännares afsigter vill han visa all den aktning, som en ogennyttig ifver för allmänt väl, om den ock vore vilseförd af falska theorier, förtjenar. *Magis amica veritas* sätter han til vilkor för den gärd af uprigtig beundran, som han gifver åt en *Adam Smiths* kunskaper och snille, samt åt dess flera utmärkta Lärjungars skarpsinnighet. Men deras System skall han våga at bestrida, särdeles i de delar, hvaruti det synbarligast visar sig, huru et sjelfviskt tidslynne öfverväldigat deras personliga ädelhet.

Critisk, i ordets egentliga mening, det vill säga undersökande, blifver alltså denna Tidskrift. Utgifvaren skulle anse sig icke onyttigt använda den ringa kraft, som vid aftonen af hans lefnad honom återstår, om han kunde bidraga at hejda den fart til dogmatism i frågor om Statens angelägenheter, hvilken man söker at gifva åt et i offentlig verksamhet inträdande slägtes välvilliga ifver. At *pröfva allt och behålla det goda* egnar, äfven i verldsliga mål, et Folk, för hvars frihet, at undersöka Religionens troslärор, det ädlaste menniskohjerta gjöt på Lützens fält sit Konungsliga blod. Men all dogmatism, den må vara theologisk eller politisk, den må yrka en *blind* vördnad för det gamla eller et *blindt* förtroende til något obepröfvadt nytt, kränker denna protestantiska frihet.

För en periodisk Skrift, hvilken, såsom denna, kan komma at innefatta en mängd olikartade ämnen, i flerfaldiga former behandlade, finnes svårligen någon passande titel. Utgifvaren har valt en, som utmärker hans enskilda belägenhet och hans lynne, samt hoppas, at Allmänheten må finna hans Journal uppenbara, om icke i deras skönhet afspegla, de tänkesätt, hvilka af ålder tilhörde Nordens sjelfständiga, ädla, sin Konung och sit Fädernesland trogna, *Odalmän*.

SÅNGER I DALARNA.

I.

Natur, minnen och hopp.

Mig födde ock det Land, som stämde hjeltars sinnen
Til samklang med sin elf och sina fjäll;
Och Sagorna, som ljuda deras minnen,
I mina barndoms-år jag hörde mången qväll.
Jag hörde dem med sorg, ty dagen var förliden,
Den höga kraftens dag, så varm, så ren;
Men från dess sol, ur böljorna af Tiden,
Steg up ännu mot skyn et purpurfärgadt sken.

Af Seklers vågor skymd, men icke släckt, var lågan;
Ännu hon värmde Dalamännens blod.
I drömar låg den slumrande förmågan
Innom en väldig borg, som obesegrad stod.
Jag såg dess djupa graf, dess höga, fasta murar,
Der kämpar gingo vakt mot våld och agg;
Jag läste namnen *Engelbrecht* och *Sturar*
I stjernors ljusa skrift uppå dess blåa flagg.

Hon bredde ut sit skydd utöfver hela dalen,
Der aningsfull jag invid elfven satt;
Och nu et ljud! — men ej från låga alen,
Och ej, som siskans drill, behagligt ljuft men matt.

Det var en mäktig ton, som klingade ur forssen,
En manlig arm, som uphar harpan der;
Och på de dödas grifter föllo korssen,
Och ur den vigda jord steg up en vaknad här.

Jag var ännu et barn; jag kunde lifligt känna,
Men icke tyda undren, som jag såg;
För vek ännu at stridens båge spänna,
Jag fienden dock slog, uti min djerfva håg.
Som spridda ljungeldsmoln, så drogo skilda makter
Sit hot tilsamman emot Svea-land;
Men trygg innom de bergbefästa trakter
En *Gustaf* trädde fram ännu på Mora-strand.

Och gent mot Svears Kung, som i de fordna dagar,
En ädel Höfding stod framför sit folk.
Han var dess far; han vårdade dess lagar;
Och nu i vådans stund han blef dess trogna tolk.
Då hörde jag med fröjd, bekräftadt utaf alla,
Dit svar, o *Beckfriis!* på din Konungs ord,
Och ifrån nejd til nejd dit stridsrop skalla:
"Til värn, ännu en gång, för *Vasas* fosterjord!" *).

*) Sedan Konung *Gustaf III* år 1788 på Mora-strand talat til Dal-allmogen, och då denna et ögonblick besinnade sig, framträdde den dåvarande Landshöfdingen i Dalarna, Friherre *Beckfriis*, och i Allmogens namn lofvade Konungen bistånd. "*Vi skola väl hålla hvad du lofvat*," ropade derefter menigheten.

Ej mer et bildningsspel min unga känsla väckte,
Ej mer en saga blott från fädrens tid;
Ty nu, med samma mod, et yngre slägte
Drog ut från hus och hem, som de, til olegd strid.
Jag då med bitter harm min ålders vanmakt kände,
Men tänkte: plantan blir ock träd en dag;
Och i min själ et heligt nit sig tände,
At yppa Dalas frejd och anda, också jag.

Mig födde ock det land, hvars hjeltelynne klingar
Från *Stjernhjelms* harpa, upstämd af *Wallin;*
Mig hänför ock, på sina lätta vingar,
Af hennes fria ljud den skära harmonin;
Men svalan ej förmår de starka örnar följa
I deras flygt upöfver hennes syn;
Med trånad sväfvar hon invid den bölja,
Som vaggar i sit sköt den rika aftonskyn.

Och här sin vinges spets den skygga hastigt doppar
I skimret, sänkt från solens gyllne klot,
Och tror sig bringa några ljusets droppar
Til skuggan af sit bo vid låga takets fot.
Så sväfvar ock min sång invid de stolta vågor,
Som tyda kraften af en stor natur;
Der flödar glansen af de högre lågor,
Men icke lyftes den med droppen derutur.

Ja Dalelf! den natur, hvars anda mäktat bryta
De stela fjettrarna af vintrens köld,
Står återbildad än uppå din yta,
Så skön, som fordomdags, på kämpens blanka sköld.
Vid dina forssars dån en ymnig ström sig hvälfver
Af minnen och af hopp uti min själ;
Den jord du skyddar, väldige bland elfver,
Ännu ej burit har, och bär ej någon träl.

Jag ser dig, rika bild af slägten som försvinna
I det de lämna nya slägten rum,
Här — fredligt lugn emellan skördar rinna,
Der — störta tvången ned, med vrede i dit skum.
I kedjan af dit lopp du, utan afbrott, sluter
Det kommande til det, som är och var;
Den nya våg, som du i hafvet gjuter,
Från fjällens gamla snö sit höga ursprung har.

Du ej, som stundens bäck, med slingrigt sinne skyndar
Från mål til mål förutan sans och hejd;
Du ej med kärrets gyttja dig befryndar,
Men vårdar, ren som förr, din böljas gamla frejd;
Du minns, at i dit djup sig speglade det öga,
Som spegeln var af *Vasas* tänkesätt,
Af farten i hans känsla för det höga,
Af styrkan i hans nit för Sverges väl och rätt.

Han var dock icke han, som *Engelbrecht*, din broder,
Ej fjällets son, som *Engelbrecht* och du.
Han hade sett de matta dämda floder,
Och såg din fria kraft med hög beundran nu;
Och nu uti hans bröst sig häfde din förmåga,
At bryta våldet, huru fast det stod;
En nyfödd bölja lik, han gick at våga
Det värf, som vågadt var af gångna kämpars mod.

Och honom följde då de fria mannaskaror
I störtadt lopp från berg och skogar ned;
För lag och rätt at trotsa stridens farer,
Var deras ärfda lust och aldrig svikna sed.
De hade följt *Herr Sten*, den unga fallna hjelten,
De segrat med *Herr Sten*, den gamla Drott;
Och kogren hängde än vid deras bälten,
Med pilar fyllda än til bågens säkra skott.

I bredd med Dalas elf gick så den djerfve *Vasa*,
At föra an de lösta krafters svall;
Och manad, ej förskräckt, af våldets fasa
Han såg framför sig blott det resta våldets fall.
Så fast som fjällens grund, så hög som fjällens spetsar,
Hans vilja stod at segra eller dö;
Hans tanke trängde in i fjerran kretsar,
Så sträckt i vidd, så djup, så klar, som *Siljans* sjö.

Ännu hans nordankraft i vårens stormar brusar
Och sliter fjärdens is med mäktig barm;
I däldens unga skog hans anda susar,
En majvind frisk och ljuf och alstrande och varm.
Och ärfd från far till son, med tegen och med kojan,
Hans saga går til sena åldrar hän;
De gamle tala om den brutna bojan,
Och gossen lyss dertil och gläds, på modrens knän.

Så häfder och natur och seder sammanknutit
I Dalaland sit mäktiga förbund;
Kring hjeltars minnen dagens barn sig slutit,
Som intil elfvens forss de unga alars lund.
Och denna jord, som bröts af odalmanna-plogar,
Ger skördar, än i dag, åt odalmän;
Och Schytens lynne innom sina skogar
I våra skogars djup hans ättling vårdar än.

Från hornet ljuder der, af bergen återsvarad,
En seklergammal hjertlig melodi,
Som qvinnans dygd, i enfalden bevarad,
Som mannens lugna kraft, i mätta tonlopp fri;
Ej glädtig som en sång vid klingande pokalen,
Men djup i allvar, i dess uttryck len;
Så dystert skön, som asparna i dalen
En Augusti-natt i månens blyga sken.

Han hör de kända ljud, förrän han ser sin hydda,
Den far, som vänder hem från långlig färd,
Och redan äro nödens sorger flydda,
Men spard den ringa lön, som blef hans flit beskärd;
Och nu med snabba steg han til de sina hastar,
At bryta dem sit tungt förvärfda bröd;
Sin lånta vandringsstaf han från sig kastar,
Uppå sin egen jord han är sit eget stöd.

Hans son kom åter nyss från ynglingarnas läger
Med vidgadt bröst och vapenöfvad arm;
I styrkan skick, i modet sans han äger,
Och hedern slagit rot uti hans friska barm.
Ja Dalas unga här! om du i striden träder,
Så känn din börd och hvad den bjuder dig;
Betänk, at *Stenbock* förde dina fäder
På segrens bana fram i *Carl den Tolftes* krig *).

Men finge, likt den å som framgår utan strider,
Dit lif, o yngling! flyta lugnt och sällt,
Betänk då, at den ånga, som hon sprider,
Ger lif åt skördens brodd på fädrens odlingsfält.

---

*) *Magnus Stenbock* var Öfverste för Dal-regementet, och anförde det i slaget vid *Narva*. Under hans öfverbefäl bidrog detta Regemente til segern vid *Gadebusch*, der bägge anförarne för dess bataillons blefvo svårt sårade.

Betänk, at också du bör friska up med dygder
Den säd, som deras höga lynnen sått,
Och gjut, om icke glans på dessa bygder,
Dock någon frugtbar dagg af ädelhet och godt.

O hör du ej en klang, som flyger öfver träden
I dälden, der du vandrar fri och nöjd;
Och ser du ej, på fältet, huru säden
I vågor sakta rörs af ljudets vågor böjd;
Och svallar ej din blod vid dessa toners susning,
Och flämtar ej af aningar ditt bröst;
Då ve dig! — du är död för all förtjusning,
Ty döft dit öra är för *Stjernhjelms* anderöst.

Men väcker hon din själ utur en neslig dvala,
Men för hon in på dygdens väg din fot;
Var värdig då at hälsas: son af Dala;
Och gå, som fädren gått, et anadt mål emot.
Ej stadnar bergets ström vid närmsta blomsterplanen,
Ej vattnar han den veka sippan blott;
Hans lopp är vändt mot vida Oceanen,
Och granens reslighet betecknar, hvar han gått.

Invid de blåa berg, så töckenlik som dessa,
Och hög som de, en framtid för oss står;
En krans af strålar flammar kring dess hjessa,
Då vårens unga sol på fästets bana går.

Vi gamle icke nå de höjder, hvilka kalla
En yngre ätt med kraft til dristigt lopp;
Men våra häfders röst de återskalla,
Och våra minnens klang besvaras af vårt hopp.

II.

Engelbrecht i Fahlu Grufva *)

Til rådslag, ned i bergets sköte,
Församlat sig de frie Män;
Blott han, som stämde deras möte,
Var ej ibland dem kommen än.
"Skall *Engelbrecht* i dag oss svika,"
Så mullrar deras dofva knot,
"Skall han omsider gifva vika
"För Danske Höfvidsmannens hot?"

Men öfverst nu i Schachtet tindrar
Et ljus, som blir allt mera klart.
Lik vintergatan, malmen glindrar
Från klyft til klyft vid skenets fart.
Nu skönjes kanten af en tunna,
Och der en man, som uprätt står;
Hans färd i djupets natt förkunna
De gnistor han framför sig sår.

---

*) Man känner föga, med historisk visshet, om begynnelsen til *Engelbrechts* djerfva företag. Man vet endast at han bodde vid Stora Kopparberget, och det är troligt at han varit en delägare i Grufvan. Om detta antages, är det åtminstone icke osannolikt, at han först med sina likar, af stor betydenhet innom orten, upgjort sin plan, och at han först sökt at upelda de raska män, som han närmast kände.

"Ja det är *han!*" så ropa alla,
"Ja *Engelbrecht* ej sviker oss!"
Och fröjdens ljud i hvalfven skalla
Vid blixtrar af de svängda bloss.
Och nu de ljusa mannaringar
Sig sluta hop til led vid led,
Då han, från linan der hon svingar,
I dristigt språng sig kastar ned.

Han talar: "Eder varma hälsning,
"Det gamla Kopparbergets män!
"Bebådar våra bygders frälsning;
"Ty om Ert upsåt vitnar den.
"Men icke mig J skolen ära,
"Blott Herren Gud, som gaf Er mod,
"Och kraft, at svärd och brynjor bära,
"Och frihetselden i Er blod.

"Vår styrka hafva mödor öfvat,
"Ej vekt och lätt vårt yrke är;
"Och faran, som oss tidigt pröfvat,
"Är, som en barndomsvän, oss kär.
"Om linan brister, klippan ramlar,
"Jag krossas — men hvad är det mer?
"Jag *lefver* dock til dess, och samlar
"Det spridda ädla, berget ger.

"Men, öfver annat allt på jorden,
"Är friheten vår äflan värd;
"För hvad vi sakna här i Norden,
"Hon blef til vederlag beskärd.
"Vi föga smakat af det ljufva,
"Men kraftens frugter njuta vi;
"Ty vår är våra fäders grufva,
"Och vår skall deras frihet bli.

"Ej länge skall han trottsigt skryta
"Utaf sit våld, den Danske man;
"Ett folk, som mäktar bergen bryta,
"En boja också bryta kan.
"Men slår oss ned den hårda döden,
"Så står likväl vår idrott qvar,
"Som dessa gamla pelarstöden
"För nya hvalf i nya dar.

"Jag fåfängt medlat för den svaga,
"Man mina böner icke hör;
"Och icke båtar det at klaga,
"När härjaren en bygd förstör.
"Då gäller blott, at modigt strida
"Och stäcka våldets segerfärd;
"Må mödrar då och barnen qvida,
"Men mannens tunga är hans svärd.

"Ja våra svärd de skola tala,"
Så ljuder nu et väldigt gny;
"I spetsen ställom oss för Dala
"Vi män, som inga faror sky!"
Snart alla tunnor upåt sväfva
Med man vid man på hvarje kant,
Och blossen sina flammor häfva
I böljor öfver Schachtets brant.

På denna eldflod öfverst gungar,
Som tågets höfding, *Engelbrecht*,
Och själen ur hans öga ljungar,
Förhoppningsfull och oförskräckt.
Han modigt sjunger: "stridens fara
Död eller seger gifva skall."
De närmsta klyftor *seger* svara,
Men *död* de djupa återskall.

(Forts. e. a. g.)

REDBARHET och SVÄRMERI.

I.

Gåsen och Lärkan.

Gåsen.

Hvi flyger du så dristigt up, du arma toka lilla!
Du blir min sann ej fet utaf at flacksa och at drilla.
Betänk, det regnar intet korn från höga molnet ner,
Och aldrig du på himlens hvalf en daggmask kräla ser.
Nej, blif på jorden qvar som vi; ty at i rymden svåfva,
Det nöter dina fjädrar blott, och fyller ej din kräfva.

Lärkan.

Mig skänkte naturen
De rörliga vingar,
Och lusten at sjunga
Och strupen så böjligen skapad dertil.
De redbara tunga,
Dem kräfvan betvingar,
Må kackla bland djuren;
Mit lif är en flygt och dess sällhet en drill.

Gåsen.

Men, lilla lätta sångerska! må du likväl besinna,
At du i luftens region har bara luft at vinna.

Lärkan.

Af luften, den klara,
Jag formar de ljuden,
Som dallrande tyda
Min fröjd, at bebåda den kommande vår,
Då träden sig pryda
I grönskande skruden,
Och blommornas skara
Står up i de flyende drifvornas spår.

Gåsen.

Men jorden är likväl dit hem, och tufvan är dit läger;
At flytta bo til stjernorna du ej förmåga äger.

Lärkan.

Min åtrå ej ilar
Så högt öfver gruset;
Mig vingarna bära
Et stycke från tufvan, men icke til skyn.
Med lunderna nära,
På vågor af ljuset
Jag sjungande hvilar,
Förnöjd af den *jordiska* skönhetens syn.

II.

Ephemèren.

"En morgon redan jag gammal är,
"Och allt i verlden jag noga känner;
"Som rymden vid är min verkningssphèr,
"Och nu mot solen min flygt jag spänner.
"Nog hinner jag än innan middagen dit;
"Ty halfvägs jag är, då jag svingat mig hit,
"Så högt öfver mullen."

"På jorden ser jag föraktligt ned,
"Och på den mask, som i stoftet krälar,
"Han *lefver* — endast af gammal sed,
"Och ej förstår han de högre själar.
"Hans *rymd* är den grop, och hans *tid* den sekund
"I hvilka han rör sig; en kommande stund
"Han mäktar ej ana."

"Men jag et ädlare lif har fått,
"Af phantasi är min ande mäktig;
"Min kropp är formad af månsken blott;
"Med ägg til verldar jag föddes drägtig.

"Nu far jag til solen at värpa dem der,
"Och der skall jag kläcka dem ut til en här
"Af nya planeter."

Så sjöng en dagsmygg ifrån sin höjd,
Tre alnar öfver det låga gruset;
Och redan flyger han, sjelfförnöjd,
Emot det eviga himlaljuset.
Men vingarna äro för svaga, för små;
Han fjeskar förgäfves; det vill icke gå
At sträfva mot vinden.

Snart hvirflar honom tilbaka en flägt;
Ty ödet trycker ock Ephemèren.
Til sansning åter i busken väckt
Mot kraften mäter han nu begären.
Han flyger, men blott ifrån blad och til blad,
At sluta, när aftonen kommer, så glad
Sin lifsdag hos rosen.

DEN DRÖMANDE ROSEN.

Til rosen kom, en aftonstund,
När solen släckt sin sista strimma,
En friare, benämnd *Jon Blund*,
I dunkel öfverrock af dimma.
Men, vid hans första slöa blick,
Den sköna föll i sömnens dvala;
"Godt!" — tänkte han i det han gick —
"De mena *ja*, som icke tala."

Från höjden nu, i sträckt galopp,
Det kom en yster månskens-stråle,
Så smärt, så skär, så snabb i lopp,
Som någon Andalusisk fåle.
På silfverskira ryggen satt
En dröm med guldbestänkta vingar,
Demant-ägrett uppå sin hatt
Och perlor kringom bältets ringar.

Han kastade sig af i språng,
Och, gungande på rosens stängel,
Han sjöng en ljuf romantisk sång,
Med röst och uttryck af en Engel.

De krumpna bladens tröga blod
Hans lätta toner icke rörde;
Blott kalkens doft hans språk förstod
Och klangen af hans stämma hörde.

Han sade: "För dit yttre lif
"Du må *Jon Blund* din trohet lofva,
"Men sköna ros! åt *drömen* gif
"Din själ, ej skapad för at sofva.
"Mot stoftet sänka sig de blad,
"Som, trötta redan, fordra hvila;
"Då må din ande, fri och glad,
"Med mig til högre rymder ila.

"Jag delar der med dig min lott
"I allt hvad herrligt du kan tänka;
"Mit fält af guldsand, och mit slott
"Der kronor af demanter blänka;
"Min park med tusen frugters slag,
"Min älf, der Näckens harpa klingar,
"Och offren af mit folk, hvars lag
"Är hvarje flägt af mina vingar."

En flicka, gift vid sjutton år
Med någon *Blundska* ättens frände,
Det outsägliga förstår,
Som rosen nu i hjertat kände.

På månskens-fålen satt hon opp,
En guldbemantlad Drottnings like;
Och redan flög hon, i sit hopp,
At taga hyllning af sit rike.

Nu dagens härold, tuppen, gol,
Och bladen sig i sömnen sträckte;
Och snart en nytänd morgonsol
Til hvardagslifvet rosen väckte.
Den skygga drömen flygtad var,
Men af hans glans ifrån det höga
Et återsken ännu stod qvar
På tåren i den skönas öga.

DEN METANDE GOSSEN.

(efter Goethe).

Hon kom, hon for, den lätta våg;
Vid stranden gossen stod,
Och lugn och kall på flötet såg,
Som samm med vågens flod.
Men bäst han står, och bäst han ser,
Så hvirflar strömens lopp;
Ur svallet, lyftadt mer och mer,
En qvinna frusar opp.

Hon sjunger, och hon talar så:
"Med listigt goss-förnuft
"Hvi lockar du de mina små
"Dit up i dödens luft?
"Ack! visste du, hur fri och säll
"I vattnet fisken är,
"Du stege ner ifrån din häll
"Och blefve lycklig här."

"Den varma solen gick ju nyss
"At bada sig i sjön;
"Och såg du ej, vid vågens kyss,
"Dess rodnad dubbelt skön?

"Den djupa himmeln, blå och mild,
"O! lockar han ej dig?
"Och vinkar ej din egen bild
"Dig hit at möta sig?"

Hon kom, hon for, den svällda våg
Och sköljde metarns fot.
Så full af trängtan blef hans håg,
Som gick han fästmön mot.
Och strömfrun sjöng, och småningom
Han drogs, han sjelf for ner;
Men aldrig han tilbaka kom,
Och aldrig sågs han mer.

Om STATISTIK.

Forntiden ägde ej den i våra dagar beprisade Vetenskap, som kallas *Statistik*. Den är et foster af nyare begrepp om Stat och om Statens ändamål. Efter dessa begrepp bestå en nations styrka och sällhet uti besittning af nyttiga eller angenäma handgripliga Ting, och framalstring af sådana utgör det yttersta målet för dess verksamhet. De fordra alltså en Vetenskap at mäta, och väga, och räkna hvarje folks materiella production samt dess, såsom capital uplagda, besparing deraf. Småningom har denna låga ensidiga *Statskunskap* utträngt den fordna högre *Statskonsten*.

För Greker och Romare var *Fäderneslandet* en idé, hvilken omfattade mycket mera, än blotta fädernejorden. De *beräknade* icke med döda siffror, utan *kände* i sina lefvande bröst, värdet af denna jord. De bestämde det ej genom upskattningar af säd och gräs, som hon under ett qvinqvennium bar, utan genom heliga minnen af allt det höga, det sköna, det snillerika, det ädla, som hon i sekler burit. Inga njutningar, ingen rikedom, intet af detta materiella goda, som Statistiken upfattar och värderar, kunde stilla den träng-

tan, hvilken dref *Ulysses*, at återsöka sit bergiga *Itaka*. Han erkände, at denna lilla ö icke låg, såsom flera andra, "mot morgonens rodnad och solen;" men, sade han,

"Ofrugtbarare föder hon dock en blomstrande ungdom,
"Och ej något jag ljufvare vet, än Fäderneslandet*).

I en sednare tid voro de Olympiska Spelen Greklands nationalmöten; *Homers* Sånger, Templen och Gudastoderna dess nationalgods. Den cultur, som derifrån utbredde sig, alstrade åt menskligheten förädling, åt Statsförbundet frihet och ära. I dessa gemensama skatter ägde hvarje ibland Hellas's söner sin arfslott, den han, efter sin förmåga, sträfvade at förkofra. Han såg, utan afund, den Persiska vällustlingens yppiga njutningsmedel; Asiaten, så rik han var, förblef dock, i sjelfva det grekiska språkets uttryck af nationens höga tänkesätt, en *Barbar*.

Statshushållning och politisk räknekonst voro obekanta för våra äldsta Nordiska förfäder, med hvilkas öfverdådiga anda man förgäfves söker at förlika vårt sluga, vinstberäknande småsinne. Man

---

*) *Homäros Odysseja, öfversatt af M. Wallenberg*, Nionde Sången, verserna 27 och 28.

må, med någon framgång, bemöda sig at efterapa deras yttre råhet; men den gycklande tilgjordhet, som förråder sig i dessa bemödanden, vitnar, at man icke är delaktig af deras allvarliga mannakraft. Det inre väsendet af deras tid är förgånget, och nedstiger ej från Valhall at uplifva de grofva former, hvilka, införda i Vitterheten och i Konster egnade åt det sköna, endast kunna förvåna såsom vidunderliga figurer i et skuggspel. Icke bör man dock fördöma, såsom lek, den hyllning, hvilken en liflig ungdomskänsla gifver åt det stora framfarna; men icke heller anse för annat, än lek, sådana göthiska bragder, som utöfvas på nutidens vårdshus, och hvarifrån kämparne återvända til handelsboken, eller til revisions-anmärkningarna, eller til vågskålen, eller til statistiska beräkningar af utsäde och boskapsstock, eller, allmännast och hälst, til vira-borden. I begreppet om *värden* skiljer sig den nyare tiden så långt ifrån den gamla, at deras lynnen aldrig kunna sammanjämnkas. Troligen förstodo ej de verklige Göther, at urskilja mergel ifrån vanlig lera; ty den chemiska analysen var dem lika främmande, som den philosofiska. Men de visste, at annorlunda skatta den jordhög, som förvarade en fallen kämpes stoft, och annorlunda det platta sädesfält, öfver hvilket denna enkla minnesvård åt tapperheten stod uphöjd. Njutningar försakade de icke; men de ägde

känsla äfven för andra arter deraf, än dessa, som köpas med materiella ting. De drogo först i härnad, at förlusta sig med bardalek; och sedan, när de ärorike återkommit derifrån, drogo de til gästabud.

Riddaretiden trädde in at tornera på et nytt Historiens fält. Ingen aning ens om Statistik, om sifferräkning använd til menniskoförmågans storhet, kunde upstå uti sinnen, som svärmade för det sköna och det heliga. Ifall någon då hade tänkt det, hvilken skulle hafva vågat at säga åt en Riddare, som under mödor och faror offrat flera år af sit lif, för at slutligen få emottaga et schärp af sin skönas hand: "Herr Grefve! Er arbetskraft är onyttigt förspilld; detta band hade endast kostat Er en tunna säd, om Ni köpt det hos krämaren." Jag tror mig se *Godefroi de Bouillon* framför sin här af Korssfarare, och jag föreställer mig, at en politisk Räknemästare, med manerlig ödmjukhet, öfverlämnar honom en uträkning öfver antalet af dagsverken, som modernäringen skulle förlora genom hans lönlösa företag, at befria den heliga grafven ifrån hedningars rån. Rysligen ljuder den förbittrade härens gny; men, då det tystnar, hör jag en mild stämma, hvilken befaller, at den febersjuke calculatorn skall afföras til något af dessa hospital, som barmhertigheten stiftat bakom lägret;

"Men hvad en tid har höjt en annan tid förnedrar,
"När menskans lösa vett en annan ställning får *)."

Och nu anse vi *Godefroi* för en narr, likasom han skulle hafva för narrar ansett våra sifferräknande Statsmän. Hvilken har rätt? Utan tvifvel vi, ty vårt är ännu det *sista ordet.* Likväl, om icke det ädla, äfven någon gång öfverdrifvet til svärmeri, hade uplyftat menskligheten öfver den timliga nyttans låghet; om icke en *Gustaf den andra Adolph,* med samma mod, men med mera vishet än korsstågens anförare, hade, likasom de, dragit ut at strida och at dö för en idé, hvad vore nu Europas folk? Betande hjordar.

Alltsom svallet af ridderliga känslor sjunkit undan, hafva begreppen om allmän nytta förstenat sig. Sålunda, genom öfvergångsformationer, som det tillhör historieskrifvaren at utreda, har småningom bildat sig den nu rådande Stats-economiska materialismen. I Sverige upkom den efter *Carl den Tolftes* död. Nordens *Alcides* var fallen, och ingen arm fanns, som mäktade at lyfta hans klubba. Men Beräknare framstodo, som kunde mäta hennes cubik-innehåll, samt utreda hennes värde, om hon söndersplittrades til säljbara svaf-

*) Se *Menniskans elände* af Grefve *G. F. Gyllenborg.*

velstickor; och under öfverläggningarna derom uppreste åter den befriade egoismens hydra, hväsande och ettersprutande, sina hundrade hufvuden. *Gustaf den Tredjes* ridderliga svärd afhögg några af dem, men ej alla. Odjuret lefver, och hotar, at ur nya, allt mer och mer vidgade, gap utgjuta vinningslystnadens giftiga ånga öfver nya slägten.

De Statseconomiska grundsatserne äro gamle, ehuru de icke, förr än under det sistförflutna århundradet, kunnat göra sig allmänt gällande. Då man läser 19 Capitlet 24 och följande verser i Apostla-gerningarna, tror man sig läsa en berättelse om något, som tildragit sig i går. *Paulus* ville i Ephesus förkunna *Jesu* heliga lära; men "thet "var en Guldsmed, benämnd *Demetrius*, som gjor-"de silfvertempel til Diana, ther the en stor vin-"ning af hade, som thet handtverk brukade." Denne sammankallade sina Embetsbröder, föreställde dem, huru Paulus "förvändt mycket folk, sägande "at thet icke vore Gudar, som gjordes med men-"niskohänder;" samt visade, at detta förmätna påstående gällde icke allenast deras handtverk, hvilket "i then delen, hvaraf de sin näring förnämli-"gast hade, skulle nederläggas," utan äfven den stora Gudinnan Dianas Tempel, som blefve föraktadt. Genom detta tal, hvilket skickligen svepte en allmän folktro omkring guldsmedernas enskilda in-

teresse, verkade han et uplopp, hvarunder den retade hopen, skriande "stor är the Ephesiers Diana," misshandlade Pauli Lärjungar och tvang honom sjelf at fly staden. Hvarje consequent anhängare af det Stats-economiska system, hvilket man kallat det *mercantila*, tänker och handlar i våra dagar, såsom guldsmeden Demetrius, när det kommer i fråga, at upoffra något af et Lands eller en Corporations handelsvinst åt de ädlare ibland menskligbetens angelägenheter. Likaledes, redan omkring sjuttonhundrade år förr, än de *physiocratiska* lärorna framställdes i system, voro de yrkade af en materialist, med hvilken jag dock ingalunda vill förlikna den redlige Doctor *Quesnay* och hans talrika Lärjungar. Men också blefvo de, redan då, vederlagda, vida bättre än i alla sednare digra afhandlingar, genom det enkla gudomliga svaret: *Menniskan lefver ej af bröd allena, utan af hvart och et ord, som utgår af Guds munn.*

I et nytt Europeiskt Stats-system har den, länge vanvårdade, Christendomen åter blifvit inkallad til nödfallshjelp för samhällsordningen. Men ännu förmärkes det just icke, at den Christna lärans anda uplyftat de rådande begreppen om Statens bestämmelse. At *förvandla stenar til bröd* anses ännu såsom det mål, dit den Gudomliga kraften hos menniskan må sträfva och må ledas.

Under det at Tron öfverspännes til en, oftast lönande, mysticism, försvagas allt mera och mera kärlekens förmåga til oegennyttig handling. Hjertats rörelser mot det ädla, det sköna, det goda, stängas innom det enskilda lifvet; i det offentliga verkar endast det beräknande sinnet för nytta. Man upmanar nationerna at oroligt fråga: *hvad skola vi äta? hvad skola vi dricka? hvad skola vi kläda oss med?* Men ingen helig röst, ifrån det öfver heden uphöjda berget, säger dem, at *lifvet är mera än maten, och kroppen mera än kläderna* *).

At förnedra ändamål til medel, och deremot uphöja medel til ändamål, synes utgöra et ibland hufvuddragen i den nuvarande tidens lynne. Religionen hyllas som en polis-anstalt; vetenskap och konst, då man finner sig icke kunna alldeles umbära dem, användas såsom tjenstepigor til nödiga hushålls-sysslor, eller, der de äro synnerligen gynnade, uptagas i de förnämare husen för at leka med barnen. Deremot, istället at blott underhållas såsom medel til menniskoförmågans högre utveckling, sättes det physiska lifvet til ändamål för denna förmågas hela verksamhet. Emedan själen behöfver en kroppslig hydda, anser man

*) *Jesu* Bergs-Predikan hos Matheus.

Staten endast vara en ordnad sammanställning af sådana, hvar på sin afmätta och fredade tomt. Förvandlande alltså Stat til Stad, beräknar man dess styrka, efter antalet af bostäder, samt dess Styrelses förtjenst, efter dessas yttre tilstånd, efter vallarna omkring dem, efter brandredskapen o. s. v. Men man sörjer icke för innevånarnes lifliglet och kraft, obekymrad om de tvina bort under armod och olust, eller förhärjas af en smittande pest.

I öfverensstämmelse med det hela handlar äfven i hvarje del den nyare mekaniska Statskonsten. Verkningsmedel, icke verkningskraft, söker den at utvidga. Stats-economerne dela sig i Secter, hvaraf den ena påstår, at et samladt capital af redbart mynt, och den andra, at ymniga förråd af natur-alster utgöra en nations rikedom; den ena följaktligen gifver företrädet åt den utrikes handeln, som inbringar främmande penningar, och åt de slöjder, som förädla råa ämnen til varor för denna handel; den andra åter åt jordbruket och de näringar, hvilka uphämta eller frambringa naturens omedelbara gåfvor. Men desse Statskloke, tvistande om national-rikedomens natur och orsaker, undersöka ej orsaken, hvarföre en nation må sträfva at blifva rik på jordiska ting. De utreda icke förhållandet emellan tilgång på så-

dana ting och den oupphörliga utveckling af menskighetens kraft, hvartil Staten i evighet sträfvar; undersöka icke, om ej vissa sätt, at förvärfva physisk rikedom, kunna leda til andeligt armod; samt uptaga icke i sina beräkningar medlen til de ädla njutningar, som det inre sinnet hos menniskan gifver henne, eller til uppehälle för det national-lif, hvilket ej hämtar sin föda ur magen. De löjliga försöken at bestämma en skillnad emellan productift och icke productift arbete, emellan närande och tärande medlemmar i samhället, visa tydligast, på hvilken låg ståndpunkt de Stats-economiska Lärosystemen befinna sig, och måste förblifva, så länge de göra anspråk på sjelfständighet, och icke medgifva sig endast vara underordnade delar af en högre Statsvetenskap. Productif är, efter *Adam Smiths* skattning, den konst, som tilreder rusande drycker, hvilkas öfverflödiga bruk förnedrar menniskan til det vämjeligaste ibland djur. Närande, och följaktligen nyttig, Statsborgare är den store brännvins-tilverkaren, som använder sit capital och sin idoghet at förvilda och förfäa folket i nejden omkring sig. Oproductif åter är tonkonsten, emedan dess omedelbara product, välljudet, ej kan upläggas; emedan den måste njutas i samma ögonblick den frambringas, och icke, såsom brännvinet och skinkan, kan sparas til kommande fröjdedagar. Tärande, och alltså skadlig,

medlem i samhället är Virtuosen, emedan den känslolyftning, han upväcker, icke verkar så ögonskenligen och så länge, som et redbart rus. Tärande, likasom lösdrifvaren, äro ock, efter denna theori, Statsmannen, Religionsläraren, Vetenskaps-idkaren, Domaren, som vårdar samhällets inre fred, och Krigaren, som försvarar dess sjelfständighet. De frambringa icke sådana producter, som kunna säljas på torgen eller i krämarebodarna, och andra hafva ej detta, bortom alstringsstunden fortfarande, *bytesvärde*, hvilket den materialistiska rikedoms-theorin endast erkänner. Til förvärfning af det national-capital, som hon skattar, och hvars förkofring hon åsyftar, fordras också den ytterst möjliga söndring af menniskokraften, ty genom arbetets ytterst möjliga delning upkommer den högsta varu-production, enligt det af *Smith* anförda och af hans Lärjungar sorgfälligt uprepade erfarenhets-beviset, hämtadt ifrån tilverkningen af knappnålar. Mennisko-samfunden, betraktade fordom såsom organismer, uti hvilka hvarje lem var delaktig af det helas lifskraft, eller såsom verldar, der hvar liten atom afspeglade det stora systemet, blifva sålunda machiner, sammansatta af hjul och stänger och trissor, hvilka, hvar och en innom sin egna vidare eller trängre krets, röra sig, beroende af hvarandra, så länge det mekaniska verket håller, men, om det går sönder, lediga och passande

et inflyttas i hvilket annat, som en ny machinist framstår at förfärdiga. Knappnålshufvudet allena sysselsätter, i en väl ordnad fabrik, tre särskilda classer af arbetare, hvar med sit lifstidsyrke, ifrån hvilket deras menniskoförmåga ej kan afvika, utan at productionen och, i följd deraf, national-rikedomen skall förmindskas. Äfven til dessa värf, som anses för oproductiva, har capitaliseringen och dess medel, arbetsdelningen, utsträckt sig, befrämjade genom bruket af en gemensam representant för bytesvärden, penningen, samt genom uptäckter af sätt, at mekaniskt söndra snillets och mannamodets kraftyttringar. Den legde Fosterlands-försvararen nederlägger nu icke med individuel styrka och rådighet en eller flera af den fiendtliga hären. Krutets upfinning har förvandlat krigskonsten til en mekanism. Artilleriets allt mer och mer fullkomnade verktyg uträtta på fälten mera, än den lefvande mannakraften, för hvilken endast de bergiga landen ännu erbjuda tillfällen til en friare verksamhet. Likaså på det öpna hafvet afgöres segern förnämligast af skeppens byggnad och värlighet *). Boktryckerikonsten, hotande at

*) Sveriges bergiga land och skärgårdar anvisa åt dess försvarare stridssätt, under hvilka det enkla mannamodet kan göra sig gällande. Äfven denna ibland våra naturfördelar är värd en högre upmärksamhet,

til oändlighet utgrena kunskapsfördelningen, gör den lärde til arbetare på något särskildt stycke af et helt, som intet menniskohufvud förmår at omfatta. En *Plato*, en *Aristoteles*, en *Baco*, innehafvare af sin tids hela vishet, kunna sålunda ej upstå i den nyare verlden. För at likväl söka at sammanhålla det mångfaldiga i Vetenskaperna, och för at bringa det döda capitalet deraf i omlopp; förena sig dessas idkare uti lärda samfund; men äfven de måste delas i classer, likasom de lägre menniskofärdigheterna äro skiftade emellan verkstäderna för särskilda skrån.

Ur detta allt söndrande tidslynne, och såsom rönsamling för de materialistiska Stats-theorierna, har Statistiken upkommit. Med hjelp af de beräkningar, som den lämnar öfver hvarje folks tilstånd, och som den upställer i åskådliga Tabeller, tror Statsmannen, innom sit cabinet, och Statsläraren, vid sit skrifbord, sig hafva hela jordklotet framför sig, mönstrar dess särskilda kända nationer, samt bedömer deras olika krafter, deras sällhet och makt, såsom den råe örtletaren innom några timmar skådar och räknar naturens rikedom,

än man vanligen deråt gifver. Vikingarnas dristiga anda kan bevara sig i det land, hvars beskaffenhet väckte och utbildade den.

samlad och upklistrad uti et herbarium. "Men", säger *Heeren*, "finnes det väl, innom vetenskaper-"nas hela omfång, en enda, hvilken blifvit så för-"nedrad til et tanklöst fuskareverk, som *Statisti-"ken*. Gifver upgiften af menniskors och fänadens "antal, gifver i allmänhet Statskroppens sönder-"styckning tilräcklig kunskap om en Stat? Då vo-"re också Anatomen en menniskokännare, emedan "han dissequerar lik."

Men derföre, at hvarje Stat lefver, at den icke är et lik, blifva de Statistiska beräkningarna öfver dess krafter *alltid* osäkra, *oftast* falska. Statistiken har likväl, allt mera och mera, vunnit insteg och förtroende äfven hos oss Svenskar, hvilkas natur-förhållanden, samt deraf bildade urgamla lynne och bestämda mångsidiga verksamhets-rigtning, hade bordt freda oss derifrån. Det är således af vigt äfven för oss, at närmare undersöka denna moderna vetenskaps grunder, samt at utstaka gränsorna för dess användbarhet.

Den har til ändamål at bringa folkens krafter, statsbördor, och förmögenhets-tillstånd under arithmetisk beräkning. Är nu detta möjligt? Eller innebär icke en sådan afsigt, ovilkorligen upfattad, en orimlighet?

Til *all* räkning fordras någon bestämd qvantitet, med hvilken andra, kända eller okända, skola jämnföras och mätas. Men för de statistiska beräkningarna finnes ingen enda *enhet* gifven. Den politiske räknemästaren adderar, subtraherar, multiplicerar och dividerar således ouphörligen enkelheter af skiljaktiga qvantiteter, och talen, som derigenom upkomma på papperet, hafva ingen motsvarighet i det verkliga samfundslifvet. De kunna endast närma sig til sanning, i samma mån som Staten närmat sig til et dödt machineri, uti hvilket samhällets medlemmar verka såsom räknebara ting, och icke såsom lefvande beståndsdelar af en frisk organism. Statistiken förutsätter mekaniserade Stater, med aftynande anda och kraft, och det värde, som denna vetenskap i nyare tider vunnit, röjer alltså lågheten af de moderna politiska begreppen, samt de derefter bildade statsinrättningars rigtning at förnedra mensklígheten.

Detta, som det synes, hårda omdöme kräfver at bevisas. Jag vill derföre med några exempel ådagalägga, huru man i statistiska beräkningar adderar, såsom jämnlika enheter, de i et fritt och lefvande samhälle mest olika qvantiteter, och huru dessa räkningsutslag endast då kunna blifva approximatift rigtiga, när samhället består af slaf-

vår, hvilka så nära, som de särskilda djurslägtens individer, likna hvarandra i förmåga, i verknings-drift och i behof.

Ibland det första, som Statistiken öfver et Rike uptager, är dess folkmängd. Man sammanräknar de menniskor, som der lefva, til et tal, med hvilket man mäter talen af menniskor i andra riken, och derefter afgör dessas förhållanden til hvarandra i försvarsstyrka och productionskraft. Antingen är nu denna addition aldeles orimlig, eller förutsätter den, at den ena mennisko-enheten skall, åtminstone i det närmaste, vara lika med den andra. I Indien, der, under despotisk styrelse af Staten, hvarje man, sperrad innom sin cast, verkar såsom hans förfäder verkat i tusende år, kunde en sammanläggning af sådana enheter, behörigen classificerade, leda til någorlunda säker kunskap om allas förenade kraft. Men innom Stater, hvarest den mångfaldiga menniskoförmågan kan fritt utveckla sig i alla rigtningar, betyder ofta en hjelte eller et snille mera, än millioner vanliga menniskor, ibland hvilka äfven skiljaktigheterna i duglighet och drift äro oberäkneliga. När man vid början af revolutionen upskattade Frankrikes folkmängd, gällde i det hela talet, som jämnfördes med andra Staters, blott för en 27,000,000:del den då obemärkte *Napoleon Bonaparte*, hvilken

dock några år derefter nedtryckte med sin individuella kraft den Europeiska Continentens mannstarkaste nationer. En mantalskrifvare bland oss vet han väl, då han insätter en etta i sin Längd, om denna betyder ett onyttigt dumhufvud, eller en ännu okänd Polhem, hvars snille skall upfinna och anvisa sätten at utvidga näringar, som gifva försörjning åt hela folkclasser? Äfven der det individuella värdet är mera utveckladt, finnes ingen expression derför i folkmängds-tabellerna. Samma etta betecknar Grefve *von Platen* och den trögaste jordgräfvaren vid Götha Canal; uttrycker en lifskraft, som verkar för nationens ära, sjelfständighet och välstånd i sekler, och en, som blott arbetar för sit eget uppehälle intil nästa dag.

På samma sätt förhåller det sig med de statistiska beräkningarna af särskilda nationers stridskrafter. Det är sannt, at ju mera krigskonsten vunnit i mekanisk fullkomlighet, desto mindre skiljaktiga blifva mannamodets enheter, och desto säkrare jämnförelserna emellan arméers folkstyrka. Men ännu kunna i leden, eller framför de smärre afdelningarna af sådana, stå män, af hvilka en enda, om ödet framkallade honom, skulle betyda mera än en här af många tusende man, såsom de lysande exemplen ifrån Frankrikes krigshistoria

sedan 1792 utvisa. Äfven förmår ännu en Befälhafvare at, genom moralisk inverkan, förhöja sin folkstyrka utöfver den efter stridsmännens antal calculerade. *Carl den Tolfte* räknade icke blott, utan kände sina *Gossar blå*, då han, i stället at sträcka gevär för en tiodubbel öfvermakt, anföll denna och segrade vid Narva. En enda man mer eller mindre i en krigshär borde, efter arithmetisk räkning, ej betyda mycket; men om vid Marathon den enda mannen mindre varit *Miltiades*, eller vid Salamis *Thémistocles*, så skulle vi nu knapt veta, at et Athén funnits; så hade menskligheten saknat den cultur, som derifrån, under följande tidehvarf, utgick, och som ej skall upphöra at bära frugt, så länge räknekonsten icke ur hvarje menniskosinne utträngt känslan för det fria, det sköna och det ädla.

Hvartil gagna då räkningarna öfver producerande eller väpnade folkmassor? Jag skall längre fram visa, huru dessa, likasom alla andra statistiska upgifter, med urskillning granskade och använda, kunna vägleda en högre omdömesförmåga, och sålunda vara af nytta. Men låter man dem gälla för mera, än *anledningar* til forskningar, som djupare ingripa i menniskonaturen och i hvarje Stats särskilda organisation, så skola de föra til falska begrepp och derifrån til skadliga och fega

handlingar. De hjeltar, som vågade at anse Schweitz och Nederländerna kunna befrias ifrån oket af den Österrikiska öfvermakten, voro icke statistiske beräknare af folkmängd och materiella stridskrafter. Om de handlat efter våra begrepp, så hade de i stillhet njutit sina enskilda fördelar, och sökt at gagna samhället endast genom en ökad production af sina gods och sina hjordar. Allt vågsamt stort i verlden hade varit ogjordt, om de andliga krafterna dertil blifvit skattade efter reglorna för mätning af kroppsliga qvantiteter.

Säkrare, än at utröna hvad en gifven folkmängd förmår verka, synes det vara at beräkna hvad den förtär. I denna mera af det physiska beroende del borde man tro, at Statistiken vore ofelbar, och at man således ifrån consumtion skulle någorlunda säkert kunna sluta til production. Men, äfven såsom djur, är menniskan oberäknelig, och försöken, at bestämma en ration för dess utfodring, såsom för kons och hästens, möta dagliga motsägelser af erfarenheten. Man har för detta ändamål med mycken omsorg bemödat sig, at utröna de särskilda andelarna af födämne uti olika producter ur det animaliska och ur växt-riket. En af Frankrikes namnkunnigaste Lärda, *La Grange*, som användt sin utmärkta calculations-förmåga på en method at reducera til marker af säd och kött

det närande värdet af olika mat, har påstått, at menniskokroppen fordrar för året en bestämd *bar-last* af sådana marker *), hvilken han äfven, efter Franska soldat-portionen med afdrag af en femtedel för qvinnor, ålderstigna och barn, utsatt til 511¾ livres Fransk vigt af säd, förmodligen hvete, och 146 livres kött, men, efter tilförseln uti slutna Franska städer, til 583¾ livres säd och 80 livres kött för hvar person, äldre och yngre sammanräknade, om året; grönsaker, höns och villebråd, fisk, ägg, samt vin och andra stärkande drycker deruti ej inbegripne. Ifrån denna beundrade uptäckt har en ibland de nyare Statseconomerna, *Ganilh*, ansett de vigtigaste *philosophiska, moraliska och politiska betraktelser* vara at härleda, samt deribland den, at i et land, "der hvar-"je individ icke har för året 657 til 663 ℔ föd-"ämne, finnes intet borgerligt samhälle, ingen ord-"ning, ingen moral." Men innom en Dalkarls hushåll belöper sig icke, åtmindstone ej i nödår, en

*) "Les hommes," säger han, "ont besoin, en général, "du même poids donné d'alimens, comme d'une es-"pèce de *lest*, qui dépend de la constitution humaine, "et la différence de nourriture ne consiste que dans la "proportion du blé et de la viande, ou des autres a-"limens, qui les représentent." Se *Théorie de l'Economie politique par M. Ch. Ganilh.* 1 Tomen sid. 34.

sådan barlast för hvar person, äldre och yngre, ehuru de kropps-ansträngningar, som et hårdt climat fordrar, skulle göra för nordbon en starkare utfodring nödig, än den, hvarmed söderländningen kunde vara belåten; och likväl lefver Dalkarlen i et borgerligt samhälle, der ordning, religion och sedlighet gälla troligen lika så kraftigt, som i någon Fransk provins. Schlesiens idoge och sparsame arbetare njuta säkert icke en qvantitet af födämne, som, reducerad til säd och kött, svarar mot den af *La Grange* beräknade. I en belägrad fästning måste ofta soldat-portionen til det yttersta möjliga förknappas. *Massenas* här, innesluten i Genua, lefde sålunda flera månader uselt; men ordning och moralitet lärer man dock icke kunna bestrida de tappra krigsmän, som icke förmindskade sina ärofulla mödor, i samma mån, som deras dagliga mått af föda måste inskränkas.

För at beräkna productionen af nytliga ting, är man angelägen at utröna vidden af et lands frugtbärande jord, storleken af dess boskapsstock, antalet och arterna af dess fabrications-verktyg m. m. Men hvad vet man med någon säkerhet, äfven om man noggrannt känner dessa naturens och idoghetens alstringsmedel, åt hvilka en högre eller lägre menniskokraft allena kan gifva en högre eller lägre verksamhet? Det ena tunnlandet

af en bördig jordmån, sorgfälligt odladt och bearbetadt, lämnar en mångfaldigt rikare afkastning än et annat, af svagare naturkraft eller vanhäfdadt. En ringa hjord, af godt slag, väl född och väl ansad, producerar vida mera än en större, men dålig til sin art och vårdslöst underhållen. I våra Bergslagsorter uträttar man med en enda stark häst flera och tyngre arbeten, än i andra provinser med et eller annat par af dragare. Alla sammansatta machiner eller enklare verktyg, til hvilken mekanisk fullkomlighet som hälst upbragta, äro onyttiga, intildess menniskostyrkan och menniskofliten sätta dem i rörelse. Således, när Statistiken öfver et rike eller en provins upgifver, at densamma innehåller åker och äng til et bestämdt tunnlandtal; at der framfödes et visst antal af hästar, oxar, kor, får, getter m. m.; at der finnas så och så många särskilda fabriker och verkstäder med så och så många väfstolar och andra machiner; så framställa de skenbart noggranna Tabellerna endast resultaten af additioner, i hvilka den ena enheten är flerfaldigt större, än den andra af de såsom jämnlika sammanräknade, och hvar och en, helt och hållet eller mestadels, utan annat värde, än det, som beror af något oberäkneligt, nämligen af de menskliga behofven samt af den menskliga förmågan och viljan.

Tingens relativa bytesvärden uttryckas med

en qvantitet, som antingen réel eller idéel, synes vara bestämd, nämligen med *penningen*. De skilda betydelser, som Statseconomerne fästat vid detta abstracta begrepp, bevisa likväl, at det är et x, som i olika eqvationer gäller olika. Penningen, säger den ene, är en *vara*; då måste ock dess värde, likasom alla andra varors, bestämmas af behof och tilgång, samt följakteligen vara underkastadt samma omvexlingar, som deras värden. Den är icke nödvändigt en vara, säger en annan, men en *varumåttstock*; och då förändras denna, alltsom qvantiteten af densamma växer eller förmindskas uti verlden eller särskildt innom et land. En tredje Theorist åter påstår, at penningen endast är en *invisning* på arbete, en öfverlåtelse af den rätt, som et visst qvantum förrättadt arbete gifver til et deremot svarande qvantum arbete at förrättas; och då ankommer denna representants värde på det representerade arbetets, hvilket, likasom dess producters, är ombytligt efter ständigt skiftande förhållanden af öfverflöd och brist. Hvilken bestämdhet äger då penningens enhet, den må kallas riksdaler, pund sterling, franc, gyllen, eller huru som hälst, den må bestå af myntade metaller eller af paper, föreställande sådana, eller, såsom Negrernas okroppsliga *macuter*, vara blott et räkningsuttryck? Allsingen. Lika omvexlande, som allt jordiskt, kan detta tings relativa värde endast

för et ögonblick fixeras. Densamma riksdaler, som i dag, eller i Stockholm, är värd en viss qvantitet af någon vara eller af något arbete, är i morgon, eller i en aflägsen landsort, värd en helt annan qvantitet af samma föremål för menskliga begär. Men icke nog härmed; samma riksdaler, i samma stund och på samma ställe, gäller, i förhållande til de enskilda behofven deraf, mera i den ena handen än i den andra. Den lilla summa af riksdalrar, för hvilken den fattige arbetaren kan köpa sig sina förnödenheter under et år, förslår kanhända icke til en enda middagsmåltid, som den högre Embetsmannen är, eller den rike krämaren anser sig vara, förbunden at anställa. Huru svikliga blifva då icke de beräkningar, som i riksdaler-tal upgöras öfver en nations välstånd? Huru fåfänga de bemödanden, hvilka man använder för at gifva åt penningen et absolut värde, oberoende af moraliska förhållanden? Huru orimliga alla jämnförelser emellan särskilda nationers statsbördor, då dessa upskattas til penningar, och derigenom til vissa andelar af *det* capital, hvaruti man vanligen anser all rikedom bestå? Huru småaktig den niskhet vid nödiga anstalter för Statens yttre och inre försvar, och för utbildningen af dess krafter, som sorgfälligt iakttages af statshushållare med penningeräknarens trånga begrepp och sträfva ogina lynne?

Under det at man ansett penningen äga eller kunna få et fixeradt värde, gällande för mera än en gifven tid och et gifvet ställe, har man misskännt dess omätbara inverkan i samfundslifvet. Man har ej betänkt, at, ju friare detta lif är, desto verksammare måste den kraft vara, som sätter njutningsmedlen i omlopp, och som förbinder en förgången idoghet med den närvarande och den kommande. Men blotta penninge-capitalets belopp, icke dess organiska rörelse, icke den allmänna crediten innom en nation, kunna de statistiska räknemästarne upfatta, likasom anatomen endast kan bestämma det döda hjertats storlek, men icke graden af det lefvandes verksamhet, at fortdrifva bloden uti alla menniskokroppens ådror.

På de allmänna theorierna, och derifrån på de practiska öfverläggningarna och besluten om nationers statsbehof och beskattning, verka förnämligast dessa räkningar, hvilka antaga penningen til en stadig värdemätare. All den flerfaldiga kraft, som et folk använder eller ytterligare behöfver använda, för at underhålla och förädla sit samhällslif, uttryckes med en penningesumma, sammansatt af många mindre för de särskilda statskroppens organer. Denna totalsumma ställer den statistiske calculatorn i jämnförelse med andra nationers för samma ändamål använda kraftsummor, samt hvad

och en af dessa med folkmängden och med dennas beräknade production. Derefter upgöras reglor, som skola bestämma, huru mycket af sin, i penningar likaledes skattade, inkomst et folk tål at aflämna til Staten; och efter sådana reglor, hvarom likväl Statseconomerne icke äro och förmodeligen aldrig blifva ense, mätes förhållandet emellan hvarje särskild nations allmänna bördor samt förmåga at dem draga. Man bekymrar sig icke med at undersöka, huruvida en mera fullkomnad, och derigenom kostsamare, statsorganisation gifver den tyngre beskattade nationen et friare och trefligare samfundslif; ty frihet och trefnad kunna ej bringas under sifferräkning. Statsborgaren, tänker man, njuter ungefärligen samma skydd för sit lif och sin privategendom i det ena landet, som i det andra; och til hvad mera behöfver han bistånd af samhälls-föreningen? Men i det ena landet, der Styrelsen icke hushållar med anstalter at försäkra framtida slägtens sjelfständighet, välstånd och förädling, betalar han dyrare, än i et annat, sin statsborgarerätt. När då detta moraliska lifsmedel skattas på samma sätt, som de physiska, skall godt köp derpå blifva det mål, dit alla patriotiska omsorger vändas; och, såsom skadlig statsluxe, fördömer man allt sådant bruk af nationalkraften, som blott befrämjar de heligare ibland mensklighetens angelägenheter. Stränga brottmålslagar och

en verksam polis skydda måhända tilräckligt den enskilda säkerheten, och til hvad yttre ändamål behöfves då religionen? Hvartil skön konst och högre vetenskap, då jordbruk och slöjder, dem förutan, rätt väl kunna drifvas? Hvartil national-ära, då äfven en ofrejdad nation kan mätta och kläda sig? Statistiken visar, huru mycket allt sådant öfverflöd kostar et folk, och på tydliga räkningar grunda sig de välmenta förslagen, at göra det rikt och lyckligt medelst indragning, än af religions-stiftelser, än af upfostringsverk, än af esthetiska bildnings-anstalter, än af sådana stora national-företag, som icke genast gifva vanlig discont-ränta på deruti nedlagda penningar, — korteligen af allt, som endast uppehåller eller stegrar Fäderneslandets moraliska pris. Värdet af mera yppiga förfäders idéella qvarlåtenskap kan icke vägas eller mätas; men den handgripliga vinsten af deras åker, och äng, och skog, och grufvor, och verkstäder är beräknelig; och intet annat fidei-comiss, än det, som med siffror i et arfskifte kan betecknas, anser man den besittande generationen vara förpligtad at lämna, oförskingradt och förkofradt, åt en kommande. Skulle väl vi Svenskar, lefvande i en uplyst tid, erkänna oss äga någon förbindelse, at, utöfver hvad Staten nödtorftigast kräfver, upoffra en del af våra enskilda njutningsmedel, för at underhålla det svärmeri och

den nationalstolthet, som ledde våra högmodiga förfäder til så många däraktiga statsutgifter? Derföre, at de byggde kostsama stenkyrkor, då de kunnat nöja sig med brädtempel, och lönade ständiga religionslärare, då de kunnat vara belåtne med bön- och postill-läsare, hyrda för dagen, skola väl vi hålla oss oberättigade at förvandla, de förra til spanmålsbodar, och de sednare til magasins-förvaltare med förknappade inkomster? Derföre, at de, innom fyra år, erlade en skatt af en million tunnor spanmåls värde, för at dermed återlösa et fäste vid utloppet af Götha elf *), skola väl vi vara skyldige, at, innom tjugu år, utgöra en nära lika tung gärd, för at skänka våra efterkommande en Canal, som förbinder denna elf med Östersjön och bildar, genom rikets bördigaste provinser, en basis för den inre näringsrörelsen och för våra försvarsanstalter? Derföre, at de stiftade Scholor, Gymnasier och Universitet, skola väl vi icke blott låta dessa stiftelser bestå, försakande våra arfs-anspråk på förläningarna, utan äfven så utvidga och förbättra dem, som vetenskapernas och folkmängdens tilväxt det kräfver? — Nej, svara våre Statshushållare; vi förstå hvad våre förfä-

*) Elfsborgs lösen var bestämd til En million Riksdaler, och i gärden dertil emottogs en tunna råg för en riksdaler. Se Riksdags-Beslutet af den 22 Julii 1613.

der icke förstodo; vi förstå at *beräkna* den allmänna nyttan, ty vi hafva lärt oss at upgöra Statistiska Tabeller, hvilka äro vår privat-förmögenhets palladium mot fosterlands-känslans öfverdåd, likasom bokslutet är köpmannens värn emot välviljans och ädelmodets utsväfningar. I dessa Tabeller stå alla våra bördor, ifrån de mest redbara til de obetydligaste, upptecknade och skattade. Med hjelp af dem kunna vi omsider lösa den förtrollning, som vissa stora ord och vissa heliga ting så länge bragt öfver nationen. Man må nu, bäst man vill, hålla tal om Sveriges sjelfständighet och urgamla krigsära; vi kalla dem för *utnötta phraser*. Man må svänga framför våra ögon *Gustaf den andra Adolphs* och *Carl den Tolftes* slitna segerfanor; vi uplyfta, til bevis på vårt jämmerligen utropade betryck, et par casserade ryttarebyxor, och svärmeriet faller.

Men då sålunda *ordens tidehvarf försvunnit och sakernas kommit*, äro grunderna för räkningar öfver sakers värde, såsom beskattnings-artiklar, ingen ting mindre än bestämda. Samma skattsumma, om också erlagd i reda penningar, kan uttagas af et folk på et sätt, som föga kännes, och på et, som förlamar dess idoghet. Riksdalern innebär i detta fall icke någon enhet, gällande lika för den ena Statsborgaren, som för den andra, el-

ler för mängden af dem lika, vid olika tider af samma år. Fördela en äfven måttlig penningegärd så, at den med enahanda tyngd faller på hvarje person, på den rika godsägaren som på hans torpare, samt utkräf den ovilkorligen på samma dagar öfver et vidsträckt land, der en mängd locala näringsyrken bereda, under särskilda årstider, åt särskilda classer af arbetare deras förnämsta penningeförtjenster; och denna gärd, ehuru i sig sjelf måttlig, skall bringa menigheter i armod. Förvandla til penningar, efter de i statistiska Tabeller utförda värden, dessa skatter och dessa andra såkallade Statsbidrag, som våre förfäder, med en högre beräkningskonst än vår arithmetiska, bestämde at utgöras i varor, afpassade efter hvarje orts production, eller i arbeten; och förtryckande blifver det, som nu är drägligt, emedan det erlägges af egna förråd, dem en daglig, nästan omärklig, sparsamhet ändock kan göra tilräckliga, eller förrättas på lediga stunder under et climat, hvilket lämnar isynnerhet jordbrukaren många sådana öfriga. Hvartil tjena då de statistiske uträkningarne öfver et rikes, eller en landsorts, eller en sockens statsbördor, värderade i penningar? Endast at förvilla de Styrande och at til knot upmana de styrda. Då desse uträkningar i de flesta fall bero af godtyckliga individuella åsigter, kunna de til och med upställas så, at deras resultat innebär de

synbaraste orimligheter, såsom den, at skatter och o-nera å en egendom skulle öfverstiga dess hela afkastning. Omöjligheten häraf, för en följd af år, besinnar ej den hop af troende, för hvilka siffran är en gudomlighet och additionen den högsta patriotiska handling. Emedlertid verka Tabellerna åtminstone så mycket, at den, som sjelf njuter trefnad och känner sig äga förmåga at bidraga til Statens upprätthållande, tviflar om mängdens krafter dertil. En allmän misströstan intager sinnena, och gäller det någon dag, at med utomordentlig ansträngning försvara Fäderneslandet, hvartil emedlertid de beredande anstalterna i möjligaste måtto vanvårdas, så står det folk, som fordom leddes af hjeltar men nu af räknemästare, försagdt, fegt, färdigt at hellre bära främmande ok och en evig vanära, än at åtaga sig någon börda, hvars tyngd, tillagd de äldres, en upskrämd inbillning så väger, at den skulle blifva förkrossande.

Det antagna bruket, at i penningar upskatta värdet af alla statsbidrag, härleder sig, likasom hela Statistiken, ifrån handels-bokhålleriet. En köpman, som köper och säljer allt för penningar, och som ständigt har et capital af sådana liggande, beräknar med skäl sin förmögenhet och alla sina utgifter efter penningevärdet. Men för et folk,

hvars fleste individer hvarken äga en jämn tilgång på detta bytesmedel eller ständiga behof deraf, är et sådant allmänt räkningssätt ej användbart. Då det likväl användes, blifva resultaten deraf falska. Et såldt dagsverke, till exempel, gäller en half riksdaler banco; men deraf följer dock icke, at en allmän prestation, fullgjord på lediga timar med tio sammanräknade dagsverken af en jordbrukare, som icke har tilfälle eller vilja at då sälja dem, har för honom samma värde som fem riksdaler, contant utgifna. Nyligen kunngjorda calculer öfver beskattning och onera å jorden i en ort af Sverige, hafva uptagit til nära 25 riksdaler banco kostnaden af den årliga väglagnings-skyldigheten för et helt hemman. Om detta penningebelopp multipliceras med antalet af hemman i Riket, 65,000, så upkommer en totalsumma af 1,625,000 riksdaler, hvarmed de allmänna vägarnas underhåll allena skulle betunga landet, då likväl det, såsom förtryckande utropade, anslaget til Götha Canalbyggnad endast upgår, efter 1818 års reglering, til 300,000 riksdaler. Det må vara möjligt, at en eller annan jordägare, som sjelf icke arbetar för at lefva, verkligen betalar 25 riksdaler för den väglagning, hvilken åligger hans hemman. Men just derföre, at han ej med eget arbete behöfver fullgöra denna prestation, at hans lyckliga belägenhet i samhället föranleder honom at beräkna

densamma i penningar, just derföre tål han en utgift, som mängden af jordägare icke kunde bära. Föreslå åt dessa öfver hela Riket, at förbyta väg-byggnads-skyldigheten emot en tilökning af bevillningen, som skulle öfverstiga jordbrukets och den jordbrukande personalens hela andel i den nu gällande; och då skall man finna, hurusvida den *allmänna känslan* af de såkallade statsbidragens tyngd öfverensstämmer med sifferräkningen.

I sjelfva naturen af samhälle ligger nödvändigheten af ständiga skatter, hvilka icke tåla at sammanräknas med de utomordentliga, som för tilfälliga allmänna behof måste åläggas Statens medlemmar. De lärde hafva uträknat atmospherens tryckning, och visat, at på en vanlig menniskokropps yta ligger deraf en vigt af omkring 36,000 skålpund. Men hvad annat för statsborgaren äro de ovilkorligen nödiga offentliga anstalterna, religionen, regeringen och lagskipningen, fosterlandsförsvaret, upfostringsverket o. s. v., än atmospheren för den enskilda menniskan? En Stat kan ej mera lefva utan dem, än någon physisk organism utan luft. Den oförskämdaste lätting vågar ej, då det fordras, at han skall lägga på sina axlar en tilfällig måttlig börda, säga: "Jag tål omöjligen at "bära henne, ty jag är redan belastad med 90

"skeppund af luftens allmänna tyngd." Men den sträfve patrioten tror sig pligtig at oupphörligen klaga öfver tyngden af de inrättningar, hvarförutan Staten icke vore Stat, och han sjelf ej annat, än et i skogarna irrande oskäligt djur. Beräkningar deröfver har han alltid at framställa emot hvarje ny Statsanstalt, huru nödig, huru nyttig den ock vore, huru lätt den ock kunde utföras af en ständigt växande nationalkraft, hvars utveckling den i sina följder skulle befrämja.

Vore det min afsigt at granska de vanliga statistiska calculerna i alla deras delar, så skulle jag med många flera exempel bevisa, huru falska de äro och måste vara, emedan de söka at utföra en orimlighet, den nämligen, at beräkna det oberäkneliga. Lifsqvantiteten af någon organism, äfven den lägsta, kan ej så bestämmas, som man bestämmer rymden, vigten, och rörelsen af en död materie. Jag kan mäta det nakna trädets stam, men derföre vet jag dock icke huru löfrik, i sommarens dagar, dess krona blifver, eller, i höstens, huru ymnig dess frukt? Utan arithmetik säger mig likväl mit förnuft och lär mig min erfarenhet, at detta träd skall borttvina, om jag undandrager dess rot en behöflig näring, eller dess grenar et nödigt skydd emot stormarna. Är då en Stats organiska sammansättning mindre konstigt invecklad än et

träds? Står, i den lefvande naturens ordning, plantan högre än menniskan?

Nej, det är med den klara och öfvade blicken, med den lifliga känslan, med det moraliska omdömet, icke med det tröga mekaniska räkningssinnet, som mennisko-samfundens tilstånd och krafter fordra at upfattas och pröfvas. Man må icke blott efterforska, huru rik på ting, utan äfven och förnämligast, huru rik på anda en nation är, för at derefter bedöma dess välstånd; icke blott räkna antalet af lif, utan känna det helas lifskraft, för at inse hennes styrka. Men kropp och själ äro hos menniskan förenade, och, fastän det djuriska ej må anses utgöra hennes öfvervägande element, hvilket de stats-economiska lärorna förutsätta, bör man likväl icke glöma, at hon, såsom djur, behöfver näring af jorden, samt endast genom bruket af sina kroppskrafter kan förvärfva sig den och försvara sit timliga lif. Hon trampar gruset, men emellan det och himlahvalfvet bär hon uprätt sit tänkande hufvud och sit känsliga hjerta. Hvarken tilhör hon endast jorden, eller blott det öfverjordiska. Hon är en mellanvarelse emellan de högre okroppsliga väsenden och de låga endast kroppsliga djuren; hon är icke bestämd at svärma i det toma ofvan molnen, men ej heller at kräla i det redbara af smutsen.

Hvad den enkla menniskan är, äro ock menniskosamfunden — organiska sammansättningar af materie och anda. Begge dessa element ingå i en Stats lif, hvilket dör bort, då någotdera söndras ifrån det andra. Man skulle alldeles missförstå denna lilla critiska afhandling, om man trodde den syfta derhän, at förneka värdet af det materiella goda, som et folk har af nöden och besitter, eller at ringa skatta idoghetens sträfvande at förkofra det. Deraf, at jag finner begreppet om rikedom böra omfatta flera njutningsmedel än dem, som tilfredsställa de sinnliga begären, följer dock icke, at jag skulle såsom lycklig prisa en nation af svärmare, hvilke, försakande allt jordiskt, samt lefvande i lättja och elände, sökte at med andeligt högmod ersätta sin brist på physisk kraft. Det är derföre, at jag anser denna kraft hos et folk, då den förhöjes och rigtas af en lefvande anda, uppstiga til et omätligt värde, som jag bestrider deras anspråk, hvilke tiltro sig at med siffror det beräkna.

Men, ehuru icke ensame, kunna sådane räkningar, om de sins emellan förståndigt sammanbindas samt underordnas högre moraliska forskningar, leda til närmare kunskap om en Stats tilstånd. Varsamt och med urskillning använde äro de ej förkastlige. Såsom en absolut grund för

statstheorier är Statistiken, efter min öfvertygelse, osäker och skadlig. Såsom et biträde til fullständigare undersökningar och en ledning för sådana, kan den deremot blifva ganska uplysande och nyttig.

Om jag, med kännedom af et folks historia, någorlunda säkert bedömer den grad af cultur, hvartil det hunnit; om jag, en längre tid lefvande bland detta folk, upfattat det allmänna i dess lynne och dess seder, samt varit vitne til dess idoghet och dess derigenom förvärfvade trefnad; om jag fullständigt förstår hvad natur-beskaffenheten af dess land fordrar; då kan jag ock aproximatift bestämma hvad en individuel menniskokraft der betyder, samt beräkna de nödiga physiska och moraliska medlen at underhålla och vidare utveckla denna kraft. Sammansatte beräkningar af folknumern, af näringsfången och deras sannolika production, af penningestocken och dess omlopp, af creditrörelsen, samt af beskattningen kunna då föra mig til en djupare insigt i samma folks organisation, samt utvidga och berigtiga mina begrepp om dess behof och om dess förmåga at dem upfylla. Så äfven, när jag känner den allmänna andan innom en här, och hos dess stridsmän den vanliga kroppstyrkan at uthärda mödor, få mönsterrullorna för mig en helt annan och säkrare

betydelse, än de eljest skulle äga; och jag kan, med någorlunda sannolikhet, bedöma hvad en sådan här, väl anförd på en för densamma naturlig local, må uträtta. Siffrorna stå i dessa fall icke döda; de beteckna något lefvande, som jag förut i dess allmänna förhållanden upfattat och värderat.

Af alla slutsatser, som dragas ifrån de isolerade räkningssummor, dem vanliga statistiska tabeller framställa, äro också de mindst osäkra, för hvilka de grundläggande siffrorna uttrycka omedelbara följder af moraliska orsaker. Folkmängdens tilväxt i allmänhet, och isynnerhet tilväxten af äktenskapens och de föddas antal, bevisar en nations stigande välmåga, vida tilförlitligare, än räkningarne öfver behållen inkomst af åkerbruk, boskapsskötsel och andra näringar, eller de ännu sviksamare handelsbalanserna. En nation, som går framåt i tilverkning af några varor, kan gå ännu längre fram i förderf, och förtär då, istället at öka, sit capital, Men der äktenskapen i en någorlunda jämn progression tilväxa, der står ock nationalförmögenheten ofelbart i tilväxt; ty efter allmän regel, hvarifrån et eller annat undantag ej betyder något, gifter sig ej den, som icke ser för sig möjligheten at försörja hustru och barn. Skulle ock lättsinnigheten, at åtaga sig en husfaders för-

binddelser, utan medel at dem fullgöra; någon til blifva rådande, så kunde den icke länge fortfara. Minskade äktenskap, och en ökad dödlighet ibland de svältande och vanvårdade barnen, komme snart at urskilja en sådan, endast möjlig, men förmodeligen aldrig såsom allmän inträffad yra, ifrån den moraliska ordning, som en progressif folkökning utmärker.

Således, om statistiken skall kunna uphöjas til något vetenskapligt värde, måste den upställas på moralisk grund. Dess beräkningar förlora väl då den mathematiska bestämdhet, som de nu synas äga, men i sjelfva verket aldrig ernå. Ehuru icke til absolut visshet, kunna de dock bringas til en hög grad af sannolikhet, tjenande at leda, men icke at fängsla Statsmannens sinne. Deras resultat blifva helt andra, än dessa, hvarmed de orimliga försöken at förstena det rörliga lefvande, för at kunna mäta dess vidd och väga dess tyngd, nu förvilla Regeringarna och Folken.

I andra afhandlingar torde jag komma at vidare utreda mina begrepp om särskilda föremål för statistiken, och om sättet, at, efter moraliska åsigter, dem behandla. Endast såsom et exempel på skillnaden emellan detta sätt och det rent mekaniska, vill jag här nämna: stora med machiner

drifna fabrikers production. Upskattas denna endast efter dess penningevärde, så står den kanhända högst ibland en nations rikedoms-källor. Men betraktar man dess inverkan i hela samfunds-organisationen; öfverskådar man eländigheten af et lif, som, ifrån den spädaste åldern, stänges innom fyra väggar, och fjättras vid en enda liten del af et konstverk, hvilket, dag ifrån dag och år ifrån år, med samma oförändrade rörelse kringlöper; besinnar man, huru menniskan, förnedrad til et bihang åt machinkraften, skall derigenom förlora, tillika med sin moraliska förmåga, sin physiska, som också blott genom mångsidig öfning utvecklas; förutser man ändteligen och beräknar de aflägsnare följderna af detta nya slafverisystem, och af det öfvervälde at förtrycka en spridd idoghet, hvilket machin-productionen gifver åt et inskränkt antal af stora penninge-capitalister innom et land; — då skall man icke afunnas Engelsmannen den så kallade nationalrikedom, som vidsträckta och concentrerade fabrikers beprisade mekanism, åt några individer, bereder. Då skall man deremot, högre än man det nu gör, värdera den allmännare trefnad, som Svensken åtnjuter, under en friare utöfning af sin lefvande menniskokraft, fastän den sammanräknade productionen deraf icke, uti statistiska tabeller, upgår til en lika summa af penningevärde, som de döda machi-

nernas varualstring. Och då skall man omsider medgifva, at det *gamla*, som den nordiska naturens egna förhållanden bildat och vidmakthållit, äfven ifrån denna sida skärskådadt, förtjenar uppmärksamhet och aktning.

OM ALLMÄNNA UNDSÄTTNINGS-ANSTALTER.

Ibland én Regerings svåraste omsorger är den; at, efter en allmän missväxt, rädda ifrån hungersnöd det fattigare folket i de orter, som den utomordentliga olyckan träffat, samt förhjelpa det til tjenligt frökorn, så at icke dess jord må blifva osådd, och nöden derigenom utsträckt til flera kommande år.

Denna angelägenhet har, under de sist förflutna tio åren, ännu mera än under någon föregående tid, legat den alltid faderliga *) Svenska Re-

*) *Faderlighet* är en caracteristisk egenskap, som i de äldsta tiderna, och äfven i de nyare alltsedan Konung *Gustaf den första*, utmärkt Sveriges Regering. Den står uti våra häfder bevarad under alla förändringar af de yttre styrelse-formerna. Hvarje Svenskt hjerta känner, huru denna egenskap lefver och verkar i vår nya Konunga-ätt. Här är icke stället at utveckla allt, hvad jag förstår med *faderlig Regering*, med en sådan, der Konungen är, såsom han af ålder kallats, och ännu af Allmogen kallas: *Landets fader*; en skön benämning, som i vissa Provinser, åtmindstone i den norra delen af riket, äfven tillägges deras höfdingar, förande Konungens bud. Jag önskar, at nya constitutionella begrepp icke måtte lösa et kärlekens band,

geringen ömt om hjertat. Det finnes knapt någon Provins i Riket, som icke erhållit mer eller mindre betydlig spannmåls-undsättning, isynnerhet efter de allmänna missväxterna 1812 och 1816. Snarare kunde det sägas, at, innom vissa Län, sorgfälligheten at afvärja befarad nöd blifvit alltför vidt utsträckt, än at den någorstädes, der trängande behof den påkallat, icke varit tilräckligen verksam.

Men i detta fall, som i många eller, torde hända, i alla andra, kan en för långt drifven välgörenhet blifva, uti dess närmare eller aflägsnare följder, skadlig. Jag vill ej undersöka, huruvida, i någon landsort, undsättning blifvit til menligt öfverflöd utdelad. Min kännedom af locala förhållanden, utom min synkrets, är icke sådan, at jag tror mig kunna med säkerhet bedöma deremot svarande locala anstalter, hvilka böra så inrättas, som dessa förhållanden fordra, och icke som all-

---

hvilket i sekler sammanhållit det Svenska samhället, samt förvandla Sveriges framtida Konungar, såsom Englands och det nuvarande Frankrikes, ifrån sjelfverkande Fäder, til endast representerande Magnater, utan annan verknings-förmåga än den, at välja de fogdar och rättare, som skola utöfva deras makt öfver folket.

männa theorier dem föreskrifva. Om ock en menskličhets-känsla, som det kalla förståndets beräkningar icke nog hejdat, hade i något fall hänfört nitet at hjelpa utöfver de verkliga behofven af hjelp, samt längre än Statens medverkan dertil må sträckas; så skulle likväl min aktning för en ädel afsigt afhålla mig ifrån allt tadel å handlingar, hvaruti den uppenbarat sig.

Således, utan hänsigt til några särskilda förhållanden, vill jag i allmänhet yttra mina tankar öfver et ämne, hvilket ofta sysselsätt Riksens Ständer, och, hurudant deras beslut derom nu blifver, troligen kommer, äfven i en framtid, at sysselsätta dem.

Om man med de Europeiska Statslärare, som sjelfve kalla sig *liberala*, anser Staten vara et *Bolag*, efter frivilligt aftal sammansatt endast för at, med alla Bolagsmännens förenade kraft, skydda hvarje enskilds såkallade *tvångsrättigheter*; och om man med sträng logik fullföljer denna sin antagna grundsats; så skall man komma til det, ingalunda liberala, resultat, at Staten må vägra sin omvårdnad åt hvar och en, som icke påkallar dess försvar emot mennisko-våld. Det lidande, hvilket härleder sig ifrån Försynens outransakliga beslut, är ej en rättskränkning. Den derigenom olycklige

kan icke framställa sit käromål om ersättning vid någon domstol på jorden. *Pereat mundus* blifver alltså den conseqventa följden af en statslära, som för det menskliga samhällslifvet icke erkänner något annat eller högre ändamål, än *fiat justitia*. Denna låga, kärlekslösa, juridiska lära kunde väl bemäktiga sig mennisko-förståndet, men aldrig ännu förmådde hon, at öfverväldiga menniskohjertat. Det yrkade en lagstiftning, som skulle utgå äfven ifrån känslan; som skulle, icke blott värna det rättmätiga, utan derjämte befrämja det goda. Hos alla folk stadgade, först Religionens bud, och sedan de borgerliga Lagarnas, at den nödlidande måtte räddas. Också i de äldsta Svenska lagarna är barmhertigheten, sådan den då erfordrades och då kunde utöfvas, uttryckligt föreskrifven. De ålägga icke allenast barn, at försörja sjuka och orklösa föräldrar, utan äfven hvarje bofast man, at åtmindstone under en natt vårda och underhålla, samt at derefter fortskaffa vanföra och fattiga, som fördes byarna emellan; och för underlåtenhet at fullgöra dessa samvets-pligter, dem en stel rätts-theori kallat *ofullkomliga*, bestämde de höter, som efter det dåvarande penningevärdet voro vida drygare, än dessa, hvarmed våldsverkaren nu kan försona grofva kränkningar af den personliga säkerheten *).

---

*) Se Landslagen i Jordabalken Cap. 31, Uplandslagen

I öfverensstämmelse med en Sedelära, som velat lägga en fullständig beräkning af den egna nyttan til grund för handlingars moraliska värde, har man äfven sökt, at ifrån Statens nytta härleda dess förbindelse at sörja för de samhälls-ledamöters räddning, hvilka genom oförvållade olyckor blifvit störtade i nöd. Det är sannt at, likasom hos den enskilda mannen dygd och en vidsträckt klokhet ofstast frambringa samma verkningar, så sammanstämmer ock oftast Statens välberäknade interesse, at afvärja en allmän landsplågas följder*), med dess pligt dertil. Men det är likväl angelä-get, at denna samhällets pligt erkännes, ty derförutan skulle det bero af godtycket, och af mer eller mindre ensidiga vinstberäkningar, at lämna

*) Köpm. Balken 11 flocken, Vestmannalagen samma Balk 17 flocken, Helsingelagen s. B. 7 flocken m. fl. "Hvilken son eller dotter vräker fader eller moder, böte "tre mark om år hvart," säger Landslagen. Den som vägrade någon fattig sit hus om qvällen, skulle efter Helsingelagen böta fyra öre. — Stöld af mera än et halft öres värde, hvarintil snattarebot räknades, straffades efter L. L. med huden och et eller begge öronen, intil en half marks värde, då tjufven dömdes at hänga. Efter Uplandslagen räknades en häst vara värd sex, en oxe fyra öre, o. s. v. — Således skulle den, som icke emottagit en nödlidande, försona sin omensklighet med icke mindre, än värdet af en oxe.

eller vägra en hjelp, som *bör* gifvas, eller at dervid fästa hårda vilkor, som gå alltför rakt och alltför hastigt til nyttan. Den undsättning, hvilken, efter en vidsträckt missväxt, tildelas en Provins, må i det hela betraktas såsom et förlag, hvarförutan denna förstörda provins icke, under en längre tid, kunde gifva sit bidrag af skatter til de allmänna statsbehofven, icke underhålla sin andel i försvarsverket m. m. Men, om en känslolös Statshushållare satte i fråga, huruvida den framtida vinsten svarade mot förlaget, skulle det väl få ankomma på calculation, om provinsen borde räddas eller sorglöst öfverlämnas åt en ödeläggande nöd? Skulle, i det förra fallet, hjelpen endast räckas dem, som säkrast och snarast kunde den betala? Den fattiga enkan, som icke hade någon son at förr eller sednare insätta i beväringsleden, och hvars teg endast gåfve en ringa skatt, skulle hon icke frälsas, fastän Staten ej hade at vänta någon omedelbar nytta deraf, och ehuru hon icke lika otvifvelaktigt, ännu mindre lika hastigt, som den förmögnare bonden, kunde återgälda undsättningen?

Nej, Staten är något högre än et *försäkringsbolag*, som, endast efter betingade förenings-stadgar, lämnar för vissa rättigheter värn emot yttre

våld; något ädlare än et *förlags-contor*, som förstäcker, för at vinna. Den är en Stiftelse icke af menniskor, utan af deras Skapare; af Honom, som i menniskonaturen nedlade detta samhällighets-frö, utur hvilket menskligheten, under en evig utveckling, upspirar, blommar och bär frugter. Biet och myran kunna ej, såsom menniskan, utbilda sina slägten til en högre fullkomlighet. De äga ej, som hon, minne och hopp; hvarken kunskap om en förfluten tid, eller aning om en kommande. Men de söka dock icke at isolera sig, såsom rofdjuren; de *känna* hvad de ej *begripa*; de känna och lyda en oemotståndlig dragningskraft til samhällighet och ömsesidigt bistånd. Och då vågar den rättslärande menniskovislingen, at anse sit ädlare slägtes naturnödvändiga *) förening i samhällen

*) Ibland såkallade juridiska fictioner finnes det väl ingen orimligare, än den, som antager et *naturtilstånd*, hvilket menniskorna skulle hafva öfverenskommit at försaka, för at, med mera beqvämlighet och lugn, lefva i samhällen. Finge man förlöjliga denna fiction med en annan, så kunde man föreställa sig, at i en myrstack upträdde någon rättslärare, hvilken hölle ett sådant Tal: "Ädle myror! uplyste medstackare! "vi hafva upoffrat den frihet, som tillhör vår natur, "då vi försakat vargens rätt, at ensam ströfva omkring i skogarna. Betänken dock, at vår förening "härleder sig endast från et *contract*, slutet för vår "gemensama nytta, o. s. v."

våra tilkommen medelst afhandlingar, hvilka, om de frivilligt kunnat knytas, skulle äfven, lika frivilligt, kunna uplösas! Då bestämmer han godtyckligt denna förenings ändamål, och inskränker det til de lägsta vilkoren för samfundslifvet! Då tillägger han en enda generation rättighet at bryta den utvecklingskedja för hvarje folk, hvars första ädla länkar upstiga ur dess sagor! Och, under allt detta, skryter han af at vara *liberal!* Så hafva de framstått, dessa statsläror, hvilka söka at omgärda den närvarande enskilda nyttan med vallar mot erkänslan, ömheten och välviljan. Af frugten känner man trädet. En allmän egoism utmärker vårt tidehvarf, på hvars lynne dessa inskränkande statsläror verkat, samt allt mera och mera verka. Man lefver under samhällets beskydd, men icke för samhället, icke i samhällets lif. Hvarje upoffring, med hvilken man måste betala detta beskydd, finner man vara för dyr, och, med et verldsborgerligt köpmanssinne, söker man, vid alla tilfällen, at afpruta något i priset. Man fordrar väl af Staten *frid på jorden*; men at utbreda *ibland menniskorna en god vilja*, det räknar man icke längre för någon stats-angelägenhet.

Med et sådant lynne, understödt af antagna theoretiska grundsatser, är det naturligt, at man

sätter i fråga, huruvida Staten må använda, til nödlidande landsorters undsättning, tilgångar, som endast kunna samlas genom en allmän beskattning? *)

I Sverige har af ålder hela samhället ansetts vara dertil förpligtadt. Jag har redan anmärkt, at våra äldsta lagar stadga den nödlidandes rätt at erhålla hjelp, och hvarje bofast mans skyldighet at den gifva. I det dåvarande ofullkomliga statstilståndet kunde denna rätt icke omedelbarligen utkräfvas af samhället, utan måste undsättnings-pligten, likasom de flesta andra allmänna bördor, åläggas individer. Småningom, sedan national-förmögenheten blifvit mera rörlig genom bruket af en allmän värde-representant, hafva många gemensama skyldigheter kunnat öfverföras, ifrån enskilda medborgare, på Staten, och deras tyngd mera jämnt fördelas medelst beskattningar.

Flere ibland Sveriges stora Konungar hafva insett angelägenheten, at hålla spannmålslager i

*) Lika naturligt är det ock, at man ogillar, såsom misshushållning, en ädelmodig Konungs anslag af några statsmedel, til understöd för nakna och husvilla i en Stad, som blifvit förtärd genom vådeld.

beredskap til undsättning åt provinser, som kunde råka i nöd efter betydliga missväxter. Den verklige Rikshushållaren *Carl den Elfte* använde för detta ändamål ansenliga summor af sina besparingar på en statsinkomst, hvilken öfversteg den nuvarande *). *Gustaf den Tredje* var likväl den förste, som stiftade en ständig *allmän Magasins-Inrättning*. Han äskade och erhöll medel dertil vid en Riksdag, 1786, då Ständerne, hänförde af en nu först, alltsedan regerings-förändringen, mäktig Opposition, vägrade sit bifall til allt annat, som Konungen föreslog eller fordrade.

---

*) Åren 1695 och 1696 utlämnades, til undsättning åt den, efter missväxter, nödlidande allmogen i Sverige, tilsammans 110,682½ tunnor spannmål, och för året 1697 anslogos 58,600 tunnor, hvilka efter skörden fingo betalas antingen i säd, tunna för tunna, eller efter lindriga löningspris. Se Stats-Contorets berättelse af den 26 April 1697 uti *Lönboms* samling af *Handlingar til Konung Carl XI Historia*, femte delen. Förrådshus voro redan förut inrättade, så at de nödlidande måtte kunna "icke allenast stilla sin och de "sinas hunger, utan ock beså åkern, som eljest hade "måst stå osådd och förfalla i ödesmål, Kongl. Maj:t "i dess inkomster til större skada och afsaknad." Se Konungens Berättelse om Rikets tilstånd vid 1693 års Riksdag, uti berörde Samlings fjortonde del.

Denna Inrättning, hvars nödvändighet då erkändes äfven af Regeringens motståndare, har allt hitintils blifvit bevarad och äfven utvidgad; men, ifrån 1815 års Riksdag, har man velat förändra dess bestämmelse. Den skulle väl förblifva en undsättnings-anstalt, men icke endast och egentligen för consumenter, utan förnämligast för producenter af spannmål. Den skulle icke blott afhjelpa de förras nöd vid utomordentlig brist, utan äfven de sednares förlägenhet vid tilfälligt öfverflöd på säd. Sålunda ifrån en nödanstalt, med ändamål och tilgångar at skydda Landet mot de förödande följderna af missväxter, skulle den blifva en handelsanstalt, som borde upråtthålla spannmåls-prisen vid en någorlunda jämn höjd; et ändamål, hvilket, om det möjligen kunde ernås och vore önskansvärdt, fordrade ojämnförligt större förlagstilgångar, än det förra.

Det ingår nu icke i min afsigt at undersöka huruvida en sådan statshandel med spannmål kan blifva nyttig för det allmänna, eller om samhället har någon förbindelse mot individer, at upköpa det för tilfället öfverflödande af *en* production, mera än af en annan? *) I denna afhandling vill

*) Se härom en, år 1815 författad, och nyligen tryckt skrift: *om Spannmålspris och Spannmålshandeln.* A

jag endast betrakta allmänna Magasins-Inrättningen såsom et skyddsmedel, mot nöd, samt framställa min mening om sättet, huru denna dess första och egentliga bestämmelse må upfyllas.

I Sverige är denna anstalt nödvändigare, än i de flesta andra Riken. Missväxter äro oftare at befara i et så nära intil nordpolen beläget Land, än i de sydligare Europeiska. I följd af sina särskilda naturförhållanden hafva några Svenska provinser, isynnerhet de nordliga, alltid spannmålsbehof, hvilka, då de efter en allmän missväxt blifva utomordentligt förstorade, sällan kunna fyllas från de *närmaste* mera sädesalstrande orterna, och icke, så hastigt som nöden det fordrar, hinna hämtas med vanliga transportmedel ifrån de *aflägsnare*. Sjöfarten til de städer och uplagsplatser, dit den för hvarje landsort kan begagnas, är stängd under den hälft af året, som följer på skörden, och då landtransporterna äro lättast. Det händer således, at, när grödan i de norra orterna förderfvas af frost vid slutet af Augusti eller under September månad, hvarefter missväxtens beskaffenhet och vidd icke heller genast kan beräknas, hinner ej den enskilda handels-industrin at anskaffa spannmål ifrån de södra provinserna, om de hafva någon at aflåta, innan segelfarten uphört. Laddningarne kunna icke anlända til de närmaste

sjöstäderna förr, än i Maji eller Junii månadet det följande året, då vid foderbrist, samt under eller näst efter vårsåningen, forslingsmedlen äro svåra, otilräckliga och nödvändigt dyrare än vintertiden. Hjelpen, såvidt den på detta sätt kan erhållas, kommer då för sent, och emedlertid har nöden tvungit til förtäring äfven af det tjenliga frökorn, som kunnat finnas i orten, sparadt ifrån föregående år eller skördadt på några för frosten mera fredade åkrar. Besinnar man derjämte, at handeln i Sverige, der, i följd af Landets vidd och transporternas svårighet, alla varu-omsättningar äro tröga, fordrar större capital än annorstädes; at likväl de handlandes penninge-tilgångar i allmänhet äro otilräckliga för den jämna rörelsen af industrin; at ganska få ibland allmogen kunna, efter en missväxt, genast betala den säd de behöfva; samt at följakteligen spannmålshandeln då, til det mesta, måste ske genom utborgning, som ofta icke under flera år kan realiseras; så skall man finna, at denna enskilda handel, beräknad på vanliga förhållanden, kan omöjligen allena afvärja den nöd, som en *utomordentlig* brist af 10, 20, til 30,000 tunnor i det ändock förknappade sädesbehofvet för en Provins skall förorsaka. Staten måste då framträda, för at lämna en sådan nödlidande landsort undsättning.

Dertil fordras först, at tjenliga undsättnings-medel alltid hållas i beredskap, der de kunna behöfvas. Således är det angeläget för Provinser, som hafva lång väg til sjöstäderna, at innom hvarje sådan finnes et ständigt uplag af torr spannmål, tilräckligt för at afhjelpa den första nöden och at förekomma frösädens förtäring; samt vidare, at större sådana uplag jämnt underhållas på vissa invid hafvet eller de segelbara inre vattendragen belägna platser, dit industrins stadgade gång leder det mesta af berörde orters afsättliga producter. Om dessa hufvudmagasin äro anlagda med säker kännedom och beräkning af den inre varurörelsen, så kan merändels hämtningen af undsättnings-spannmål för en aflägsen provins förenas med transporterna af dess säljbara varor; dessas snara afsättning och, i följd deraf, penninge-omloppet innom den nödlidande orten derigenom befordras; samt tyngden af kronoskjutser afvändas ifrån de jordägare i mellanorterna, som icke blifva delaktige af undsättningen, men förtryckas under tvånget at den första. Jag skall längre fram med exempel visa, huru sjelfva transporten af kronospannmål kan blifva et undsättnings-medel, då platserna för de större uplågen äro rigtigt valda. Dessa platser och de qvantiteter af särskilda spannmålsslag, som der alltid skulle finnas liggande i beredskap för undsättnings-behof, borde, efter infordrade full-

ständiga underrättelser ifrån Herrar Landshöfdingar, i et system bestämmas, likasom hufvudplatserna för de militäriska förråden äro bestämda efter en allmän plan för försvarsverket.

Såvidt det är mig bekant, har också allmänna Magasins-Directionen, då den kunnat anordna större spannmålsuplag til skydd för de inre provinserna, utsett dertil tjenliga ställen. Men i det hela har, såsom jag förut anmärkt, Inrättningen blifvit, enligt Riksens Ständers önskan, under de sednare åren afvänd ifrån dess egentliga ändamål; och en handelsanstalt, hvars capital icke förslår til all yrkad spannmåls-uphandling i de sädesrika orterna, kan svårligen belasta sig med transport-kostnader och öfriga utgifter, för at, med föresigt af en blott möjlig men ännu aflägsen nöd, samla förråd inne uti Landet af säd, som der icke genast behöfves.

Vore nu ständiga lager af undsättnings-spannmål förvarade uti särskilda för en eller flera provinser bestämda hufvudmagasin, så borde och kunde, när det mindre förrådet innom et Län funnes otilräckligt at afvärja befarad nöd, hämtningen af säd ifrån förstberörde magasin ske *småningom*, genom de forslingsmedel, hvarpå naturliga förhållanden och industrins vanliga rigtning lämpade

anvisning. Dels saknas, uti de flesta Läns krono-magasin, utrymme för uplag af större spannmåls-qvantiteter, och dels är det icke nyttigt, at den nödställda hopen genast ser alltför ymniga undsättnings-tilgångar, hvarigenom dess egen omtanka söfves och dess sparsamhet förlamas. En sådan skyddsanstalt må, der omständigheterna det medgifva, så anordnas, at aldrig Länsmagasinet finnes tomt, men också aldrig til öfverflöd upfylldt. Successiva forslingar af kronospannmål kunna ock lättast sammanbindas med den enskilda rörelsen, särdeles uti Bergslagsorter, der transporterna af Brukens tilverkningar och äfven, i många fall, af deras förnödenheter kunna derigenom, til ökad vinst för den betjenande allmogen, underhjelpas och fortskyndas. Jag har redan nämnt den besparing af kronoskjutser, som et väl beräknadt system för uplagen af undsättnings-spannmål kan bereda Landet. Denna börda är säkerligen en af de tyngsta och tillika den ojämnaste ibland alla, som trycka jordbrukaren; och aldrig kan nog omsorg användas för at lindra henne. När, såsom det hittils oftast händt, spannmål til hjelp för en aflägsen provins skall med kronoskjuts ditföras, så utsträckes derigenom denna ortens lidande til dem, som sjelfva olyckan icke träffat, och folket i dessa ser med missnöje anstalterna til de nödlidandes räddning. Til undsättning för Stora Kopparbergs Län

måste år 1817 många tusende tunnor säd hämtas ifrån krono-uplagsmagasinen i Vesterås och Gefle; men kronoskjuts användes ej för mera än en post af 300 tunnor, som vid början af våren hastigt erfordrades. Allt det öfriga transporterades efter beting med förbönder. Sålunda besparades, endast för transporterna emellan de nämnda magasinen och det i Fahlun, omkring 30 à 40,000 häst- och karl-dagsverken, om man blott beräknar en förlorad dag för hvarje kronoskjutsande. Då någon ytterlig nöd icke fordrade, och tilgångarne ej heller medgåfvo, at sträcka hjelpen til socknarna nedanom Fahlun, fann dessas förståndige allmoge sig belåten med den negativa förmånen, at slippa all känning af undsättnings-anstalten. Deremot blef den enskilda forslingen, med forlönen bestämd i spannmål, et försörjnings-medel för de behöfvande i vissa socknar, hvilke, vid en eljest äfven inom dem oundviklig utdelning af kronosäd, skulle hafva medtagit vida mera af de tilgångar, dem endast en sorgfällig hushållsamhet kunde göra tilräckliga för den ytterst nödställda folkmängden uti Öster- och Vester-dalarna, som öfversteg 50,000 personer. På enahanda sätt anordnades transporterna ifrån Fahlu kronomagasin til de öfra socknarna, ända til 15 à 20 mil derifrån belägna. Visserligen upgick forlönen i säd til et något, ehuru ej betydligen, högre värde än kronoskjutslegan;

men då prisen på undsättnings-spannmålen uti Vesterås- och Gefle-magasin voro lindriga, i jämnförelse med de i den enskilda handeln gångbara; och då hvarje, til en socken upsänd, post af sådan spannmål der fördelades i små portioner af några kappar på hushållet; så blef berörde ringa förhöjning af transportkostnaden icke ens märkbar för undsättnings-tagarne.

Det är sannolikt, at en sådan anstalt skulle i andra provinser möta större svårigheter, än i Stora Kopparbergs Län, för hvars allmoge forslingen utgör et ständigt näringsfång. Men nöden borde dock öfverallt göra den möjlig; och der vore ingen allmän nöd, hvarest den mindre förmögne Bonden icke ville, under en eller annan vecka, förtjena med sin häst så mycken säd, at han, vid sparsam hushållning, kunde dermed i flera veckor lifnära sig och de sina. Forlönerne för den kronospannmål, som år 1817 uphämtades til Fahlun, voro så beräknade, at den forslande hade på et sådant lass, som en häst innom denna ort vanligen drager, i behåll mindst två kappar råg, eller motsvarande vigt af annan säd, för hvarje dag af resan, äfven då han icke kunnat förskaffa sig fora til afhämtnings-stället. Denna förtjenst ansågs, under dåvarande förhållanden, så lönande, at rättigheten dertil endast lämnades åt vissa mera behöf-

vände söcknar; hvilket också var nödigt för at ej i allmänhet updrifva förlönerna, til hinder och men för den enskilda varu-rörelsen.

Sedan jag nu yttrat mina tankar om det, som vid *uplag och transporter* af undsättnings-spannmål bör åsyftas, återstår at visa, huru jag anser en sådan hjelp kunna ändamåls-enligt *utdelas.*[1]

[1] Denna administrativa åtgärd är en af de svåraste ibland de mångfaldiga, som åligga Läns-Styrelserna. Om Konungens Befallningshafvande i provinserna endast betraktade sit enskilda interesse, borde de visserligen önska framgång åt den nya läran, som vill inskränka deras befattningar til en mekanisk verkställighet af lagar, Konungens Höga bud, samt Domstolars och Collegiers beslut; som anser folkets gemensama economiska angelägenheter icke böra anförtros åt någon förmyndare-vård af Statens Embetsmän; och som, för de fall, då det allmänna icke må bestyras af hvar och en medborgare efter dess enskilda sinne och tilfälliga egennytta, yrkar municipal-förvaltningar på landet, likasom i städerna. Efter denna lära borde Konungens Befallningshafvande blifva befriade, framför allt annat, ifrån omsorgerna at anskaffa undsättnings-spannmål åt Länen, då dessa hotas med nöd och förstöring efter en allmän missväxt,

samt at utdela den emellan de behöfvande. Jag vill nu icke inlåta mig i et fullständigt försvar för den delen af Sveriges styrelse-författning, hvilken bestått orubbad och hittils äfven oklandrad, allt-sedan våre häfder omtala något ordnadt samhälls-tilstånd; icke undersöka, huruvida en republikansk princip för provinsernas styrelse vore förenlig med den monarkiska för hela Rikets? Men jag öfver-lämnar åt dem, som innom landsorterna lärt sig känna den Svenska allmogens lynne, behof och önskningar, at bedöma den ifrågavarande ibland flera nya läror, som man lånat ifrån främmande Stater för at försökas äfven i Sverige. Til besva-rande af dessa mer än theoretiska visa Män i vårt Land framställer jag följande frågor: är det möj-ligt, vore det nyttigt, skulle det öfverensstämma med folkets tänkesätt och fordringar, at låta alla allmänna angelägenheter för en vidsträckt Svensk provins, och deribland undsättnings-anstalterna under et nödår, bero på nödvändigt osammanhän-gande öfverläggningar och beslut af 20, 30, 40 eller flera sockne-förvaltningar, hvaraf de ytterste vore kanhända lika många mil afskilde ifrån hvar-andra? Eller, ifall man ville styra dessa provin-sens gemensama angelägenheter ifrån en central-förvaltning, sammansatt af män, som det allmän-na förtroendet ansåges hafva valt, vore det sanno-likt, at massan af socknarnas innevånare skulle

villigt erkänna en sådan ny myndighet hos sina små beherrskare? Kunde man väl vänta, at hvarje bofast man, som kallades til medlem af en Länsförsamling, hvilken nödvändigt borde vara permanent, skulle finnas beredvillig at försumma sin enskilda hushållning, för at, långt ifrån sit hemvist, vårda provinsens? Kunde det icke hända, at skiljaktiga interessen, afund, misstroende m. m. snart uplöste sådana församlingar och söndrade sinnena innom hela orten? Vore det at förmoda, at alle eller de fleste, som valdes til Ledamöter af Läns-juntan, skulle utan vedergällning snarare åtaga sig denna besvärliga befattning, än andra ojämnförligt mindre trägna och mödosama *)?

---

*) Den som lefver i en landsort känner, huru svårt det är at finna, ibland redliga och förståndiga Bönder, någon, som vill åtaga sig fjerdingsmans-bestyret, ehuru åtföljdt af en viss årlig lön och af arfvoden för åtskilliga förrättningar. Äfven i Hufvudstaden kan man *läsa sig til* den kunskapen, at vedergällning fordras i Sverige för medborgerlig verksamhet. Nationens representanter hafva sjelfve erkänt denna sanning, då de i Bevillnings-förordningarna tillagt Ledamöter af Pröfnings-Comitén innom hvarje Län, icke blott ersättning för skjuts, utan äfven dagtractamente. Man kan säga, at det borde icke så vara; jag säger endast, at det så är. Det torde ock vara bättre, at allmänheten anser tidsförlusten vid medborgerliga förrättningar

Skulle det blifva behagligt för allmogen, antingen at ständigt utgifva en skatt af samma art, som riksdagsmanna-arfvoden, hvarförutan troligen ingen Bonde ville eller kunde inträda i en sådan församling, eller at se denna myndighet, de facto, endast tilhöra förmögnare män, hvilke kunde umbära ersättning för möda och tidsförlust? Finge ej, i det sednare fallet, menigheten *verkliga* anledningar at klaga öfver en aristocratisk styrelse, desto förhatligare, som den komme at utöfvas utaf Herremän, — Possessionater, Bruksägare m. fl. — hvilkas närmaste enskilda interessen oftast stode i strid med allmogens? Månne ej en sådan styrelse skulle blifva ojämn, och i allmänhet tyngre, än den, som nu är anförtrodd åt ansvariga Embetsmän, Konungamaktens organer, den ena underordnad den andra? Det vore önskeligt, at de, som yrka omskapningar af det gamla i vår samhällsförfattning, ville uti mer än abstracta satser framställa sina idéer; at de ville upgifva omständliga förslag, huru dessa idéer skulle i särskilda fall utföras. Vi hafva redan, för behandlingen af åtskilliga allmänna angelägenheter, municipal - förvaltningar på landet, mot hvilkas

böra med måttliga arfvoden offentligen ersättas, än, at det medborgerliga förtroendet skulle, såsom i England, offentligen köpas.

afelbära duglighet vanvårdade eller plundrade socknemagasin och andra sådana erfarenhets-bevis någon gång tala. Jag medgifver likväl gerna, at många locala bestyr kunna bäst ombesörjas af valda män ibland folket. Men exempel endast ifrån England, eller constitutionella trosartiklar ifrån Spanien öfvertyga mig icke om möjligheten och nyttan, at ställa landsbygdernas innevånare i Sverige under en utvidgad municipal-styrelse, hvilken synes förutsätta, jämte mycket mera, en annan natur än den nordiska. Jag har svårt at föreställa mig, huru en Svensk socken af flera qvadratmils area, hvaraf sjöar, berg och skogar intaga den större delen, skulle kunna styras på samma sätt som en Stad, och ännu mindre begriper jag, huru emellan 30 eller 40 sockne-republiker, utgörande tilsammans en provins, någon, för dennas gemensama lugn och välstånd nödig, förening skulle kunna vidmakthållas. För at få mina tvifvelsmål härom undanröjda önskade jag, at någon ville upgöra en fullständig plan, huru en sådan provins, som Stora Kopparbergs Län, kunde, efter en allmän missväxt, räddas af municipal-förvaltningar ifrån förödelse, såsom den tvenne gånger innom fem år blifvit räddad af en Länsstyrelse, utgående ifrån den faderliga monarkiska riksstyrelsen, och verkställande dess afsigter *).

*) Den skarpsinnige Författaren til skriften: *nytt et och*

Jag antager nu, at hädanefter, likasom hittils, undsättnings-anstalterna för en provins i nöd skola, med den enhet i omtanka och verksamhet som de kräfva, styras af Konungens Befallningshafvande. Fördelningen af hjelpen, först emellan nödställda socknar, och sedan emellan de verkligt nödlidande innom dessa, bör då verkställas efter grunder, som de för hvarje ort och tid allmänna förhållanden bestämma, och inga ögonblickliga ömhetskänslor rubba planen för det helas frälsning. En landsort, som hotas med hungersnöd, är at anse som en belägrad fästning, hvars Commendant ej må söka, at förnöja hvarje enskild klagande, utan sörja derför, at *allas* lidande icke blifver ytterligt, samt med sträng conseqvens utföra hvad han, för detta ändamål, med mogen öfverläggning, beslutit.

---

annat i anledning af frågan om Academiska jurisdictionen har, med förstånd och måtta, visat municipalförfattningens allmänna fördelar, men tillika utredt olikheten emellan dess elementer i stad och på land, samt anmärkt at de, som i sednare tider velat utmärka all menighets-styrelse med namn af *municipal-styrelse*, "öfversett eller nekat, at någon åtskillnad i "detta afseende emellan land och stad finnes." Sid. 190 och följande.

Härtil fordras dock, at undsättnings-anstalten får ledas, såsom sådan, och icke måste behandlas blott såsom en låneanstalt. Det är visserligen nödigt, at hjelpen utdelas under vilkor af återbetalning, och at denna sedermera infordras med all den stränghet, som de hulpnas bestånd medgifver. Statens rätt kräfver det; allmänna Magasins-inrättningens framtida förmåga at verka, och, hvad ännu är vigtigare, de räddades egen välfärd bero derpå. Idogheten skulle blifva i grund förstörd hos et folk, om, vid hvarje tilfälle af nöd, det hade at räkna på undsättning til skänks; hvaremot, under en klok behandling, tvånget at betala spänner i nödens stund omtankan och arbetsfliten, samt underhåller dem i denna spänning intil dess skulden kunnat afbördas; och emedlertid kan den högre tilfälliga idogheten öfvergå til vana. Men annat är dock at gifva undsättning, och annat at gifva lån. En barmhertighets-anstalt, utförd efter discont-princip, vore lika förvänd och blefve lika skadlig, som en discont-inrättning, förvaltad efter barmhertighets-principen. Der utborgning af kronospannmål är oundviklig, må säkerhet för betalningen äskas af enskilda undsättningstagare hvar för sig, eller af flera gemensamt; men icke bör utdelningen af sådan nödhjelpssäd rättas efter de bästa säkerheterna, och icke skiftas förnämligast emellan dem, som snarast kunna den betala. Om

flera missväxtår följa tätt efter hvarandra, och om, iföljd deraf eller af andra allmänna olyckor, folket i en provins eller en socken varit utan sit förvållande oförmöget, at betala sina skulder för sådan spannmål, icke bör det derföre, under en ny nöd, lämnas utan räddning. Då tilgångarna äro knappa, icke bör den fattigares rätt til undsättningen delas af Godsherrars och Bruksägares underhafvande, som deras husbönder kunna och böra försörja, fastän betalningen för det, som sådane torpare och landbönder under dessas ansvarighet erhölle, kunde säkrast, hastigast, och med mindsta upbördsbesvär inbringas. Icke bör en undsättnings-förvaltning anses vara prisvärd endast derföre, at den, utan all förlust för Staten, kan vid föreskrifna förfallotider öfversända penningar för utborgad säd.

För at bibehålla egenskapen af nödhjelp, bör all undsättning af Statens spannmålstilgångar *sparsamt* tildelas sådana verkligt nödlidande, som icke hafva eller kunna bereda sig andra utvägar til räddning, än denna. Endast tjenlig frösäd, såvidt den efter en allmännare missväxt kan anskaffas, må utgifvas med skälig frikostighet, dock under all möjlig tilsyn på dess användande för ändamålet. Men en, utöfver behofvets minimum sträckt, undsättning af spannmål til föda, isynnerhet på

borgen, blifver i många afseenden förderflig. Consumtionens ytterst möjliga inskränkning är det naturligaste, det verksamaste, och det mindst skadliga skyddsmedlet mot nöd. Den kan bringas längre i en provins eller en socken, än i en annan, alltsom folket har vana vid brist och är rådigt at den afhjelpa; men allestädes, der alltför frikostiga undsättnings-anstalter icke motverka den naturliga ordningen, kan en mer eller mindre betydlig del af det sädesqvantum, som vanligen förtäres, besparas under et nödår, utan våda för folkets hälsa och utan förminskning af dess arbets-kraft. At lefva knappt är dock icke at svälta. Några lättingars eller oskäliga tiggares klagan öfver hunger är dock icke menighetens. Om likväl dessas röst finge gälla, såsom vore den folkets, och en hjelp lämnades, som nöden icke ovilkorligen påkallade, så försvagades derigenom det nyttiga tvånget til sparsamhet, och följderna deraf blefve, at hopen, som icke betänker en öfverflödig undsättnings verkan, fördjupade sig, mera än oundvikligt vore, i skuld til kronan; at bristen, då den vore allmän öfver riket, ökades genom en icke nödig förtäring; samt at, såvidt transporterna skedde med kronoskjuts, tyngden deraf försvårades, äfven för andra orter, i samma mån, som det hela undsättnings-beloppet för en provins öfverstege dess mindsta behof.

Vanligen, i de flesta orter, lärer undsättnings-spannmål hafva blifvit omedelbarligen utlämnad ifrån Länsmagasinen til de behöfvande. I många fall torde det likväl vara nyttigare, at den småningom, i mindre portioner, utdelas ur förråd, anskaffade til de nödställda socknarna. Derigenom lindras, för de fattigaste af allmogen, hämtnings-kostnaderna, som oftast oskäligt upstegras af forslande grannar. Sparsamhet i consumtionen befordras ock i samma mån, som utdelningarna för hvarje gång äro knappa. Det möter likväl ej sällan svårigheter, at finna personer, hvilke äro benägne at åtaga sig, samt tjenlige at utföra detta bestyr; och det hela af redovisningen blifver äfven derigenom för Konungens Befallningshafvande mera inveckladt. Uti Stora Kopparbergs Län, der et sådant utdelnings-system isynnerhet erfordras, har det ifrån år 1813 blifvit i allmänhet nyttjadt. Det brägtes under nödåret 1817 til et fullkomligare skick. Dal-allmogen hade då, under en förderläktig conjunctur för bergshandteringen, tilfällen til arbetsförtjenster, och, med den yttersta möjliga inskränkning af utborgningen, föranstaltade Konungens Befallningshafvande, at de nödlidande innom sina socknar kunde för hvarje hushåll få köpa några kappar i sender af undsättnings-spannmål, som i smärre poster, efter behofven, dit afsändes.

En undsättnings-anstalt närmar sig til sit högre ändamål, det at updrifva idogheten, ju mera omedelbarligen den kan sammanbindas med allmänna eller enskilda arbeten. Utborgning af kronospannmål bör visserligen, så vidt ske kan, undvikas; men oftast finnes dock ingen annan utväg, än denna, at rädda de nödlidande. Förluster dervid för Staten kunna svårligen, med hvad omsorg som hälst, afvärjas i en fattig landsort, om de verkeligen behöfvande skola blifva hulpne. Hellre, än at bereda sig sådana förluster, synes Staten böra, vid tilfällen af en allmän nöd innom någon provins, upoffra en bestämd summa, at användas til gagneliga större arbeten, såsom utdikning af kärr, vägbyggnader, strömrensningar m. m. Lägenheter til sådana tilfälliga företag finnas förmodligen innom hvarje härad eller socken, och om de, under andra förhållanden, icke kunde anses löna kostnaden, lämnade de dock, såsom försörjningsmedel åt de armaste af en nödlidande menighet, någon säkrare behållning, än blotta siffror för sådana spannmålslån, som ej kunna betalas, åtminstone icke utan mångas förderf. Vore et med allmänna arbeten förenadt undsättnings-system antaget, så skulle uthorgningen af kronospannmål kunna, til qvantiteterna, ansenligen inskränkas, och återbetalningen deraf innom vissa tider med någorlunda säkerhet vara at påräkna. Arbetslönen,

bestämd i säd, borde sättas så lågt, at endast de mest nödställde, hvilke saknade andra utvägar at förtjena sig uppehälle, sökte at begagna sig af denna. Jag är öfvertygad, at med en måttlig summa, sålunda använd, skulle, på et för folkets bestånd och för utvecklingen af dess moraliska kraft högst nyttigt sätt, det ändamål vinnas, som man med spanmålslån til et mångdubbelt högre belopp åsyftat. Planer til nyttiga företag innom särskilda delar af et Län kunde i förväg upgöras, men borde ej sättas i verkställighet förr, än någon vidsträcktare nöd det fordrade. På långt afstånd ifrån de behöfvandes hemvist må likväl icke de ifrågavarande nödfallsarbeten anställas, om den arbetande skall kunna med de sina dela den säd han erhåller.

Denna afhandling, grundad på en flerårig erfarenhet, förutsätter beståndet af den Allmänna Magasins-inrättningen. Om oek dess nuvarande organisation skulle förändras, lärer dock sjelfva anstalten icke kunna umbäras i et land, der behof af undsättning åt stora folkmassor så ofta inträffa, som i Sverige; der en enda frostnatt kan förstöra den gröda, som skulle gifva uppehälle åt en million menniskor. Jag kan ej föreställa mig möjligheten, at bibehålla sammanhang i åtgärder och reda i räkenskaper för alla locala magasins-förvaltningar i riket, om de icke ställas under en ge-

mensam styrelse, den må för öfrigt kallas huru som hälst. Som redlig medborgare önskar jag, at det beslut, hvilket i detta vigtiga mål kommer at fattas, må leda til goda följder; men, ehvad den Allmänna Magasins-Directionens förvaltning gillas eller klandras af andra, skall jag aldrig uphöra at ibland dess Ledamöter högakta Män, åt hvilkas nit, verksamhet, klara upfattning af anmälda förhållanden, och ändamålsenliga anstalter jag anser många af rikets provinser stå i en evinnerlig förbindelse för sin räddning under flera förflutna nödår. Vore ock mit omdôme i detta fall stridande mot någon opinion, som man kallar den allmänna, så skattar jag mig lycklig, at kunna härutinnan yttra mig med någorlunda vidsträckt sakkännedom och med Svensk sjelfständighet.

Öfver *J. O. Wallins Vitterhets-försök*, Förra Bandet.

Dessa arbeten af et ibland de skönaste snillen, som Sverige ägt och ännu äger, hafva et särskildt värde för den landsort, der den frejdade Skalden föddes och upfostrades. Då innom denna ort en Tidskrift nu utgifves, må den, utan ledning af någon främmande, vare sig Fransysk eller Tysk, konstlära, söka at utreda hvad man i *Stjernhjelms* fosterbygd känner vid ljudet af *Wallins* sånger.

Vi finna dem vara *nationliga*, emedan de alla, i mer eller mindre bestämda drag, röja sin frändskap med Dalarnas natur och sit ursprung ifrån Dalkarlens anda. Deras nationlighet är dock icke en sådan, som löjligen och ofta vämjeligt härmar endast några yttre former af et lands egenheter. Den är innerlig och, i följd deraf, otilgjord. Lika medvetslöst, som vår elf, afspeglar den en stor och skön naturs hela skaplynne; lika ledigt, som vårt språk, rör den sig omkring et märkvärdigt folks åldriga sede-thema.

Ibland det myckna, hvaröfver man nu för tiden talar och skrifver, merändels utan at rätt be-

gripa det, är *nordiskheten*. Nog allmänt tror man den bestå i något rysligen vildt, vidunderligen groft, onaturligen kraftfullt; och, såvidt man icke finner detta i den nuvarande verlden, låter man sin inbildning jaga derefter i en dunkel forntid. Man vill göra sig jämnhög med sagans kämpar, och, då det ej kan ske annorlunda, upklifver man på styltor, särdeles lycklig om man har at dertil använda några bevarade runstafvar. De som ifrigast yrka, at endast det nordiska, sådant de föreställa sig det, äger något värde, hafva likväl sällan tagit del i nordens lif, och derigenom förvärfvat sig nordmannens lynne. För detta allvarliga lynne är ingen ting mera vidrigt, än fjeskens äflan at utmärka sig; ingen ting förhatligare, än charlatanens gyckel med det stora och heliga.

Dessa anmärkningar, hvilkas utveckling rumet här ej medgifver, hafva för ingen del til syftemål, at förolämpa de berömliga män, som med ärlig afsigt och med förståndigt nit bemödat sig, at ibland oss uplifva våra närmare ärofulla förfäders aktning för den nordiska fornåldern; ty annat är, at lära känna och värdera det ursprungliga stora, för at kunna ingjuta det ännu lefvande deraf uti sit och i nationens lif, och annat, at blott i göthisk drägt förkläda sin moderna ringhet. Det är icke heller vår mening, at skalden och den bil-

dande konstnären ej må behandla ämnen från kämparnas tid; ty också vi hafva läst *Frithiof*. Vi vilja endast, för at förklara vårt begrepp om nationlighet, säga, at det äfven finnes något nordiskt, hvilket i alla afseenden är oss närmare, än det som måste upletas i sagorna; samt at allt sådant, äldre eller yngre, som skall bära frugt i en framtid, måste, innom hvad skal som hälst, hafva en frisk och groende kärna. Med toma myther, hvilkas inre väsende tidens mask bortfrätt, må barn leka och taskspelare öfva sin konst. Ur dem, huru omsorgsfullt de ock af välmenande odlare utsås, upspirar ej mera någon Ygdrasil åt våra efterkommande *).

Hvarje nation, äfven den mest förderfvade, har något ädelt, och detta lefver renast i dess upväxande slägte. Sällan träffar man en yngling, som icke vill det rätta, som icke är varm för det.

---

*) Vår protest emot det göthiska modprålet ställa vi under beskydd af de *Betraktelser i afseende på de Nordiska mythernas användande i skön konst*, som läsas i sjunde häftet af Iduna. Genom denna snillerika och mästerligen utförda afhandling har Herr Professor *Geijer* förvärfvat sig en ny rätt til aktning af hvar och en, som, framför nordiska costumer, älskar den nordiska allvarligheten.

sköna och goda. Men den unga oroliga förmågan känner sig ännu icke sjelf. Hon antager lätt en öfverspänning, som ej kan underhållas, och som, när den återfaller, lämnar efter sig slapphet. Jätten i sin första inbildning blir oftast uti verkligheten dverg, då den, som utan öfverdrift uparbetar sina krafter, småningom utbildar dem til mannastyrka. Vi anse derföre en yttre forngöthiskhet icke vara det mål, dit ungdomens hug må ledas; åtminstone icke så ensidigt fortdrifvas, at man springer förbi det stora, som mera bestämdt och fattligt uppenbarat sig i yngre tider, och som ännu kan åter upstå til lif i en annan verld än diktens. Uti de nuvarande Svenska menniskoben fäster sig sannerligen icke den kraft, som man kallat lejonmärg; men deras förmjuknande och slutliga uplösning, af den allt mer och mer kringgripande Engelska sjukan, kan dock förekommas genom daglig rörelse i den rena nordiska luften. Dertil manar den sångare, hvilken i angenäma toner, som bygdens barn igenkänna, sjunger Sveriges sköna natur och de dygder, dem Svenska hjertan, utan något antiqvariskt studium, ännu förstå och, äfven i den obemärkta däldens lugn, öfva.

En sådan sångare är Doctor *Wallin*. Det torde väl hända, at en eller annan ifrig nordvän, upfödd på någon slättbygd, öfver hvars platthet et

naket gråberg lyfter sig såsom fjäll, eller i någon stad, der vattenfallen forssa utur takrännorna, finner denna skaldens sånger icke vara nog kraftfulla, emedan de ej äga klippans skråflighet, icke nog dånande, emedan de ej, från höjden af en upstaplad konstställning, nedbrusa i lodrät sänkning på öron, spända at förvånas. Men en verklig och bildad nordman igenkänner i hans målningar den nordiska däldens friska rörliga lif; i hans verslopp den från fjället flödande strömen, som ömsom störtar sig utför bergen och ömsom flyter lugn genom ängarna; i hans grundtoner detta allvar, denna samlade kraft, denna vördnad för Gud och dygd, denna kärlek til Konung och fädernesland, denna en mäktig inbildnings hofsamhet och en liflig känslas sans, som alltid utmärkt och änuu utmärka det oförfalskade Svenska lynnet.

Lyrisk är Dalarnas natur och lyriska äro i allmänhet dessa sånger af en Dalarnas son, hos hvilken den poetiska andan tidigt vaknade. En yngling, som upväxer i våra bygder, skönjer ej, spridda öfver et vidsträckt fält, åldriga majestätliga slott, och tornkrönta städer, och präktiga grifter, som förvara hjeltars stoft, och långa rader af höga lindar, der desse hjeltar, hvilande från sina bragder, sutto och talade om fältslagen. Ingen åskådning af sådana qvarstående forntidsverk öpnar

hans sinne för den episka känslan, för de djupa och lugna betraktelser öfver det förgångna, dem epopén, återkallande en hjeltealders hela lif, skall framställa. Men icke heller nedtrycker någon alltför märkbar olikhet i samhällsförmåner detta unga sinnes lifiighet, eller retar det at i öfverdåd utmärka sin frihet. Det ser, med ostörd fröjd, skapelsens rikedom och skönhet leka framför sig under en mängd af olika föreställningar, som skifta med årstiderna och äfven med dygnets timar. Det hör en sång, en ständigt omvexlande naturens sång, hvilken uttrycker det nordiska lifvets ljufvaste melodier. Klara som solens ljus i nordens sommar, bestämda som de mångfaldiga deraf bestrålade föremålen, upfattas de af harmonins vän, och när han, såsom Doctor *Wallin*, äger förmåga at dem återljuda, blir också *hans* sång rikt skiftande, men alltid redig och skär.

Huru de första intrycken af naturen och samhällsskicket bestämma det rådande lynnet i skalders verk skulle vi med många exempel, äfven ur vår litteratur, kunna ådagalägga. Om *Homer* varit född i de Skottska högländerna och upvuxit ibland *Fingals* kämpar, hade han säkerligen antagit *Ossians* dystra tonart; hade också han diktat de öfverjordiska väsenden til slagna hjeltars vålnader, sväfvande såsom moln öfver klipporna, och

icke til idealiserade menniskor, nedstigande ifrån Olympen at deltaga i menskliga värf, samt i menskliga njutningar och äfven svagheter. Hvarje skald och i allmänhet hvarje konstnär, som icke tilhör den stora skocken af *imitatorum servum pecus*, är en son af sin tid och af sit land, — i det vidsträckta Sverige, äfven af sin särskilda födelsebygd. Den allmänna culturen utplånar väl många af den första bildningens drag, men de djupare qvarblifva. Uttrycka icke *Wallins* sånger och *Fahlcrantz's* taflor något gemensamt *eget*, några gemensama ingifvelser, emottagna i den ort der de begge upvuxit? Återstråla de icke samma nordiska natur? Hon är dock icke mera vild, utan odlad. Heden har blifvit förvandlad til et fält, der säden och blommorna utträngt ljungen; öfver det genomgräfda och plöjda kärret hvila icke längre formlösa dimmor. I et rent ljus framstå de sköna föremålen under en rik, men mildt sammangjuten, färgglans och med rediga conturer. Sådana stå ock de begge konstnärernas ursprungliga tankar och känslor uppenbarade i deras, til det yttre så skiljaktiga, verk. Och står icke, fastän under en gröfre språk-klädnad, samma innerliga, okonstlade nationlighet afbildad i den gamla *Stjernhjelms* dikter?

Men — torde en läsare af Doctor *Wallins* skaldestycken anmärka — de föreställa icke heller

det ännu verkliga i norden, så de afskildra icke vissa bestämda taflor, hvarken af dess natur eller af dess sedliga lif. Vi kunna ej, utan at fördjupa oss i en vidlyftig utredning, uptaga detta inkast til närmare pröfning. Men vi må i allmänhet förklara, at vi ej anse den fria konsten för en copierings-machin, som til hvarje drag aftrycker särskilda blad, på hvilka en gifven natur eller et individuelt folksinne tecknat sin anda. Det är blott denna anda, som den nationlige konstnären upfattar, och som han åter framställer uti en ny idealiserad skapelse, icke slafviskt härmande den verkliga, men öfverensstämmande med den. Detta gäller isynnerhet om den lyriska skalden. Hans uttryck är sång; och sången framkallar icke stela bilder, utan rörliga känslor. När dessas dallringar harmoniera med dem, som et lands natur upväcker, när de finna återklang i det folks bröst för hvilket skalden sjunger, då är ock denne sångare en nationlig.

Likasom allt annat har den Europeiska Vitterheten undergått en omskapning, som äfven sträckt sig til den Svenska. Det var en tid af lugn och njutning, af ostörd gemenskap emellan nationerna och derigenom af et verldsborgerligt lif, då de skönare snillen förnämligast sträfvade at afbilda den allmänna culturens behag, då de mera sökte

at vara angenäma och smakfullt prydliga, än drästiga och kraftyttrande. En annan tid, stormig och olyckediger, kom; och de starkare af det unga slägtet kände sig utmanade af ödet til envig; de vekare dömde, at lida och at vemodigt klaga. Då upkom en ny vitterhet, hvars idkare antingen nedstego i den djupa forntiden för at derifrån uphämta de förgångna kämpars kraft, eller, enslige dystne och skygge för det verkliga lifvet, irrade i aningens och trånadens toma rymder. Sverige var likväl icke et land, der denna vitterhet kunde födas. En föga betänksam härmningslust öfverflyttade henne, från det härjade och förtryckta Tyskland, til det i jämnförelse med andra riken lyckliga, å nyo frigjorda Sverige; ifrån en nation, hvars högre förmögenheter uppenbara sig mera i speculation, än i handling, til en, som älskar at med friskt sinne lefva och verka. Hon stod i nära förbund med en mot det absoluta uplyftad philosophi, som för deruti invigde tänkare må äga et högt värde, men som ännu icke för profana Svenskar visat de verkningar på den allmänna odlingen, hvilka säkrast skulle undanröja deras tvifvelsmål derom. Hänförde af denna höga visbetslära, hvars anspråk åtminstone voro lätta at fatta, öfvergåfvo några Svenska ynglingar den såkallade gamla Vitterhets-Scholan, hvilken de ansågo vara allt-

för jordisk, alltför trångt slaten omkring det bestämda, det klara, det redbara, — och förenade sig, at stifta en ny. De ännu lefvande af den förras erkända Mästare förlorade småningom lärjungar; den sednares lärlingar åter saknade Mästare. Flere ibland dessa unga poeter röjde, och utbildade äfven, anlag, som hade förtjenat at af äldre Vitterhets-idkare bemärkas och upmuntras *); men det fattades mängden en sammanhållande ordning, en vänlig critik, en förståndig ledning. De följde i allmänhet med trälaktig vördnad sina Tyska förevandrares spår, istället at på Svensk grund bana sig egna vägar til det sköna. Någras stolta ungdomskraft sökte derjämte at göra sig gällande genom oblyga critiska utbrott, dem ifrare å den andra sidan härledde från en skadelysten arghet. En eller annan smädare ansågs representera hela Scholan, hvilken derigenom blef förhatlig. Man fördömde, nära såsom brottsligt, sjelfva det berömliga sträfvandet til en ny höjd, istället at blott be-

*) Vi vilja blott nämna en, som döden alltför tidigt bortryckte — *Ingelgren*. Hans *Majsång*, jämte några andra, torde kunna räknas bland de angenämaste lyriska stycken, som Svenska vitterheten äger. De behaga äfven genom språkets välljud och lenhet, liknande häruti, för vårt öra, *Kellgrens* skönast melodiska sånger.

skrattat deras öfverdåd, som, utan tilräckligen öfvade krafter; ville med storm den intaga. Man besinnade icke å någondera sidan, at nordens dalar omgifvas af, många odlade eller odlingsbara höjder, som ej skymma hvarandra, och som, genom en lätt röjning, kunna sammanbindas til en kedja af omvexlande skönhet och mångfaldig rikedom. Hade nu icke de förolämpade män, hvilkas namn redan tilhörde odödligheten, ställt et visst förakt äfven emot de skändligaste anfall, dem också sjelfva ungdomen i allmänhet ogillade, och hade Regeringen icke låtit yran fritt fördunsta under et obehindradt litterärt jägarekrig, så skulle striden emellan det yngre och det äldre slägtet, emellan svärmeri och förstånd, hafva kunnat vådligen utbreda sig til andra fält, än vitterhetens. Fred är ännu icke formligen afhandlad, men en vapenhvila har af sig sjelf inträdt; och stunden synes vara kommen, då man, öfverskådande det förflutna, kan, med oförsakad sjelfständighet och utan at genom smicker göra sin redlighet misstänkt, å ömse sidor erkänna felsteg, men tillika medgifva hvarandra afsigter, hvilka hädanefter må förena alla mot en gemensam fiende, mot det tidslynne, som med stora steg framgår at härja nationens cultur och ära, lika afvogt mot all vitterhet och all skön konst, gammal eller ny, classisk eller romantisk. Hvad annat ville de bättre af den unga

Scholan, än detsamma, som den äldres mästare icke allenast velat, utan ock, efter sin tids förhållanden, mäktat utföra? Desse hade, verkande til Konung *Gustaf den Tredjes* stora systemål under Hans beskydd och omedelbara ledning, hufvudsakligen bidragit at gifva nationen en bildning, som våra dagars barbarer med skäl fördöma, emedan den röjer sig i allt det ädla, hvilket ännu emotstår deras roflystnad; i detta fria, för något högre än råa lekamliga njutningar känsliga sinne, som penningeväldet ännu icke kunnat underkufva; i den aktning, som ännu gifves åt män med annat värde, än det af tunnor guld. Den yngre Scholan, ledd af sina begrepp om en ny tids fordringar och, medvetslöst, hängifven dess omskapande oro, sträfvade at i en annan rigtning utvidga denna bildning. Hvarom, i sin grund, handlade då striden? Endast om olika vägar til samma mål. Det är tid at det småaktiga, det personliga i denna strid uphör. Det är tid at Svenska hjertan med känsla för det sköna sluta sig tilsamman, at kämpa mot den inbrytande styggelsen. Skiljaktigt skurna och beprydda uniformer må, om man så vill, utmärka innom lägret veteranerna och den nya upsättningen; men hvarje fana med de Svenska färgor vare helig, ehvad hon, sliten, återkallar ärofulla minnen, eller, nyutvecklad, väcker hoppets mod.

Redan länge hafva ock våre störste skalder, ehuru olika deras maner och deras individuella åsigter af konsten kunnat vara, bevisat i sina inbördes förhållanden, at de icke erkände någon uteslutande vitterhets-schola. Emellan det gamla och det nya stodo, på *Kellgrens* grafhög, *Franzén* och *Wallin*, sträckande mot *Tegnér* sina broderliga armar. Denne *Sveas* sångare inkallades af Svenska Academiri til det rum, som *Skördarnas* lämnat ledigt. Hyllande det stora i alla tidehvarf, sjöng ock han i särskilda toner Vikingen och Carolinen, talade med förtjusning om *Gustaf den Tredje* ridderliga sinne, och tilegnade *Leopold* sin Axel.

Då tvedrägten sorlade som vildast, klingade från *Davidsharpan i norden* den Christliga kärlekens milda försonande toner. Uti dagens litterära tvister deltog ej det *evigas* sångare, men hans psalmer förenade en hög känslolyftning med reda, sans, och vårdsamhet om språket. De ibland hans verldsliga skaldestycken, som tilhöra denna tid, blefvo föga kända. Nu, sedan han fullbordat sit allmänt beprisade psalmverk, har han börjat at, under den alltför blygsama titeln af *försök*, utgifva dem i förening med sina äldre.

Deras gemensama egenskap är en technisk fullkomlighet, hvaruti Doctor *Wallin* öfverträffar de

flesta Svenska poeter, och, efter vårt omdöme, af ingen öfverträffas. Han har i mångfaldiga former utvecklat hela styrkan, hela rikedomen, hela den melodiska skönheten af vårt språk, och aldrig har en konstnär mäktigare än han beherrskat medlet at uttrycka sina idéer. Man kan kalla denna förtjenst negatif, men äfven, såsom blott sådan, är den stor, isynnerhet i et land, hos hvars skalder den börjar att blifva sällsynt. Den är dock något vida högre än den skickliga handtverkarens konstfärdighet. Et folks språk är icke et dödt ting, såsom marmorn, hvars motstånd bildhuggaren besegrar; det är sjelft et lefvande konstverk, uti hvilket nationens hela själ, dess lynne, dess seder, dess bildningsgåfva, dess begrepp, dess känslor uppenbara sig; och i hvilket minnet af dess ursprung, af dess odling och af dess stora öden säkrare, än i några häfder, förvaras. At kunna så tilegna sig andan och kraften af sit folks språk, som Doctor *Wallin* det förmått, och at så rent och ledigt, som han, använda det til sköna framställningar, dertil fordras visserligen mera än talang; dertil fordras snille. Äfven om den ur blocket regelmässigt huggna bildstoden skall få et tycke, et sken af lif, så måste en *Sergells* eller en *Byströms* själ leda handen. Skall man då tilerkänna den konstnär, som bildar af et med sjelfständig kraft lefvande ämne, blott en negatif förtjenst, när man i hans verk

finner detta ämne så formadt; som om han sjelf haft makt at skapa det, eller at bestämma dess böjlighet?

En sträng granskare skall i hela denna samling af skaldestycken svårligen uptäcka något oegentligt uttryck, eller någon osvensk språkvändning. Med de metriska reglor för vårt språk, som man i nyare tider velat stadga, öfverensstämmer väl icke alltid ordens tonvigt i Doctor *Wallins* verser, men dessas välljud jäfvar berörde reglors giltighet. Få ibland våra poeter hafva så ofta, som han, och med så välberäknad verkan, gifvit åt rimad vers den raska dactyliska farten. Denna är enlig med caracteren af vår nordiska natur, och den råder i allt, som kan förklara vårt språks grundlynne; i våra äldsta folkmelodier, i våra folkdansar, i ordens uttal af landfolket, isynnerhet innom bergstrakterna, samt i det ännu lefvande gamla Dalspråket. Spondéer, efter det allmänna begreppet derom, synas ej tilhöra det starkt accentuerade Svenska språket, hvilket endast uti några större städer och, måhända, på någon slättbygd, antager en släpig ton. I de *Wallinska* sångerna, hvilka vi anse äfven härutinnan vara rent nationliga, förekomma dactyler, som strida mot regeln, at enkla ord, när de sammansättas, icke kunna förlora sin accent. Men då man rätteligen förkla-

rat, at til de nordiska, af consonanter öfverflödande, språken ej kan användas en för grekiskan och latinet antagen prosodi, grundad på bokstafs-positionen, månne ej för de förra gäller en högre positions-regel, nämligen begreppens? Månne det endast härrör från vårdslöshet, at man, i det manliga uttalet af et sammansatt ord, lägger tonvigten på det enkla, hvaraf begreppet specifikt bestämmes? Månne då icke de af Doctor *Wallin*, äfven i hexameter, nyttjade dactyler, såsom *budorden*, *välkända*, *fjällbygden*, *urgammal* m. fl., kunna anses vara lika öfverensstämmande med språkets art, som de äro välljudande? Eller månne någon godtycklig regel, upgjord endast för at gifva åt den metriska Svenska versen mera likhet med de döda språkens, kan uphäfva den bestämdhet och kraft, som ur Svenskens inre yttrar sig uti de ifrågavarande dactyliskt uttalade orden? Vi våga likväl endast framställa tvifvelsmål i et ämne, som vi ej varit i tilfälle at grundligen studera, och öfver hvilket vår mening har emot sig en så vördnadsvärd auctoritet, som den odödliga *Adlerbeths*.

För at ådagalägga den opartiska upmärksamhet, hvarmed vi genomläst Doctor *Wallins* vitterhetsarbeten, må vi anmärka en eller annan dactyl, hvilken förekommit oss origtig. En sådan är i de

sköna verserna för H. K. H. Kronprinsen, sid. 89, denna: "Som sattes om." Ehuru *omsättas*, efter det allmänna uttalet, är en dactyl, lärer dock icke, i denna construction, begreppsvigten på *om* betaga *sattes* sin accent uti et föregående metrum. Då i tvenne sammansatta ord det förra är tvåstafvigt, gifver uttalet vanligen äfven åt det sednare en lägre tonvigt, hvilken, ehuru icke så bestämd som det första ordets, dock torde böra hänföras til långa stafvelsers, när man, för at utmärka längd och korrthet i den mångfaldigt olika uthållningen af språkets ljud, endast har tvenne tecken, och icke, såsom i musiken, brukar noter af lika mångfaldigt delad valör. Vi tro således at *blomsterlif* orätt blifvit nyttjadt, sid. 186, såsom dactyl. Sammanstötande consonanter, som alltid fördröja uttalet, gifva äfven detta ordets tvenne sista stafvelser en längre uthållning än de motsvarande i *skönhetens*, som upfyller den näst föregående tacten.

De läsare, som denna Tidskrift kan vänta sig, känna troligen den ifrågavarande samlingen af större eller mindre skaldestycken, för hvilkas *innehåll* vi således anse öfverflödigt at göra omständlig reda. Endast vid några vilja vi uppehålla oss, dels för at närmare utveckla vår känsla för deras skönhet, och dels at söka undanröja et par anmärkningar, framställda i et dagblad, hvars utgifvare, e-

huru med en i några delar vrång critik, likväl å-dagalagt sin upmärksamhet på en skänk åt Sveriges litteratur, om hvilken vi i andra Tidningar, såvidt vi hunnit läsa dem, icke funnit någon underrättelse meddelad allmänheten.

Dedicationen til *Franzén* och *Tegnér* tecknar äfvenså sannt och lifligt dessa ypperliga skalders olika snillelynnen, som blygsamt författarens eget. Detta stycke vore ensamt tilräckligt at vederlägga hans, äfven uti företalet, yttrade misstroende til sin phantasis förmåga. Vi veta ej hvad lyftningen til den höjd, hvarifrån han besjunger *Frithiofs skald*, må kallas, om den icke får heta *flygt*. Upfinning och tjusande *färgglans* kan väl icke bestridas en målning, sådan som den, hvilken slutar stycket. Men "phantasins flygt och färgglans" har likväl Doctor *Wallin*, orättvis blott emot sig sjelf, förmodat at man icke i hans vitterhetsförsök skulle uptäcka. För at kunna medgifva detta måste man antaga, at skaldens höghet bör vara den för menniskoögat ofattliga luftseglarens, och hans färgläggning den brokigt bjerta, hvarmed kluddaren söker at gifva effect åt taflor utan bildernas rediga teckning och förståndsenliga sammanhang.

Den nämnda dedicationen är författad i hexametrer, hvilka, ehuru ej utarbetade efter de strän-

ga metriska reglorna, hafva i allmänhet en välljudande klang. Likväl förekommer der en eller annan vers, som torde fordra at rättas; t. ex. denna, hvilken saknar den för hexametern nödiga tacthvilan:

"Som när sångens Genier i Hippocrenen en morgon."

Främst ibland större skaldestycken står, i denna samling, lärodikten: *första upfostringen.* En friare lyrisk form hade, måhända, ännu mera uphöjt innehållet af denna sång, som alltigenom andas en ädel känsla, som ställer utvecklingen af *känslans sedekraft* til mål för den första upfostringen, och som ouphörligen afviker från lärodiktens tröga väg, för at på idyllens och elegins omkringliggande fält bjuda det froma hjertat oskuldens fröjd och religionens hugsvalelse. De sköna blommor, hvilka Sångmön der uphämtar, sammanbinder förståndet med en fin, föga synlig, tråd; men, någon gång vidrörda af den kalla handen, förlora de dock, uti en cirklad krans, det lifligaste af sina tjusande färgor. Ledigare och mera friska hade de sprungit fram, om de varit mindre omsorgsfullt ihopflätade. Sådant är åtmindstone vårt tycke, och hvilken granskare, äfven med högre och rättmätigare anspråk än våra, fördristar sig at yttra mera, än sit enskilda *tycke*, emot en poetisk

form, som valdes af *Oxenstjerna*, och som *Wallin* användt, väl i en dikt blott, men i en, hvarmed han täflat om Svenska Academiens stora pris och rättvisligen det vunnit?

Framför den likaledes belönade sången öfver *Gustaf den Tredje* förekommer, under namn af *Preludium*, den hänförande dithyramben sjungen invid den odödliga Konungens ärestod. Hvad *Sergell* tänkt och känt, då han bildade denna Apollo-stod, har *Wallin* uttryckt i språkets musik. Begges konstverk likna hvarandra äfven i en ren classisk stil. Det ena röjer en konstnär, som bildat sig genom et djupt studium af den antika sculpturen; det andra en poet, hvilken valt *Horatius* til sin mästare. Vi önska, at detta oförlikneligen sköna poem måtte icke blott läsas utan studeras af de unga män, som känna i sit inre någon kallelse til den högre lyriken. Den derefter följande sången börjar med en herrlig framställning af de tre Gustavernas Stoder och af minnen, som de väcka. Den fortgår i en jämnt underhållen hög ton, beprisande *Gustaf den Tredjes* värf, mäktiga snille och ädla hjerta, klagande öfver hans rysliga fall, och sluteligen upmanande Svenskarna, at under de faror som då (vid slutet af 1807) hotade, visa sig värdige Honom och sina förfäder. Men, ehuru högtidligt klingande äfven denna sång är, anse vi

den icke vara så fullkomlig som dess preludium. Det förekommer oss, som öfverginge den någon gång til äreminnet, som förlorade sig stundom skalden uti historiska betraktelser, som gjorde då omdömet en obehörig inkräktning på hans *känsla*. Renast lyriska äro de stropher, uti hvilka sjelfva den bestrålade stoden, lik Memnons, ljuder, såsom, ibland flera andra lika sanna och sköna, denna:

"Så stod han Svear! Han, den hjelte J beundren,
"En mäktig Genius lik, och hvälfde i sin själ
"De stora tankarna på Sverges glans och väl,
"Med hjessan trotsigt höjd mot stormarna och dundren;
"Så stod han, — minnens det! — och, trygg vid molnens hot,
"Såg ner med vänlig blick, emellan dunderslagen,
"På Sångmön, Konsterna, Behagen,
"Som funno fristad vid Hans fot."

En granskare, ledd förmodligen af den critik, hvilken fordrar verklig och icke blott idealisk sanning i poesin, har klandrat de sista verserna af denna sång, hvaruti Sveriges fasta bestånd liknas vid beståndet af dess fjäll:

"De stå — som de ha stått för tusen åldrars syn —
"Och, när kring deras topp den sista åska mumlat,
"Den sista våg mot foten tumlat,
"De stå ännu och stödja skyn."

Granskaren har trott, at, efter en sådan allmän naturhvälfning, dessa fjäll icke kunde stå qvar. Vi medgifva, at skaldens dristiga föreställning derom öfverstiger våra vanliga begrepp; men, om detta är et fel, så delar den det med allt sublimt i skaldekonsten. *Horatii* nu i nära tvåtusende år beundrade, och på de flesta språk öfversatta, *impavidum ferient ruinæ* är icke heller rätt sannolikt; ty den menniska vore ej så skapad, som vi andra, hvilken icke skulle blifva häpen, när hela verldssystemet sönderbrutet ramlade öfver honom, ifall han eljest dervid bibehölle sans och, med den, förmåga at häpna, som äfven är föga troligt. Vi öfverlämna åt Geologerna, at förutsäga huru det kan gå til, då jordens nuvarande bildning skall förstöras. Omöjligt vore det dock icke, at hafven sänkte sig, och at åskan uttömde sin svärmande kraft, någon stund innan de fasta bergen fölle; ty också denna sista stora natur-scen måste, efter våra begrepp, tildraga sig i Tiden, och således i en följd af händelser, ehuru hastig den ock vore. Men til det möjliga, til det utan orimlighet tänkbara, icke blott til det innom en trång erfarenhets-krets verkliga, sträcker sig det poetiska snillets vida område. Förgäfves säger man icke at skalden diktar; men han kan dikta fult eller dikta skönt. Läsarens nationliga känsla afgöre hvilketdera här inträffat. För vår del finna vi oss

upplyftade af den föreställningen, at Svearnas mannamod, medborgsmanna dygd, och Konungathron äro orubbliga, som deras fjäll, samt at dessa skola ännu stå qvar i sin uråldriga höghet, sedan de otoliga böljorna under dem förgåtts, och den ljungande branden omkring dem slocknat.

Med samma känsla hafva vi läst och beundrat de mindre sånger af *nationligt interesse*, som utgöra en särskild afdelning i samlingen af Doctor *Wallins* skaldestycken. Den ofvannämnde granskaren har hänfört dem til en vitterhetsart, som han kallat *Hof- och Stats-poesi*. Vi vilja icke länge fördröja oss vid en fråga, hvartil dessa skaldestycken ej gifva anledning, nämligen den: huruvida en *Hof-poesi*, ifall man dermed förstår en sådan, som egentligen tilhör et hof och föreställer dess bildning, skulle vara absolut förkastlig? Vi anmärka blott at *Ossians*, at Troubadourernas, at de gamla nordiska Skaldernas sånger sjöngos af Förstar och Hofmän innom hofven; at den, oaktadt sit visa eller, om man så vill, fräcka *odi profanum vulgus* först af Romarne beundrade, och sedermera hos de dåvarande Barbarernas afkomlingar odödlig vordna *Horatius* sökte, at framför andra kännare behaga *Augustus*, *Mæcenas*, och deras gunstling *Virgilius*; at *Kellgren*, *Adlerbeth*,

Oxenstjerna och *Leopold* tilhörde Konung *Gustaf den Tredjes* hof; samt ändteligen at det var innom en hofkrets, den Weimarska, som *Wieland*, *Herder*, *Schiller* och *Goethe* täflade med hvarandra. Men ehuru dessa och flera andra exempel, som kunde anföras, bevisa, at poesin åtminstone icke vantrifves i hof och ej aftynar i det sken som strålar ifrån Thronen, så medgifva vi dock, at et folk kan lefva, kan försörja sig, kan äfven tilkämpa sig ryktbarhet, utan at äga en egentlig *Hofpoesi*. Deremot anse vi ingen nation kunna umbära, likasom ingen alldeles saknat, en *Statspoesi*, en sådan nämligen som, förenande de spridda individuella känslorna för statens helgd och ära, på en gång uttrycker, underhåller, höjer och renar dem. Staten är det största, det rikast organiska, det skönaste ibland alla verk af den fria odödliga anden uti menniskonaturen. Hvarken dess allmänna ur den Eviges tanke sprungna idé, eller någon af de olika, mer eller mindre utbildade, former, hvaruti den uppenbarar sig på jorden, kunna uphinnas och omfattas af förståndet allena; ty hvilket sådant mäktar väl at utreda mensklighetens hela bestämmelse, och at utstaka banorna för alla mennisko-förmögenheters fortgång under en oändlig utveckling, eller endast at begripa allt, det förflutna, det närvarande och det tilkommande, i et enda folks seder, lagar och öden? Dertil for-

dras, jämte förstånd, et poetiskt sinne; icke detta likväl som, med de fallna Englars högmod, sträfvar at förstöra den verkliga verlden, för at ur chaos skapa en ny, men detta som, upfylldt af det skönas, det rättas, det godas urbilder, skådar dem speglade i tingen, och efter dem ordnar dessa til en fullkomligare sammanstämmelse. Vi hata det vilda svärmeri, hvilket söker at uplösa staternas af ålder förenade elementer och at fördunsta dem til molnstoder, dunkla, osammanhängande, toma på allt annat innehåll än ljungeldsförande dimmor, samt i följd deraf rörliga för hvarje stormil. Men vi hata lika mycket den grofva materialism, hvilken behandlar staten såsom et stort liflöst machineri, underkastadt alla de godtyckliga förändringar, dem tilfälliga behof för stunden kunna göra begärliga. Emellan dessa ytterligheter måste, om någon räddning återstår för den Europeiska menskligheten, träda fram en esthetisk statslära, som öpnar svärmarens öga för det sköna i redan formade stater, och som hos den låga nyttans otaliga verkmästare upväcker någon känsla för högre njutningar, än den råa sinnlighetens, någon aktning för vackra inrättningar, stiftade med ädlare afsigter, än den giriga penninge-förvärfvarens, någon helgd för det arf af stora idéer, som ärofulle förfäder anförtrott åt sina efterkommande.

vård. Staten måste betraktas såsom et skönt konstverk, bestämdt af ändamålsenliga former, men lefvande innom dem; såsom et organiskt helt, hvars bildning fordrar at utvecklas, men icke tål at mekaniskt sönderslitas, för at omskapas efter hvarje ny generations egennyttiga beräkningar. Ibland hvilket af Europas folk skulle en sådan statslära hafva rikare ämnen at uphämta, än ibland det Svenska, och hvarest kunde den finna mera beredda sinnen än dessa, som blifvit odlade för det höga och det ädla under en i trenne sekler nästan oafbruten följd af stora Konungar, den ingen annan nations häfder hafva at framvisa? Komme en tid då man, med bifall af detta folk, nämnde *Statspoesi* såsom et speord, och använde det til sånger, sådana som *Wallins;* så vore Svensken icke längre värdig dessa sångers föremål: sin ära, sin frihet, sin sällhet och sit hopp. Han borde då med tålig blygd framsläpa sit lif under trälens mödor, belönade någon gång med trälens grofva njutningar, samt skatta sig lycklig nog, om han för sin matta prosa, för sina handelsbref och sina hushålls-annaler, finge bibehålla sina fäders språk.

Men, sålänge ännu en Svensk anda lefver i Svenska bröst, skall den *Wallinska Hof- och Statspoesin* förblifva en poesi för folket, hvarmed vi dock icke förstå den råare hopen, utan de bildade

medborgare, som äro representanter för folkets tänkesätt. De fatta sin frihets väsende, och de veta, at hon icke står i strid med den hyllning, som en varm fosterlandskänsla gifver åt den milda Konungens ädelmod, åt den segersälla beskyddande Hjeltens ära. De förblanda icke skaldens sanna uttryck af denna känsla med lismarens smicker. Snarare kunde man säga, at Doctor *Wallin* i den *Skandinaviska Sången* smickrat de förbrödrade nationerna, än deras Beherrskare, ifall man fordrade, at en poet alltid skulle, i en stor händelse, se blott det sanna för dagen och icke äfven det sanna i Försynens afsigt, som endast Tiden kan utföra. Men klandrar man honom om han, vid första åsynen af knoppen, hänryckt besjunger rosen uti höjden af dess blomstring? Emedlertid huru herrligt upstiga icke ur det Svenska hjertat dessa toner:

"Lefve Segraren, som stöder
"Carl den Mildes gamla thron,
"Och, af länge skilda bröder,
"Gör en enda säll nation!
"Se Han hög på fjället stiger,
"Åskår ljud — och stormen tiger,
"Himlen ljusnar kring den nord,
"Som til sjelfbestånd Han viger,
"Gudalik, med dessa ord:

"Helgd vare kämpars bygd!
"Frid vare Gylfes barn och Nores ätteläggar,
"Och Frihets-templet rest, af nordisk kraft och dygd,
"I Carolinska Lejons skygd,
"Med stjernhvalfvet til dôme och fjällarna til väggar!
"Och nu, förbrödrade Nation!
"Slut kärlekens förbund omkring en Faders thron:
"Nu fri och stark och säll du blifve
"Af Fädrens redlighet och dygd och religion,
"Och Nordanvinden, från din zon,
"All Söderlandets pest fördrifve!

"Du har innom dig värn
"Mot armod och förtryck, när du har jord och jern
"Och flit och redlighet och mod och enkla seder,
"Och styrka i din arm, och i dit hjerta heder.
"Och dessa skatter gif åt dina barn til arf,
"Från tidehvarf til tidehvarf!
"Då — hvälfve jorden fritt bland lågorna och svärden,
"Och börje åter omloppsfärden:
"Din makt skall, på sin punkt, stå fast som nordens pol,
"Din ära, mild och klar, som polens sommar-sol
"Än stråla öfver dig, när midnatt höljer verlden!"

"Så talade Hjelten — och stormen teg,
"Och ljus blef himmelens sky,
"Och öfver klipporna fröjdfullt steg
"De skakade sköldars gny;
"Och Göthiska kämpen tryckte säll

"Den Nordiska kämpens hand,
"Och högljudt skallade Östanfjäll,
"Och högljudt skallade Vestanfjäll:
"*En Kung, et Folk, et Land.*"

Endast för at med et exempel bestyrka vårt omdöme öfver de ifrågavarande nationliga Sångerna, hafva vi anfört detta stycke utur en af dem. Hvilken classisk renhet i bildningen, hvilken betydningsfull omvexling af rythmen, hvilket lif i de harmoniska ljuden finner man icke der! Huru sublim är icke hela denna poetiska målning, huru enkelt stor, huru rik på färgglans utan at vara prålande! *Virgilii* berömda *qvos ego* öfverträffar icke i förvånande kraft detta: "äskar ljud — och stormen tiger."

Men, torde man säga, dessa *Skaldestycken af nationligt interesse* voro dock i sit ursprung endast *tilfällighets-sånger*. Nåväl! de voro det; men förtjena de derföre icke at kallas *nationliga* och at, såsom sådana, högt värderas? Den moderna verlden, hvars lynne i allmänhet är prosaiskt, känner icke den kraft til det sköna och ädla, som de gamla Grekernas offentliga fester utvecklade. Men äfven hos oss gifvas dock högtider för den medborgerliga känslan, då skalden kan verka på en mängd af hjertan, stämda til samklang med hans. Det

är sådana tilfällen, som Doctor *Wallin* valt, och de hafva varit så stora, som våra seder det medgifvit. När tonkonstens idkare och vänner gåfvo efter fredslutet 1809, uti Riddarhussalen, en concert til förmån för Vesterbottens genom kriget lidande innevånare, så afsjöngs en af honom författadt Cantat, hvilken, om numera såsom i *Orphei* dagar lyrans ljud förmådde at röra det förstockade och förstenade redbara, hade bordt föranleda til en insamling af frivilliga gåfvor, vida betydligare än den summa, som betalningen för et köpt nöje inbragte. Til en fest, som den Musikaliska Academin år 1816 anställde, för at offentliggöra sin erkänsla mot den dåvarande Kronprinsen, vår nu regerande Konung, skref Doctor *Wallin* en Cantat, hvilken är et af de mest musikaliska skaldestycken, som vårt språk äger. Hans voro verserna, afsjungna vid en högtidlig måltid, der Högstsalig Konung *Carl den Trettonde*, den dåvarande och den sedermera blifne Kronprinsen täcktes med sin närvaro hedra och lifva en samling af den Svenska Härens högsta anförare samt af dess Ombud vid det sammankallade krigsbefälet. Kan en skald, hvilken vid sådana stora medborgerliga fester upstämmer sin lyra, och en sådan lyra som *Wallins*, hvilken då sjunger en återvunnen freds sällhet och de af kriget härjade bröders rätt til skonade bröders hjelp, hvilken gifver ord åt den

beskyddade konstens tacksamhet eller åt de gemensama känslorna innom hvarje Svensk krigares bröst; — kan han anses för en ringa tilfällighetssångare; då må äfven han sluta sit sinne från det offentliga lifvet och, likaså egoist som ockraren, använda blott til sin egen fröjd och båtnad dessa rika gåfvor, dem sångens Gud honom beskärt och hans konstflit förkofrat. Och då upkommer i nationens vitterhet denna det enskilda lifvets smak, som högre värderar en lustig dryckesvisa eller det lilla angenäma qvädet til en siska och en blomma, än de skönaste hymner til Fäderneslandets Heroer. En sådan bur-lyrik — ty hvad annat än bur är den ifrån det fria statslifvet afskilda sångarens mer eller mindre trånga boning? — var icke *Pindars*. Denne, den främste bland Greklands lyriska poeter, sjöng inför det Grekiska folket til deras ära, som segrat i de Olympiska Spelen; och hans Oder voro *tilfällighets-stycken*, likasom *Horatii Secular-sång*. Men den offentliga hyllning, som Pindars snille skänkte åt kraften uti kämpars senor, skulle ej en skald i våra dagar, utan äfventyr at blifva förblandad med vanliga namndags-blåsare, kunna gifva åt den segrande själskraften? Må vi dock en gång lära oss at fullständigt upfatta frihetens anspråk på *offentlighet*; må vi begripa, at den består i mera än tadlets obehindrade öppenhet, at den bör yttra sig i hela samfällslifvets rigtning til

statens ändamål, mensklighetens fullkomligaste möjliga utveckling. Sqvallret och fronderit äro endast dräggen af detta lif, jäsande på bottnen af kärlet. Vilja vi njuta vinets upvärmande anda, så skola vi låta det starka, det ljufva, det klara flyta *upifrån*, och icke suga *nedifrån* det osmakliga grumlet. Derförutan skall den så högt beprisade och äfven, om den rätt nyttjas, beprisliga publiciteten snart för oss blifva åter sådan, som den var i det skamliga tidehvarf, då smädelsens skrän allena hördes, men *Creutz's* och *Gyllenborgs* stämmor tystnade,

Och på Vitterhetens graf
Växte *Dagligt Allehanda* *).

Huru mångfaldigt Doctor *Wallin* skaper versformer och huru hans språk rör sig innom de svåraste lika ledigt, som i de lättare, visar, jämte de öfriga, den *Svenska Ynglinga-sången*, hvarutur vi vilja afskrifva en stroph:

"Flamma,
"Som farit

---

*) Se Grefve *G. F. Gyllenborgs* inträdes-tal i Vitterhets-Academin 1773. — Man bör veta at *Dagligt Allehanda*, under den såkallade frihetstiden, var et blad för det dåvarande parti-sqvallret och pöbelskriket.

"På blänkande svärden
"Med fäderna fordom i ledungafärd!
"Samma
"Du varit,
"Och samma kring verlden
"Du blixtre ännu från de Göthiska svärd!"

En afdelning i samlingen innefattar poemer, som författaren kallat *skaldebref*. Äfven i dem råder sången; en varm känsla dallrar melodiskt til sinnen, öppna at emottaga henne. Rent lyriskt är det bekanta *svaret til den okända*. Skaldestycket, *vid Grefvinnan H. M. Cronstedts, född Alströmer, död*, til dess sörjande make, är en innerligt rörande Elegi, värdig hennes minne; och den, som närmare kände hennes lefnad, fattar allt hvad detta enkla uttryck säger. Han finner harmonin emellan hennes sköna själ och denna känslorika, ljufva, okonstlade, men dock smakfullt prydliga minnessång. En mild colorit uplifvade aldrig den rena teckningen i en familje-tafla, skönare än i denna. Svaret *til Fru Helvig, född Friherrinna von Imhof*, i de gamlas elegiska versart, är så Grekiskt, som det egnade en sång til de:

"Hulda Chariternas Vän, *Lesbiska Systrarnas* Mor."

Uti den nästföljande afdelningen äro samlade några *Erotiska och Idylliska Sånger*, hvar i sin

art skön eller behaglig. Främst ibland dem står en *Idyll til Leopold;* och, kände man icke dess författare, ville man tro at *Franséns* hjertliga naivetet improviserat den någon vacker sommarmorgon. Det sista stycket åter, *Sjömannen*, vore man färdig at anse *Tegnér* hafva skrifvit. *Gummans råd* synas vara dicterade af *Fru Lenngren.* Det gifves intet maner, som den *Wallinska* sångmön ej kan tilegna sig, men så helt och til en så sjelfständig besittning, som vore det henne med uteslutande rätt tilhörigt.

Under den sista afdelningen förekomma sånger öfver *Elegiska och Religiösa ämnen.* De äro, likasom de flesta föregående, omvexlande i ton och rythm efter de olika känslor, som föremålen upväckt i skaldens sinne. Man jämnföre några af dem, t. ex. den öfver *hösten* med *dedicationen af Psalmboks-förslaget til H. K. H. Prins Oscar,* och man skall förundra sig öfver at de hafva samma författare. Ty hvilken olikhet emellan denna klagande fogelsång:

"Den gröna,
Den sköna,
Den lekande våren
Förflyger.
Den gula
Den fula

September i spåren
Sig smyger.
Ack! Sommarens dagar de väntades långa;
Och voro så korta.
De lofvades många;
Dock äro de borta.
Selly! Selly! ser du molnet der?
Vintrens drifva det i skötet bär."

Och denna djupt ur et manligt bröst ljudande:

"På fädrens hjelmar himlen mer ej skiner
"Och jorden gömmer deras brutna svärd.
"På fordna minnens Göthiska ruiner
"En kall beräkning, egoism och flärd,
"Sig hafva vältat, såsom snölaviner,
"Der dvergar kappkört öfver jättars verld.
"Men Gud såg ner; och längre de ej välta.
"Eld föll af himmelen; och de försmälta."

Vidare hvilken skillnad i ton emellan denna högtidliga tilegnan af Psalmboks-förslaget åt Nordens ungdoms-Förste, och de enkla, innerligt rörande, verserna, inskrifna af författaren i hans *hustrus psalmbok!* Hvarje sång af denna mästare utmärker sig genom en egentlighet, som gifver den sit bestämda, harmoniskt bildade, individuella lynne.

De stycken uti denna sista afdelning, innom hvilka rythmen mångfaldigt skiftar, äro mönster

för *Cantater.* Sådan är sången vid *C. U. Broocmans graf,* der efter en dystert lugn början i denna rythm:

Stråle af det rena ljuset"

— — — — —

följer et åskslag:

"Du har gått!

och genast derpå i kraftfull ton:

"Men icke såsom stormen går."

— — — — — —

samt, efter denna allvarliga ljudform en stroph igenom, den mildt ljufva i tvenne:

"Men lik den blida vestan,

— — — — —

"Och lik den tysta bäcken,

— — — — —

och så en bruten rythm, målande förgängelsen:

"Men du göt,
"Du Herrans flägt!
"I hans sköt
"Din andedrägt —
"Och åter orcanen
"Kring nejden röt . . .
"Bäck du flöt
"I Oceanen

"Den eviga, alltomfamnande stora,
"I hvilkens omätliga djup sig förlora
"(Så himlen befallt)"
"Likt höstliga löf, likt nattliga väkter,
"Tider, slägter,
"Allt."

Derefter en versform för recitativet:

"Blott dygden ej. Hög och evärdelig
"Hon trampar ej förgänglighetens stig."

— — — — — — — —

samt slutligen denna samma sorgligt lugna ton, uti hvilket sången började. Vi ville endast anmärka at den delen deraf, som skulle i musik uttryckas med recitatif, synes oss vara nog lång och öfverflödande af betraktelser. Detta fel äga ej de, efter *Davids Psalmer* sammansatta, religiösa sångerna: *Längtan och hopp* samt *den Eviges lof*. Den första andas et lidande hjertas qval, men derjämte et fromt hjertas förtröstan på Gud; och den sednare är onekligen en af sublimaste, som den lyriska poesin på något språk frambragt. Den erbjuder et vidsträckt fält åt Tonsättarens konst; men ingen annan må våga at der försöka sig, än den, hvilken känner sig äga, såsom poeten, et mäktigt snille uplyftadt af Religionens anda.

Ibland Sveriges skalder hafva flere med skicklighet öfvat tonkonsten; men, ehuru Doctor *Wallin*

deruti icke förvärfvat sig någon färdighet, öfverträffar han i poesins musik alla andra än *Kellgren*, hvilken icke heller kunde i mera än språk uttrycka sin själs melodier. I det hela af deras compositioner likna desse den Svenska lyrikens mästare hvarandra. Om den yngres tonlopp icke alltid äro så lent ljufliga, som den äldres, äga de dock samma böjlighet och renhet samt, efter vårt tycke, en mera kraftfull klang, utan at derigenom öfvergå til obehagligt buller. I denna klang och i mångfaldigheten af dess omvexlingar, för hvilka alltid en bestämd poetisk känsla utgör grundtonen, återljuder den stora rikt skiftande natur, hvilken, såsom vi genast anmärkte, mäktigt verkat på det *Wallinska* sinnets utbildning; och de få stropher, dem vi utan sorgfälligt val anfört ur denna skaldens sånger, skola, såsom vi förmoda, tilräckligen bekräfta vårt omdöme, at de til form och innehåll äro — nordiskt sköna.

2

Bihang

till

Första Häftet

af

Tidskriften

ODALMANNEN;

af

HANS JÄRTA.

FAHLUN, 1824.

O. U. Arborelius et Comp.

Uti icke mindre än tio blad af den Stockholmska Allmänna Journalen, ifrån N:o 258 för den 6 November 1823, har allmänheten haft at läsa: *Anmärkningar öfver och i anledning af den artikel om Statistik, som finnes införd i Odalmannen, första häftet.* Dessa anmärkningar har jag lofvat at besvara, när det fölle mig lägligt, och jag upfyller nu mit löfte.

Hvad jag med detta mit svar egentligen åsyftar vill jag vid slutet deraf förklara. Jag skulle alltför mycket blottställa mig för nya misstydningar, om jag yttrade det, innan jag förut visat huru Anmärkarens critik är beskaffad.

För mit ändamål har jag nödigt at uptaga och, emedan jag det kan, vederlägga *alla* hans bestämda anmärkningar, äfven dem, som jag anser ytterst småaktiga. Denna omständliga revision kommer at trötta mig och, jag fruktar det, ännu mera mina läsare. Men revisioner, sträckta til det allramindsta, höra til dagens ordning, och, Man den ifrågavarande, skulle anmärkaren, som är stark i rättsläran, kunna lämpa til mit svar, i de delar som det

förbiginge, den juridiska regeln, at et obestridt käromål gäller såsom et medgifvet. En viss publik med starka lungor skulle då utropa, at anmärkaren likväl i det mesta och i det factiska haft rätt.

Det första som jag ej kan medgifva anmärkaren är hans påstående, at jag skall vara en författare, "hvars "både namn och ställning i samhället berättigar allmän- "heten til stora anspråk, emedan hans kända snille och "kunskaper förmå upfylla äfven de största." At något skämt sticker fram i denna phras, bör jag tro, då jag jämnför den med de följande anmärkningarna, och besinnar, at anmärkaren förklarat sig vara en fiende til all öfverdrift. Men om jag ock vore öfvertygad, at han med fullt allvar tillagt mig det *öfverdrifna* berömet, kunde jag likväl ej emottaga det eller erkänna de allmänhetens anspråk, som han derpå velat grunda. Ryktbarhet åt mit *namn* har jag icke eftersträfvat vid tillfällen, då jag möjligen kunnat ernå den, och i en ålder, då begäret derefter plägar vara lifligast. Ännu mindre skulle jag värdera den nu, sedan jag ända til vämjelse sett mig mätt på all den flärd, hvarmed popularitet tigges och utdelas. Min nuvarande *ställning i samhället* är, jag medgifver det, afundsvärd, nämligen för Neapolitanare, Spaniorer och deras vederlikar; ty det är den, til hvilken hvarje Svensk man föddes. Högre, än der hvarje Svensk man borde stå, står jag icke; men ifrån denna plats kunna hvarken loford eller tadel förmå mig at nedstiga. Emedlertid begriper jag icke hvilka särskilda anspråk på mig, såsom författare, kunna

härledas derifrån, at jag nu är ingen ting mer och ingen ting mindre, än en Svensk Odalman. Jag har varit Embetsman, men just detta, som hindrat mig ifrån litterära sysselsättningar, borde snarare sänka än stegra berörde fordringar. *Snille*, i den betydelse jag gifver åt detta ord, äger jag icke. Mina *kunskaper* äro ringa; den ibland dem, som jag sjelf skattar högst, huru urmodig den ock må vara, är kännedomen af min fåkunnighet. Denna fåkunnighet blyges jag icke heller at omtala, då jag, som vid sjutton års ålder inträdde i Statens tjenst, sedermera icke kunnat blifva mångkunnig, om ej genom vanvårdnad af mina pligter. Således, när jag inför allmänheten framlagt et försök til en populär Tidskrift, har hon ej haft orsak at deruti vänta något ovanligt, ty redlig afsigt och sjelfständighet i tänkesätt böra ej vara sällsama hos Svenska författare.

Innan jag följer anmärkaren vidare, må jag i allmänhet protestera emot hans framställning af mina klandrade afhandlingars innehåll; jag säger afhandlingars, emedan han ej, såsom öfverskriften på hans critik syntes utlofva, hållit sig vid den *om Statistik* allena. De särskilda anledningarna til denna protest skall jag, vid besvarandet af hans anmärkningar, utreda och då sammanställa, med hvad han låtit mig säga, det som står at läsa i min Tidskrift. At han här och der förändrat mina ord, och utelämnat vissa mellanmeningar, der de oafbrutna citationstecknen dock borde utvisa, at han ej stympat utan troget afskrifvit anmärkta ställen, vill jag icke oftare ådagalägga,

ka då någon mera vigtig tanke, som jag yttrat, äfven derigenom blifvit vrängd eller ensidigt anförd.

När man innom en skrift af den ringa vidd, som min om Statistik, skall sammantränga sina åsigter af många föremål, kan man icke fullständigt utveckla sina föreställningar af hvart och et särskildt. En sådan skrift måste blifva hvad man i målare-konsten kallar en esqvisse. Denna svarar mot sit ändamål, om de med några raska drag tecknade bilderna stå rediga, bestämda och så ordnade, at en klarseende åskådare genast fattar den hufvud-idé, som taflan skulle framställa, ifall hon blefve utförd på en vidare duk, der alla lifvets färgskiftningar, dess dagrar och skuggor, samt rundningarna af dess former kunde afskildras. Men den rättvisa, som målaren har för sit utkast at vänta af hvarje konstdomare, unnas en esqvisserande författare sällan af hans granskare. De hålla sig vanligen icke vid hufvudidén, eller vid de särskilda större tanke-partierna i hans skrift, och undersöka ej, om dessa äro med caracteristisk sanning tecknade samt afsigtsmässigt sammanställda? Deremot fästa de sig vid de smärsta delarna af någon figur, och helst af en icke rätt väsendtlig, samt fröjda sig öfver sin skarpsynthet, då de, med hjelp af sina critiska lorgnetter, tycka sig hafva upptäckt, at det der penndraget är för skarpt, det der litet skeft, det der icke nog omsorgsfullt böjdt efter den allmänna opinionens svängningar o. s. v. I den lilla afhandlingen på et par tryckta ark fordra de den fulländning af detaljer och den noggrannhet deruti, hvarpå de skäligen kun-

de göra anspråk, om författaren, för at utbreda sina åsigter af hvarje föremål, som han velat framställa, hade haft ledighet och förmåga at skrifva et verk i flera band.

På sådant sätt har ock mit ifrågavarande utkast blifvit granskadt af den anmärkare, som jag nu besvarar. Ehuru hans critik föga vidrör mina hufvudsatser, upgår den likväl til större vidd, än den klandrade afhandlingen. För at grundligen vederlägga denna hade anmärkaren, om han det förmått, hordt visa, at de nyare begreppen om Stat och om Statens ändamål icke äro så materialistiska, som jag dem framställt; at Statistiken, såsom vetenskap, icke upkommit ur et tidslynne, hvars allmänna rigtning, at sönderdela menniskokraften jag beskrifvit, och at den icke användes såsom en rönsamling för materialistiska Stats-theorier; at icke denna vetenskap, då dess afsigt ovilkorligen upfattas, innebär en orimlighet; at för statistiska beräkningar finnes någon enda enhet gifven, och at de således icke sakna hvad til all räkning fordras, nämligen någon bestämd qvantitet, med hvilken andra, kända eller okända, kunna mätas; at icke allt det, som statistiken vill beräkna, är oberäkneligt; at icke, i följd häraf, de resultat, som statistiska räkningar utvisa, ehuru mathematiskt bestämda de synas vara, blifva osäkra och förvillande; samt at icke alltså statistiken, då den skall tjena til absolut grund för stats-theorier, är skadlig, fastän den, nyttjad såsom biträde vid moraliska forskningar och äfven til ledning för sådana, kan blifva nyttig och uplysande. Men, i stället at med sin granskning följa den-

na min deduction, i stället at söka rubba dess yttersta grund och visa at en *enhet* för statistisk räkning gifves, har anmärkaren förnämligast fästat sig vid några särskilda föremål, som jag, under utvecklingen af min hufvudidé, sammanställt för at gifva åskådlighet åt denna. Derjämte har han, efter vissa granskares vana, äflats at utgrunda mina tilfälliga afsigter med en afhandling, som omöjligen kunde härleda sig från den enda allmänna, at vilja, om icke fullständigt utreda värdet af en i jämnförelse med andra ny vetenskap, åtmindstone bestämma fältet hvarinnom det bör sökas, samt derigenom bidraga at gifva åt denna missledda och missbrukade vetenskap en användbarhet, som sjelfva Adam Smith och, jämte flera andra af hans lärjungar, äfven Say *) ansett den icke äga och icke ens kunna få.

På samma sida, der anmärkaren prisar mina kunskaper, börjar han at bestrida några af mina upgifter, såsom historiskt origtiga. Jag hade sagt at våre äldste Nordiske förfäder "visste at annorlunda skatta den jordhög, som "förvarade en fallen kämpes stoft, och annorlunda det "platta sädesfält, öfver hvilket denna enkla minnesvård åt "tapperheten stod uphöjd." Anmärkaren gör härvid den

*) Uti hans *Discours prélimaire* til' *Traité d' Economie politique*, hvaraf jag äunu ej haft tilfälle at se den utkomna Svenska öfversättningen. Jag skall längre fram anföra Says yttrande om Statistikens opålitlighet. Denna författare har anmärkaren åberopat och bör väl således hafva läst de första sidorna i hans verk.

mycket vigtiga erinran; at "i de *äldsta tiderna* torde dock "de platta fälten snarare varit *ängar* än *sädesfält.*" Gerna, om jag dermed kunnat förnöja någon granskare, skulle jag hafva skrifvit *betesmark*, ty rigtigheten af min sats berodde ej på det plattas namn, eller på arten af dess alster. Men vid åtankan af de gamla Göthiska kämparna glömde jag sannerligen alldeles borrt dessa lika grofva ehuru icke lika kraftfulla kämpar i våra dagar, hvilke, såsom salig Durencran,

"föra granskningsbloss och uppå orden rida."

Jag skref, utan at tänka derpå, — *sädesfält.* Sådan var likväl denna gången min lycka, at jag råkade välja det rätta ordet, när jag talade *om våra äldsta förfäders tid* och icke, såsom anmärkaren påstår, om *de äldsta tiderna*, då den Svenska jordens sjelfmanta grödor sannolikt njötos endast af skördare på fyra ben. At våre förfäder alltifrån den tid, då sagorna först lämna några underrättelser om dem, och äfven före Asarnas ankomst til Norden, idkade åkerbruk, antages på goda grunder af Lagerbring, Botin m. fl. Til en alldeles okänd ålder, til en ännu aflägsnare än sagans, til det såkallade naturtilståndets, ansåg jag mig, åtmindstone i detta fall, icke böra sträcka mina föreställningar. Jag talade om en tid då civilisationen, som alltid förutsätter åkerbruk, redan gjort några framsteg. Våre förfäder voro väl då icke så verldsborgerligt hyfsade som vi, men de voro icke heller vildar som irrade omkring i skogarna. De erkände hvad en Esqvimeau ännu

icke kommit at betänka och hvad hans mercantiliskt öfverbildade själsförvandt lärt sig förakta; de erkände et samband emellan det förflutna, det närvarande och det tilkommande. De ägde et fädernesland; de voro fästade vid en fosterjord, helig för dem genom de minnen, som ättehögarna vårdade.

Dernäst har anmärkaren klandrat dessa mina ord: "nu anse vi Godefroi de Bouillon för en narr, likasom "han skulle hafva för narrar ansett våra sifferräknande "Statsmän." Han tror ej at "någon anser Godefroi för en "narr, som har den ringaste kunskap om de tider, hvari "han lefde." Jag vill likväl förmoda, at anmärkaren icke bestrider Voltaire en sådan *den ringaste kunskap*, samt at han erkänner Voltaire, at vara en af de moderna tidsbegreppens betydligaste representanter. Om han läser hvad denne författare skrifvit om korsstågen i allmänhet och särskildt om Godefroi de Bouillon, som sålde en del af sit ärfda land och öfvergaf det återstående, för at förvärfva sig et litet herravälde i Palestina, så lärer han finna at vi, när man dermed förstår vår tid, verkeligen ansett denna ridderliga försakare af sit timliga goda för en narr, ehuru icke för en sådan galning som den Pilgrim, hvilken Voltaire benämner Cucupiétre. *) Adam Smith, som anmärkaren icke heller lärer jäfva, kallar korstågen för "det mest förstörande raseri (*frenzy*) som någonsin bemäk-

*) *Essai sur les moeurs et l'ésprit des nations* Cap 54.

"tigat sig Europas nationer; *) Och för en narr, lindrigast sagdt, måste man väl hålla den, hvilken anfört et företag, hvaråt man trött sig kunna gifva et sådant namn. Men ännu har jag, til försvar för mit ifrågavarande yttrande, at åberopa mig en tredje ganska ny och ganska vigtig auctoritet, nämligen anmärkarens egen. Han säger; "när de store Vasallerne och Adeln begynte blifva allt-"för mäktige och öfvermodige upfann Roms politik, at "kasta den öfver Asien. Det var en speculation i stort at "göra sig til Regent öfver deras länder, som der *stridde* "*för idén*, och til deras arfvingar, som der *stupade för* "*den*, — en speculation, som dittils endast drifvits i smått "och vid dödsbäddarna. Den kraft, som här förslösades, "skulle åtmindstone icke kunna begagnas emot hierarkin "och despotismen." Den, som så betraktar korsstågen, kan kan väl för klok anse någon, hvilken låtit narra sig at blifva en af de första anförarne derför? Jag må icke inlåta mig här i någon vidlyftig utveckling af de närmaste anledningarna til dessa vilda jagter efter en idé, som det dåvarande tidskicket födde, och hvaraf Hildebrands politik endast visste at draga en tilfällig nytta. "Betraktas "man," säger Schiller, **) "orsakerna til de Christnas tåg "mot det heliga landet, så är detta et så okonstladt, ja et

---

*) *Inqviry into the nature and causes of the wealth of nations*; 3 boken 3 Cap. mot slutet.

**) *Ueber Völkerwanderung, Kreutzzüge und Mittelalter*, i hans *Kleinere prosaische Schriften*.

"så nödvändigt alster af sit tidehvarf, at en, som alldeles "icke hade någon kunskap om denna händelse, skulle, då "man framlade under hans ögon de historiska premisserna "dertil, sjelf falla på en sådan följd af dem." Om också den kraft, som på korsstågen *förslösades*, kunnat *då* omedelbarligen vändas mot hierarkin, hvilket ej lärer vara så alldeles gifvet, fanns det dock ingen verldslig regent-despotism, som den tiden fordrade at bekämpas, men deremot en feodal-aristocrati, hvilken tålde och kräfde at mattas. At Europas nationer hafva til en hufvudsaklig del at tacka korsstågen för sit nuvarande samhällsskick, för sin handel, sit medelstånd, sin cultur, sina mildare seder, sin borgerliga och personliga frihet under skydd af regering och lagar, och äfven, ehuru sednare, för hierarkins fall, hafva sådane män som Robertson, *) Schiller, **) Heeren ***) m. fl. utredt. Jag skulle önska at den kraft, som nu användes på enskilda economiskt-nyttiga företag, blefve, i sina aflägsnare verkningar, lika välgörande för menskligheten, som den, hvilken bortslösades af korssfararna på en allmän, — må man gerna kalla den så, — dårskap. De äro förgångna dessa generationer, som, efter våra begrepp, ledo deraf, men som likväl under tvåhundrade år icke blott tålde utan frivilligt sökte sit lidande. Vi njuta nu frukterna af deras upoffringar, och vi borde väl då förlåta dem deras til svärmeri öfversprungna en-

---

*) Inledning til *Carl V:s Historia.* **) l. c. ***) *Essai sur l'influence des Croisades*; Prisskrift, belönad af Franska National-Institutet.

thusiasm, som skulle någon dag frambringa sådana frukter, dem aldrig ännu den sluga, kallt beräknande sjelfviskheten burit. Men kanhända böra korsstågen fördömas just derföre, at de gåfvo Regenterna et välde, hvilket kunde skydda menigheterna mot förtryck af den tidens adel? Derföre, at magnaterne, i stället at endast odla sina landsträckor, blefvo småningom sjelfve odlade? Derföre, at man ej mera, ibland controler mot Konungarnas makt, kan räkna på en dermed täflande *makt* hos *öfvermodiga* godsherrar? Derföre, at en opposition, mot den gemensamme Öfverherren, af sins emellan krigande ädlingar nu icke kan bildas, hvarken med samma syftning eller samma råa verkningskraft, som för åttahundrade år sedan? Derföre ändteligen at den enda form, under hvilken anarki kunnat äga något bestånd, blifvit, genom korsstågens följder, i grund förstörd?

Vidare bestrider anmärkaren mit påstående at statistiken såsom vetenskap är ny. Han åberopar emot mig dels folkräkningen, omtalad i gamla Testamentet, (hvarföre icke äfven i Livius?) och dels Påfvarnes kännedom af hvad "Christenheten både direct och indirect renderade "dem". Stridigheten oss emellan i detta fall beror på våra begrepp först om vetenskap och sedan om statistik. Jag anser icke för vetenskap några spridda kunskaper, som ännu icke blifvit ordnade til system efter någon ledande allmän åsigt, och ej för statistik hvarje tilfällig enkel räkning öfver särskilda beståndsdelar af en stat. Denna vetenskap, hvilken, såsom jag sagt, "använder sifferräkning

"til menniskoförmågans storhet," utgick från den grundsatsen, at alla et menskligt samhälles, en stats, storhetsförhållanden kunde med siffror beräknas, och denna grundsats åter kunde icke blifva gällande förr än man ansåg staten för et mecaniskt ting, för en machin at betrygga besittningen och förvärfvandet af materiel rikedom. Man har påstått at Chemin är en ny vetenskap och Fourcroi säger, at "intet spår dertil finnes i äldre tider." Likväl har mennisko-slägtet redan vid början af all sagoålder förstått och öfvat vissa chemiska förrättningar, smält och blandat metaller m. m. På samma sätt kan statistiken vara ny, ehuru man äfven af ålder haft kunskap om vissa ibland dess föremål. Med många ansedda historiska och politiska författares omdömen öfverensstämmer mit, at denna vetenskap är ung, — jag vore frestad at nyttja et mera bestämdt ord, om icke dess idkares anspråk oftast vore helt andra, än det glada oskyldiga barnets, som upställer och räknar sina leksaker. Heeren säger om den sednare hälften af adertonde århundradet, at "då erhöllo, på "et allt mera uteslutande sätt, Staternas *materiella krafter* "et värde för den practiska statskonsten; qvadratmil och "folkmängd blefvo måttstocken för lycka och makt." *) Om de gamla Grekernas statshushållning anmärker han, at "också deras känsla sade dem, at man måste producera "för at lefva; men at man lefde för at producera, det föll "dem icke in;" och vidare, at "först måtte allt högre och

*) *Handbuch der Geschichte des Europäischen Staaten-systems.*

"gudomligt trampas under fötterna, innan det blef rum" "för dessa theorier, som hänförde Socrates och Christus "til den sterila classen." *) Men äfven här torde anmärkaren invända, at jag "förblandar statistik och statseconomi." Utan tvifvel känner han dock, at det är efter de statseconomiska speculationerna som de statistiska forskningarna anställas. Det är sannt, at några theorister, hvaribland jag må nämna Say, vilja grunda statshushållningsvetenskapen på allmänna och beständiga förhållanden, eller på en abstract erfarenhet, och icke såsom Ganilh och andra på en concret, på särskilda och föränderliga facta. För de förra är Statistiken, hvars tilförlitlighet de neka, af ringare värde än för de sednare; men äfven de, och isynnerhet deras ledare Adam Smith, framställer dock oftast statistiska facta såsom bevis för sina satser. Det systematiska ordnandet af sådana facta är således samtidigt med bemödandet at til vetenskap sammanbinda statseconomiska grundsatser, och de ofvannämnde författarne, jämte månge flere, erkänna, at detta vetenskapliga bemödande ej är äldre, än ifrån medlet af det adertonde århundradet. Anmärkaren sjelf, hvilken jag åter får det nöjet at til mit försvar åberopa, säger, at "de statistiska

*) *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt;* 3 *Theil.* At det är Heeren, och icke jag, som yttrat detta, ber jag dem anmärka, hvilke i hvarje kraftfullt uttryck af en sanning finna *öfverdrift.* Jag åberopar här så mycket hellre Heeren, som äfven Allmänna Journalen icke sällan erkänt denna författares värde.

"kunskaper vi äga om vårt Fädernesland äro få." Vore statistiken icke en ny vetenskap, så hade väl den, likasom alla andra, äfven blifvit längesedan bearbetad i Sverige, der man, förr än i de flesta andra Länder, börjat at samla de särskilda underrättelser, som den skall til et systematiskt helt förena och upställa. — Sedan jag nu rättfärdigat mit ifrågavarande påstående, måste jag, i min ordning, anmärka, at den politiska räknekonsten icke vinner någon helgd derigenom, at dess anor härledas ända ifrån det gamla Testamentets Judar. Ehuru icke skriftlärd vet också jag, at Mose lag förutsatte någon folkräkning, hvarefter en capitations-afgift til Templet, som föreskrifves i Andra Mose-boks 30 Cap., skulle erläggas. Men Michaelis, hvars kännedom af den Mosaiska lagstiftningen anmärkaren torde medgifva, tror likväl, at denna afgift endast varit tilfällig, och at folkräkningen sedermera icke skett oftare, än hvart trettionde eller fyrationde år, med egentlig afsigt, at tjena til grund för en justering af slägtregisterna, hvilka för Judarna voro af mycken betydlighet. Han säger också bestämdt, at denna folkräkning icke hade samma flerfaldiga ändamål, som folkräkningarna i våra dagar, och at den icke kunde bidraga at uplösa många af "den politiska räknekonstens curiösa och vigtiga problemer." *) En mera statistisk afsigt låg, måhända, til grund för den anstalt, om hvilken det förmäles i första Krönike-bokens 21 Cap. 1 versen, at "Satan hof sig up emot Israel och

*) *Mosaisches Recht* 3 delen §. §. 172 *och* 173.

"gaf David in, at han lät räkna Israel." *) Hvarken detta språk eller den följande beskrifningen, huru Guds vrede straffade Davids företag, lärer anmärkaren hafva erinrat sig, då han ville nedslå mig med det gamla Testamentet. Jag måste således påminna honom derom, likväl icke i annan afsigt, än den, at rena mina tvifvelsmål om den politiska räknekonstens nytta ifrån utseendet, at vara stridiga mot den Heliga Skrift; ty jag instämmer ej heller i deras ortodoxi, som, äfvenledes under åberopande af det gamla Testamenset, ifrade mot inrättningen af vårt Tabellverk, hvars gagnelighet, om det rätt utföres och rätt användes, jag i min tadlade afhandling erkänt. Också i detta mål har jag det, inför mången oförlåtliga, felet at vara neutral. Jag kan ej förmå mig, at såsom en religionssak betrakta frågan om värdet af statistiska Tabeller.

Jag har nu visat, huru anmärkaren bemödat sig, at i min afhandling uptäcka små historiska origtigheter, men derjämte huru det misslyckats honom. För en granskare med hans lynne torde det vara förtretligare, at hafva öfversett verkliga fel, än at hafva för fel ansett det rätta.

*) Michaelis förmodar, at David, hänförd af eröfringslust, ville bringa sit folk under en sådan militärisk författning, at hvar män skulle vara til ovilkorlig krigstjenst, och icke blott til Landets försvar, förpligtad.

Må mig då förlåtas den lilla elakheten, at sjelf anmäla en i min afhandling förekommande origtig upgift, hvilken undfallit anmärkarens skarpsynthet. I skriften om Statistik, sid. 62, har jag sagt, at gärden til Elfsborgs lösen erlades "innom fyra år." Detta är orätt. Berörde gärd skulle, enligt 1613 års Herredags-beslut, utgöras innom fyra, men i sjelfva verket upbars den under sex år *). Hvilken förhatlig färg hade anmärkaren icke kunnat sätta på detta misstag, om han hade uptäckt det! Det var väl icke alldeles at skrifva sju för tu; men at, uti en afhandling om den politiska räknekonsten, öfverdrifva et factum i Riksgälds til et factum i Banco, hade väl svårligen kunnat anses för mindre än upsåtligt svek, derest jag icke sjelf råkat at vara den förste, som anmärkt och tillkännagifvit denna origtighet. Pris vare derföre den lust, som genast afledde anmärkaren til *gräset på de platta fälten!*

I min granskares spår har jag hittils uppehållit mig vid sådant, som jag anser för småsaker. Jag är glad, at kunna nu följa honom til mera interessanta föremål.

Sedan jag framställt den *allmänna* frågan: "hvad vore "nu Europas folk om icke det ädla, äfven någon gång "öfverdrifvet til svärmeri, hade uplyftat menskligheten öf- "ver den timliga nyttans låghet?" så, för at med et *exem-*

---

*) *Gustaf II Adolphs Historia* af Hallenberg; 4 delen sid. 806.

pel vidare förklara min mening, tillade jag: "om icke "en Gustaf den andre Adolph med samma mod, men med "mera vishet, än korstågens anförare, hade, likasom de, "dragit ut at strida och at dö för en idé?" Jag svarade: "betande hjordar." Ehuru anmärkaren ärligen anfört hela detta ställe, afsöndrar dock sedermera hans critik exemplet ifrån satsen, det enskilda från det allmänna. Efter et utfall mot idén och dess apostlar, påstår han, dels at Gustaf Adolph icke kämpade för någon idé, utan för fäderneslandets eller egentligast för sin ätts nytta, dels at Europas folk icke hade blifvit betande hjordar, om också Gustaf Adolph ej stridt och ej fallit i striden. Den sednare anmärkningen hade jag kunnat förekomma derigenom, at jag, med upoffring af stilens liflighet och styrka, skrifvit: "om icke, *för at på slik menskligheten uplyftande ädelhet et enda exempel nu, då rumet ej fleras framdragande medgifver, anföra,* en Gustaf Adolph o. s. v." Men jag trodde, at hvar förståndig läsare skulle finna sin urskillning förolämpad, om jag så framsläpade under hans ögon en afsigt, som han derförutan borde inse. At menniskan skulle vara et ibland de föraktligaste kreatur, ifall hennes begär efter timlig njutning finge nedtrycka det ädla i hennes natur, lärer väl lika litet kunna förnekas, som at Gustaf II Adolph var en af de kraftfullaste representanter för detta ädla, som någonsin lefvat och verkat i verlden. Såsom sådan nämnde jag honom; men icke påstod jag at denne *ende* dödlige, utan at den menskliga ädelhet, som uppenbarade sig i honom, räddat Europas

folk från fänadens förnedring. Hos mig är djupt fästad den öfvertygelsen, at de stora verldshändelserna alltid hafva någon allmännare orsak, än de personers kraft, som närmast synas frambringa dem, ehuru de, utan verksamheten af en sådan individuel kraft, icke heller kunde frambringas. Men — må denna tro ej befinnas alltför vidskeplig — jag tror också, at när en Gustaf II Adolph framstår, är han skickad af Försynen at verka til et högre ändamål, än det, som den timliga nyttans beräknare vilja, innom sin trånga synkrets, upställa äfven för Snillen och Hjeltar.

Anmärkaren talar om *idén*, utan at fästa den vid något föremål. Han synes föreställa sig den, såsom et spöke, eller et öfver allt jordiskt fladdrande irrsken. Idén ställer han i motsats mot fäderneslandets nytta. "Idén," säger han, "såsom krigsorsak har nästan alltid slagit illa "ut för det arma menniskoslägtet, och man bör derföre ej "undra, om de, som mena detsamma uprigtigt väl, numera "betrakta den, äfvensom dess apostlar, med et visst miss-"troende." För min del känner jag så tilräckligen åtskilliga politiska *patelins*, hvilka idkeligen bedyra huru uprigtigt de mena det arma menniskoslägtet väl, at jag ej undrar på något, som sådane välmenare tala, skrifva eller göra. Gerna må de hänföra mig bland den förfärliga idéns kriglystna apostlar, ehuru mit nuvarande lif just icke vitnar om någon fredsstörande oro; gerna, då jag aldrig sökt deras förtroende och numera i intet afseende behöfver det, må de betrakta mig med et visst misstroende.

Men jag önskar, at ej vara missförstådd af dem ibland mina medborgare som, utan fördom, läst hvad jag skrifvit, och hvilkas menniskokärlek icke yttrar sig i dylika insimulationer, som den ofvan anförda. Dem vill jag säga, at jag med idéer menar sådana förnuftets och bildningsförmågans föreställningar af det lefvande, det innerliga, det organiskt fortverkande i verlden, som icke kunna stängas innom de stela, mekaniskt bestämda formerna af abstracta förståndsbegrepp *). Men derföre, at en idé om något jordiskt icke mera, än den oändliga lifskraft som den föreställer, kan noggrannt upritas, är den dock icke en tom dröm, et blott sken, utan all förbindelse med det begränsade som lefver. Långt ifrån, at så afsöndra idén af Stat ifrån det verkliga i hvarje någorlunda utbildadt borgerligt samhälle, har jag genast på första sidan af min afhandling om statistik sagt: "För Greker och Romare "var *fäderneslandet* en *idé*, hvilken omfattade mycket me-"ra, än blotta fädernejorden. De *beräknade* icke med dö-"da siffror, utan *kände* i sina lefvande bröst, värdet af "denna jord. De bestämde det ej genom upskattningar af "säd och gräs, som hon under et qvinqvennium bar, utan "genom heliga minnen af allt det höga, det sköna, det "snillerika, det ädla, som hon i sekler burit." Detta ex-

---

*) Jag önskar, at man ej må anse denna nödtorftiga förklaring för en fullständig definition. Ifall idé kan definieras, hvarom jag tviflar, tiltror jag åtmindstone icke mig det philosophiska sinne, som skulle fordras dertil.)

empel förklarar hvad jag förstår med en idé. *Anser* man denna utesluta *fäderneslandets nytta*, så gifver man derigenom tilkänna, at man skattar allt annat i verlden, än säd och gräs, för onyttigt. Hvar och en må döma härom efter *sin* smak. Jag begär endast fördragsamhet för *min*, då jag värderar bland mit fäderneslands nyttiga alster äfven sådana, som icke grott i mullen, och som ej kunna mätas i parm eller vägas vid någon hökaredisk.

Författaren omtalar, ibland annat, huru "Fransmän-"nens strid i våra dagar för *idén* af *frihet och jämnlikhet* "slutades, som bekant, med despotismen." Jag vill ej tvista med honom om den benämning han sålunda, i likhet med några Parisiska och Londonska dagbladsskrifvare, gifvit åt Napoleons regering, hvilken, såvidt den endast sträckte sig til Frankrike, ingalunda var en öfver all lag uphöjd despots. Men hvad jag måste bestrida, är det namn af *idé*, som han tillagt de gröfsta *begrepp* om frihet och jämnlikhet, dem man ännu i verlden sökt realisera. Det var just derföre, at den franska revolutionens ledare, bildade genom materialistiska theorier, förnekade alla ideella föreställningar, som de trodde sig kunna omskapa sin stat efter abstracta begrepp. Deras råa frihet blef sålunda det glupska blodgiriga vilddjurets, och deras jämnlikhet denna ytans släthet, hvarpå konstförfarne statssnickare dagligen arbetade, först med sina klyfvande lagsågar, och sedan med guillotinens hyfveljern. De franska vapnens ära var den enda idé, i hvilken nationens fordna lif ännu bevarades. Ifrån den inre förödelsens styggelse skyndade de ä-

helt sinnade til gränsorna, för at der, under Frankrikes fanor, rädda sit minne af det sköna land, som fostrat Bayard och Turenne.

"Fäderneslandets nytta," säger anmärkaren, "styrde "lika mycket som idén Gustaf II Adolphs handlingssätt." Jag har redan visat, at denna motsats af fäderneslandets nytta mot idén icke har någon grund i mina yttranden. Således medgifver jag gerna anmärkarens påstående i detta fall, likväl så förstådt, at det icke var någon låg, endast tilfällig, nytta för fäderneslandet, som Gustaf Adolph, efter economisk beräkning, gick at vinna genom sit deltagande i Tyska kriget, utan en hög, evärdelig nytta, den hans snille upfattade och hans ädla hjerta manade honom at eftersträfva. Han ville icke blott betrygga Sveriges gränsor mot et möjligt framtida anfall af Österrikes och Polens förenade härar, utan äfven framträda at försvara den hårdt angripna religions-frihet, som hans store Farfader redan förvärfvat det Svenska folket, och som några Tyske Förstar sökt at tilkämpa sina undersåtare. På utgången af detta religionskrig berodde äfven Sveriges lugn och sjelfständighet i sekler; derpå berodde utvecklingen af den nationalkraft, som den själfulle Konungen, genom vidsträckta anstalter för sit Folks bildning, förut hade börjat at fortskynda. Den idé, som framdref honom til sit sista stora värf, sammanknöt således Sveriges enskilda väl med menskligheten, den förgångna tiden med den sednaste efterverld. Men anmärkaren vill ej tro, at denna idé var den egentligen verkande driften til Gustaf Adolphs

deltagande i Tyska kriget. Äfven denna Hjeltes själskraft måste, för at kunna nu *begripas*, anses hafva blifvit spänd af något litet personligt motif; äfven denne Riddare måste göras til en beräknare af enskild nytta. *Guds sak* kallade han väl sjelf den, för hvilken han gick at offra sit lif; men hellre än at göra för en Gustaf II Adolph något undantag ifrån det liberala misstroendet, hellre än at, i detta fall, gifva någon vigt åt kungsord, anser anmärkaren det icke vara osannolikt, at "*idén* här til och med "var *medlet för nyttan*," eller, tydligare sagdt, at den redlige Svensken, den gudfruktige Konungen var en skrymtare. Och hvilket var då detta personliga, slugt förtäckta, motif, hvarförutan han icke kunnat så handla, som han handlade? Jo, efter anmärkarens historiska uppenbarelser, omsorgen at, "genom Österrikiska husets försvagande och "afvändande från at understöda Polen, se sin dynasti "försäkrad på Sveriges thron."

Om någonsin en historisk gissning förtjenade at strängt undersökas, må det väl vara denna, framställd icke af en Österrikare utan af en Svensk, icke för catholska munkar utan för en allmänhet af protestanter. Den angår det ärofullaste minnet från Sveriges mest ärofulla tidehvarf. Den strider mot hvad våra förfäder i många led antagit såsom otvifvelaktigt, och äfven vi hittils trott, med förlitande på sammanstämmande omdömen af våra egna och främmande historie-skrifvare. Deribland vill jag ej nämna Schiller, ty han var en af idéns apostlar, som det arma menniskoslägtets uprigtige välmenare betrakta med et visst

misstroende. Men jag nämner en Svensk författare, hvars arbeten icke förråda någon idealistisk utsväfning, Herr P. A. Granberg. Jag nämner honom så mycket hellre, som han utgifvit den tilförlitligaste Svenska Statistik, vi ännu äga, och jag bör således förmoda, at de, som "före-"trädesvis älska detta yrke," högakta honom icke mindre än jag, hvilken skall vara en statistikens fiende. I sit *Försök til äreminne öfver Axel Oxenstjerna* yttrar sig, om Sveriges deltagande i Tyska kriget, Herr Granberg sålunda: "Gustaf såg tyraniets våld, eröfrarens orättvisa, det all-"männa lugnets förstöring, sina trosförvandters förtryck, "och sin egen ära skymfad i sina sändebud. Han såg detta "nit, som eldade protestanterna, denna allmänna gäsning i "sinnena, då inga uppoffringar synas för stora, då den rike "bortbyter sina skatter för sin samvetsfrid, då hvar med-"borgare blir soldat och hvar soldat tror sig strida för "Guds ära, viss om en andelig belöning om han faller för "den sak han försvarar. Gustaf Adolphs ädelmod anro-"pades af deras böner och upfordrades af deras lidande; "han hörde dem med deltagande och *räknade för en pligt,* "*at hasta til deras beskydd.*" Vidare, om Gustaf Adolphs fall, säger Herr Granberg: "*Frihetens värn, de förtrycktas* "*beskyddare,* Sveriges stolthet, Germaniens störste hjelte, "Gustaf Adolph är icke mer." Det är sannt, at Herr Granberg, ganska rigtigt, uptager bland de närmare skälen til Gustaf Adolphs beslut at i Tyskland angripa den Österrikiska makten, äfven faran för Sverige af denna makts tilväxt. "Österrikes växande välde," anmärker han, "hotade "äfven at utbreda sig öfver Norden: redan hade Wismars

"eröfring öpnat för Kejserliga härar en väg öfver Öster-"sjön; redan utvecklades dessa fruktansvärda planer, genom "hvilkas framgång äfven Sverige skulle förlora sin frihet, "eller tvingas at förbyta sin regerings-form och erkänna "en hatad lära. Gustaf Adolph har at förekomma et an-"fall, eller at afbida det innom sina egna Länder; han tve-"kar icke i sit val. Tyska kriget är beslutadt." Men at Gustaf Adolph, egentligen för at försäkra sin dynasti på Sveriges thron, invecklade sig i et krig, som kostade hans Folk de största upoffringar och honom sjelf lifvet, det är en förmodan, hvartil intet spår röjes i den skrift, som jag helst åberopat, emedan jag vill tro, at anmärkaren ej är obenägen at den godkänna. *)

Hvad hade Gustaf Adolph at befara för sin dynasti just i den stund, då han beslöt at taga del i det Tyska kriget? Om han haft något sådant at befara, var hans öfvergång til Tyskland, under dåvarande omständigheter, et rimligt säkerhetsmått? Utförde han kriget på et sätt, som förrådde någon personlig rädsla? Dessa frågor vill jag försöka at besvara, och derefter må man döma, om

*) Sedan jag skrifvit detta har jag i *Allmänna Journalen* N:o 6 för innevarande år läst, at Sveriges *störste Konung stupade för protestantismen.* Var då protestantismen icke en idé? Eller kunde jag anses mena någon annan? Äfven Allmänna Journalens utgifvare är således (hvem skulle väl hafva anat det?) en af idéens apostlar, som man bör betrakta med et visst misstroende.

det är troligt, at en så klok Statsman, som Gustaf Adolph onekligen var, infördes i sit stora, men äfventyrliga företag af en så enskild afsigt, som den, hvilken anmärkaren tillagt honom?

Anmärkaren har lärt mig, at jag må vara på min vakt mot misstydningar, äfven sådana, för hvilka jag borde tro, at mina handlingar skulle freda mig. Jag finner mig således hafva nödigt förklara, at, om jag icke anser afsigten at befästa sin dynasti hafva varit den, som bestämde Gustaf Adolphs ifrågavarande beslut, nekar jag derföre icke, at en verklig fara för hans dynasti, om den ägt rum, kunnat vara en giltig orsak, mindre för honom at börja kriget, än för hans Folk, at med all sin förmåga deruti understöda honom. På beståndet af denna dynasti, när den Svenska grenen af Vasastammen så kallas, hvilade allt hvad det Svenska folket hade såsom nyttigt och heligt at försvara, sit återställda inre lugn, sin renade religion, utbildningen af sin samhälls-ordning, af sin självs-odling, af sin idoghets-drift, varaktigheten af sin sjelfständighet och fortväxten af sin ära: — korteligen allt detta, som den på en gång snillerikaste och tappraste ibland Europas dåvarande Regenter hade, under förflutna år, ordnat, befästat, skyddat, och för kommande Sekler skapat.

Gustaf Adolphs regering var, intill dess han började at bereda sig til det Tyska kriget, oroad, genom de anspråk på Sveriges thron, som Sigismund, ehuru han för-

verkat sin rätt dertil, icke ville öfvergifva. Nu först hade det lyckats honom at tilkämpa sig, om icke en evinnerlig trygghet, åtmindstone et tilfälligt lugn från den Polska sidan. Han hade i Sigismunds land besegrat dess här, ehuru förstärkt af Österrikiska hjelptroppar; han hade härigenom tvungit Sigismund til en art af fred, til et sexårigt stillestånd. Den catholske Vasa-ättlingen på Polska thronen erkände omsider för Sveriges Konung den hjelte, som folkets hyllning och hans stora egenskaper hade dertil, emot de ensidiga juridiska legitimitets-begreppen, fyllest legitimerat. Aldrig hade således Gustaf Adolph mindre at befara för sin dynasti *utifrån*, än i den stund, då han, efter anmärkarens gissning, skall hafva försökt et i sådant fall förtviffladt räddningsmedel. *Inom sit land* åter hade han då visserligen ingen ting at frukta af Sigismunds fordna anhängare. Han kände lifligt oförrätter och stundom uttryckte han med skarpa ord, ehuru han ej utförde i hårda handlingar, sin harm öfver det orättvisa tadel, som icke skonade honom, mera än någon annan ibland Sveriges största Konungar; ty äfven då funnos opinionsledare, som glömde hvad fäderneslandet var honom skyldigt, för at vränga hans afsigter, tilräkna honom tidens allmänna oundvikliga besvärligheter, uptäcka små förmenta fel i hans styrelse, och måhända beställsamt omtala någon tilfällig öfverilning af hans sinne, hvilket, för at vara ädelt, måste vara lättrördt. Således beklagade han sig redan 1614 inför Riksens Ständer öfver "updiktade lögner och sqvaller, hvilka af vrångvisa menniskor, "ja snarast at kalla landslöpare och skälmar, *som sig der-*

"*med födan förtjenade*, utspridde blefvo, hvilka under ti-"den förorsakade missförstånd emellan Öfverheten och un-"dersåtarne, under tiden emellan sjelfva Ständerna." I sin proposition til Ständerna vid Riksdagen 1627 yttrade han sig sålunda: "Efter såsom svåra och besvärliga tider åt-"skilliga besvär och tungor med sig föra, som hvar och "en uti sit hus antasta och honom sin ro och maklighet "förhindra; alltså förorsakar ock sådant åtskillige hjertelag, "snart ock tal, meningar och inbillningar; och såsom hvar "och en är god och Fäderneslandet trygger til, så falla "ock om slikt hans domar; dock finnas väl månge enfal-"dige, som, af vrångom förförde, skulden Regementsens "föreståndelse tilskrifva, icke anseendes denna tids orolig-"het, som fast intet land förskonar." Uti Rådsprotocollet för år 1628 förvarade han den, ofta besannade, anmärkningen, at "vårt folk är så lättroget, at det menar den "unna godt, som ymkar." Med anledning af dessa Gustaf Adolphs yttranden har en af våra mest aktningsvärda häfdateknare, framledne Cansli-Rådet Schönberg, sagt: "Det "skulle vara en nyttig lärdom för eftertiden, om det hade "blifvit uptecknadt, hvad den tidens frondörer behagat "säga. Huru skulle det icke roat de efterlefvande, at läsa "om dessa små menniskors obetydliga knotande? --- När "blifver väl verlden klokare af fordna tiders dårskaper?" Men om äfven Gustaf Adolphs regering, likasom förut Gustaf den förstas, besvärades af frondörer, lärer man dock icke kunna anföra något bevis, at den hjeltemodige Konungen ansåg dem fruktansvärda. Han kände sit Folk, han hade vid alla tilfällen erfarit dess trohet, dess til-

gifvenhet, dess beredvillighet til de största uppoffringar för hans och fäderneslandets oskiljaktiga sak. Han kände hos de missnöjda sjelfva det gamla Svenska sinnelaget, som knotar oftare af obetänksamhet, än af arghet. Också sade han sig vara "så högt försäkrad om sina undersåtares kär-"lek och trohet emot honom, at han tryggeligen kunde "lägga sit hufvud neder och hvila på hvar och sin under-"såtes knä, der så skulle behöfvas, det ingen annan Po-"tentat lätteligen skulle fördrista sig göra." Främmande Förstar kunde han försäkra, at "han skattade sig lycklig "deruti, at han styrde sit rike efter lagar, och at hans un-"dersåtare villigt åtlydde hans bud och befallningar, e-"medan de älskade honom." *) Man behöfver blott läsa de nästan årliga riksdags- och mötes-besluten under Gustaf II Adolphs regering för at finna, huru befästad i folkets kärlek denna Konungs makt var; huru förtroligen han meddelade rikets ställning och vådor åt dess Ständer samt rådslog med dem om hvarje stort företag; huru kraftfullt de, efter skyndsama men dock mogna öfverläggningar, understödde, genom bevillningar af manskap och gärder, hans aldrig vacklande mod. Tryckande voro dessa utskrifningar, så dryga dessa gärder, at man, efter en nyare tids begrepp, knapt vill tro det hafva varit möjligt, at uttaga dem af et folk, som, under mera än en mansålder, icke njutit någon hvila från strider, innom och utom sina grän-

---

*) De här åberopade yttranden af Gustaf Adolph äro anförda i Schönbergs *Samling af historiska bref om det Svenska Regeringssättet i äldre och nyare tider*, tredje flocken.

nor, för sin sjelfständighet och sin tro. Men ändock, när han, som ständigt nödgades fordra dessa upoffringar af sina undersåtare, hade fallit, upoffrande äfven sig sjelf för Sveriges trygghet, välfärd, frihet och ära i sekler, huru saknad var han icke af detta Folk, hvars krafter han så hårdt pröfvat, men också ledt med så stor egen förmåga på banan til menskligheten högsta mål? Det var icke blott i den första stunden efter hans död, som Riksens Ständer yttrade sin sorg uti dessa ord: "Gud af sin för-"syn och behagelig vilja hafver velat så hårdeligen besö-"ka oss och vårt kära fäderneslånd Sveriges rike, at genom "den lekamlige döden hädanrycka fordom den Stormäk-"tigste Förste och Herre, Herr Gustaf Adolph, Sveriges, "Göthes och Wendes Konung, Storförste til Finnland, "Hertig uti Estland och Carelen, Herre öfver Ingerman-"land etc., och således försätta Hans Salige Kongl. Maj:t, "christelig och högberömlig i åminnelse, utur denna jäm-"merdal i en evig fröjd, förvandla denna förvandskeliga "krona i en evig ära och herrlighet, göra en ända och "afskära så väl Hans Salige Kongl. Maj:ts arbetsdagar, "som dess märkeliga i alla tilkommande tider aldrig nog-"samt berömda visa råd, tappra gerningar, manliga mod, "otroliga och fast undersama victorier öfver en del de mäk-"tigaste och väldigaste Potentater i Europa, och, det som "vi högst hafva at beklaga, at skilja ifrån oss vårt huf-"vud, Konung, och Fäderneslandsens Fader, under hvilkens "loflige och berömlige regering vi oss och fäderneslandet, "framför alla andra nationer i dessa bedröfliga tider, haf-"va befunnit uti säkerhet, trygghet och i alla måtto con-

"fäcktädt." *) Äfven tolf år derefter, då det krig, som Gustaf Adolph börjat, ännu fortfor och bördan deraf var ytterligare förtyngd, omtalade det Svenska folkets svenskt sinnade ombud "den gode Konung de mistat," sägande: at "hans like detta Rike näppeligen för detta regerat, "hvad heller man hans dygder och egna qvaliteter, he-"roiske in- och utrikes förda bedrifter, eller hans kärlek "och affection emot fäderneslandet och alla dess trogna "Ständer och inbyggare, ville besinna; så at, om någon "hos oss eller annorstädes hafver meriterat at skattas och "hållas för *Fäderneslandsens Fader*, då bör det denna vår "Konung med allt skäl tilegnas, och Hans Sal. Kongl. Maj:t "til en evigvarande åminnelse i våra och våra efterkom-"mandes hjertan inskrifvas." **) Men nu, ibland dessa efterkommande, höja sig stämmor at vanhelga hans minne! Nu vill man missleda oss, at anse denna *Fäderneslandsens Fader* hafva handlat förnämligast efter en *husfaders* små enskilda beräkningar. Denna redan under tvenne århundraden vördade hjelte, hvilken, mera än någon ibland Sveriges framfarna stora Konungar, ägde det hjertats snille, som lyfter sig öfver all egen personlighet och betraktar sina värf såsom länkar blott i menskligehetens eviga bildningskedja, honom, den ädlaste man på Sveriges thron, vill man nu i sin föreställning hopkrympa til en liten, så vanligen egoistisk menniska, at man må kunna inpassa

---

*) Riksdagsbeslutet af den 14 Martii 1638.

**) Riksdagsbeslutet af den 7 December 1644.

äfven hans bragder i *sina* begrepp om nytta, och mäta äfven hans oändliga afsigter med *sin* statsklokhets tumstock.

Men om man, emot de skäl jag här anfört, kunde antaga, at Gustaf Adolphs dynasti stod i någon verklig fara vid den tid, då han beslöt at i Tyskland angripa protestantismens mäktiga fiender, frågar jag, om icke et sådant vågsamt företag, snarare än at afvända denna fara, närmade henne? Om således icke, i fall man medgifver Gustaf Adolph någon klokhet, hans deltagande i Tyska kriget just bevisar, at han då gjorde sig trygg för Sigismunds stämplingar mot sin dynasti, eller åtmindstone för all verkan af dem? Vi hafva bevarad en berättelse om den öfverläggning ibland Rikets Råd, som den 27 October 1629 föregick Konungens afgörande beslut at öfverföra sin krigshär til Tyskland. *) Skälen för och mot detta dristiga steg, som Rikets Råd likväl tilstyrkte, finnas der fullständigt utredda. Uti denna berättelse, likasom i Riksdagsbesluten af den 29 Junii 1629, den 14 Maji 1630 och den 7 Junii 1631 omtalas väl Tyska Kejsarens "outsläckliga hat emot Sverige, icke allenast af det fun"damental upsåt som alle papister hade til at utrota alla "Evangeliska," utan äfven af det Österrikika husets begär, at "bekomma det allmänna väldet öfver hela verlden."

*) Uti *Handlingar rörande Skandinaviens historia;* 2 delen.

Men under alla dessa öfverläggningar kom ingen särskild våda för Gustaf Adolphs dynasti i fråga. Deremot anförde Rikets Råd, ibland betänkligheterna emot et offensift krig, främst den, at Konungens undersåtare, "såsom de "nu mäkta fröjdade sig öfver det erhållna sexåriga stille- "ståndet med Polen, så skulle de sig mycket förskräcka, "när de åter hörde at kriget skulle gå an emot Tyskland, "hvaraf kunde upväxa i deras hjertan ledsamhet vid kri- "get, ovilja mot Regementet, och, der annars ginge än väl, "eftertal och allt ondt." Vidare föreställde sig Rikets Råd "faran för riket, at Kongl. Maj:t sjelf reste ur landet och "förtrodde sin konungsliga person mest främmande folk i "händer." Sådana redligen framställda betänkligheter borde väl hafva afhållit rådgifvarne ifrån at tilstyrka det djerfva företaget, och Konungen ifrån at våga det, om hans ätts enskilda säkerhet härvid uptagits under någon klenmodig beräkning. Och denna ätt, hvaraf bestod den? Af Konungen, som gick sin död til mötes, och af hans dotter, ännu et fyraårigt barn, hvars rätt, vid hans frånfälle, ej hade annat stöd än folkets kärlek til hennes fader, samt modet, troheten och fosterlandskänslan hos några öfverlägsna män, som han bildat. Hade, under sådana förhållanden, Gustaf Adolph varit bekymrad för sin dynastis säkerhet, och högre skattat den, än sit folks anspråk på sjelfbestånd och aktning samt hela mensklighetens på tankefrihet, sannerligen han då öfvergifvit det lugn, som han, efter en sextonårig strid med sin faders och sin personliga fiende, omsider vunnit, för at börja en ny äfventyrligare strid för sin och sina undersåtares re-

ligion; samt för Europas räddning ifrån papistiskt förtryck.

Hans sätt at utföra kriget i Tyskland bevisar äfven, at han deruti icke inleddes af någon farhåga för sin dynastis bestånd. Man har klandrat det beslut, som han efter segren vid Leipzig fattade, at sjelf med sin här tåga emot Main, Rhen, och vidare in i Bayern, för at spränga den catholska ligan, samt på en gång afskära den ifrån Österrikiska makten och från undsättning af den Spanska. Han hade hellre, påstår man, bordt gå rakt på Wien och der tvinga Kejsaren, under dess första bestörtning, til en för Sverige nyttig fred. Man tror sig veta, at den varsame Axel Oxenstjerna, som var frånvarande då beslutet togs, sedermera yttrat til Konungen sit ogillande deraf. Tyske historieskrifvare, hvilkas nationalkänsla måhända i detta fall verkat på deras omdöme, och ibland dem Schiller, hafva förmodat, at Gustaf Adolph, hvars första oegennyttiga nit för protestanternas frihetssak de icke dragit i tvifvelsmål, hade förändrat eller utvidgat sina afsigter, sedan han vunnit det afgörande slaget vid Leipzig, samt at han, ifrån den stunden, sträfvade at beherrska, i stället at blott beskydda Tyskland. Jag kan här icke företaga mig at pröfva denna mening, för hvilken skälen, såvidt jag dem känner, ingalunda synas mig vara öfvertygande *). Men

*) Ibland dessa skäl anföres också den, såsom man påstår, tillgjorda mildhet och mensklighet, som Gustaf Adolph visade

om man ock tillägger Gustaf Adolph en ärelystnad, som framgången upväckt, så vitnar just den, at ingen räddhåga dref honom til sit företag. Ifall han för sit deltagande i Tyska kriget haft til hufvudsakligt ändamål, at försäkra sin dynasti på Sveriges thron, hvarföre skyndade han icke at i Kejsarens hufvudstad betinga sig en betryggande och förmånlig fred? Ville han genom sit intrangande i hjertat af Tyska riket förvärfva sig en ny krona, så skulle han ock derigenom ådraga sig nya fiender, och dertil förvandla sina bundsförvandter. Var detta åter icke hans afsigt, så måste man medgifva honom den, at fullständigt befria Tyskland samt derigenom Europa från det catholska tankefortrycket och det Österrikiska öfverväldet. Hans krigsplan förutsätter nödvändigt etdera af dessa tvenne syftemål; och det är således klart, at han ej kämpade för sin dynastis bevarande på Sveriges thron, förmodligen af det enkla skälet, at han ansåg den vara derförutan tilräckligen befästad. Under den ofvannämnda råds-öfverläggningen 1629, uptogs ibland tänkbara möjligheter också den, at af hela den här, som Konungen skulle öfverföra til Tyskland, "icke et ben komme tilbaka;" men så modig

---

mot fredliga eller besegrade Catholiker. Se von Bülows skrift *Gustaf II Adolph i Tyskland;* en af dessa historiska marknadsvaror, som man under det sista decennium hållit oss dels i original och dels i öfversättning tilhanda. At Gustaf Adolph, nämligen den andre, varit "den sämsta Officeraren bland sina Generaler," och mycket mera sådant, läser man nu i *Svenskt tryck.*

var man den tiden, at man ansåg, äfven i et sådant olycksfall, "icke allt förloradt, emedan Sveriges rike stode "då nästan i samma vilkor som eljest, hade dock til en "trettio väl monterade örlogsskepp öfriga, dermed man "kunde försvara sjön, och allt detsamma prestera som *pro "defensione* vore sagdt." I en rådkammare, der man tänkte så manligen, anade väl ingen den lilla gissning, som anmärkaren nu, nära tvåhundrade år derefter, upgjort i sin skrifkammare. De voro betänksame den tidens statsmän, men de voro tillika oförskräckte. Allt annat föreställde de sig och beräknade såsom möjligt, utom det, at en Sigismunds dynastï skulle ifrån Svearnas thron kunna borttränga en Gustaf II Adolphs.

Ännu et skäl emot anmärkarens ifrågavarande historiska upptäckt, et *argumentum ad hominem*, må jag anföra. Gustaf Adolph hade ärft en stor enskild förmögenhet, hvilken han väl skulle hafva sparat åt sina efterkommande, i fall han ansett dem någonsin kunna nedsättas ifrån thronen i et privat lif. Men han bortskänkte den til Upsala universitet och til andra allmänna stiftelser. Böra då icke de, som skrifva och trycka, jämnväl efter nyttans princip medgifva, at denne Konung sörjde mera för sit folks framtida angelägenheter, än för sin ätts? Det är ju i följd af hans frikostighet (några år härefter torde man kalla den slöseri) som Sverige äger en litteratur och med denna en läsande publik, hvarförutan sjelfva den *Allmänna Journalen* skulle sakna prenumeranter?

Jag hade också nämnt Carl XII. Jag hade sagt: "Nordens Alcides var fallen och ingen arm fanns som mäktade at lyfta hans klubba. Men beräknare framstodo, som kunde mäta hennes cubik-innehåll samt utreda hennes "värde, om hon söndersplittrades til säljbara svafvelstic"kor; och under öfverläggningarna derom upreste åter den "befriade egoismen hydra, hväsande och ettersprutande, "sina hundrade hufvuden." Häraf tager sig anmärkaren anledning at beskylla mig för "samma-öfverdrift," som han trott sig finna i mit yttrande om Gustaf II Adolph. Han förebrår mig, at "alltför hårdt och orättvist bedöma "deras bemödande, som efter Carl XII:s död sökte, så godt "de kunde och förstodo, at bota de djupa, nästan botten"lösa sår, hans klubba slagit deras fosterland. Om någon"sin var det nu redan en förtjenst, at ej förtvifla om pati"enten. Icke var det deras fel, at den nye Alcides ej lämna"de henne (?) något annat arf än klubban; at hon til och "med gick miste om lejonhuden, som annars kommit hen"ne så väl til pass; at han bragte denna förut så ansed"da, så mäktiga och (äfven i ideelt afseende) så *rika* Svea "i den uselhet, at hon nödgades, til framsläpande af et "svagt lif, söndersplittra herkulsklubban til svafvelstickor? "Återfaller icke skulden härtil, såväl som til det förne"dringstilstånd, hvarunder hon sedermera från port til "port sågs utbjuda sina svafvelstickor til den mestbjudan"de, ytterst på den idealiska krigaren?"

När man sjelf skrifver om *nästan bottenlösa sår*, och när man hvälfver på Konung Carl XII skulden til den

förnedring, hvaruti Sverige, under den så kallade frihetstiden, trycktes allt djupare och djupare ned genom sina folkrepresentanters falhet, är man, i sanning, icke behörig at tilvita någon annan författare öfverdrift. Jag nyttjar likväl gerna den anledning, som anmärkaren mig gifvit, at försvara min ärfda känsla för denna Svenska hjeltes minne.

För at vara tilbörligen moderat, må jag genast förklara, at jag ej räknar Carl XII ibland Sveriges visare Konungar, emedan jag alltid erinrar mig, at han tågade til Ukrän, och at han äfven derförinnan tillät den fiende, som han slagit vid Narva, at grundlägga Petersburg och befästa sig vid Östersjön. Men jag beundrar honom såsom en Svensk kämpe, hvilken förvärfvade sig och sit folk, hvar helst han gick fram, en ännu i dag bevarad aktning. Aldrig har någon så, som han, förenat i sin person det stora ur särskilda tidehvarf och det utmärkande goda i olika stånd och lynnen; en Riddares ädelhet med Vikingens stela oemotståndliga kraft; en Konungs stolta sinne med Soldatens härdighet och den Svenska bondens enkla tarfliga seder; en Aristidisk rättrådighet med den huldaste faders godhet; en Christens ödmjukhet inför Gud med den stoiskt bildade Romarens trotsighet emot ödet. Han var en moralisk sällsamhet, hvilken, efter min öfvertygelse, ej bör framställas til förebild; ty troligen kan ingen hädanefter likna honom, som sjelf var utan like i äldre häfder. Men, om han ej må härmas, förtjenar han dock at beundras.

Hans Folk, med undantag af några Aristocrater, dyrkade honom och beklagade sig icke öfver de upoffringar, som det måste göra för at upprätthålla hans och Sveriges ära. Men nu, när man så bitterligen qvider öfver de *nästan bottenlösa sår*, som hans klubba skall hafva slagit fäderneslandet, glömer man, hvad man då ihogkom, nämligen at han icke såsom angripare, utan angripen, lyftade emot trolösa grannar denna klubba, samt at det ej berodde af honom at nedlägga henne. Man glömer, at han icke började något af de krig, hvilkas följder man tilräknar honom allena. Man glömer, at det likväl var hans vidunderliga kraft som räddade det gamla Sverige, på en gång anfallet af tre mäktiga fiender, samt at hans död afbröt et fredsslut, som hade kunnat bereda fäderneslandet ersättning för sina förluster, och om hvilket man åtmindstone må säga, at det ofelbart hade blifvit förmånligare, än det sedermera blef genom deras förhållande, som nu tilvällde sig rikets styrelse.

Men för at icke anses vara den förste och den ende, som, i närvarande tid, fördömer denna frihetshycklande faction, vill jag anföra hvad en Svensk författare *) derom

*) Denne författare har ej namngifvit sig, men, efter allmän gissning, är han en man, til hvilken fäderneslandet har, i flera afseenden, de största förbindelser. — Jag hänvisar för öfrigt dem, som finna någon öfverdrift i mit anmärkta yttrande, til Fants *föreläsningar öfver Svenska Historien*, Lagerbrings *Sammandrag* deraf, eller Stövers *Öfversigt af Svenska Histo-*

yttrat sig i *strödda anmärkningar vid boken Tessin och Tessiniana*, tryckta år 1820. "Det såkallade frihets-"tidehvarfvet," säger han, "räknadt, som man vet, ifrån "ögonblicket af Carl XII:s död, öfverhöljde, vid sin "första anläggning, de dittils ofta olyckliga, ofta segran-"de, altid ärorika Svenska vapnen med oförståndets, "feghetens och obeslutsamhetens nesa. Sveriges strids-"män, nyss fruktade i lycka och motgång, behöfde "icke jagas af en bestört och förvånad fiende ur alla de "vunna fördelarna: de flydde på svaga eller illviljande "Befälhafvares befallning för en fiende, som vid hvarje "framsteg allt mindre kunde uplösa gåtan af en allmän "Svensk feghet. Sveriges krigare drogo sig brådstört in-"nom och ifrån den riksgräns, vid hvilken ej allenast "krigaren, utan äfven den manbare medborgaren, bör, "när fienden hotar eller anfaller, besluta at segra eller dö. "Svenske Soldaten var, hvad han alltid varit och alltid "blir; det lägre befälet likaledes; men ej allenast Torsten-"söner och Banérer, som kunnat fullfölja den fallna hjeltens "planer, saknades: man saknade äfven den lägre skicklig-"het, som i förening med mod, hederskänsla och nit för "fosterhygden, varit fyllestgörande. Allt förstördes, up-"offrades, öfverlämnades åt en fiende, som med förvåning "såg sin framgång och begagnade fegt öfverlämnade för-"delar. Sveriges kuster härjades utan motstånd, som om

---

rien under den sista frihets-tiden, tryckt 1822 uti *Ecksteinska Boktryckeriet*.

"ingen väpnad, man funnits qvar i riket. Denna glömska "af allt hvad fosterland, pligt och ära fordra af en styrel-"se står anteknad som en skamfläck i Sveriges häfder, och "utgick ur den krets, innom hvilken det nya tidehvarfvet "skapades. Man låtsade åberopa bristande tilgångar för "national-försvaret, under det man köpte politiska anhän-"gare med den betydliga skatt, som en våldsam Minister "förmått utpressa ur et nästan ödelagdt land. Derigenom "grundlades den falhet i sinnen och upförande, som se-"dan i jämn progression nedsteg gradvis til sjelfva folk-"massan och, under en lång mansålder, vanärade det förut "så högt ansedda Svenska namnet."

Hvad tycker väl anmärkaren om denna tafla? Utan tvifvel, at den är öfverdrifven? Nå väl, jag vill framställa några af de facta, hvilkas kännedom hon förutsätter.

Hvad gjorde Befälhafvarne för Carl XII:s krigshär några timar efter Konungens död? De uphäfde den långt framdrifna belägringen af Fredrikshall, de skiftade krigscassan emellan Generalerna och Cheferna, de låto armén så hastigt upbryta, at dess marche, såsom Riks-Rådet Grefve Gustaf Bonde säger, *) "liknade en general deroute." "Armén," fortfar han, "led således mer än myc-"ket utaf brist på anstalter och qvarter, förspann och un-"derhåll, så at knapt en tredjedel af Regementerna kom-

---

*) *Historiska uplysningar om tilståndet i Sverige under Konung Fredric den förstas regering.*

"mo hem igen uti qvarteren, ehuru de två månader för-"ut varit completta. Af denna resten sjuknade äfven större "delen och bortdog." Hvad gjorde den nya Regeringen och de sammankallade Ständerna? Mördade i Lagens namn Baron Görtz, afbröto den fredsunderhandling med Ryssland som han fört til et nära slut, *) satte eller låtsade sätta tro til löften om bistånd af England; vidtogo emedlertid inga verksama försvars-anstalter mot den retade fienden, hvilken härjade de Svenska kusterna, omgifna af hans krigsskepp, under det man fördröjde utrustningen af vår egen flotta och förgäfves väntade hjelp af en Engelsk. Och nu, under denna rysliga förödelse eller innan riket ännu var tryggadt mot dess vidare framfart, hvarmed sysselsatte sig nationens Styresmän och Ombud? Med det nya hofvets angelägenheter och ränker, med partiers bildande, med tilbud at uphäfva Carl XI:s reduction och indelningsverk, med stridiga anläggningar at utvidga eller at inskränka Adelns privilegier, med Preste-Ståndets anspråk på rang, med fastställandet af en allmän skrå-ordning, med en mängd enskilda riksdagsbesvär, med tvister om hördsrätten, med myntteckneus realisation och med

---

*) "Det måste," säger Stöver, "falla hvar och en i ögonen huru "löjligt och ogrundadt Utslaget öfver Görtz var. Bland de deri "förekommande anklagelse-puncterna var dock ingen mera o-"rimlig än den, at han sökt förlänga kriget, då det tvärtom "var just han, som afslöt prelimärerna til en för Riket vida "fördelaktigare fred, än hvad det sedermera erhöll."

grundläggningen af en riksgäldsfond, til hvilken, enligt Grefve Carl Gyllenborgs anmärkning, "de troféer och "stycken, som kostat så mången ärlig Svensk soldats blod "blefvo använde och för ganska lågt värde försålde, hvar- "igenom de, för et alltför godt köp, råkade tilbaka i sina "förra ägares händer." *) Jag nekar visst icke, at många af de ärenden, som man då behandlade, voro vigtiga, och at några författningar, som då vidtogos, blefvo i framtiden nyttiga; men angelägnare var det likväl *då*, at antingen emottaga en redan betingad fred, eller med ansträngd kraft försvara fäderneslandet.

Anmärkaren tillägger dock den Styrelse, åt hvilken Carl XII:s bortgång lämnade rum, "förtjensten at ej för- "tvifla om patienten." Denna förtjenst är stor hos en läkare, som använder kraftiga medel at rädda den döende.

---

*) *Efterrättelser om Regerings-Förändringen i Sverige år* 1719. införda i andra delen af *historiska märkvärdigheter.* Grefve Carl Gyllenborg, sedermera Riks-Råd och Canzli-President, var jämte Baron Görtz, Svenskt Ombud vid fredsunderhandlingen på Åland. Efter Carl XII:s död föreställde han den nya Regeringen angelägenheten, at afsluta freden med Ryssland. Hans skäl, hvilkas vigt utgången sedermera bestyrkte, gällde icke emot det Engelska interesset, mot oviljan til alla den fallna hjeltens afsigter, och mot den hätskhet, som, hellre än at låta fullbordas hvad Görtz beredt, blottställde det oförsvarade Riket för härjning.

Men icke är den charlatan värd at prisas, som endast föreskrifver brödpiller åt en farligt sjuk, för at bibehålla hans förtroende til konsten, i fall han, genom Försynens nåd, skulle blifva vid lif. Afskyvärd är den, hvilken upoffrar patienten åt sit agg til hans förra läkare.

Kan väl någon med historisk kunskap och med aktning för sanningen påstå, at Carl XII lämnade riket i et så utblottadt tilstånd, som anmärkaren det beskrifver? Huru mycket fanns icke, vid hans frånfälle, at bevara, men huru mycket förstörde man ej? Sedan Carl XII återkommit til fäderneslandet, hade han upbragt sin krigshär til en högre styrka än någonsin förut; den var väl beklädd, väl bevärad, och rikligen försedd med alla öfriga förnödenheter. Sålunda fruktansvärd på nytt stod hjelten i verket at förlika sig med sin enda farliga ovän, och at eröfra Norrige. Men det olyckliga, om icke förrädiska, skottet öfverflyttade befälet ifrån honom, först til Arfprinsen af Hessen, hvilken dock snart öfvergaf det för at i Stockholm utföra sina enskilda planer, och vidare til den samma Grefve Rehnsköld, som, kanhända, hufvudsakligen vållat tåget til Ukrän och, otvifvelaktigt, utgången af slaget vid Pultava. Denne befälhafvare lät armén fortsätta sin genast började flykt undan en fiende, som dock länge icke vågade at framgå; lät Svenska krigsfartyg, som ännu icke voro angripna, sprängas, samt fjorton transportskepp, fullt lastade med det för armén *öfverflödiga* af krigsförråden, sänkas i hamnen vid Strömstad, dit fienden icke förr än två eller tre veckor derefter ankom;

lät canoner och gevär uti Uddevalla likaledes kastas i sjön vid en falsk berättelse om Norrska arméns antågande; och, då befälhafvare under honom begärde tilstånd at angripa fienden, svarade, "at det nu icke finge gå så "som i Kung Carls tid, emedan han ifrån högre ort hade "befallning at skona manskapet och icke i otrångdt mål "sätta det uti någon fara." Likå fegt upgafs sedermera Carlstens fästning. På sådant sätt förstördes det arf af stridskrafter, som Carl XII lämnade efter sig. Af omkring 90,000 man, som den Svenska hären vid hans död utgjorde, förgicks innom några månader en stor del; den öfriga anförtroddes åt Befälhafvare utan mod eller rådighet at ens skydda Sveriges kuster. General-Majoren Hans von Fersens försvar af Wermland, det motstånd som tvenne Batailloner, under General-Majoren Fuchs, vid södra Stäket gjorde en landsatt Rysk corps af 6000 man, hvilken var bestämd at plundra Stockholm, och flera sådana enskilda händelser bevisade likväl, at tappre stridsmän och dristige anförare ännu funnos, om den nya Regeringen velat eller förstått at sammanhålla och använda dem.

Vid Carl XII:s död var, nödvändigt, riket belastadt med en dryg gäld. Den var likväl, åtmindstone til största delen, inländsk. Bankens försträckningar til statsverket under denna Konungs regering upgifvas af framledne Presidenten David von Schulzenheim til Daler S:mt 6,976,102. 3. 17., hvaremot Banken redan år 1722 upburit en nära lika stor summa i räntor på capitalet, beräknade efter 6

procent *). Beloppet af de vid Konungens frånfälle utelöpande mynttecken och myntsedlar skall hafva utgjort tilsammans Daler S:mt 27,422,750 **). När begge dessa hufvudsakliga skuldsummor evalveras efter 3 daler s:mt för riksdalern, svara de i det närmaste mot $11\frac{1}{2}$ millioner riksdaler specie. Deremot hade statsverket en betydlig fond innestående i Banken, hvarom Grefve Carl Gyllenborg i de ofvan åberopade *efterrättelserna* förmäler, och hvilken, enligt en utkommen försvarsskrift för Baron Görtz, skall, jämte behållningen i krigscassan, hafva upgått til 4 millioner i redbart gammalt mynt och 100,000 daler å nya Caroliner ***). Lägges til denna summa de 5 millioner riksdaler, som vid fredsluten erhöllos för Sveriges afträdda Länder, en gåfva af 80,000 Louis d'or ifrån Frankrike m. m.; så borde Carl XII:s skuld hafva kunnat liqvideras med mera fördel för nödmyntets innehafvare, än det skedde. Men det ännu under två år fortsatta kriget mot Ryssland, som Konungen, då han bortrycktes, var nära at afsluta, medtog kanhända, ehuru nesligen lamt det utfördes, mera än berörde ersättningsbelopp. När Nystädska freden omsider slöts, fick Sverige icke mera än de 2 millioner riksdaler, som Baron Görz skall hafva betingat såsom panteskilling för Riga, men förlorade, utöfver de af honom upgjorda vilkoren, Wiborg och dess Län. "De

*) *Bref om rikets penningeverk*, sid. 152.

**) l. c. sid. 112.

***) *Lagerbrings sammandrag af Svea Rikes Historia*. 4 delen.

"penningar," säger Lagerbring, "som man fick för Bremen "och Verden samt Stettin (3 millioner riksdaler), kunde "visst icke ersätta den odrägliga skadan, som Ryska här-"jandet förorsakat, och, om man velat på samma sätt afstå "Tyska provinserna *efter* slutad fred med Ryssland, hade "man alltid varit säker om en sådan äreskänk."

Det torde således få antagas såsom sannolikt, at, om Carl XII lefvat et eller annat år längre, hade han sjelf, med sin redlighet och kraft samt med den synnerliga vårdnad, han nu lämnade åt den inre styrelsen, kunnat ställa rikets financer i ordning. Hvad Ständerna och den nya regeringen i detta afseende gjorde, synes icke förtjena några loford. De ansågo sig kunna på tid inlösa mynttecknen och myntsedlarna til hälften af deras räknevärde, eller med 16 öre s:mt för dalern, sålunda, at hvarje mynttecken skulle gälla 2 öre, och statsobligationer, eller såkallade försäkringssedlar, lämnas för 14 öre. Efter det nedsatta värdet, eller til 2 öre för dalern, skulle mynttecknen och myntsedlarne få emottagas i all löpande krono-upbörd, men efter deras förra värde vara til fullo gällande i betalning af restantier för kronans behållna räntor för de förflutna åren til slutet af 1718, äfvensom af deras balanser, som caverat för kronans upbördsmän *). För-

*) Kongl. Förordningarne af den 23 April och 4 Maji 1719.

säkringssedlarne åter emottogos i tull-upbörden allena *), Denna realisations-anstalt gagnade således endast agiotörer, som för ringa pris inköpte sådana försäkringssedlar af personer, hvilke ej hade något at förtulla och följaktligen icke sjelfve kunde använda dem. Om man deremot låtit samma obligationer gälla i upbörden af någon allmän ränta, t. ex. mantalspenningarna, och i stället fordrat tullafgifterna i silfver, så hade de blifvit gångbara man och man emellan. Tillåtelsen, at med myntteckaen och myntsedlar, efter deras förra värde, betala äldre restantier och balanser å kronoräntorna, kom bedrägliga upbördsmän och andre, som voro skyldige för oredovista kronans medel, til godo. Jag skall längre fram visa, at de i Landträkenskaperna för Stora Kopparbergs Län balanserade betydliga summor förnämligast bestodo uti upbördsmäns och andra personers skulder för influtna medel. Emedlertid, ehuru felaktig den ifrågavarande realisations-anstalten synes hafva varit, och ehuru den gynnade vinglare, på deras bekostnad, som under rikets våda redligen emottagit mynttecknen och myntsedlarne, bevisar den dock, at statsbankrutten då kunde upgöras med blott 50 procents afslag af det värde, som nödmyntet ursprungligen föreställde; en liqvidations-grund, hvilken, efter aderton åriga krig och flera under samma tid inträffade svåra missväxter, ej

*) Riksens Ständers Reglemente för deras Contor af den 30 Junii 1720. Resolutionen på allmogens besvär af den 17 September 1723.

bör förundra någon, som känner sednare myntbestämmelser i Sverige. Innehafvare af den tidens mynttecken hade, emot den förlust de måste lida, likväl den tilfredsställelsen, at, då rikets försvar påkallat et sådant nödfallsmedel, det endast til *detta* ändamål blifvit användt. Under loppet af det nya tidehvarfvet utgafs också creditmynt, dels för kostnaderna af tvenne offensiva krig, som kunnat och bordt antingen icke börjas eller bättre utföras, och dels til undsättning åt enskilda personer. Bankens lån til sådana personer, förnämligast på fastigheter, upgingo vid 1761 års slut til något öfver 39 millioner daler s:mt *), och således til nära hälften mera, än hela beloppet af de vid Carl XII:s död utelöpande mynttecken och myntsedlar.

Riksgälden från denna Konungs regering, nedsatt, såsom förr är sagdt, för nödmyntet til hälften af dess ursprungliga värde, hade förmodligen under de tjugu följande fredsåren kunnat betalas, om Riksens Ständer icke 1731 beslutit, at all extraordinarie bevillning, utom lön- och betalnings-afgiften, slottshjelpen samt bränvins-accisen, skulle då uphöra. Det oaktadt skall, när 1741 års krig anställdes, icke mera af berörde skuld varit obetaldt, än Daler S:mt 6,145,720, eller, evalverade à 3 daler, R:dr Sp. 2,048,573: 16 sk. **). Til interessen och capital-afbe-

---

*) *Bref om rikets penningeverk*, sid. 163.

**) *Bref om rikets penningeverk*, sid. 20. Måhända äro dock häruti endast de större skuldposterna beräknade.

talning på rikets gäld erfordrades år 1735 endast Daler S:mt 439,560: men år 1765 icke mindre än Daler S:mt 2,911,083 *).

At landet, under de sista åren af Konung Carl XII:s regering, varit ytterst utarmadt, och at de långvariga krigen förödt nästan allt manbart folk, är en allmän tro, som äfven Lagerbring, efter äldre berättares sägen, antager. Huruvida den är grundad på sanning, har man svårt at numera utreda. Mig förekommer det likväl mer än sannolikt, at man härutinnan dragit alltför vidsträckta allmänna slutsatser ifrån några enskilda förhållanden, och at man öfverdrifvit dem, hänförd af det nit för hvad man kallade frihet, som blott ville göra Konunga-väldet förhatligt, eller af det aristocratiska agg, som lättast kunde hämnas Carl XI:s reduction på hans fallna Sons minne. De säkraste upplysningar om folkets tilstånd vid Carl XII:s död torde ur Landt-räkenskaperna kunna hämtas. För Stora Kopparbergs Län bekräfta dessa räkenskaper icke hvad man påstått, hvarken om folkbrist eller om et ytterligt elände. Efter Landsboken för år 1701 upgick antalet af mantalsskrifna personer i detta Län til 32,204. Den för år 1718 åter uptager 31,394 sådana personer. Skillnaden af 810 är föga betydlig, och kan hafva härrört ifrån den naturliga orsaken, at flere personer det sednare året, än det

---

*) *Secreta Utskottets Betänkande af den 4 April 1765.*

förra, bordt för krigstjenst eller fordrat at för fattigdom befrias. *) Emedlertid synes det, at, om folkstocken icke under de förflutna krigsåren vunnit någon tilväxt, hade den åtmindstone icke betydligen blifvit förminskad. Landsboken för 1719 utvisar väl endast 29,195 mantalsskrifna personer och således en skillnad ifrån det föregående året af 2199; Men, då mantalsskrifningarna för detta upbördsår förrättades näst efter Carl XII:s död, så torde man snarare, än ifrån en deremot svarande folkmindskning, böra härleda denna skillnad från den eftergifvenhet, hvarmed Styrelsen och dess organer nu sökte at vinna popularitet, och det sjelfsvåld, hvaruti man ansåg friheten bestå. Det är sannolikt, at man då icke var så noga med, at ur mantals-längderna utesluta personer, som bordt upptecknas; möjligt också, at någon frigjord egennytta kunnat dertil verka. **) I balansräkningen til 1719 uptages

---

*) At pesten 1710 i några landsorter bortryckte mycket folk, kan väl icke räknas Carl XII til last. Andra tilfälliga orsaker kunna ock hafva vållat folkminskning i vissa provinser. Men hade krigen haft i detta afseende den verkan, som man upgifvit, så borde den hafva varit allmän och visat sig allestädes.

**) At 1718 års Landsbok icke afslöts förr än den 10 Junii 1726, hvarefter den först kunde komma til revision, må nämnas såsom et bevis på den efterlåtenhet, som då var rådande i redovisningsverket. Flera upbördsmäns stora balanser vitna derom ytterligare. En tidig granskning af denna Landsbok hade likväl varit så mycket angelägnare, som den, utom vanliga utgifter innom Länet, uptog en mängd sådana efter speciella an-

väl Kronans fordran innom Länet til den då betydliga summan af Daler S:mt 219,598: 17, 2.; men största delen deraf utgjordes af mångårigt gamla restantier, som fördes aflidna och lefvande upbördsmän til last och hvaraf troligen föga utestod i landet, samt af kronofordringar hos andra Embetsmän och enskilda personer. *) Deremot gingo restantierne på 1718 års krono-räntor icke högre än til Daler S:mt 1834: 24, 5., hvilket bevisar, at skatterna kunde utgöras, och detta åter, at folket icke var så utarmadt, som man sagt. Afkortningarna voro icke heller betydliga. De få ödeshemman, för hvilka räntorna finnas afförda, hade alla fallit i ödesmål redan på 1600-talet. At jordbruket ej låg i vanhäfd synes deraf, at 1718 års kronotionde af Länet upgick til nära samma belopp, som i sednare tider. Den utgjorde då 4164 tunnor 25 kappar, och år 1757 icke mera än 4352 tunnor 16 kappar. Bergsrörelsen fortgick i vanlig gång. Fahlu koppartilverk-

---

ordningar af Stats Contoret och ordres af andra vederbörande ifrån flera år tilbaka, samt räkningar öfver ut- och invexling af mynttecken m. m. Embetsmän i Stockholm, främmande regementer m. fl. fingo invisningar på Fahlu Landtränteri. Samma orediga sätt at disponera medlen fortfor efter regeringsförändringen, såsom 1719 års Landsbok utvisar.

*) I den ingående balansen ifrån 1717 uptages kronans fordran til Daler S:mt 464,251: 11, 3. Skillnaden emellan denna summa och den utgående balansens tyckes visa, at man begagnat sig af tillåtelsen, at liqvidera äldre upbördsrestantier med mynttecken efter deras förra fulla värde.

ning var, af naturliga orsaker, i aftagande. Den steg likväl 1718 til 6172 Skeppund, samt de föregående åren til något mera; men 1738 blott til 4595 Skeppund.

Icke allenast den af Lagerbring omtalade ytterliga prakten vid Konung Fredriks kröning, utan ock allmänna författningar mot yppighet och öfverflöd, utfärdade både näst före och näst efter Carl XII:s död, vederlägga äfven föreställningen om en *allmän nöd* den tiden. Uti en förordning af den 10 November 1716 stadgades afgifter för nyttjandet af *varor, som vore mindre nödiga til oumgängligt bruk*, och ibland sådana, icke förbudna men endast beskattade, yppighets-artiklar, må jag nämna gyllen- och silfver-duk eller med guld och silfver brocherade och inmängda sidentyg, många andra slag af dyrbara sidenväfnader, guld- och silfver-galoner, hollandslärft och kammarduk til svepningar och sammet til öfverdrag på likkistor, förgyllda vagnar, chaisar, carioler och slädar, caffé, thé och chocolade til dagligt bruk o. s. v. Efter regeringsförändringen förvandlades denna anstalt i et förbud, at nyttja åtskilligt af det, som förut endast var belagdt med förbruknings-afgift. Förordningen af den 3 Junii 1720, som innefattar detta förbud, fastställer äfven lagliga beklädnadsformer, vid straff af 200 daler s:mt för den, som nyttjade kläder efter något nyare mode, och af 100 daler för skräddaren eller sömmerskan, eller, om tilgång til böterna saknades, af 14 dagars fängelse vid vatten och bröd. Det ansågs jämnväl nödigt, at förbjuda tjenstehjon samt "annat gement och löst folk i städer och på landet," at

nyttja sidentyg, hollandslärft, nettelduk m. m. Denna stränga formalistiska bevakning af den enskilda hushållningen hade väl varit alldeles öfverflödig, om folket icke ägt någon förmögenhet at genom yppighet förslösa. Den synes icke heller hafva medfört önskad verkan; ty när handelsbalansen började at upställas, uträknade man, at, under året 1724, importen af främmande varor öfverstigit med omkring 3 millioner daler s:mt värdet af de exporterade *). Denna officiella beräkning, ehuru noggrannt den tyckes vara upgjord, saknar väl all trovärdighet; men den bevisar, at man då icke ansåg nationen vara genom Carl XII:s krig bragt i et elände, hvilket skulle hafva betagit den möjligheten, at förskaffa sig *umbärliga* utländska varor. Sådana utgjorde dock det största värdet af den bestämdt upgifna importen, utom de genom lurendrägeri införda, hvilka beräknades til omkring 37 tunnor guld.

Det återstår för mig, at undersöka anmärkarens påstående, at Carl XII förstörde den rikedom "äfven i ideelt "afseende," som Sverige nyss förut ägde. Men härvid möter mig en svårighet, nämligen den, at jag ej förstår hvad anmärkaren menar. Har han, hvilken förut ifrat mot idén såsom en krigisk oro, nu velat säga, at Carl XII för-

*) Et utdrag af 1724 års handelsbalans finnes tryckt i en Tidskrift, utgifven 1770, under titel af: *den Svenska Oeconomie-Fiscalen.*

spillde Sveriges fordna krigsära; så hoppas jag det vara öfverflödigt, at i denna del vederlägga honom; ty ännu hafva vi ej kommit derhän, at vi allmänt glömt den sista Svenska kämpens bragder. Olyckan förmådde ej at böja hans mod; han stod lika hög i Bender som vid Narva, och han föll slutligen fruktad. Under hans befäl kunde Svenskarne aldrig förlora sina vapens gamla frejd. Hvad man kunde förebrå honom, såsom härförare, var hans öfverdåd, hvilket förledde honom, at låta för mycket bero på sin individuella jättekraft. Gustaf Adolph bildade anförare, hvilke kunde intaga dess rum, om han fölle undan. Carl XII, ehuru omgifven af tappra följeslagare, var en Fältherre utan Stab *). — Men kanhända är det anmärkarens mening, at svenska folkets intellectuella odling gick förlorad under Carl XII:s krigiska regering. I sådant fall må jag endast nämna några af de snillen och grundlärda män, hvilkas verksamhet antingen tilhörde denna regeringstid och den föregående gemensamt, eller framkallades af de upmuntringar, som Carl XII gaf åt vetenskapernas idkare. Ibland de förra voro, jämte många flera, Eric Benzelius den äldre, Haqvin Spegel, Jesper Svedberg, Olof Rudbeck den yngre, Nils och Olof Celsius den äldre, Johan Peringsköld, Elias Palmsköld, Elias Brenner, Niclas

*) At Carl XII hade General-Adjutanter vet också jag. Det jag här vill säga är, at han ensam upgjorde sina planer, och meddelade dem icke åt befälhafvarne under honom, hvilke sålunda fingo en vana at blott verkställa, ej at öfverlägga och besluta.

Keder, Christopher Polhem, Carl Lundius, Petter Abrahamsson, Urban Hjärne, Nicodemus Tessin. Ibland de sednare, Anders Rydelius, Johan Hermansson, Eric Benzelius den yngre och hans trenne bröder, Jacob Wilde, Emanuel Svedberg (Svedenborg), då ännu blott geometer och naturforskare, Carl Cronstedt, Magnus Palmqvist, Göran Vallerius, Carl Gyllenborg och hans bröder, Gustaf Bonde. Sina studier fulländade eller framförde til bestämda mål, under Carl XII:s tid, en Anders Celsius, en Samuel Klingenstjerna, en David Nehrman, en Christian König, en Anders Anton Stjernman, en Georg Brandt, en Eric Björner, en Carl Gustaf Tessin m. fl. Sin första bildning emottogo då en Johan Ihre, en Sven Bring (Lagerbring), en Olof Dalin, at ej nämna flera af sedermera namnkunniga män. De embetsmän, som Carl XII nyttjade, och de, som upfostrades under hans tidehvarf, ägde i allmänhet grundlig underbyggnad och mångsidig skicklighet. Lagfarenheten har kanhända aldrig i Sverige haft en mera lysande epok, än denna. Samtidige med Carl XII och allvarlige, som han, voro de män, hvilke sluteligen utarbetade den år 1734 antagna allmänna Lagen, et verk, som det är lättare at omskapa, än at göra fullkomligare. Få Svenska Konungar hafva tagit en så nära kännedom, som Carl XII, om vetenskapsidkares bemödanden. Man torde knapt kunna nämna någon af den tidens lärda män, hvars förtjenst icke af Konungen bemärktes samt belönades, dels genom befordringar, ofta til högre civila embeten, och dels genom adelsbref. Äfven ifrån Turkiet upmuntrade han sålunda lärdomen i Sverige. Vid sin åter-

komst til fäderneslandet uppehöll han sig en längre tid i Lund, och egnade der lediga stunder åt lärda samtal. En liten skrift af honom om menniskonaturen, införd i Lagerbrings sammandrag af Svea Rikes historia, vitnar om hans snille och skarpsinnighet *). Under hans regering utkommo åtskilliga tryckta verk, hvartil man troligen i våra dagar skulle sakna förlagsmedel. När man vet at Riksens Ständer vid 1815 års Riksdag vägrade et förskott af 2000 R:dr til tryckningen af *Scriptores rerum Svecicarum medii ævi*, må man, med aktning för Carl XII:s tidehvarf äfven *i ideelt afseende*, ihogkomma, at den enda Peringsköld då kunde utgifva *Messenii Scondia illustrata*, *Sturlesons Konungasagor* med Svensk och Latinsk öfversättning, flera andra forntidsbäfder, och *Monumenta Uplandiæ*, alla *in folio*. Då i vår tid den tröga fortsättningen af *Modées Verk* alldeles afstadnat, och vi således icke hafva någon fullständig samling af våra lagar och författningar, under de sista 34 åren **), kunde deremot Schmedeman år 1706

*) At Carl XII:s upfostran var synnerligen väl vårdad, intygar en utländning, den Engelske Ministern Robinson, i sin skrift om Sveriges tilstånd under Carl XI:s regering. Hans Guvernörer Grefvarne Lindsköld och Gyldenstolpe, samt hans lärare Nordenhjelm, Polus, Gustaf Cronhjelm och, i krigsvetenskapen, Stuart voro alle män af utmärkt lärdom och skicklighet.

**) När i en framtid completta samlingar af de särskilda förordningarna utan tvifvel blifva sällsynta, skall den, som ej har tilgång til dem, icke kunna fullständigt afhandla något ämne ur vår tids historia.

på en gång utgifva sit *Justitiæ-verk*, innefattande en sådan samling, i juridisk hänsigt, allt ifrån 1528 til och med 1700. Nicodemus Tessin, Polhem och flere Svenska snillen fingo under Carl XII:s regering grundlägga, på allmän bekostnad, de monumenter som föreviga deras namn. Planen til Stockholms Slott upgjordes då och byggnaden deraf utfördes, så långt rikets tilgångar det medgåfve. Dockan i Carlscrona anlades; och, oaktadt statsverkets förlägenhet, antog Konungen i början af år 1718 et förslag af Polhem, at skyndsamt öpna den segelled emellan Vesterhafvet och Östersjön, om hvars gagnelighet man nu, vid våra riksdagar och i våra dagblad, så ifrigt tvistar *).

Med dessa, ändock ofullständiga historiska, upgifter tror jag mig hafva tilräckligen ådagalagt, at Carl XII lämnade riket och nationen i et helt annat tilstånd, än det, som anmärkaren med en alltför *fri hand* målat. Det dyrbaraste och det oförgängliga arfvet efter honom var lik-

---

*) Kongl. Maj:ts öpna bref härom af den 16 Januarii 1718 är infördt i von Stjernemans samling af economiska författningar, 6 delen. Om både tiden af 5 år, innom hvilken hela canalbyggnaden, den vid Trollhättan inberäknad, intil Östersjön skulle vara fullbordad, och den förmodade kostnaden af 40,000 daler s:mt om året varit origtigt beräknade, bevisar det endast, at äfven en Polhem kunde misstaga sig vid upgörandet af det *första* förslaget öfver et så vidsträckt, af okända förhållanden beroende, arbete.

väl hans namn. Äfven med fara at blifva ansedd för politisk svärmare, vågar jag påstå, at detta namn, om vi sjelfve känna dess värde, betyder i vårt försvarsverk något oberäkneligt. Man kan innom Cabinetterna dela et Polen, och utskicka, säker at ej möta något allvarligt motstånd, dem som skola på marken utstaka delningslinierna. Men man besinnar sig, innan man angriper Carl XII:s folk, så länge en hjelte kan stå fram at leda dess kraft och upväcka, innom dess här, de gamla Caroliners anda.

Jag vill gerna medgifva, at Carl XII hade spännt det Svenska sinnet til en höjd, vid hvilken det, under mindre ovanliga förhållanden, icke kunde bibehållas. Det var en nödfallsstyrka, som han utbildade hos nationen; den måste sänka sig, när nöden icke fordrade så utomordentliga ansträngningar. Men den hade dock icke bordt så nesligen förslappas, som det, genast efter hans fall, skedde.

Om likväl, i det nästföljande tidehvarfvet, allvar och förmåga yttrade sig uti åtskilliga fredliga värf, var väl detta deras uteslutande förtjenst, som *nu* styrde Riket? Var det icke snarare hans, som i alla rigtningar sökt at underhålla och uphöja den Svenska kraften? Nationen var ännu bättre, än de flesta af dess styresmän, och äfven desse individuelt bättre, än deras gemensamma anda. Efter Carl XII:s olycka vid Pultava, och under hans frånvaro, uplyftade redan sina nedböjda hufvuden desse Ari-

stocrater, som sedermera på hans lik upklefvo til välde. Äfven då var Grefve Arvèd Horn Rådsherre och Cansli-President. Hade han och hans medbröder då understödt Magnus Stenbock, den modige fosterlandsvännen och den trofaste vännen af sin Konung, hvad hade icke Sverige haft bevaradt i denna stora man och i den här, som han bildat? Hvars fel var det, at de, lämnade utan all undsättning, gingo slutligen förlorade? Men Stenbock var, såsom man i sjelfva Rådkammaren vågade yttra sig, *allt för god Konungsk;* *) Han skulle störtas och han störtades.

Längre in i det tidehvarf, som man kallat frihetens, kan jag nu icke fullfölja uphämtningen af särskilda historiska bevis för mit klandrade yttrande om dess egoistiska lynne och om dess småaktighet. Jag anser det ock vara öfverflödigt, at här vidare utföra en sådan bevisning, då anmärkaren sjelf medgifver, at, under fortgången af detta tidehvarf, Svea förföll i "et förnedrigstilstånd, hvarunder "hon ifrån port til port sågs utbjuda sina svafvelstickor "åt den mestbjudande." At skulden til detta skamliga

*) I sin förevarsskrift säger Grefve Stenbock: "Af säker hand "berättades mig, at i den Kongl. Senaten, när jag kungjorde, "at Kongl. Maj:t mig commandot öfver Arméen anförtrott, har "Secreteraren Ehrenstral uphäfvit sin stämma bak Rådet och "sagt, at bättre vore det aldrig en käft öfversattes til Pommern, än at Grefve Stenbock skulle dermed få lägenhet at "komma til vår allernådigste Konung, som han vore en fiende "af Senaten och allt för god Konungsk."

mångleri ej må kastas på Carl XII, tror jag mig hafva nöjaktigt utredt. Om det gagnade några enskilda ledare af de allmänna ärendena, drog dock riket ingen varaktig vinst deraf, ej en gång för sina finanser. Dess gäld, som 1741 var nedsatt til emellan 2 och 3 millioner Rdlr, steg 1772 til Rdlr 10,748,094: 6 sk, i silfvervärde, när Riksdaler endast räknades til 6 daler silfvermynt. *) Genom den öfverdrifna långifningen åt enskilda personer hade dessutom Bankens credit blifvit så förringad, at dess sedlar endast gällde hälften af det värde, som de skulle föreställa.

Ännu en Svensk Konung, Gustaf III, hade jag med vördnad nämnt. Jag hade låtit honom, i strid med egoismens hydra, föra et *ridderligt svärd*; och mera än denna idéaliska föreställning fordrades icke, för at hos anmärkaren upväcka en förfärlig paroxysm af idé-skräck, under hvilken han utropar: "Om Gustaf III:s ridderliga sinne "kostade Sverige, allt annat oberäknadt, först dess frihet "1789 och sedan (stegradt til en ännu högre potens af "ridderlighet hos Efterträdaren) Finnland; är det så väl "betänkt af Författaren, som tvifvelsutan med sann värma "älskar sit fosterland, at idkeligen uphöja den politiska "idéalismen, och predika med Svärmarna i *hatten*."

"Allt stort och skönt har ej at göra
"Med nytta och med ändamål?'

"Och det så nyss, efter sedan detta samma fäderneslandt

---

*) *Bref om Rikets penningeverk*, sid. 278.

"blifvit nästan genom et underverk räddadt ur den af-
"grund, hvari idén åter hotat at störta det? Är då dess
"tioåriga fred och den förkofran, det derunder hunnit
"och än vidare vill bemöda sig at hinna, redan en så o-
"dräglig och ovärdig börda, at den, (det?) ju förr dess
"hellre för något stort ord, som man behagar göra til en
"*cri de ralliement*, bör kasta den ifrån sig? Jag vet at
"det hörer til dagens mode ibland ungdomen, at uphöja
"Carl XII. Jag medger ej Herr Järta, at det ädla hos en
"nation lefver *renast* i dess upväxande slägte; men jag
"medger at det der lefver *lifligast*, och som jag älskar
"ungdomen för mycket för at tro den vilja berömas på
"sanningens bekostnad, så inskränker jag mit smicker til
"det nyssnämnda, och hoppas at den dermed skall finna
"sig belåten. Hos män åter af Herr Järtas år, erfarenhet,
"eftersinning och mognade kunskaper, ville jag finna det-
"ta *ädla renast lefvande*, och, sedd genom dess renade
"fast mindre blossande låga, blifver Carl XII ej den af
"våra framfarna Konungar, som företrädesvis förtjenar at
"uphöjas."

Hela detta stycke har jag velat ordagrannt afskrifva, dels för at icke undandölja någon af de tilvitelser emot mig, som det innefattar, och dels för at lämna et fullständigt prof på anmärkarens framställningssätt och logik.

Om det verkligen blifvit ibland ungdomen et dagens mode at uphöja Carl XII, (hvilket jag, långt skild från modernas verld, hvarken kan medgifva eller bestrida,)

månne derföre icke en äldre man, som ärft sin Fars och sin Farfars känsla för denna Konung, skulle äfven nu kunna offentligen yttra den, utan at i detta fall, mera än i andra, vilja vara nymodig? Månne man ej kan beundra Carl XII och vörda Gustaf III, utan at anse rikets nuvarande fred för en *odräglig och ovärdig börda*? Och om ändteligen Utgifvaren af en Tidskrift vore aldrig så ifrig, at kasta denna börda ifrån sit fädernesland, en ifver för hvilken det icke gifves någon synbar anledning at misstänka mig, hvad vådligt kunde han dermed uträtta, sålänge Sverige, Gudi lof, har en Regering, hvilken icke är Journalisters rådslag undergifven? Vore han, såsom anmärkaren tror om mig, besatt af ultraistiska grundsatser och afsigter, mot hvilken skulle han just *nu* vilja vända kriget? Skulle han ställa sit regressiva tåg mot det gamla Schytien? Eller predika en Svensk härfärd mot Grekerna, sedan de liberala i Neapel och Spanien redan äro underkufvade? Eller, kanhända, yrka utrustningen af rikets flotta, för at öfverföra en tros-armé af Svenska idéalister til Mexico?

Men annat är, at anse freden för en odräglig och ovärdig börda, och annat, at icke, såsom vissa berömda patrioter, sätta hela sin förtröstan til de stora Makternas *fredälskande politik*. Jag tänker, at det ännu en gång kan hända, (hvilket Försynens nåd dock länge afvärje!) at mit Fädernesland blifver angripet af en fiende; men at det gamla Sverige då bör försvaras, såsom det i fordna ärofulla dagar blifvit försvaradt. Jag tänker, at detta är

na, likasom då, möjligt, ifall en neslig egoism icke, under freden, vanvårdar försvarsverket och ställer behofvet af timliga njutningar öfver behofvet, at äga et sjelfständigt och äradt fosterland. Om denna min enfaldiga bondtro tadlas af högt uplysta dagblads-skrifvare, är jag dock stolt öfver min lycka, at härutinnan tänka lika med den Konung, som återgifvit de Svenska vapnen kraft och ära, och med majoriteten ibland nationens Ombud. Likasom de anser jag krig för et ondt, men främmande ok för et värre. Likasom de tror jag i allmänhet, at det folk, som visar sig icke hafva lust at bära et sådant ok, kan säkrast lita på en fredälskande politik hos sina grannar.

Högst besynnerligt förekommer mig anmärkarens utfall mot Gustaf III. Jag vill ej forska efter hans innerligaste afsigt dermed. Såvidt den kunde vara rigtad äfven emot mig, förfelar den, hoppas jag, målet. Nog torde det hända, at mången, som ännu för sexton år sedan underdånigst prisade, men nu frimodigt fördömer Gustaf III, äfven gillar anmärkarens påfund, at förblanda denna Konungs ridderliga sinne med den beklagansvärda sinnesförfattning, som vållade hans Sons fall. Men, om någon af dessa nuvarande frihetshjeltar skulle tro, at man ej kan beundra det förra utan at vilja rättfärdiga den sednare, må jag förklara, at jag icke gifvit anmärkaren den ringaste anledning til en, efter mit omdöme, så orimlig förblandning af tvenne heterogena lynnen. Jag talade om den, efter Carl XII's död, befriade egoismens hydra, och

jag sade, at "Gustaf III:s ridderliga svärd afhögg några "af dess hufvuden, men ej alla." Hvad gemenskap hade nu detta mit yttrande om *inhemska* förhållanden, först med Gustaf III:s krig mot en *utländsk* Makt, och vidare med hans Efterträdares? Denna sednare hade jag icke ens nämnt, och kunde ej heller med anständighet nämna. At ställa honom i samma led med Gustaf II Adolph, med Carl XII och med Gustaf III, at tillägga honom en *högre potens af ridderlighet*, det hade, efter mit sätt at tänka, varit antingen at häda stora minnen, som det Svenska folket hittils hållit i helgd, eller också at lågt begabba et olyckligt lynne. Jag säger: efter mit sätt at tänka, för at icke i et så ömtåligt mål uphäfva mig til domare öfver anmärkarens. Är det på rent allvar, som han förliknat Gustaf III:s sinnelag med Dess Sons, må han gerna bevara sin besynnerliga öfvertygelse; Efterverldens dom öfver begge dessa Regenter kommer dock icke at grunda sig på hans tycke. Men jag förbehåller mig at anmärkaren, när han en annan gång tadlar mina skrifter, icke må hänföra mina omdömen öfver personer til andra, än dem jag nämnt. Således, om jag framdeles skulle gifva et loford åt Gustaf I:s styrka at qväsa egoismens hydra, fordrar jag, at anmärkaren icke anser mig derigenom vilja försvara Eric XIV:s mord på Sturarna; honom sjelf obetaget, at finna denna, under sinnesförvirring utförda, förhatliga handling uppenbara hos Sonen en högre potens af Fadrens kraft.

Men huru skulle anmärkaren hafva kunnat föra Gu-

staf III til last Sveriges förlust af Finnland, nitton år efter segern vid Svensksund, som gjorde slut på det dåvarande kriget, om han icke sammanbundit detta krig med Efterträdarens? Och utan en sådan bakarfs-räkning, liknande i ärlighet den, som påförde Carl XII skulden til Sveriges förnedring genom partiernas falhet under frihetstiden, huru hade hans critik kunnat blifva fyllest värdig at, i särskildt aftryck, utgå från den publicitets-verkstad i Bollhus-gränden, hvilken lämnat den Svenska allmänheten, jämte så mycket annat historiskt kram, de *Hemliga handlingarna, hörande til Sveriges historia efter Konung Gustaf III:s anträde til regeringen?*

Jag frikänner icke denna Konung från menskliga fel och svagheter; dock påstår jag, at det Svenska folket har til honom förbindelser, som det ännu är för tidigt, at fullständigt utreda, men också många, många sekler för tidigt, at glömma. Hans historia kan svårligen skrifvas, sålänge aktningsvärde män, hvilke stodo i opposition mot hans regering, lefva; ty då man gjorde honom full rättvisa, skulle man synas vilja kasta på dem en oförtjenst förhatlighet. De ädlare ibland Gustaf III:s motståndare voro, likasom hopen deraf, ofta missledde af det föregående tidehvarfvets ensidiga begrepp om frihet, af ärfda fördomar, af falska föreställningar om stundens förhållanden och om framtidens kraf, samt af et öfverdrifvet misstroende til Konungens afsigter; men de voro redlige vänner af sit fäderneslandet, och ridderligen sinnade äfven mot honom,

hvars makt de, i ärlig och öppen strid, sökte at återhålla. Ifrån sådana män, bildade under de lyckliga åren af hans regering, utgå nu icke skändelserna mot hans minne. De draga icke fram ur et trettioårigt dam smädeskrifter, som bekante landsförrädare eller obekante parti-drängar tilverkade i en förvillelsens och tvedrägtens stund, den hvarje god Svensk icke utan bedröfvelse ihogkommer. De kungöra icke apologier för befälhafvare, som, under flygande fana, i arméns namn underhandlade med fienden; men de erinra sig, med Svensk stolthet och med erkänsla för Gustaf III:s mildhet, at många tappre, som det et ögonblick lyckats några få förrädare at missleda, sedermera, då de sansat sig, hastade ifrån krigsrätterna til slagfälten och gingo der, med dödsdomar emellan sina hjertan och de Ryska bajonetterna, at rättfärdiga det förtroende, som Konungen satte til deras mod, fosterlandskänsla och heder.

Hurudan var då den frihet som, efter anmärkarens påstående, Gustaf III:s ridderliga svärd kostade Sverige 1789? Den bestod i former, som söndrade den styrande maktens enhet, förlamade dess verksamhet, och hade ingen annan garanti, än upproret. Ägde hon et högt värde den constitution, som, för at göra Konungaväldets närmaste organer oberoende af Konungen, gaf statens högre embeten egenskapen af feodal-län på lifstid; som betog Konungen rättigheten at börja krig, men tillade Rikets Råd, när de voro enhällige, den at, äfven emot Konungens vilja, besluta fred, stillestånd och förbund; som härigenom

föranledde militäriske behäfvare, ifrån Generalen ned til Fändriken, at undersöka rättmätigheten af et utbrustet krig, vädja derom ifrån Konungen til Rikets Ständer, samt egenmäktigt och lönnligen affärda sina sändebud til Hofvet i Petersburg? Var det en så stor förlust för friheten, at den gamla rådsinrättningen uphäfdes; at denna corps, hvilken under förflutna tider så ofta velat tilvälla sig en sjelfständig medlare-makt emellan Konungen och Folket, omsider störtades; at högsta lagskipningen öfverflyttades ifrån densamma til en domstol, sammansatt af frälse och ofrälse män; at Konungens beslut i administrativa mål och öfver de dermed förbundna rättsfrågor lämnades til beredning åt rådgifvare, äfven af en ringare yttre värdighet, skilda stånd och flerfaldig embetsmanna-erfarenhet; at också Borgerskapet och Bondeståndet erhöllo privilegier? Man tadlar Sakerhets-acten, ofta utan at känna hvarken dess innehåll eller innehållet af 1772 års Regeringsform. Man besinnar ej de förhållanden, hvilka gjorde en sådan tilfällig lag *då* nödvändig, om riket och thronen skulle räddas. Man vet icke, at Gustaf III sedermera sjelf ville förvandla den i en för friheten mera gynnande och mera bestämd constitution. Man ser icke, eller vill ej se, at vår nuvarande statsförfattning icke kunnat upföras, om ej de aristocratiska grunder, hvarpå föregående regeringsformer hvilade, blifvit genom Säkerhets-acten undanröjda. Men den tid kommer, då man skall erkänna, at äfven denna lag utgjorde en vigtig länk i den Svenska frihetens utbildningskedja. För min del bekänner jag öppet, at jag anser Säkerhets-acten vara til sina grunder och sin syft-

ning friare än 1772 års regeringsform; men med frihet förstår jag ej aristocrati, hvilket jag ber at man måtte ursäkta mig, såsom icke alldeles obekant med Sveriges, i denna del synnerligen varningsrika, historia *).

Jag medgifver icke at det var idén, som hotade at störta fäderneslandet i en afgrund, på hvars brädd det nästan genom et underverk räddades; ty hvad anmärkaren här kallar idé, heter, i mit språk, oförstånd. Deremot vet jag at de, som utförde det dristiga värfvet, styrdes af den idé, at det så länge sjelfständiga Sverige måtte ännu i sekler förblifva sjelfständigt. Det var icke förr, än en fiendtlig armé stod färdig at, utan något med klokhet och sammanhang ordnadt motstånd, tåga fram mot hufvudstaden, icke förr, än hvar man fruktade at innom några dagar se Ryska påbud utfärdas från detta Stockholms Slott, hvarifrån ingen befallning af Svensk manlighet och Svenskt vett numera förspordes; det var icke förr, än all annan hjelp var ute, som desse män våldförde sina enskilda böjelser, för at våga det enda företag, hvilket ännu möjligen

*) Åt dem, som vilja uptäcka stridighet emellan en persons tänkesätt under skiljaktiga förhållanden, tror jag mig böra lämna den, kanhända oväntade, underrättelsen, at jag vid 1800 års Riksdag, under en öfverläggning emellan män af motsatta meningar öfver frågan om Riksens Ständers rätt at bestämma tiden för bevillningen, grundade en deduction af denna rätt på Säkerhets-acten, hvaremot de, som bestredo den, stödde sig på 1772 års regeringsform.

kunde rädda Gustavernas och Carlarnas folk ifrån utländskt ok, och bevara deras thron åt Hjeltar, värdige at den beträda. Jag vill tro at, åtmindstone i detta fall, anmärkaren icke fördömer idéns apostlar, hvilka äfven han har at tacka för den frihet, hvarmed han nu kan på *Svenska språket* yttra sin liberalism, och emot en af dem söka upreta *Svenskars* ovilja.

Gerna gör jag anmärkaren rättvisa för den kloka hofsamhet, som "inskränker hans smicker," vare sig åt ungdomen eller åt hvilken annan, den han anser "icke vilja "berömas på sanningens bekostnad." Jag åter *inskränker icke* hvad jag *aldrig nyttjar;* utan jag uttalar min öfvertygelse, sådan den är. Anmärkaren må finna det ädla hos en nation lefva renast i det *verkande* slägtet. Jag lyckönskar då honom til en erfarenhet, som motsäger min; tröstande mig emot denna med förhoppningarne på et *uppväxande* slägte, hos hvilket nyttans theori och praxis ännu icke hunnit orena menniskohjertats naturliga ädelhet.

Men — det är tid at jag följer anmärkaren til det föremål, hvarom vår strid egentligen borde handla, til statistiken. Derom har han likväl yttrat sig så oredigt och så obestämdt, at jag ej kan i något sammanhang upfatta hvad han emot min afhandling haft at invända. Jag måste derföre lika ordningslöst, som han framställt sina anmärkningar, besvara dem, så vidt de innehålla någon mera tydlig mening.

Först vill jag erkänna mig vara anmärkaren synnerligen förbunden för hans sorgfällighet, at utgissa de små motiverna til min klandrade skrift, emedan han lämnat mig en önskad anledning, at deröfver förklara mig. Han säger: "det synes mindre vara qvinqvennii-tabellerna, som "satt författaren i harnesk emot statistiken, än de öfver "vissa hemman i Nerike til penningar evalverade natura-"prestationer, hvilka blifvit före och under denna riksdag "åberopade, såsom bevis för Svenska jordbrukarens närva-"rande bördor." Vidare: "Icke har i våra allmänna åt-"gärder försports en så öfverdrifven tillämpning af de få "statistiska kunskaper vi äga om vårt fädernesland, at et "lystringsord deremot af den nära likhet med larmskri, "som den närvarande artikeln, varit af omständigheterna "påkalladt. Om någon enskild riksdagsman gjort sig skyl-"dig til den ena eller andra öfverdriften, så hade hans fel "kunnat tilrättavisas, utan at sjelfva saken derföre behöft "anfallas, såvida författaren icke trott sig böra begagna "det sednare anfallet, såsom läkaren någon gång begagnar "oblatet." Vidare: "han (Herr Järta) har uptäckt innom "oss sjelfva et monster, värre än Cretas, *en fiende som med "stora steg framgår at härja nationens cultur och ära*, hvars "fanor redan med fräckhet svaja från 24 af rikets borgar "i 48 (och väl ännu flera) långa och breda — statistiska "Tabeller."

Detta sista utfallet fordrar en liten särskild förklaring. Icke i afhandlingen om statistik, utan i recensionen af

Doctor Wallins vitterhets-försök, omtalade jag en "fiende, "som med stora steg framgår at härja nationens cultur "och ära." Denna fiende nämnde jag äfven med et par ord, som den ärlige anmärkaren utelämnat. Emellan *fiende* och *som* står tydeligen at läsa: *"det tidslynne;"* och för at utmärka dess rigtning tillade jag, at det vore "lika "afvogt mot all vitterhet och all skön konst, gammal el- "ler ny, classisk eller romantisk." Endast genom at undandölja de bestämmande orden, kunde anmärkaren påbörda mig, at jag ansåge, för fanor af en fiende mot nationens cultur och ära, dessa, för classicitet och romantik lika menlösa, statistiska Läns-tabeller, som Kongl. Maj:t, efter Riksens Ständers begäran, befallt Landshöfdingarna at uprätta. Öfver denna märkvärdiga vrängning yttrar jag mig icke vidare; glad at i de *två* ofvan anförda orden hafva, såsom Sveriges lag fordrar, *två* ojäfaktiga vitnen för min oskuld til det majestäts-brott, som anmärkaren velat smyga på mig. — *Det tidslynne*, som jag ansett fiendtligt emot nationens ädlare bildning, har jag dock icke kallat et *monster värre än Cretas.* Dess vänner må således tilräkna anmärkaren allena den erinran, han väckt om et Cretensiskt vidunder, benämndt Minotaurus, som i fabeln afbildas med tjurhufvud på menniskokropp. Skulle et sådant monster af glupsk och ilsken dumhet ännu lefva up i verlden, så torde väl också någon ungdomstark Theseus åter våga sig in, med skönhetens och de milda känslornas ledtråd, i den labyrinth, der det slukade sina offer, nedergöra det, och sålunda förnya det ädla värf,

som befriade Athenienserna från gärden, åt den förfärliga mennisko-tjuren, af sit upväxande slägte *).

Ibland dessa *långa och breda statistiska tabeller*, dem anmärkaren påstår mig hafva ansett för et monsters fanor, svajande från rikets 24 borgar, var det *et par*, som bestämde mig, at skrifva den så bittert tadlade afhandlingen om statistik. Hvilketdera då? Jo, — skulle väl anmärkaren kunna föreställa sig det? — just detta paret, i hvars columner jag sjelf tecknat siffrorna för utsäde, medelafkastning, hästar, oxar, kor, ungboskap, får, svin, getter, samt stats-bidrag. Jag, äfven jag är målare — i statistiken, hvilket anmärkaren icke velat påminna sig, förmodligen derföre, at han ej funnit mina taflors colorit så dyster, som hans konstsinne fordrar. Men om också blott fuskare i yrket, bör jag väl icke anses rent af hata det.

Det var ej qvinqvennii-tabellerna, och icke heller tabellerna öfver Gräfve Socken i Nerike, som, efter anmärkarens uttryck, *satte mig i harnesk mot statistiken*, utan,

---

*) Man torde ur fabeln ihogkomma at Athen måste sända en årlig tribut af ynglingar och flickor til Creta; at dessa inkastades i labyrinthen til rof åt Minotaurus; men at en ibland dessa ynglingar, Theseus, dräpte monstret, sedan den sköna Ariadne lämnat honom en ledtråd, som försäkrade hans utgång ur labyrinthen.

som sagdt är, mina egna. Anmärkaren skall äfven i detta fall finna mig olik mig sjelf, då jag först, efter mit bästa förstånd, upgjort statistiska beräkningar, och sedermera väckt tvifvelsmål om sådanas tilförlitlighet. Detta är ju at förringa värdet af sit eget arbete, hvilket, efter nyttans princip, ej låter förklara sig? Men huru sjelfvidrig jag än må vara, är jag dock icke en narr, hvilken ikläder sig Don Quixotes harnesk vid åsynen af några långa och breda papersvingar, som fara omkring för stundens opinions-vind, i Nerike eller annorstädes; ty jag vet ganska väl, at de icke äro armarna af en jätte. Icke heller är jag så feg, at jag, om jag funne mig befogad och vore hugad at *tilrättavisa en Riksdagsman*, skulle frukta at rakt vända mig emot honom, eller så glömsk af den aktning jag är nationens representanter skyldig, at jag tror någon af dem behöfva moraliska botemedel af den bitterhet, som påkallar oblat. Allt hvad anmärkaren gissat om mina afsigter med den ifrågavarande afhandlingen är således ogrundadt, och, för at ådagalägga det, vill jag nu upgifva åldern af de idéer, som han tror mig hafva blott för dagen antagit.

Långt förr än Stockholms publik inböds uti Riddarhusets Cansli, at der få se och beskåda tabeller, som utvisade huru några hemman i Nerike erlade i skatter och onera mera, än hela värdet af deras production, hade jag, både i enskilda och officiella skrifter, yttrat min öfvertygelse om osäkerheten af de statistiska siffer-bevisen. I en liten afhandling *om Spanmålspris och Spanmålshandeln*, som

jag år 1815 författade, och nyligen låtit trycka *), sade jag mig "icke hafva synnerligt förtroende til den såkallade *politiska räknekonsten*, hvilken snarare borde kallas *arithmetisk politik.*" Til några ledamöter af Konungens Stats-Råd aflämnade jag i April månad år 1816 en skrift, hvaruti jag yrkade, såsom en vigtig statsangelägenhet, at en årlig summa, den jag föreslog til 10,000 R:dr, måtte på nionde hufvudtiteln anordnas, för at befordra utgifningen af lärda verk, och i allmänhet at upmuntra litteraturen. I denna skrift yttrade jag desamma åsigter, som jag nu i Odalmannen framställt. För at bevisa det må jag derutur blott anföra följande ställen: "Ibland nya såkallade veten-"skaper, som det adertonde århundradets lynne skapat, är "den i våra dagar högt gällande *Statistiken*. Man afmäter "och beskrifver landsträckor, undersöker bergarter och "jordlager, räknar menniskor och boskap, upskattar alster "och tilverkningar, och uprättar öfver allt detta och myc-"ket mera tabeller, som bringa landskaps och rikens til-"stånd til åskådlighet för hvarje Contorist-öga. På lika "sätt sammanfattar man historien i ränder, så at staters

---

*) Ehuru jag icke utsatt mit namn på denna skrift, vill jag nu angifva mig såsom dess författare, emedan jag äfven uti den yttrat idéer, som torde finnas värdiga at förkättras, när man vet at de äro *mina*. At den blifvit berömd uti en recension i Stockholms Posten, tilräknar jag endast anonymiteten; en yttre förtjenst som jag gerna upoffrar, för at icke betaga vissa publicister et nytt tilfälle, at angripa mig.

"särskilda styrka i olika tidehvarf må kunna med cirkel "mätas. Men när man läser, huru det smalrandiga Grek-"lands härar besegrade det bredrandiga Persiens, eller "när man blott genomreser Sveriges landsorter, finner man, "hvad den i alla dessa tabeller icke beräknade *mennisko-"kraften* verkar til folkslags makt och välstånd." — — — "Jag nekar lika litet värdet af materiella economiska fö-"retag, som nyttan af de beräkningar, hvilka leda dem "eller sammanfatta deras resultat. Men jag påstår at hos "en nation, såsom et helt, bör närings-idogheten lifvas af "*mera*, än omedelbara upmuntringar dertil; bör den an-"ses såsom et ibland flera uttryck af en allmän national-"kraft; bör, jämnväl för näringsgrenarnas trefnad och til-"växt, denna kraft allsidigt underhållas och stärkas; böra "alltså de stats-economiska beräkningarna icke inskränkas "til blott physiska föremål. Man kan visserligen, för en "tid, genom ensidiga allmänna hushållningsanstalter åstad-"komma lysande partiella effecter. Men en stats angelä-"genheter måste styras med hänsigt in uti framtiden, och "efter en vidt omfattande plan. Om, under Skånes blida-"re climat, dess lerjord icke gifver samma afkastning, som "de norra provinsernas sandfält, måste man erkänna, at "någon moralisk orsak är vållande til detta, i physiskt af-"seende onaturliga, förhållande. Moraliska hinder för jor-"dens bördighet undanröjas icke genom ögonblicks-åtgär-"der. De moraliska drifterna för natur-alstringen uppen-"bara sig ock endast uti omärkligen fortskridande, men "varaktiga allmänna verkningar. Sjelf bär floden icke säd

"eller gräs, men hon sprider, i osynliga ångor, fruktbar-
"het öfver dälden, genom hvilken hon flyter." — — —
"Man klagar öfver en bland Svenska nationen tiltagande
"skadlig yppighet, och man tror den kunna hämmas genom
"förbud at bruka sidenkläder af vissa lysande färger, at
"dricka vissa slag af vin o. s. v.; men man söker icke til-
"lika at undanröja orsakerna til det onda, hvilket, sålänge
"de fortfara, skall yttra sig i nya utbrott, som förordnin-
"gen icke motar. Om lättsinnighet och egoism få taga öf-
"verhand bland et folk; om det afvänjes från alla högre
"njutningar, än dem, som tilfredsställa den physiska kän-
"slan eller den sociala fåfängligheten; om hela dess verk-
"samhet vändes derhän, at förvärfva medel til sådana njut-
"ningar; om det fäster begreppet af ära vid rikedom och
"af medborgerlig förtjenst vid skickligheten at den samla;
"så skall man förgäfves genom lagar befalla detta förderf-
"vade folk at blifva tarfligt. Men återväck hos detsamma
"känslan för något ädlare än penningar; bered det medel
"til andra njutningar än den grofva sinnlighetens; stadga
"i dess lynne allvar och ordning, lifva i dess hjerta akt-
"ning för religion, för sedlighet, för national-ära, samt
"utvidga dess begrepp til omfattning af stora föremål för
"mennisko-verksamhet; — och detta folk skall ej behöfva
"någon öfverflöds-förordning. En sådan ny skapelse måste
"begynna med de samhälls-classer, hvilkas bildning verkar
"på de öfrigas, och dess *varde* är: grundlighet i veten-
"skapliga studier, samt snillets och skönhetskänslans ut-
"veckling til ädla handlingar, höga bedrifter och fullkom-
"nade konstverk." — — — "Jag tror at den esthetiska

"bildningen är nödig för statsmannen, om han skall vara "mera än machinist, om han skall underhålla det stats-"organisationens lif, som verkar i de, derförutan stela, for-"merna. Jag tror at den strid emellan theoretiska och er-"farenhets-satser, hvilken i de moderna staterna onekligen "förorsakat mycket ondt, skulle uphäfvas, om, genom en "mångsidigare cultur, speculationen blefve mera practisk "och praxis mera speculatif. De Grekiske Vises hufvuden "voro icke, såsom många nuvarande Europeiskas, blotta "samlingslådor för särskilda classer af torra kunskaper och "förstenade begrepp. Der, såsom i et träd, lefde samma "kraft i tankens rot, i beslutets stam och i handlingens "frukt." Så tänkte jag och så yttrade jag mit tänkesätt för åtta år sedan, och jag vill tro, at man skall finna det öfverensstämmande med det tänkesätt, som min nu utgifna Tidskrift uppenbarar. Redan då bedömde jag den närvarande tiden så, som jag bedömer den nu. Derom vitnar följande ställe i den ofvananförda skriften: "Under "ledning af en stor härförares kraft, och under beskydd af "en uplyst och ädel styrelses vishet, har Svenska folket "återvunnit sit anseende ibland nationer och, hvilket be-"tyder ännu mera, känslan af sin styrka. Detta stora verk "skulle åter falla, om, när striden derför vore slutad, na-"tionens hela förmåga finge rigtas endast åt economiska "företag och beräkningar. Et folk bevarar icke sin sjelf-"ständighet genom jordbruk, genom handel och manufa-"cturer allena; ännu mindre genom bränvins-bränning. "En til alla classer af medborgare utbredd egoism skall

"uplösa de fordna banden, som sammanknutit dem til et "fast förenadt helt, til en nation. At bygga kyrkor och "underhålla religionslärare skall då anses för en stats-luxe; "ty den offentliga gudstjensten, om den måste med upoff- "ring af derigenom förlorade dagsverken bibehållas, kan "dock, til en betydlig national-besparing, förrättas i bräd- "skjul af för dagen lönade postill-läsare. De kongliga slot- "ten förtjena ej at underhållas; ty de gifva inga hyror. "Nationens minnen af sina öden och af sina stora mäns "bedrifter under framfarna tidehvarf kunna utplånas; ty "man behöfver icke förfädrens efterdömen, för at förtjena "penningar och med dessa ära. Den vetenskapliga bild- "ningen är onyttig; ty ignoranten sköter oftast rätt väl sit "jordbruk, sit bränneri och sit handels-contor. Offentliga "lärdoms-scholor äro öfverflödiga; ty de barn, hvilkas "penning-förmögenhet medgifver deras framtida befordran "til statens tjenster, kunna äfven upfostras dertil innom- "hus af beläsna enskilda tjenare. Närings-scholor deremot "anses oumbärliga, för at nog tidigt afskilja den til handt- "verksyrket ämnade gossen ifrån den til högre förrättnin- "gar bestämda, för at nog tidigt hos dem begge förstöra "all, för egoismens utveckling hinderlig, känsla af gemen- "sam medborgerlighet. Värdet af national-kraftens yttring "i vidsträckta allmänna företag bedömes efter den ränta "dessa hastigt kunna gifva. Götha canal-byggnad gillas "eller åtmindstone skonas, icke för dess sammanhang med "stora, på nationens framtida öden beräknade och verkan- "de idéer, utan för dess sammanhang med et discontverk. —

"Om denna economiska materialism gynnas, om dess fram-"fart icke med allvarlig conseqvens hämmas, anser jag sta-"ten och kyrkan vara förlorade. På den ena sidan skall "den bringa alla nationens angelägenheter under et stati-"stiskt bokslut, hvaruti de heligaste deribland, religionen, "sedligheten, national-äran, och det urgamla folklynnet "icke beräknas, emedan de ej kunna i penningvärde up-"skattas eller med siffror betecknas. På den andra sidan "skall den ännu, isynnerhet hos ungdomen, lefvande an-"dan söka, at bryta materialismens fjättrar, och då öfver-"spänna til svärmeri hvarje yttring af en tilkämpad frihet. "Emellan dessa lika vådliga ytterligheter finnes, efter mit "begrepp, endast en medlings-utväg, den at återväcka et "allmännare nationens interesse för grundliga vetenskapli-"ga och konst-studier; och dertil fordras, dels at befräm-"ja denna, om jag så må uttrycka mig, intellectuella ve-"getation, uti hvilken en enda planta, innan hon vissnar, "utsår frön til oräkneliga nya, och dels at sorgfälligt vår-"da den offentliga upfostringen."

De åsigter af tidens tecken och af nationens högre behof, som jag i denna skrift framställde för några Statsmän, hvilke hedrat mig med sit förtroende, har jag, lämpade til särskilda allmänna frågor, yppat uti flera til Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna embets-betänkanden, ibland hvilka jag endast må nämna et af den 24 October 1816, om medlen at hämma en skadlig yppighet, hvarom Läns-comitéers och Landshöfdingarnes underdåniga yttranden

blifvit infordrade, samt et nyligen tryckt, af den 25 Februarii 1818, om rifning af vattenverk, som anses genom updämning skada jord eller hindra dess odling. Man må gerna fördöma min politiska idéalism, man må finna at jag ej förstår värdet af den så högt beprisade tidsandan, men man må dock veta, at de sanna eller falska idéer, som jag nu först meddelat allmänheten, icke leda sit ursprung från någon tilfällig känsla, den nyare händelser hos mig upväckt. Man måste med sina forskningar efter en sådan känsla, när man förnekar mig en deraf oberoende öfvertygelse, gå tilbaka åtmindstone til 1815 års riksdag, hvars rigtning åter det torde vara förlåtligt at hafva *genast* ogillat, sedan Riksens Ständer sjelfve *nu* uphäfvit nästan alla sina då fattade beslut.

Länge hade jag således ansett statistiska beräkningar öfver en nations tilstånd och förmåga kunna leda til falska begrepp och derigenom blifva skadliga, då jag, såsom Landshöfding i Stora Kopparbergs Län, emottog Kongl. Maj:ts nådiga befallning at upgöra femårs-berättelsen för denna provins efter et nytt formulär, som Kongl. Landtbruks-Academin i underdånighet föreslagit. Genast fann jag, dels at de äskade upgifterna, när de skulle omfatta et helt läns och icke blott et hemmans eller en liten sockens förhållanden, ej kunde i fullkomlig öfverensstämmelse med formulär-tabellerna sammandragas och framställas, dels också, at dessa upgifter skulle blifva ofullständiga och i många delar, der de måste grunda sig på gissningar, osäkra. Jag trodde likväl det icke vara mig tilständigt,

at i underdånighet anmäla de betänkligheter, som allt mer och mer hos mig upstodo, när jag började at anställa nödiga forskningar för det mig i nåder anbefallda arbetet; och jag ansåg det kunna skadligen verka på opinionen, om, i följd af *en* Landshöfdings anmärkningar vid formuläret, detta underkastades en ytterligare granskning, hvilken förhindrade *alla* Läns-berättelsernas upgörande innan Riksens Ständer skulle sammankomma. Så vidt det var mig möjligt sökte jag derföre at, i enlighet med formuläret, upställa de fordrade upgifterna, men fann mig äfven böra, dels i berättelsen och dels i särskilda supplement-tabeller, uptaga andra förhållanden, som jag ansåg höra til en tafla öfver Länets tilstånd. Af den tid, som blifvit lämnad til detta arbetes fullbordande, återstodo ännu nio månader, då jag afträdde ifrån embetet; men jag fortsatte dock den började verkställigheten af en anteriör tjenstepligt.

Hela detta mit förhållande må, tillika med min i underdånighet afgifna och sedermera tryckta Berättelse om Stora Kopparbergs Läns tilstånd, vitna, huruvida jag visat mig vara en fiende til statistiken, när den nämligen nedsättes ifrån sina höga anspråk på mathematisk ofelbarhet, samt användes med förstånd och med aktning för den storhet, som icke finner rum i tabeller? I detta fall, såsom i andra, känner jag mig lycklig at kunna ställa något mera än ord, kunna ställa mina handlingar emot publicisters försök, at påbörda mig förhatliga afsigter. Min Läns-be-

rättelse har blifvit, äfven i Allmänna Journalen, berömd utöfver hvad den förtjenar. Sjelf tillägger jag den icke et högt värde, ty jag inser, klarare än någon, dess ofullständighet och öfriga brister. Men utan förmätenhet tror jag mig likväl kunna säga, at den lämnar några nyttiga anvisningar, huru statistiska undersökningar må anställas, må sammanbindas med moraliska forskningar, må ordnas under högre statsåsigter, än de materialistiska; och huru beräkningarnas resultat må controleras, innan de antagas såsom approximatift säkra. Är det väl sannolikt, at jag, utan at dåmera vara dertil förbunden, skulle sjelfmant hafva åtagit mig det dryga arbetet, at författa denna Berättelse, och efter et formulär, som i vissa delar ej öfverensstämde med mina begrepp, upställa de dertil hörande tabeller, om jag, såsom anmärkaren yttrar sig, vore en "spectakel-makare," hvilken ville "föra den statistiska ve-"tenskapen publiken til et spectakel?"

Men under detta arbete mötte jag ouphörligen nya bevis för min redan gamla öfvertygelse, at statistiken, såsom den vanligen behandlades, utginge från en orimlighet och ledde til förvillelser, vådliga i samma mån, som man i allmänhet vore böjd at sätta tro til och fästa bestämda begrepp vid upgifter, uttryckta i siffror. Vid nästan alla de beräkningar, som jag efter formuläret måste upgöra, fann jag mig summera enheter af olika storlek. Jag skulle upgifva antalet af productiva närings-inrättningar inom Länet, och den ena enheten, som ingick i detta antal, var en liten kalkugn, den andra Fahlu grufva o. s. v. Såsom

beskattnings-enheter adderade jag någon riksdaler ibland de flera, hvilka en ståndsperson kunde i et ögonblick passa sig til vid vira-bordet, och denna andra, som en fattig arbetare behöfde spara ihop af sin daglön uti fyratioåtta skillings-portioner. ' Jag gissade, efter några tilförlitliga grunder, antalet af hästar i provinsen, men för dessa hästars kraft och för det bruk, som gjordes deraf, fanns icke och kunde ej finnas någon column i tabellen. Hvad betydde då mina siffror? Jag sjelf kunde gifva dem et ungefärligt medelvärde; men för den, som endast i de statistiska tabellerna skulle öfverskåda ortens tilstånd, måste dessa siffror, ehuru approximatift rigtiga de kunde vara, antingen blifva obestämda tecken eller, om han sökte at bestämma dem, leda til falska föreställningar. I följd häraf ansåg jag nödigt, at i den tafla, hvartil jag fick nyttja ord och icke endast siffror, nämligen i sjelfva berättelsen, lämna, utöfver hvad formuläret dertil äskade, underrättelser, som kunde gifva beräkningarna någon betydelse. Jag sökte, så vidt gränsorna för mit arbete det medgåfvo, at beskrifva detta organiska näringslif, hvars yttringar för dagen tabellerna skulle upfatta.

Min egen handläggning vid statistiska siffer-upställningar, hvilken förvissade mig om alla sådanas svikliget, blef sålunda den närmaste anledningen til den skrift, som anmärkaren förmodar vara rigtad emot tabellerna öfver Gräfve Socken i Nerike, eller mot någon riksdagsmans enskilda tänkesätt. Jag trodde mig kunna framställa en practisk kännedom af detta ämne, och jag ansåg stun-

den härtil nu, om någonsin, vara inne. Det var, vid riksdagens början, icke blott en och annan ibland nationens representanter, som lade statistiska beräkningar til grund för sina påståenden om en allmän nöd. Tron derpå, stödjande sig på siffrors vitnesbörd, var så allmän, at man, efter min öfvertygelse, ej borde härleda den ifrån några enskilda bemödanden, at missleda opinionen. Jag fann denna tro vara falsk, men jag tviflade dock icke, at den var hos de flesta ärlig. Också fördömde jag den politiska räknekonsten, såsom en ur tidehvarfvets allmänna lynne utgången förvillelse, men icke såsom et medel, användt af någon Svensk medborgare med upsåt at förvilla. Den, som vill, med särskild upmärksamhet i detta afseende, ännu en gång genomläsa min afhandling, skall, om han är opartisk, erkänna, at jag lika sorgfälligt undvikit, at angripa något individuelt sinnelag, som jag rent ut yttrat hvad jag tänker om tidens anda. Af henne kan en riksdagsman, lika snart som någon annan, blifva hänförd til origtiga omdömen och äfven til deltagande i skadliga beslut; men hans afsigt kan vara ganska aktningsvärd, och jag är åtmindstone icke den, som ifrån vrång vilja, när hon ej blifvit tydligen ådagalagd, härleder det öppet framställda enskilda tänkesätt, hvaruti sig uppenbarar et allmänt lynne, som jag ogillar. Den moraliska verlden har också sin siroc-vind, och när den blåser fram öfver fälten, må man endast tilräkna honom, at landtmannen känner sig matt och olustig.

Men jag ville något mera, än väcka tvifvelsmål om

statistikens ofelbarhet. Jag ville visa, at den, likväl endast såsom en subsidiarisk och högre idéer underordnad vetenskap, *kunde* få et sannt värde. Om min lilla critiska afhandling, i detta sednare afseende, mera än i det förra, är ofullständig, kommer det ganska naturligen deraf, at den är critisk. Vid slutet af densamma gaf jag derföre tilkänna, at jag "i andra afhandlingar torde komma at vi-"dare utreda mina begrepp om särskilda föremål för sta-"tistiken, och om sättet at, efter moraliska åsigter, dem "behandla." Nu, då min inledning til en series af sådana smärre statistiska skrifter blifvit så illa uptagen af den politiska räknekonstens skrå-mästare, borde jag väl afstå från vidare försök, at göra dem intrång i sin profession; men, ehvad jag öfvergifver eller fullföljer min anmälda föresats, röjer den dock, at jag vill statistikens ändamål, ehuru jag är förvissad, at något mera, än arithmetik, fordras för at ernå det.

Anmärkaren har också sjelf yttrat sig, at "man ej kan "säga mera til beröm för statistiken och hennes beräknin-"gar, ej anföra mera gällande skäl för statsmän och repre-"sentanter at studera dem, än jag gjort;" ehuru han anser detta beröm icke kunna förenas med den föregående fördömelsen. Härvid må jag endast göra den erinran, at de statistiska beräkningar, som jag gillar, utgå ifrån kännedomen af en nations organiska lif; de åter, som jag förkastar, ifrån en sådan upfattning af statens beståndsdelar, såsom utgjorde deras sammansättning en död mekanism. Emedlertid har jag medgifvit, at statistiska undersökin-

gar, om en organisk åsigt leder dem, kunna blifva nyttiga, då deremot flere statseconomiske författare, som velat bygga sina theorier på allmänna abstracta grundsatser, förneka värdet af statistiken derföre, at den ur det verkliga lifvet uphämtar facta, som ofta icke öfverensstämma med speculationen. De förakta denna vetenskap, emedan hon ej upnår mathematikens visshet; jag åter fördömer dess anspråksfulla sträfvande til detta mål.

Say, hvilken anmärkaren ganska rigtigt kallar "en af "Adam Smiths berömdaste lärjungar," säger, at emellan statseconomin och statistiken är det samma skillnad, som emellan politiken och historien. Han finner väl, at de böra låna hvarandra ömsesidigt bistånd; men tillägger, at statistiken, likasom historien, är en vetenskap, som alltid skall blifva mer eller mindre osäker, mer eller mindre ofullständig; at man icke kan åstadkomma annat, än fragmentariska och högst ofullkomliga försök, när man vill utreda framfarna tiders och aflägsna länders statistiska förhållanden; at, för en närvarande tid, ganska få statister äro i belägenhet, at samla säkra underrättelser om et vidsträckt land; at de personers vårdslöshet och oskicklighet, på hvilka man måste förlita sig, vissa regeringars misstänksamhet och andras ovilja eller liknöjdhet skola alltid lägga stora hinder mot hvarje bemödande, at vinna noggrann kunskap om särskilda staters tilstånd; at, äfven om man kunde ernå en sådan kunskap, vore den icke sann för mera, än et ögonblick; at derföre Adam Smith förklarat sig icke sätta mycken tro til den politiska räknekon-

sten. ”Det gifves,” fortfar Say, ”ingen orimlig mening, ”som icke varit stödd på facta, och med facta har man ”ofta förvillat de styrande.” Har väl jag yttrat mig mera ofördelaktigt om statistiken? Men Smiths berömda lärjunge har icke, såsom jag, erkänt, at denna vetenskap, eller, rättare, gren af stats-vetenskapen, endast fordrar at rätt behandlas, för at blifva så säker, som någon föreställning af det lefvande, ståndigt skifteliga kan vara.

En Tysk vän af statistiken, har, ganska träffande, kallat den: en *stillastående historia* *). Det är mot försöken, at beskrifva rörelsen i hvila, lifvet i dödstilstånd, som min afhandling är rigtad. Jag besitter ej den abstractions-förmåga, som kan tänka bort loppet ifrån strömen; och om den vattenmassa, hvilken forssar fram en sekund, inledes uti långa och jämna parallela diken, at der stå stilla och förruttna, anser jag henne, i detta tilstånd, ej mera åskådliggöra den kraft, som dref idoghetsverkens hjul. Jag måste, för at beräkna den drift, som hon ännu skulle kunna åstadkomma, icke allenast föreställa mig henne i rörelse, och, för at mäta denna rörelse, känna det fall til hvilket hon kan å nyo föras, utan äfven tänka mig den oberäkneliga continuitet af sådana massor återställd och underhållen, hvilken skiljer idén af ström ifrån begreppet af puss.

---

*) Se artikeln *Statistik* i nionde bandet af *Conversations-Lexicon*, utgifvet af Brockhaus.

I et lif, der någon hvar har knappt om fröjd, missunnar jag ingen den, som han kan bereda sig, med at ordna och til åskådande framställa samlingar, vare sig af adeliga sigill, såsom det förflutnas symboler, eller af statistiska siffror, såsom det närvarandes. Sin lanterna magica må gerna den politiske räknemästaren bära omkring, äfven vid folkfester, och bakom dess förstoringsglas rulla fram för gapare den ena sifferfyllda pappersrimsan efter den andra; men skulle det hända, at hans tabeller och hans betraktelser deröfver förorsakade något larm ibland hopen, då måtte man väl, i et fritt samhälle, hafva rättighet, at påminna den förståndigare allmänheten, om skillnaden emellan en stat i verlden och en stat i schene-ritetenskåp.

Ogerna besvarar jag anmärkarens påstående, at "i våra allmänna åtgärder icke försports en så öfverdrifven "tillämpning af de få statistiska kunskaper, vi äga om vårt "fäderneslånd, at min afhandling varit af behofvet påkallad." Ogerna ihogkommer jag sjelf och ännu mera ogerna erinrar jag andra sådana misstag, som blifvit begångna af ärligt sinnade män, dem statistiska räkningar förvillat. Men hela beskaffenheten och rigtningen af anmärkarens anfall ålägger mig, at ej medgifva eller förbigå berörde påstående. Man må således förlåta mig, at jag, med uprigtig aktning för de national-representanter, som utgjorde det *Särskilda Utskottet vid 1815 års Riksdag*, nödgas utreda några följder af deras tro på siffror; en tro, hvartil de

så mycket lättare kunde förledas, som dessa siffror voro hämtade ur officiella handlingar.

Det nämnda Utskottet förordnades af Riksens Ständer, för at "gifva en öfversigt af orsakerna til den i *alla* orter "af riket öfverklagade förlägenheten i allmänna rörelsen, "samt förslag at den afhjelpa." Då Riksens Ständer sålunda, utan undersökning, antogo denna förlägenhets verklighet och afgjorde, at den i *alla* orter af riket öfverklagades, må det icke läggas Utskottets Ledamöter til last, at de genast sökte at upleta bevis för dogmen, i stället at underkasta den en critik, hvilken skulle hafva uplyst, at i flera och kanhända de flesta provinser ingen allmän förlägenhet ägde rum, och ingen klagan deröfver försporde; utan at tvärtom näringarna just *då* började at stiga til en höjd af production, som de förut aldrig upnått, samt at isynnerhet den vigtiga bergshandteringen *då* drefs med större vinst, än under en lång följd af förflutna år. Men vid beskaffenheten af et och annat ibland de antagna nödbevisen vill jag något litet uppehålla mig. Man hade försedt Utskottet med utdrag af diarierna vid fyra Lands-Canslier ibland de dåvarande tjugufyra i riket. Dessa utdrag visade, at lagsökningarna tiltagit i antal under de sista tre åren. Men, om också förhållandet varit enahanda i de tjugu Län, hvarifrån Utskottet ej ägde några underrättelser, månne beviset ändock varit ovilkorligen säkert? Månne icke ökadt antal af lagsökningar någon gång utmärker en lifligare rörelse af crediten? Månne det icke en annan gång kan härleda sig, mera ifrån en växande

lättsinnighet, hos den minoritet af en nation, som sätter sig i gäld, än ifrån förlägenhet hos den idoga, omtänksama och redliga allmänheten? Månne icke, en annan gång åter, lagsökningarna vid et Lands-Cansli kunna ökas af den orsak, at skuldfordringsmålen der med mera skyndsamhet, än förut, afgöras, då de deremot i samma mån mindskas vid domstolarna? Månne icke *antalet af mål* är, i frågan om lagsökningar, hvilkas innehåll man ej tillika känner, en lika origtig beräkningsgrund, som i frågan om domstolars och embetsverks drift, när uti de tabellariska arbets-förteckningarna ettan på det ena stället betecknar et tvistemål, ur hvars digra acter dagbladen kunna under flera år meddela allmänheten fragmenter, och på det andra en liten ansökning, som fordrar blott et par minuter för at läsas och afgöras? Men lagsöknings-diarierna från de fyra Länen lämnade et siffer-bevis endast för den, i alla orter af riket öfverklagade, allmänna förlägenhetens *verklighet*. Dess *hufvudorsak* hade Utskottet ännu at söka, och det uptäckte den i et utdrag af Kongl. Commerce-Collegii handels-balans, hvilken med siffror på udda riksdalertal för hvarje år updagade, at riket förlorat genom sin utländska handel, ifrån och med 1808 til och med 1812, en summa af R:dr 11,788,188, som Utskottets räknemästare ökade för åren 1813 och 1814, efter egen förmodan, med 10 millioner riksdaler, så at hela förlusten under sju consecutiva år skulle upgå til omkring 22 millioner riksdaler. Klentrogne funnos, som ansågo detta räknings-utslag innebära en omöjlighet, och som tänkte, at det omöjliga icke, i något fall, kunde vara sannt. De

visste, at Bankens hela utelöpande sedelstock ej upgick til den summa, som skulle til utländningen vara förlorad, och de sågo dock ännu Bancosedlar i Svenska händer. De förmärkte ej, at silfver nu, mera än förut, saknades uti enskilda hus. De trodde ej, at Svenske köpmän kunde stå i skuld til utländningen för 22 millioner riksdaler. Men siffrorna gällde emot alla tvifvelsmål, och den allmänna opinionen fördömde handeln. Under de förflutna åren, då Sverige, oaktadt en skenbar krigsförklaring mot England, bibehållit et neutralitets-tilstånd, hade några af dess sjöstäder, isynnerhet Götheborg, blifvit nederlagsplatser för Englands och Americas handel med en del af continenten. Freden hade derigenom blifvit bevarad; tull-inkomsterna, vida öfver förslagen, ökade *); exporten af Svenska producter befrämjad; vinster åt de handlande och penninge-förtjenster åt de arbetande classerna i kustorterna beredda. Men siffrorna i handels-balansen visade ju tydligen, at denna rörelse varit skadlig; och hvad var då naturligare, än at de Embetsmän, som befordrat den, tad-

*) Et *enskildt* råd af Stats-Secreteraren för handelsärenderna, meddeladt en och annan af dem, som hade nederlagsvaror i commission vid den tid då krigsförklaringen mot England beslöts, verkade, at innom några dagar tullen i Götheborg inbragte omkring en half million Riksdaler, såsom skyddsafgift för utländskt gods, som ändock, ehuru förtulladt, sedermera, efter dess bestämmelse, exporterades til Ryssland, Tyskland och Danmark.

lades? Det regerings-system, som skyddat riket från alla följderna af et verksamt krig med den Makt, hvars örlogs-skepp omgåfvo våra kuster; som afvärjt våra sjöstäders möjliga förödelse, våra kusters härjning, och den säkra sperrningen af all communication emellan våra hamnar; som förvärfvat statscassan och enskilda medborgare betydliga inkomster af utländningen; som til lif återkallat den inhemska industrin; detta system, ehuru vid tvenne föregående riksdagar af Ständerna gilladt, fördömdes nu. Prohibitiva författningar, ehuru tämeligen öfverflödiga om intet mera hade funnits at til utländningen förlora, yrkades, för at inskränka handeln och återgifva åt jordbruket de capitaler, som den troddes hafva dragit derifrån. Då denna reaction likväl icke kunde blifva nog skyndsam, öpnades emedlertid Banken til lån på fastigheter, och den stora andel af Bevillningen, som förut var bestämd til ersättning åt Banken för dess förskott til Statsverket, samt derigenom til en successif förbättring af banco-sedlarnas värde, förvandlades nu til en låne-fond, som uttogs af den beskattade menigheten för at, genom Bankens mäklare-åtgärd, tildelas et ringa antal af godsägare. Den Danska Regeringen hyste emedlertid icke en sådan fruktan, som Sveriges statistiska beräknare, för transito-handeln, utmärkt i Särskilda Utskottets betänkande och i flera riksdags-memorial, såsom en hufvudorsak til den i alla orter af riket öfverklagade förlägenheten. Man hade under den förflutna tiden hoppats, at, sedan de politiska händelserna flyttat ifrån Köpenhamn til Götheborg utbytet af colonial- och manufactur-varor emot Östersjö-producter, skul-

le, äfven i framtiden, denna mellanhandel kunna på sistnämnde ställe fästas. Sådant var ock den Svenska Regeringens aflägsnare syftemål åren 1810 och 1811. Men nu räknades denna afsigt öfverända. Götheborg förföll, och Köpenhamn blef åter nederlagsplatsen emellan Östersjön och Vesterhafvet. — Sådana och ännu flera blefvo följderna af en tilfällig förvillelse, som först bemäktigade sig män med de renaste afsigter, och vidare en större del af nationen. Hvad var det, som gaf denna förvillelse, om icke uphof, dock utvidgning och fart? Jo, siffrorna ur fyra lagsöknings-diarier och siffrorna i en handels-balans; de förra ledande til et ofullständigt resultat, de sednare til et orimligt.

När man, endast åtta år efter denna varnande erfarenhet, åter började at räkna sig til något så omöjligt, som det, at beskattningen å et hemman skulle öfverstiga hela värdet af dess production; när sådana beräkningar framburos til Thronen i härmad form af Engelska petitioner; när et Riksstånds första hälsning til de öfriga förkunnade, under klagan öfver en omåttlig beskattning, at "det måste blifva möjligt, at landet styres genom inrätt-"ningar, ej kostsamare, än at det mäktar underhålla dem, "*eller ock uphör Landet at styras;*" när, ibland Sveriges Ridderskap och Adel, påstods, at "en fiende ej kunde "strängare beskatta, än hvad vi sjelfve ålagt oss;" då trodde jag det vara tid at, utan särskildt afseende på det ena eller andra uttrycket af en sådan anda, yttra min länge stadgade och nu, under det jag sjelf verkställt et statistiskt

arbete, vidare bekräftade mening om den räknekonst, uti hvilken hon lefver och har sin varelse.

I sammanhang härmed vill jag lämna anmärkaren bestämda svar på några frågor, dem han har gjort mig i noterna til en teckning af den närvarande tidens lynne, som han utdragit ur min afhandling. Han vill veta, "hvilket land jag målar?" Nog kunde jag, ganska sannfärdigt, svara, at då samma lynne, med vissa modificationer för särskilda nationer, råder öfver hela Europa, har jag icke föreställt mig dess verkningar innom et land allena. Denna förklaring skulle dock säkerligen uttydas til en undanflykt, och derföre säger jag nu, ej at jag velat måla *endast* Sverige, men at min tafla har, til alla dess delar, förebilder äfven der. "Har man," säger anmärkaren, "föreslagit religionens indragning?" Det påstod jag icke, men at man velat gifva religionen et yttre ändamål, som derförutan med stränga brottmålslagar och en verksam polis kunde ernås. At man velat indraga religionsstiftelser, skulle jag med flera bevis kunna ådagalägga. Det må göra tilfyllest at nämna förslaget, at bespara eller annorlunda använda Regements-pastorernas ringa löner, och sålunda låta den beväpnade styrkan tro, at man icke vidare anser den vara förenad under de fordna särskilda religions-banden. När anmärkaren omtalar "pensioner åt litterata män, "som beviljats af Ständerna," måste jag förklara, at jag icke känner et enda exempel af sådan upmuntran, gifven i sednare tider och af Riksens Ständer åt litteraturen; ty med *litterata män* har väl anmärkaren här icke kunnat

mena andra, än dem, hvilke för *litterära förtjenster* skulle, hafva erhållit pensioner. Lika okunnig är jag derom, at, såsom anmärkaren påstår, "50,000 R:dr blifvit *beviljade* "til Upsala Bibliotheks-byggnad, utom hvad som *beviljats* "til Gymnasii-husens byggande i Skara och Calmar." Jag vet blott, at *lån* ur Banken erhållits för dessa allmänna behof; men med ordet *bevilja*, utan tilsats, plägar man ej förstå, at gifva lån mot ränta. En godsherre, som på sit säteri fått bancolån, påstår väl icke, at sjelfva summan, utan blott at lånerättigheten blifvit honom beviljad. I allmänhet tror jag mig kunna säga, at under intet tidehvarf, alltsedan vetenskaper och sköna konster blefvo kända i Sverige, har man så sparsamt användt statens medel för at befordra nationens högre cultur, som under de sednast förflutna femton åren. Det är af H. M. Konungens enskilda förmögenhet, som betydliga summor blifvit, i ordets sanna bemärkelse, *beviljade*, at öka våra lärdomstilgångar och underhålla konsterna. Om några äldre statsanslag för dessa ändamål fått fortfara, synes man dock hittils icke hafva nog allvarligen betänkt, at et fritt folk äfven behöfver intellectuella och esthetiska bildnings-anstalter, utvidgade i samma mån, som den allmänna culturen i verlden stiger. Til sådana högre anstalter räknar jag ej de första undervisnings-verken. Men det, likväl otilräckligen, ökade anslag, som Riksens Ständer, vid en föregående riksdag, beviljat åt våra Trivial-Scholor och Gymnasier, och den årliga summa, som, vid den sista, lärer hafva blifvit tillagd Kongl. Bibliotheket i Stockholm, läm-

ná förhoppning om en framtida fullständigare utveckling af de ädla afsigter hos nationens representanter, som dessa sannt *liberala* beslut uppenbara.

Mot anmärkarens försök, at hänföra til Riksens Ständers åtgärder allt hvad jag yttrat mig om tidens anda, anser jag mig för öfrigt böra uttryckligen protestera. På en national-representation måste de innom hvarje tidehvarf rådande begreppen mer eller mindre verka. Man torde ej heller kunna neka, at Sveriges Ständer i vissa mål vidtagit beslut, som röja detta et sjelfviskt tidslynnes välde äfven öfver oegennyttiga sinnen, hvilket jag, i min *anmälan*, sagt, at den personligen ädle Adam Smiths system i flera delar förråder. Men man bör också vid en allmän öfversigt medgifva, at den Svenska national-representationen, under riksdagarna sedan år 1809, ådagalagt i de stora frågor, hvilkas afgörande berott på national-känslan och ej på tilfälliga opinions-svängningar, en välvilja, en sjelfständighet och en sans, som man icke förmärker i de national-representationers handlingssätt, der liberalism och servilism slitas om majoriteten af lika äregiriga eller vinningslystna eller fanatiska själar.

Anmärkaren, som letat efter motsägelser i mina yttranden, har trott sig finna en sådan uti min härledning af statistiken, på et ställe, ifrån den nyare tidens allt söndrande lynne och, på et annat, ifrån handelsbokhållerit. "Enligt den sednare upgiften," säger han, "är så-"ledes statistiken en ganska gammal vetenskap, enligt den

"förra en ganska ny." Vid detta *således* må jag blott göra den enfaldiga erinran, at en verkan vanligen är något yngre, än dess orsak. Handels-bokhållerit kunde vara gammalt, och likväl dess användande til politiska föremål nytt. Algebran var icke mera ung, då Newton började at bruka henne til beräkning af oändliga storheter. Men vore det icke möjligt, at statistiken hade et dubbelt ursprung? Jag vill icke hos anmärkaren göra mig misstänkt, at i allmänhet vara dualist; men et exempel af ostridigt tve-uphof må han tillåta mig at anföra. Til detta exempel tar jag mig den friheten at välja honom sjelf, och hoppas, at han skall finna sig smickrad at blifva förliknad med den vetenskap, "som han företrädesvis älskar." Huru har väl anmärkaren kommit til i verlden? Är han icke på en gång son af sin far, och son af sin mor? Är han ej yngre än hvardera af sina föräldrar? Kan man då icke likaledes föreställa sig, at den moderna verldens lynne förmält sig med handels-bokhållerit, och at statistiken blifvit en välsignad frugt af deras äkta förening? Låt också vara, at den formgifvande contrahenten, det svaga kärilet, vore något äldre, än den andra. Händer det då icke ibland, at en bedagad flicka gifter sig med en yngling, och at de i sinom tid, få en son, hvilken, säkrare än i omvändt förhållande, tilhör dem begge?

Jag fördömer icke, såsom anmärkaren påstår, boktryckeri-konstén, ehuru jag sjelf kanhända har orätt at begagna mig deraf; icke krutet, ehuru jag, som mången an-

nan, ej varit med vid dess upfinning; och icke heller sjö-väsendets ernådda fullkomlighet, ehuru jag ej har någon laddning af guld och silfver at vänta ifrån frihetens nya verldsdel. Jag har ej, af harm at dessa uptäckter gagnat och skola gagna andra, mera än mig, yttrat någon fåfäng önskan, at "de gamla goda tider måtte återkomma, då "man saknade dem;" en önskan, hvilken likväl, om den möjligen kunde upfyllas, ej vore så illiberal, som anmärkaren anser den; ty Roms och Greklands frihetstider torde väl icke förlora sit värde vid en jämnförelse med den nuvarande. Men det finnes intet i verlden, som ej kan, ifrån at vara nyttigt, öfverväxa til förderf; och detta tror jag vara at befara, om man endast til söndring af menniskokraften nyttjar de ifrågavarande alltför ovilkorligt beprisade mekaniska medlen at utvidga henne. Jag vet, at tidens flod ej kan tvingas at gå baklänges; men deraf följer dock icke, at man ej må förutse och söka hindra skadliga öfversvämningar af henne, under dess framfart. Några varningar i detta afseende, ägde de ock utseendet af paradoxer, förtjena väl icke at så uttydas, som ville varnaren upresa en flarndam, at hämma strömen. När man (at nu endast tala om boktryckeri-konstens verkningar) betänker, vid historisk tidmätning, huru ung denna upfinning ännu är, och när man dock ser den med hvarje år växande massan af dess producter, så måste man med oro fråga: hvarthän leder denna ouphörliga splittring af kunskapsförmågan, hvar finnes en gräns derför? Är det icke redan hög tid, at genom anstalter, som kunna sammanhålla denna förmåga, söka återgifva henne sin fordna in-

tensitet? Månne icke derförutan Europas cultur går, efter några sekler, förlorad? Detta Platos djur på två ben utan fjädrar, börjar det icke allt mera och mera, at likna det läraktiga djur på två ben med röda och gröna fjädrar, som stundligen, från sin bur på sin herres altan, skriker åt gående och kommande några phraser, hvaraf det sjelf ej förstår meningen? — Gerna må man, efter et nytt odlingssätt, förståndigt och varsamt irrigera fälten, för at öka fodertilgångarna; men må man dock tilse, at innom flodens naturliga bädd bevaras nog kraft, at drifva de stora förädlande verken, och at denna kraft icke fördelas i tusendtals små rännor til barnens lekhjul! Jag har så mycket mindre bordt dölja mina aningar i detta fall, ehuru jag ännu icke kunnat dem fullständigt framställa, som jag ej tilhör det så kallade lärdoms-skråt, och, ty värr, icke har något enskildt interesse, som drifver mig at yrka det cubiska, det på en gång djupa breda och höga, vetandets företräde framför det til platthet uttänjdas. Man har tilerkänt mig någon skicklighet såsom populär författare, och äfven jag skulle kunna kring stad och land utbreda hvarje morgon några hundrade qvadrat-tum modern vishet. *) Jag gör således et offer, åtmindstone af auctorlig fåfänga, åt min öfvertygelse, då jag yttrar en önskan, at man måtte, i stället at idkeligen divergera, bemöda sig at innom rymliga hufvuden concentrera de

---

*) Hvarje blad af Allmänna Journalen innehåller omkring 200 qvadrat-tum fint tryck.

tat den bästa Fransyska öfversättningen af Smiths verk om national-rikedomen, har, i en särskild volume af anmärkningar dervid, omständligen vederlagt denna lära. Hon fördömes, såsom orimlig, af tvenne Engelska oppositions-män, nämligen af Lord Lauderdale, hvilken i allmänhet bestridt Smiths satser *); samt af den bekante Brougham **). Jag behöfver ej nämna flera än dessa män af anseende, för at visa, at jag icke saknat liberala föregångare i den djerfheten, at ogilla en theori, hvilken, enligt Heerens förut åberopade yttrande, hänför Socrates och Christus til den sterila classen.

Men jag hade dock, tycker Anmärkaren, icke bordt kalla en af Adam Smith upställd lära *löjlig*. Jag medgifver, at detta epithet icke var det rättaste. *Afskyvärd* skulle jag hafva skrifvit, om jag icke vetat, at Smith var, i sin enskilda lefnad, en af de ädlaste män, som England ägde, och om jag icke förstått, at göra skillnad emellan en skadlig sats och en skadlig afsigt. Jag ville då icke ens nämna, at han ställer främst bland *oproductiva arbetare* i et land — Regenten ***). Det är sannt, at han anser

---

*) *Inqviry into the nature aud origine of public wealth.* Cap. 2.

**) Åberopad af Adam Müller i *die Elemente der Staatskunst*, 2 delen sid. 228.

***) "The Sovereign, for example, with all the officers both of ju-"stice aud war, who serve under him, the whole army and na-"vy, are unproductive laborers." *Inqviry into the nature and causes of the wealth of nations* 2 Boken 3 Cap.

det arbete, som det allmännas tjenare (*the servants of the public*) förrätta, och deribland äfven Regentens, vara hederligt, nyttigt och nödigt, ehuru, såsom han påstår, det ej producerar något, hvarmed man sedermera kan tilbyta sig en lika qvantitet af annat arbete; men deremot uppräknar han, bland oproductiva idkare af de mest lumpna yrken (*the most frivolous professions* *), skådespelare, gycklare (*buffoons*), musici, opera-sångare, opera-dansare etc.**) Vidare förliknar han den, som, i stället at med sit capital underhålla productiva arbetare, använder någon del deraf at betala oproductiva lättingar, vid en gudlös menniska, hvilken förskingrar til profana ändamål en from stiftelses inkomster. Jag har således icke utan skäl sagt, at, efter Smiths theori, virtuosen är en skadlig medlem i samhället; ty den som upoffrar sin lefnad åt et oduglígt yrke, kan väl icke anses nyttig; och i et samhälle skadar den som icke gagnar, — enligt berörde theori derigenom, at han förtär den föda, hvilken skulle underhålla en productif arbetare, d. v. s. en sådan, som tilverkar något handgripligt och säljbart ting.

At tonkonsten skall vara oproductif, men productift deremot hvarje handarbete, hvilket bereder njutningsmedel åt den råa sinnligheten, är en orimlighet, som blifvit anmärkt af de flesta, hvilke förklarat sig emot den-

---

*) *Frivolous:* snöd, af intet värde, oduglig. Serenii Lexicon.

**) L. c.

sin lära. Brougham frågar på skämt, om icke en virtuos, som gifver en concert, må heta productif, emedan han så fabricerar luften innom salen, at den får et högre värde, än den vanliga luften i gränder och kamrar? Garnier säger: "hvarföre skulle jag kalla productiva, pastei-bagaren, socker-bagaren, luktvattens-tilverkaren, som sysselsätta sig med at förnöja min smak eller min lukt, men oproductif musik-idkaren, som sysselsätter sig med at förtjusa mit öra, eller skådespelaren, som använder sin möda, för at bereda mig njutningar af en ännu högre art?" Lord Lauderdale roar sig med det kännemärke på productift arbete, som Smith upgifvit, nämligen at sådant arbete fäster sig vid et säljbart ting och realiserar sig deruti. "Om min kock," invänder han, "bakar en tårta, "som jag genast förtär, så är han en oproductif arbetare, "och hans sysselsättning et sterilt arbete, *emedan denna "tjenst förgick i samma stund den förrättades.* Men samma "arbete göres af en pastei-bagare, och då blir det pro"ductift, *emedan det är en qvantitet af arbete, som man "uplagt, för at efter behof användas, och hvars pris kan "sedermera sätta i verket en annan qvantitet af arbete, lika "med den, som frambragt detta ting.*" Man må af dessa citationer finna, at Franske Pairer och Engelske Lorder och Ledamöter af Stora Britaniens Underhus tillåta sig samma skämt öfver en, lindrigast sagdt, löjlig lära, för hvilket den Svenske Odalmannens allvarsame tuktomästare så hårdt bestraffat honom. Är det, såsom anmärkaren påstår, et fel mot den "litterära convenansen," at för en Svensk allmänhet framställa *bränvin och skinka*, då den

Franske Pairen undfägnat sina Landsmän med små pastejer och confect, och den Engelske Lorden sina med en mera massif tårta, så beklagar jag at, äfven i detta fall, jag icke gifvit åt någon främmande smak en hyllning, som utesluter den Svenska.

Men, — för at nyttja et Svenskt ordspråk om också det skulle stöta den litterära convenansen, — hvarföre gå öfver ån efter vatten?. Hvarföre ställa mig under beskydd af främmande herrskap, af Franska och Engelska Grefvar eller oppositionsmän, då jag har at, til försvar för min opinion, åberopa mig en Svensk Grefves? Den numera aflidne Grefve C. H. Posse har i sina, för blott et år sedan utkomna, *Betraktelser öfver åtskilliga ämnen uti Statshushållningen* egnat et särskildt capital åt en sinnrik afhandling: *om den af Smith införda, men föga rigtiga fördelning af arbeten, i productiva och icke productiva.* Hela boken, och isynnerhet detta capitel röja, at den ädle Grefven bedömde den materialistiska rikedoms-theorin alldeles så, som jag den bedömer. Men ehuru han bestridt många flera ibland Adam Smiths och dess anhängares satser, än jag i min afhandling om Statistik ens vidrört; ehuru han fullständigt vederlagt den om productift och oproductift arbete; ehuru han härvid utgått ifrån ideella åsigter af Staten; ehuru han sagt, at "Stats-economin, "långt ifrån at öfverdrifva sin egen vigt, bör erkänna "sit naturliga beroende af de sublima grundsatser, hvilka "det ensamt tilkommer at bestämma det yttersta målet för "menniskans jordiska tilvarelse;" ehuru han på intet enda

ställe i sin bok låtit förmärka en sådan aktning för Adam Smith, som jag yttrat; och ehuru också han jämnfört sånger och ljud med föremål för gomens begär, med socker och liqvörer; så har likväl ingen af våra Svenska economister stått fram at förkättra hans idéer eller at förebrå honom fel mot den litterära convenansen. Tvärtom har hans arbete blifvit rättvisligen berömdt i et af dessa dagblad, som nu knutit sig samman til et heligt förbund emot den arma Odalmannen. Hvadan då denna skonsamhet mot den ena idéalisten, och bitterheten mot den andra? Månne man i något af framlidne Herr Grefve Posses riksdagstal, t. e. det om den allmänna nöden, funnit anledningar at hoppas hos honom en sådan bättring, hvartil man, likväl endast i rent litterärt afseende, kallat mig, med löfte om mina synders förlåtelse? Men han är icke mer; och, om jag ej instämmer i den opinion, han såsom Riksdagsman yttrade, är jag dock glad at åt hans minne kunna lämna en offentlig gärd af min högaktning, grundad isynnerhet på de få blad, som han skrifvit om Smiths fördelning af arbeten i productiva och icke productiva. Ibland de statseconomiska författare, jag känner, har, efter min öfvertygelse, ingen ifrån en så hög synpunkt betraktat och tillika så klart vederlagt denna lära, som han.

I tvenne noter har anmärkaren påstått, at man i representativa stater vanligen tryckes af en hårdare beskattning, än i despotiska. Denna sats öfverensstämmer dock icke synnerligen med statistiska upgifter. När man räknat,

at i Sverige beskattningen belöper sig til omkring 5½ riksdaler på hvar person, har man deremot uptagit den i Ryssland til 8, i Österrike til 8⅔, i Preussen til 9½, i Danmark til 7½ riksdaler i Svenskt bancomynt *). De här nämnda högre beskattade Staternas författningar närma sig, mer eller mindre, til det theoretiska begreppet af despotiska. Om *jag* hade framställt den ofvananförda satsen, månne man icke skulle hafva påbördat mig en afsigt, at göra representativa statsförfattningar förhatliga? Men dem renom är allting rent, och anmärkaren må visserligen icke misstänkas för et sådant upsåt. Emedlertid fägnar det mig, at kunna med sifferbevis vederlägga et arithmetiskt theorem, som jag anser vara för friheten synnerligen vådligt. Finge det ingå, såsom et axiom, i den allmänna opinionen, hvem vet om icke någon, som nu hört talas om en så omåttlig beskattning i Sverige, at den antingen måste nedsättas eller landet uphöra at styras, skulle falla på den tanken, at, innan man dock skrede til samhällets uplösning, borde man försöka despotismen, såsom et mera economiskt regeringssätt? Alle, som hylla nyttans princip, skulle, om de vore conseqvente, finna et sådant förslag förträffligt, och hvad betydde, emot deras väldiga skara, det ringa antalet af idéns apostlar, dem mensklighetens uprigtige välmenare lärt hopen at betrakta med et visst misstroende?

---

*) *Tabell, som utvisar förhållandet emellan Europeiska Staternas folkmängd, statsbeskattning och statsskuld*; tryckt 1823.

Min granskare gifver sig et anseende af lärd man, och jag bör tro, at han är det. Han nämner Epictetes, Aristoteles, Xenophon, Plutarchos m. fl. såsom statseconomiska materialister. De yrka alle, påstår han, statistikens princip, och denna skall vara: "statens, det allmän-"nas, fäderneslandets nytta, samt nödvändigheten at rap-"portera alla företag derhän." Denna princip är väl alltför vidsträckt, at bestämma åt statistiken et eget område. I dess allmänlighet har jag ej förnekat den, ehuru jag föreställt mig fäderneslandets nytta, såsom uphöjd öfver sifferberäkning. Med någon fullständig kännedom af de Grekiska philosophernas skrifter, dem jag ej kan läsa på grundspråket, må jag icke skryta; men jag vågar dock tro, at något stöd för statistiken ej finnes der at hämta. Hos de gamla Grekerna stod det offentliga lifvet öfver det enskilda. Statens kraft och ära, templens prakt, och de religiösa festernas glans utgjorde för dem en national-rikedom, som de icke *räknade*, utan *kände*. I den moderna verlden åter är denna rikedom en, i blotta begreppet adderad, summa af alla privat-ägodelar; en i taka händer nedsatt fond, af hvars ränta staten, såsom en omyndig yngling, må sparsamt förses med hvad den för dagen behöfver. Man kände hos Greker och Romare ingen annan allmän nytta, än den, som omedelbarligen befordrade Statens ändamål. Nu åter förstår man dermed en sammansättning af enskilda nyttor, som blott medelbarligen och til en ringa andel komma Staten til godo. Det må åter tillåtas mig, at här åberopa Heeren. Talande om skillnaden emellan Grekernas statshushållning och den mo-

derna, säger han: "hos en nation, hvarest privatlifvet är "underordnadt det offentliga, och icke tvärtom, såsom "hos oss, kan, i följd deraf, idogheten at förvärfva icke "erhålla den allt upslukande betydlighet, som den nya "verlden deråt gifver. Medborgarens första omsorg är der "för Staten, den andra för honom sjelf. Sålänge och hvar-"est det ännu gifves något högre än penningevinst, kan "också den platta egoismen icke så yttra sig, som der det-"ta högre försvinner."

Men, för at icke synas lita blott på en Tysk författare, må äfven jag citera Aristoteles, efter en latinsk öfversättning af hans verk. Uti sin statslära utreder han ganska rigtigt hvad penningar äro, nämligen et medel at befrämja byten af nödiga ting, men fördömer begäret at, utöfver et sådant ändamål, hopa skatter af detta i sig sjelft onyttiga medel. Han indelar vidare i classer de olika förvärfnings-yrkena, samt, i öfverensstämmelse med Grekernas samhällsskick, seder och allmänna begrepp, gifver han åt åkerbruket företräde för de mekaniska konsterna, dem han kallar föraktliga och hvilkas idkare han ej vill uptaga bland medborgare *). Endast såsom et föremål för den husliga styrelsen räknar han omsorgen, at förvärfva hvad de enskilda behofven kräfva, samt yrkar, at menniskor och deras dygder må högre skattas, än be-

*) "Optima qvidem civitas nunqvam opificem faciet civem." Politicorum Lib. III cap. 5.

sittningen af liflösa ting och sådanas rikedomsvärde *). När han derefter inlåter sig i en undersökning om den bästa statsförfattning, förklarar han, at det är den som bereder samhällets medlemmar den högsta lefnadssällhet, och denna åter sätter han i öfning af dygder. Själens skatter värderar han, äfven såsom nyttiga, framför rikedom af yttre ting. För den bästa Stat håller han den, som befrämjar det goda och ädla, men hvarken en enskild man eller en Stat kan verka något godt utan dygd och vishet **). De fleste, anmärker han, anse en Stat böra vara stor för at vara lycklig, men ehuru sannt detta är, veta de dock icke, hvad med en stor eller en liten Stat må förstås? De tro Statens storhet bero på antalet af innevånare; men man bör mera betrakta kraften, än numern. Staten har sit eget verk at utföra, och den, som bäst förmår det, är den största; likasom man om Hippocrates säger, icke at karlen, men at läkaren är större, än en annan, som öfveratiger honom i kroppslängd ***). Långt ifrån at sätta

*) "Manifestum ergo est qvod plus studii domesticæ disciplinæ est circa homines, qvam circa possessionem inanimatorum; et circa horum virtutes, qvam circa virtutes possessionis, qvas divitias appellamus." Lib. I cap. 9.

**) "Nulla bona actio est, neqve viri neqve civitatis, sine virtute atqve prudentia." Lib. VII cap. 1.

***) "Oportet non tantum ad numerum, sed magis ad potentiam respicere. Est enim civitatis opus qvoddam, qvare qvæ maxime id efficere potest, hanc existimandum est esse maximam; ceu

hvad vi kalla production til et mål för den menskliga verksamheten, påstår han, at de productiva mödorna hafva til ändamål at bereda ledighet för ädlare sysselsättningar, hvaribland han räknar skaldekonst och musik. Man må öfva det nödvändiga och nyttiga, men företrädet tilkommer det ädla *).

Dessa få citationer ur et verk, som öfverallt bevitnar den antika åsigten af stat, torde gifva mina läsare någon anledning til den misstanke, at anmärkaren icke rätt nyligen läst sin Aristoteles, då han ville göra honom til en economisk materialist och til en skyddspatron för statistiken. Roms philosopher, hvilka han äfven tildelar samma ära, förtjena den icke mera, än deras Grekiske föregångare. Ciceros ofta uprepade grundsats: at intet är nyttigt, som ej är ädelt, samt at det ädla utgör det högsta goda och följakteligen alltid är nyttigt **), lärer icke kunna förenas

Hippocratem, non hominem sed medicum, qvis diceret esse majorem, qvam alium, qvi magnitudine corporis eum excedat." Lib. VII cap. 2.

*) "Posse oportet necessaria et utilia agere; præferenda sunt tamen honesta." Lib. VII cap. 13.

**) "Nihil utile, qvod non idem honestum." — — "Qvidqvid honestum, id utile. Qvare error hominum non proborum, cum aliqvid, qvod utile visum est, arripuit, id continuo secernit ab honesto. Hinc sicæ, hinc venena, hinc falsa testamenta nascun-

med den stats-economiska theori, efter hvilken brännvinsbrännaren är en productif, men regenten en oproductif arbetare; och då det ädlas nytta icke kan i statistiska tabeller åskådliggöras, följer äfven af berörde grundsats, at en statslära, bygd på densamma, icke öpnar något särskildt rum åt statistiken.

Här är icke stället för en utredning af de gamla och de nya politiska begreppens skiljaktighet. Jag åtager mig ej, at ovilkorligen försvara det samhälls-tilstånd, hvarifrån de förra utgingo. Men jag tror, at äfven til de nyare statsinrättningarna, ehuru lyckligen grundade på de arbetande classernas frihet, kunna användas, med nödig inskränkning, idéer, hvilka til en del ledde sit ursprung från dessa classers träldom. Jag tänker ingalunda, såsom Aristoteles, at handtverkaren saknar de dygder, som fordras för at vara medborgare; men jag tror, med honom, at det finnes för samhället något vigtigare än varu-tilverkning, och innom samhället något värde, fastän ej beräkneligt, som öfverstiger de årligen tilverkade varornas.

---

tur; hinc furta, peculatus, expilationes direptionesqve sociorum et civium; hinc opum nimiarum potentiæ non ferendæ; *postremo etiam in liberis civitatibus regnandi exsistunt cupiditates, qvibus nihil nec tetrius nec fœdius excogitari potest.*" De officiis Lib. III cap. 7 et 8. Den moraliska fullkomlighet, som Cicero kallar *honestas*, torde närmast kunna på Svenska betecknas med ordet *ädelhet*.

Det har behagat anmärkaren, at tillägga min afhandling om statistiken den förtjensten, at vara rolig, och i en liflig stil författad. Jag skulle önska, at han i detta fall dömt rättare, än i andra. En nations lynne uppenbarar sig äfven i dess litteratur och i dess språk. När dessa undergå någon märklig förändring, kan man derefter bedöma national-lifvets likaledes förändrade tilstånd och rigtning. Ännu innan Franska revolutionen blifvit ursinnigt vild, anmärkte Necker, ibland olycksbådande tecken, den råa caracter, som Fransmännens språk börjat at antaga, och som röjde sig i deras nyare skrifter *). Om mycket af det, som öfver allmänna ämnen nu hos oss skrifves och tryckes, bär stämpeln af en pretensiös tråkighet, som skall föreställa vishet, en bitter trumpenhet, som skall ådagalägga frihetssinne, en plump arghet, som skall på en gång vara qvickhet och mod; om sjelfva period-byggnaden och ordfogningarna (satserna oberäknade) förråda begäret, at vara vigtig, samt vanan, at vara stel och grof; månne då icke nationen har behof af författare med mera liflighet, med en mera uprymd och ädlare frihetskänsla, med

*) "Lorsqve le langage d'une nation, lorsqve ses expressions habituelles acqvièrent de la rudesse et de l'âpreté, les caractères se rapprochent de cette nature sauvage; et de même, qve la lyre d'Orphée animoit les rochers et les rendoit senbibles, le langage du temps, par un effet contraire, endureit notre coeur et pétrifie nos ames." *Du pouvoir executif dans les grands États;* Tome II pag. 204.

det sinneslugn, som medgifver et gladt skämt, med mod, at afskudda sig dogmers ok, och framför allt med måttliga anspråk på den skrålande hopens bifall? Någon gång, vid läsningen af vissa, ehuru icke alla och ej ens de flesta, ibland våra politiska ephemerider, tror jag mig vara flyttad til det tidehvarf, då rådande skaror beundrade den oförlikneligen sega visheten i den outröttligen dogmatiserande, och obevekligen häcklande Nordencranz's, numera i glömskans dam oupståndeligen begrafna, arbeten; då de ilskna flygskrifterna, och de små lömska bitarna i *Dagligt Allahanda*, och riksdagstalen af den tidens många högt berömda, men nu platt förgätna statsmän *), lästes med mera nöje än *Atis och Camilla;* då Augustin Ehrensvärd förföljdes och Rudensköld, Hermansson, Stockenström, Ulric Scheffer samt flere sådane Rådsherrar dömdes förlustige nationens förtroende. En annan gång är jag färdig at fråga, om icke vissa oratoriska kraftyttringar stå i något samband med gymnastiken? Om man icke med skriket och det tunga vishetsflåsandet vill utvidga sina medborgerliga bröstcaviteter, och med det hårda skråfliga språket gifva sina ljudorganer mera styrka, efter det bekanta exemplet af Demosthenes, hvilken, såsom yngling, öfvade sig at hålla tal, med småstenar i munnen? Men jag älskar ej det tidehvarf, i hvilket en Nordencranz och en Borgmästare Sundblad ansågos för stora män; och til all-

*) T. e. en Borgmästare Sundblad, en Borgmästare Kruskopf, en Prost Kröger, en Pehr Jeppeson, en Jonas Rase o. s. v.

skôns ihärdig gymnastik känner jag mig vanmäktig. Jag har således hvarken lust eller förmåga at modernisera mig, såsom författare. När en sak har någon rolig sida, framställer jag hellre denna, än den bedröfliga. Man kan dock, tänker jag, utan at vara gäck eller grinare, skämta någon gång öfver det löjliga. Anmärkaren synes icke gilla den frihet, jag tagit mig, at sträcka et sådant skämt til de casserade ryttare-byxor, hvilkas minne kommer at gå til efterverlden, med flera andra minnen af lika ädla föremål för våra rättsstrider. Men den, som ler åt sin samtids småaktighet, han fröjdar sig dock icke deröfver. Hans löje bevitnar blott den sinnessvalka, som fordras för at göra skillnad emellan en rådande allmän anda och de under dess inflytelse verkande personers afsigter. Om han kunde bibringa andra en sådan lynnets rolighet, et sådant lugn, vore väl det skadligt? Eller hafva de med skarpt juridiskt allvar utförda rättegångar, hvartil de casserade ryttarebyxorna gifvit anledning, uträttat så mycket godt, at de lumpna plaggen, i följd deraf, höra såsom heliga ting hållas i vördnad?

Af hvad anmärkaren anfört emot min afhandling om *Statistik* återstår ej mera något, hvaröfver jag finner nödigt, at mig förklara. Jag företager mig således nu at besvara hans, eller måhända en annan anmärkares, *Post-scriptum*.

Anledningen dertil är upsökt uti min skrift *om allmänna undsättnings-anstalter* och lyckligen funnen i några rader deraf. Dessa rader skola, efter anmärkarens påstående, uppenbara min öfvergång til en schola af anti-liberala statslärare, hvilken under loppet af de sistförflutna åren i Tyskland upstått. De skola bevisa, at "jag blifvit "mig sjelf olik och den goda alla uphöjda själars sak o-"trogen, som gjort min ungdoms och mina manna-års ära;" at "jag gjort mig skyldig til partimannens öfverdrift och "orättvisa i et land, der inga partier finnas, och der det "dessutom allraminst behöfves, at ge publiken spectaclet "af den fanatiska Franska ultraismens spärridningar emot "liberalismen," o. s. v.

Innan jag inlåter mig i et försvar för de så häftigt angripna raderna, må det tillåtas mig at framställa et par enfaldiga spörsmål. Jag frågar hvarje redlig man, som ifrån början til slutet läst denna samma min skrift, ur hvilken anmärkaren med öfvad hand utplockat berörde rader, om det hela deraf förråder någon sådan fiendskap til folkets rättigheter, någon sådan missaktning för dess önskningar, någon sådan vanvårdnad af dess angelägenheter, som man förebrår det fanatiskt ultraistiska partiet i Frankrike? Jag frågar vidare, om det är efter en skrifts syftning, eller efter et och annat ur sit sammanhang ryckt uttryck deraf, som dess författares upsåt och tänkesätt må bedömas?

De statslärare, som sjelfve kalla sig eller af andra

kallas liberale, hafva icke, såvidt jag känner deras arbeten, bestämdt förklarat hvad de förstå med ordet: *folk*. Jag vill likväl tro at de räkna ibland beståndsdelarna af det hela, som detta ord skall utmärka, också de stora massor af medborgare, hvilka arbeta för sit dagliga uppehälle, och ej äga något sparadt rörligt capital, at i nödens stund dertil använda *). Dessa folkmassors *rättighet* til samhällets hjelp, när allmänna olyckor gjorde den nödvändig, framträdde jag at försvara mot invändningar, härledda ifrån en theori, som icke sätter för statsinrättningen något annat ändamål, än det, at emot yttre menniskovåld skydda personer och egendom. Jag sökte vidare bevisa, at allmänna undsättnings - anstalter vore oumbärliga i Sverige, för at afvärja följderna af der ofta inträffande vidsträckta missväxter. Jag upgaf sluteligen mina tankar om sättet, huru sådana anstalter borde anordnas och utföras.

Lefde jag i et land, der man för *folk* endast erkände godsherrar, handlande capitalister, och innehafvare af spanmålsräntor, men ansåge alla andra samhällets medlemmar vara *des gens sans aveu* **), så skulle jag icke fin-

---

*) Til denna class må i Sverige räknas en större del af dess skatte-allmoge, som ej har annan egendom än hemmanet, hvars afkastning i goda år icke lämnar något öfverskott öfver hvad hushållet förtär, och, efter en missväxt, ej räcker til nödbröd.

**) Jag känner intet Svenskt uttryck, svarande mot detta Fran-

na underligt, at ifrare för *folkets rättigheter* förkättrade min afhandling om allmänna undsättnings-anstalter. Det kunde då sägas, at jag yrkat beståndet af en frihetskränkande stiftelse; ty sådan var väl, efter vissa frihetsbegrepp, den allmänna Magasins-inrättningen, t. e. år 1813, då dess mellankomst hindrade fortsättningen af de, til formen otvungna, och således juridiskt rättmätiga beting, hvilka stadgade priset på en tunna utsädes-ärter til 100 riksdaler r:gs., på en tunna korn til 40 R:dr samma mynt o. s. v.*). Mit förslag, at under nödår lämna de behöfvande tilfällen at genom allmänna arbeten förtjena sig födan, kunde sägas ingripa i folkets, nämligen de ofvannämnda samhällsclassernas, på naturhändelserna grundade, och följakteligen *naturliga*, rättighet, at til det yttersta möjliga nedtvinga de svältande skarornas arbetslöner. Ville man derjämte, såsom anmärkaren gjort, vända emot mig theologiska skäl, så kunde man beskylla mig för fräck afsigt, at upmana en mensklig regerings faderlighet til intrång inom sjelfva Försynens rätts-område. Men jag lefver i Sverige,

---

ska. *Vara af folk* säger man väl också hos oss i förnämt tal om den, som tilhör de förmögnare samhällsclasserna; men ingen vallag eller annan sådan liberal institution har ännu hos oss bestämt at den, som i politisk mening må *erkännas* tilhöra det maktägande folket, skall innehafva en viss ränta, skall vara, såsom det heter i England, *värd* en viss summa penningar.

*) Uti en tryckt underdånig Berättelse af Kongl. Allmänna Magasins-Directionen, af den 2 Martii 1815, upgifvas dessa pris såsom betingade, om våren 1813, emellan enskilda personer.

i det sannt fria, det protestantiskt upplysta Sverige. Jag lefver uti det enda land i verlden, der den stora arbetande folkmassan ännu, sålänge Riksdagsmannen Rutbergs grundlag icke blifvit antagen, utgör et af Statens constitutionella elementer. Jag lefver uti et land, hvarest mängden af godsherrar, af capitalister och af räntetagare ännu, sålänge nyttans princip ej hunnit göra sig der rätt allmänt gällande, är ädelt sinnad. Då begriper jag sannerligen icke, huru min skrift om allmänna undsättnings-anstalter, författad på Svenskarnas språk för at läsas af Svenskar, kunnat väljas til et bevisningsmedel för den mig gjorda tilvitelsen, at vara illiberal, at hafva blifvit otrogen någon sak, som *i detta land* erkännes af *uphöjda själar för god*, och för hvilken jag sjelf förut nitälskat.

. . . .

Äfven i *formelt* afseende var denna skrift ännu, då den utgafs, öfverensstämmande med det Svenska folkets *allmänna vilja*, så uttryckt, som liberale statslärare det fordra. Då ännu hade Riksens Ständer icke uphäfvit den allmänna Magasins-inrättning, som de 36 år dertilförene stiftat samt vid nio consecutiva riksmöten upprätthållit och utvidgat. Då ännu var det vid alla tilfällen, och sist af Riksens Ständers år 1822 församlade Revisorer, i nationens namn, erkändt, at Sverige behöfde en sådan inrättning.

Riksens Ständer hafva väl sedermera öfvergått til en annan mening; men den var ej stadgad, då min ifrågavarande afhandling *utkom*. De hafva ansett den allmänna Magasins-inrättningen kunna uphöra; men likväl hafva de

visligen ställt til Konungens disposition et creditif, at användas, om någon vidsträcktare nöd det fordrade. Detta försigtighetsmått bevisar, at de ännu vilkorligen medgifvit den folkets rätt, som jag yrkat. Öfver deras beslut i detta mål vill jag för öfrigt här icke yttra mig. Såsom redlig medborgare önskar jag blott, at, i fall en allmän missväxt inträffar, det må hädanefter lyckas sockne-menigheter bättre, än det åren 1772 och 1773 lyckades dem, at rädda sig sjelfva. Då förgicks uti vissa socknar af Dalarna ända til en tredjedel af folkmängden. Uslingar lågo döde efter vägarna och på allt, som kunde för et ögonblick stilla hungern, til och med russin och deras stjelkar, blefvo köpmansbodarna för god betalning tömda.

Hvarken i min ungdom eller i mina manna-år har jag eftersträfvat hvad man kallar ära; men Försynen har beredt äfven mig några tilfällen at vara nyttig, och efter min förmåga har jag sökt at iakttaga dem. Af hvad jag, under min framfarna lefnad, kunnat uträtta finnes det intet, som jag med renare tilfredsställelse erinrar mig, än framgången af mina bemödanden, såsom Landshöfding öfver Stora Kopparbergs Län, at utföra de undsättnings-anstalter, dem faderligen sinnade Konungar befallt, och en lika verksam, som välvillig Styrelse af allmänna Magasins-inrättningen anordnat. I Sverige lefver väl nu ingen, hvilken i den vidd och på det nära håll, som jag, betraktat allmän nöd, af en förfärligare art, än den, hvaröfver man vid våra riksdagars början vanligen klagar; men som man, efter några veckors förlopp, icke vidare finner sig

befogad at omtala. Genom omedelbar handläggning vid mångfaldigt olika undsättnings-åtgärder har jag, isynnerhet under de svåra åren 1813 och 1817, förvärfvat mig erfarenhet af nödställda folkmassors behof, samt af de tjenligaste sätten, at dem afhjelpa. Några råd, grundade på denna erfarenhet, ansåg jag mig, såsom Svensk medborgare, vara berättigad at offentligen gifva nationens maktöfvande Ombud. Af dem berodde det, at gilla eller förkasta mina förslag; men af mig berodde det, at i et mål, hvars vigt jag kände, frälsa min själ, samt bereda mig den tillfredsställelsen at förblifva mig *lik*. Man är sig väl icke olik, när man yrkar för framtiden detsamma, som man sjelf, under en förfluten tid, utfört. Men min anmärkare, hvarföre trädde han icke fram åren 1813 eller 1817, för at låta Dalallmogen veta, at det constitutionella Sverige ej mera behöfde en *faderlig* regering, och at jag, som då verkställde en sådan regerings afsigter och beslut, borde anses för et despotismens verktyg, för en fiende til folkets rättigheter? *) Månne han fruktade, at 100,000 stämmor skulle öfverrösta hans liberala tal och jäfva hans beskyllningar? Eller månne han besinnade, at en Stat, som man belastat med skyldigheten at årligen lämna åt gäldbundna godsherrar lån af folkets skatter, kunde också hafva någon pligt, at efter en allmän miss-

*) I verkligheten hade dessa rättigheter *då* kommit at bestå uti friheten at välja dödssätt, så framt icke den faderliga regeringen beredt åt de svältande en möjlighet at lefva.

växt låna utsäde och nödbröd åt hungrande skaror af en idog, utan sit förvållande nödställd, allmoge? Eller månne jag, fastän då verksam efter desamma grundsatser, som jag nu i skrift framställt, ej förtjenade den *politiska* bannlysningen förr, än jag råkade at kalla den *vittra* scholstriden, under hvilken jag sjelf också lossat et och annat skott, för et *jägarekrig?*

Men det är icke hela min' afhandling om undsättningsanstalter, som jag må försvara; ty, som sagdt är, endast några rader deraf hafva blifvit åberopade at vitna om min otrohet mot den *goda alla uphöjda själars sak*, den anmärkaren, med sluten hjelm, framträdt at förfäckta. Huruvida han aflagt sådana prof, som göra honom behörig at strida just för denna sak, lämnar jag derhän? Jag vill emedlertid ej vägra at möta den okända irrande riddaren, sedan han inträdt på banan, beledsagad af en namngifven Svensk lagstiftare. Herr Kammarjunkaren L. J. Dalman har nämligen uti et til Höglofliga Ridderskapets och Adelns Protocoll den 15 October 1823 aflämnadt dictamen, hvilket också i Allmänna Journalen blifvit aftryckt, började det anfall mot mig, som anmärkaren vidare utfört. At en ibland nationens representanter sålunda velat hedra min tidskrift med en critik inför den lagstiftande makten, kan icke annat än smickra mig, om jag också skulle anse detta försök, at tilvälla Riksens Ständer domsrätt öfver enskilda författare och deras meningar, kunna blifva i sina följder vådligt för yttringsfriheten, och äfven vara emot 90 §. i Regerings-formen rakt stridande.

Mina, af Herrar granskare i Allmänna Journalen och i Högloft. Ridderskapets och Adelns protocoll fördömda satser voro dessa: at menniskor icke efter öfverläggning beslutit och öfverenskommit, at försaka et såkalladt naturtilstånd, för at inrätta sig stater, der de kunde lefva mera trygga för hvarandras våld; at deras sammanlefnad i stater härleder sig från den drift til samhällighet, som Skaparen inlagt i mennisko-naturen; samt at det borgerliga samhället har et högre och ädlare syftemål, än det enda, at skydda hvarje enskild medlems såkallade tvångsrättigheter.

Dessa satser skola, såsom anmärkaren påstår, strida "mot den lära, på hvilken det constitutionella systemet e- "gentligen hvilar, nämligen läran om statsfördraget," och derföre anser han dem vara falska. Jag deremot vill tro, at det finnes för det constitutionella systemet fastare grunder, än en högst opoetisk dikt, som aldrig i verlden varit realiserad eller kunnat realiseras. Men vore det så illa beställdt med berörde system, at det stödde sig blott på en abstract pålbyggnad, månne denna bräckliga grund blefve hälleberg derföre, at det höga palatset behöfde en bergfast fot? Om man redan sett de svaga stöden brytas i gyttjan under tyngden af et babelstorn, som förmätne byggmästare velat på dem upföra, hade man då icke fog, at yrka vid andra statsbyggnader litet mera varsamhet och en noggrannare beräkning af hvad grunden tål at bära? Är man fiende til det constitutionella systemet derföre, at man icke vill at det skall ramla?

I min *anmälan* af tidskriften Odalmannen förklarade jag mig icke tilhöra något politiskt parti. Den strängt juridiska anmärkaren låter dock icke detta mit *vitnesbörd i egen sak* gälla. Han berättar, at "i Tyskland har under "loppet af de sistförflutna åren upstått en schola af Stats-"lärare, i spetsen för hvilka man kan nämna Herr C. L. "v. Haller, i anseende til en af honom utgifven skrift, "hvari denna scholas politiska åsigter fullständigast ut-"vecklas, och den bekanta Adam Müller." Troligen för at låta förstå, hvarthän denna schola syftar, förmäler han i en not, at Herr von Haller, sedan han utgifvit den ifrågavarande skriften, öfvergått til catholska religionen, tagit afsked från sit embete såsom medlem af Republiken Berns Råd, hvilket embete en catholik ej kunde bekläda, begifvit sig til Paris, der inträdt i tjenst hos det häftiga ultrasbladet *la Qvotidienne*, samt ingifvit til congressen i Aachen en anklagelse-skrift mot de liberala idéerna, hvari han äfven upmanade til politiska förföljelser. Om scholans läror säger anmärkaren vidare: "En af de förnämsta ibland dem, och "den, i hvilken de andra inneslutas som kycklingen i äg-"get, är den, at hvad vi kalla Stat alldeles icke upkom-"mit från något natur-tilstånd; at statsmakten, långt i-"från at vara något, som har sit ursprung från et förut-"varande helt, tvärtom är just det, hvarifrån detta hêla "har sit; at med andra ord någon folkmakt eller någon "på folket individuelt existerande fördelning af den makt, "som, förenad til en totalitet, utgör hvad vi kalla rege-"ringsmakt, icke gifvits; at då folket följakteligen icke har "någon makt, så kan det ingen makt öfverlåta (delegera),

"och at i följd deraf åter antagandet af et fördrag, såsom "första grunden til staters och regeringars upkomst, är "icke allenast en orimlighet, men äfven en vansinnighet, "en juridisk fiction utan all historisk sanning." "Til denna "lära," fortfar anmärkaren, "bekänner sig nu Herr Järta "i den artikel, som han låter följa på den om Statistiken. "Det är möjligt, at han hämtat den ur sin första källa, ehuru all anledning är at förmoda, det han öst ur någon "derifrån upsprungen inhemsk rännil." För at förklara denna sin slutliga gissning, nämner anmärkaren i en not tvenne Svenska skrifter, "som äro författade i en vetenskaplig anda och göra heder åt sina författares kunskaper och skarpsinnighet," nämligen afhandlingen om *sann och falsk liberalism* i *Svea* 6:te häftet, samt *nytt et och annat om den Academiska jurisdictionen.*

I anledning häraf vill jag förklara, at jag, ännu då jag skrifver detta (i Maji månad 1824), icke haft tilfälle at läsa en enda rad af Herr C. L. v. Haller; at tvenne personer med namnet *Adam Müller* äro *bekanta*, nämligen: en svärmande profet, som ofta varit omtalad i Allmänna Journalen, samt en berömd politisk och esthetisk författare, Adam H. Müller; at jag redan för åtta år sedan läst, ehuru icke derföre ovilkorligen gillat, den sednares *Elemente der Staatskunst*, en år 1809 utgifven bok, som han tilegnat sin *lärare och vän* Hofrådet Heeren; at ibland de tvenne Svenska skrifterna, ur hvilka anmärkaren anser troligast at jag läst min lexa, den om *sann och falsk libera-*

lism ännu icke var utgifven när min afhandling om undsättnings-anstalter redan var tryckt; samt at, då jag saknar den lyckan at vara personligen bekant med denna skrifts förmodade Författare, hvilken jag blott en gång för fjorton år sedan sett, jag icke heller kunnat underställa mina idéer hans pröfning, eller *ösa* något ur hans flod af kunskaper och lefvande vishet, — så kallar jag, hvad anmärkaren benämner *rännil*.

Men om det ej får vara möjligt, at jag tänker sjelfständigt; om det måste antagas, at jag blott är mäktig at eftersäga hvad någon mästare förestafvat mig; hvarföre, härledde då icke anmärkaren min förnekelse af statsfördraget, efter den crassa föreställningen derom, ifrån en något äldre afhandling i *Svea*, nämligen den om *feodalism och republikanism?* Den fortsättning af denna afhandling, hvaruti läran om berörde fördrag är historiskt utvecklad och philosophiskt bedömd, hade, då jag utgaf min Tidskrift, redan fyra år varit i allmänhetens händer; den hade icke, såvidt jag erinrar mig, blifvit uti något af våra liberala dagblad vederlagd eller tadlad; den var berömd af Argus; den nyttjades utan klander vid ungdomens undervisning i Upsala. Just derföre torde anmärkaren hafva funnit betänkligt at nämna den; ty sedan han i fyra år underlåtit at beifra kätterska satser, utbredda af en universitets-lärare, kunde hans häftiga anfall mot mig, som uti en practisk afhandling råkat at i förbigående yttra

men icke deducera samma satser, få något anseende af personlig illvilja *).

Jag må ännu föra anmärkaren til minnes en Svensk tidskrift, hvaruti de sig kallande liberale och deras lära icke blifvit rätt mildt behandlade. Åtskilliga artiklar, införda år 1821 i *Argus*, och deribland en, vänd emot den ryktbara Herr de Pradt, under titel: *är Sverige en constitutionel stat eller ej?* hafva väl icke kunnat undfalla anmärkarens critiska blick. Hvarföre har han då icke beifrat dem? Fann han dem icke förtjena sin upmärksamhet, ehuru andre läsare, och deribland jag, ansågo dem vitna om rigtiga, vidt utsträckta åsigter, och vara författade i en klar och liflig stil? Eller medgaf kanhända anmärkaren, år 1821, hvad han år 1823 förkättrade? Medgaf han då t. e. at "vid en oväldig granskning förtjenade mängden

---

*) För at visa, huru den skarpsinnige Författaren til afhandlingen om Feodalism och Republikanism anser den theori, hvarpå det constitutionella systemet, efter anmärkarens påstående, skall hvila, må jag ur hans skrift blott anföra följande mening: "Så "ser man hur desamme, som, låtande samhället upstå genom "uphäfvandet af et såkalladt naturtilstånd, i sjelfva verket be"röfvat det all natur, och öfverlämnat det såsom en yttre til"fällig inrättning åt den fria öfverenskommelsen, sjelfve ej kun"na fatta det annorlunda, än såsom en blind nödvändighet, "friheten blott såsom sjelfsvåld, och lagen blott såsom despo"tism."

"af Frankrikes liberale och ultraister lika liten aktning;" at "mord och plundring utmärkte lika mycket begge par- "tiernas öfvervälde;" at "vid allt var egen makt, egen "vinst hufvudsaken;" at "det parti, som lyckades at rycka "åt sig dessa förmåner, missbrukade dem mot det andra "utan skonsamhet, och de, som dervid förlorade sin makt, "sina lucrativa embeten, trädde genast öfver från styrel- "sens loftalare, til dess smädare?" Medgaf han *då* hvad han låtit mig påstå, ehuru jag det icke yttrat, at "den "constitutionella monarkin är en til sit väsende *religiös*, "eller rättare sagdt *hierarkisk* institution, på hvilken man "inympat en *democratisk* telning?" Eller ville han *då* icke låta räkna sig ibland dem, "hvilkas *liberalitet* ej är nog "tollerant för at fördraga yttrandet af en öfvertygelse, som "ej tilhör den herrskande opinionen?"

Anmärkarens omsorg, at ställa Herr C. L. v. Hallers biographi i bredd med hans satser, måste väl utgå, likasom allt annat, hvilket en förnuftig varelse företager sig, ifrån någon afsigt. Då anmärkaren likväl icke uttryckt den, tillåter jag mig ej at gissa, huruvida han endast velat göra Herr v. Haller förhatlig, eller derjemte upreta, mot denna Tyska mästares föregifna lärjungar i Sverige, sådana ifrare, som kunde bringas at befara någon complot i detta land emot den rena Augsburgiska trosbekännelsen. Det skulle icke förundra mig, om, ibland allt annat främmande som man nu vill hos oss införa, man också sökte at låna hit til Norden, ifrån det södra Europa, litet religions-split. At protestantismen, lika lätt som catholicismen,

kan, under en skicklig behandling, öfverdrifvas til fanatism, intygar historien. Cromvell förstod rätt så väl, som någon Påfve, at använda det heliga til medel för sina afsigter. Det kommer blott an på den innom hvarje särskildt land rådande sinnesstämningen, hvilketdera ordet, *protestant* eller *catholik*, skall nyttjas, för at hetsa den okunniga och lättrogna hopen.

I fall det vore anmärkarens mening, at den, hvilken vågat at i något mål tänka lika med Herr v. Haller, stode i beråd at, såsom han, öfvergå til den catholska kyrkan, borde jag kanske söka, at afvända ifrån mig en sådan misstanke. Men jag finner den så löjlig, at jag icke skulle kunna med tilbörligt allvar utföra mit försvar; och i detta samvetsmål må jag ej skämta. Anmärkaren får således tro, hvad honom lyster, om min religion. Någon räkning derför är jag ej skyldig — honom. Han får äfven gissa, at jag väntar, "at en flaska med olja kunde ännu en gång "med en hvit dufva nedskickas från himmeln til någon "Chlodvigs kröning." Öfver en så lömsk insinuation yttrar jag mig icke; jag erinrar endast derom läsare med hederskänsla.

Men hvad har väl von Hallers enkla religions-förändring, mera än fordom J. J. Rousseaus dubbla *), at göra

*) Man torde erinra sig at Rousseau, född protestant, blef först

med läran om statsfördraget? Om man vill ärligen förfäckta denna lära, hvarföre då nyttja et oädelt vapen? Med allt skäl skulle anmärkaren fördöma den, som sammanställde hans satser med några främmande liberalers handlingar. En svärmare må v. Haller vara; men hvad ojämnförligt sämre är icke f. d. Kejserlige Franske Öfver-Hofpredikanten och Nederländska Ärkebiskopen, numera den verldsborgerliga liberalismens puritan, Herr de Pradt? När man vet, huru lågt han smickrade den mäktige Napoleon, och läser hvad han skrifvit om den fallna, kan man icke annat än anse denna författare, så frihetsvän han nu visar sig, för en eländig lycksökare *). Men derföre äro väl icke alla hans begrepp falska, och derföre må man dock icke öfverflytta sit förakt för honom på andra författare, som med redlig öfvertygelse antagit samma begrepp. Man kan ogilla läran om samhälls-fördraget; men nedrigt vore det, at ifrån denna lära, som också philosopher med obestridig moralitet yrkat, härleda J. J. Rousseaus otacksamhet mot sina välgörare, eller den omenskliighet, hvarmed han uti et hittebarnshus inkastade fostren af sin djuriska drift, och ej vidare efterfrågade dem. Icke utgingo dessa hans fördömliga handlingar ifrån någon theori, at den i samfund lefvande menniskan ej kan för-

---

catholik och sedermera protestant igen. Såsom catholik skref han sit *Contrat Social*.

*) At utgifva liberala skrifter kan också vara et lycksökeri, ifall sådana skrifter bäst säljas.

bindas af annat än formliga beting, och at hon mot välgöraren, som ej fordrat contract, eller mot det nyfödda barnet, som ej kunnat upgöra et sådant, befinner sig i naturtilståndets tygellösa frihet.

När Anmärkaren, i sin theologiska ifver, hänvisar v. Hallers förmenta lärjungar til Bibeln "för at öfvertyga "dem, at de häda Gud" *), må jag framställa et exempel på den religiositet, som en af dagens högst prisade sig kallande liberala offentligen ådagalagt; likväl utan at göra andra liberala skyldiga i detta fall til hans tänkesätt. Innan ännu Herr Benjamin Constant ur det Franska Tribunatet inträdde i den gudaktiga Fru Staels boudoir, för at derifrån utgå til de arméer som inkräktade Frankrike, vidare, under de hundrade dagarna, försöka sin lycka i Napoleons statsråd, och derefter upstå at å nyo spela en Fransysk patriots role; innan han ännu var annat, än en cosmopolit, som, född i Geneve, sökt sin fortkomst vid hofvet i Brunswig, äflades han, år 1796, at blifva erkänd för Fransk medborgare. För at bereda sig väg dertil, utgaf han i Schweitz en skrift om den dåvarande Franska Directorial-regeringens styrka och nödvändigheten at före-

*) Anmärkaren hämtar alla sina theologiska skäl ur *gamla* Testamentet. Jag deremot har någon gång vågat åberopa det *nya*. Månne orsaken til denna skiljaktighet oss emellan kunde vara den, at, såsom Hume i sin Engelska historia påstår, "alle sect-"anhängare älska det gamla Testamentet, framför det nya?"

na sig omkring den; en skrift, hvaruti han ganska sannt tecknade män, som ställt sig i opposition mot Conventets styrelse *), tilstyrkte den nya regeringen at söka vinna dem, och dem åter at sluta sig til regeringen; en skrift, som yrkade hvarje Fransmans pligt at upprätthålla den dåvarande republikanska författningen, förnämligast derföre at den vore antagen, och at hvarje beståndande regering borde hållas i helgd; korteligen en skrift, som, til fördel för det Franska Directorium, utvecklade de mest loyala grundsatser. Derefter framträdde Constant med en petition om Fransk medborgare-rätt för sig och andra afkomlingar af de protestanter, som de fordna religions-förföljelserna utdrifvit ifrån Frankrike. Ibland skälen för sin begäran anförde han, at desse protestanters hufvudmän, och äfven en af hans egna förfäder, hade redan i Sullys tid upfattat det dristiga förslaget at skapa en republik i Frankrike. Han visade sluteligen den nytta, som regeringen kunde draga af de sökandes religiösa tänkesätt. "Det "är nogsamt bekant," sade han, "at fanatismen ännu hotar Frankrike; makten kan ej med framgång, atheismen "icke utan fara bekämpa den. Men de sökande religionä"rerne, om man också kan förebrå dem en anhänglighet "vid sin tro, som är föga philosophisk, hafva likväl det

---

*) "La vanité les égaroit, le désir puéril de faire effet, le chétif triomphe de prononcer en public des phrases, qvi avoient cessé d'etre courageuses, dès qv'on avoit pu les répéter" Menniskan är sig lik, i republiker som i monarkier!

"vigtiga för sig, at denna tro är stridande mot catholicis-
"men. Man förlamar vidskepelsen, då man söndrar den,
"För at försäkra religions-bekännelsernas frihet, bör man
"mångfaldiga dem. Deras antal bör vara sådant, at, om
"en af dem sätter den allmänna säkerheten i våda, må de
"andra hålla en sådan seot tilbaka. Man bör af religions-
"bekännelser bilda en republik, uti hvilken mängdens in-
"teresse är fördragsamhet. Så sannt är det, at för alla
"slag af frihet fordras republikanska institutioner" *). Ef-
ter denna sinnrika theori vore det ju önskansvärdt, at
först en catholsk sect, och sedermera en mahometansk up-
stode i vårt land, der lutheranismen är vådligen allrådan-
de? Detta vore ju at *söndra vidskepelsen*, at vinna hvad
man icke *utan fara* kan låta atheismen utföra? Det vore
ju at befästa samvetsfriheten med en af dessa *republikanska
institutioner*, som hafva til ändamål at i samhället ordna
natur-tilståndets *bellum omnium in omnes?* Det vore ju at
rikta vårt hittils alltför knappa förråd af kifvets controler
med en ny, hvaraf vi, alltsedan Sigismunds lyckliga re-
gering, varit i saknad? — Men, min renlärige anmärkare!
hvad skola väl vi protestanter (ifall jag dock ännu icke är
catholik) säga om Herr Benjamin Constant, som påstår at
fastheten vid våra fäders tro är *föga philosophisk*; som ic-
ke gifver denna tro något annat värde, än det af et me-
del til *divide et impera*; som anser religionen endast för
et politikens redskap? Månne vi icke böra oss emellan,

---

*) *Le Moniteur*, för den 26 Augusti 1796.

medelst et litet additionelt samfundsfördrag, komma öfverens, at låta hvarandras tänkesätt vara oberoende af främmande äfventyrares, vare sig ultraisters eller liberalas, meningar i religionsmål?

I förmodan at anmärkaren finner det vara förmånligt, äfven för sig, at antaga detta contract, afträder jag nu ifrån det andeliga gebietet, för at, också innom det verldsliga, försvara mig emot hans *spärridning*.

Då jag ännu icke sett Herr v. Hallers bok, kan jag ej pröfva, huruvida anmärkaren rigtigt anfört hans lära. Men något för hastigt har han afgjort, at jag bekänner mig til denna lära i hela dess vidd. Jag har sagt, at det borgerliga samhället icke upkommit ur et naturtilstånd medelst fördrag allenast om skydd för tvångs-rättigheter; men utöfver detta påstående har jag icke gått, emedan ändamålet för min afhandling ej fordrade, at jag upgjorde en hel staträtts-theori, hvartil jag hvarken kände mig hugad eller skicklig.

Om folkmakt, om regeringsmakt, om den sednares upkomst, eller icke-upkomst från delegation af den förra; — om allt detta, hvaröfver anmärkaren utbreder sig, för at vederlägga mina irrmeningar, har jag dock icke yttrat et enda ord. Det var frågan om statens pligt, at lämna undsättning åt nödställda menigheter, som jag behandlade. Den berodde ej på rättsförhållandet emellan regering och folk; men den berodde på begreppet om sjelfva sam-

hälls-föreningens beskaffenhet och ändamål. Antöges staten, huru helst dess styrelse blifvit constituerad, at endast vara en betingad skyddsanstalt för så kallade tvångsrättigheter, så kunde den icke anses vara förbunden til något verk af mennisko-kärlek. Också hafva conseqvente statslärare, som inskränkt statens ändamål til *garanti för rättigheter*, icke velat medgifva undsattnings-anstalter med annan syftning, än at afvärja den fara för rättssäkerheten, som en allmän nöd kunde medföra; likasom de icke för mera, än betryggande polisinrättningar, ansett offentliga upfostringsverk och andra moraliska bildningsmedel, hvartil de icke ens räknat gudstjensten *).

För ingen inrättning i samhället är det likgiltigt, om den upställes på en sann eller falsk grund. Betraktar man undsättnings - anstalter endast såsom skyddsmedel för det allmänna lugnet, så bör man också från den hjelp, de skola lämna, utesluta de nödlidande, som sakna antingen kroppslig förmåga eller moralisk fallenhet at blifva våldsverkare. Dessa anstalter skola då anses stiftade til förmån blott för de armstarka af en vild pöbel, emellan hvilken

---

*) Til bevis för denna upgift, som man eljest torde kalla öfverdrifven, vill jag åberopa en enda tämligen ny skrift: *Die lehre von der wirtschaft des Staats von Wilhelm Joseph Behr*; Leipzig 1822. Den förtjenar at läsas för den raka conseqvens, Tyska författare förbehållen, hvarmed på rent allvar et rättsenligt barbari utvecklas ur grundsatsen, at staten endast är en säkerhets-anstalt.

och de rika i samhället regeringen borde, när en allmän nöd inträffade, upträda såsom medlare. En sådan föreställning fann jag kränka mensklighetens helgd och äfven statsmaktens höghet. Kan man nu icke vara sannt liberal, fastän man icke tillägger en nödställd pöbel rättighet at pocka sig til det, som skulle vägras en lika nödställd men sedlig och fredsam allmoge, och fastän man icke anser befaradt våld innom et samhälle böra afvärjas med underhandlingar, som redan innefatta et erkännande af statens uplösning; — då afstår jag gerna från alla anspråk på titeln af: *liberal*. Den må då med uteslutande rätt tilkomma dem, som, efter Parisiska begrepp, oupphörligen tala om en folkmakt, men i sjelfva verket endast erkänna denna, hvilken skockar sig framför hufvudstadens bagarebodar.

När man åter, såsom jag, vill visa, at en princip af kärlek och icke af feghet bör leda undsättnings-anstalter; at den nödlidande bör räddas, derföre at han är stadd i nöd och icke derföre at han är farlig; så måste man undanröja theorin om statens upkomst ifrån et skyddscontract; så måste man antaga at staten är *något högre och ädlare än et försäkrings-bolag*. Det var således icke i oträngdt mål, som jag, uti en afhandling om undsättnings-anstalter, förklarade mig mot läran om samhällsfördraget, sådan den är antagen af de *Europeiska statsläkare, som sjelfve kalla sig liberala*. Ordet *Europeiska*, hvilket anmärkaren kommit at öfverse under sin räddhåga at blifva i nästa häfte af Odalmannen utmålad til en *Spansk negro*,

uppenbarar dock tydligen, at jag ej hade några vissa Svenska personer i sigte. Jag framlade min protest emot en theori, som öfver hela Europa ömsom yrkas och ömsom bestrides. Men sannerligen jag aktade nödigt at anställa en *spärrridning* mot "våra liberala;" ty om jag stundom läst små artiklar i dagbladen, hvilkas anonyme författare tillagt sig detta namn, hade jag dock icke kunnat uptäcka, at deras, oftast mot hvarandra stridiga, satser utginge från något stadgadt begrepps-system, eller berättigade dem til någon plats ibland Europeiska statslärare. Jag anhåller således, at anmärkaren må vara försäkrad, at, i fall jag också ägde, såsom han säger, "en stilistisk "förmåga, som ofta gör *hvitt* til *svart*," skall jag dock icke, i kommande häften af Odalmannen mera än i de redan utkomna, med min svartkonst omedelbarligen vidröra honom eller någon annan lika liberalt hvitmenad ibland Svenska dagbladsskrifvare.

Det hade varit at vänta, at anmärkaren, som upträdt at docera öfver läran om statsfördraget, skulle känna henne något bättre, än det röjer sig i hans skrift. Han har tagit för gifvet, at jag vore obekant med åtskilliga äldre och nyare rättslärare, hvilkas namn han derföre mig til tjenst benäget upteckmat. Beklagligen råkar jag likväl at, i denna sak, icke vara alldeles så okunnig, som anmärkaren förmodat. Då jag för trettiofem år sedan i Upsala studerade til Cansli-examen, läste jag redan, enligt mina lärares råd och fordringar, några af dessa författares arbeten, och deribland den skrift af Locke, om hvars til-

varelse anmärkaren, med en lärd stolthet, "trott sig böra "underrätta mig." Sedermera har jag, tid efter annan, tagit någon kunskap om särskilda theorier, äfven af rättslärare, som anmärkaren icke nämnt. Jag gifver mig likväl icke ut för at hafva fullständigt och grundligen studerat statsrätten, hvarpå jag under de sednare åren icke förspillt mycken tid, emedan jag i det allmänna lifvet och isynnerhet genom mina förhållanden til en förståndig Svensk allmoge lärt mig at betrakta mennisko-samfundet från högre synpuncter, än den enda juridiska *). Af den döda kunskapen har jag likväl, ifrån mina yngre år, bevarat så mycket, som kan fordras för at uptäcka anmärkarens charlataneri.

Såsom en docent efter den analytiska methoden, bör anmärkaren medgifva, at: *qvi bene distingvit, bene docet.* Således söndersplittrade redan Püffendorf det hela af stats-

---

*) Gerna må man innom vissa af de Stockholmska sällskapskretsarna göra sig lustig öfver en bekännelse, som jag här aflägger; men det förhåller sig dock så, at Dal-allmogen lärt mig hvad jag nu vet, om statens bestämmelse och om en sann frihets art och kraf. Jag hade förut blott anat, hvad jag nu förstår, nämligen de abstracta stats-theoriernas oduglighet. Man må fritt kalla den schola, til hvilken jag här bekänner mig, ultraistisk. Liberal, i den allmännast antagna bemärkelsen, är den åtminstone icke. Den fordrar emellan regering och folk et innerligare samband, än formers; et fastare, än constitutionella mode-begrepps.

inrättningen i särskilda betings-stycken. Menniskor, som funnit sig icke kunna lefva med trygghet i natur-tillståndet, hade, efter hans föreställning, sammansatt borgerliga samhällen i följande för stiftelsen af et bolag väl beräknade ordning: först hade de, medelst et fördrag emellan hvar för sig å den ena sidan och alla å den andra, öfverenskommit at förena sig til en fredlig sammanlefnad; derefter hade de sålunda förenade vildarna bestämt sin styrelseform; och när detta allt föregått hade de afslutit et särskilt fördrag med den eller dem, som de utsett, at efter den bestämda formen styra samhället. Ibland sednare rättslärare, såvidt de nämligen antagit statens upkomst ur fördrag, hafva de fleste likaledes skilt betinget om förening från betinget om en viss statsform, och begge från betinget om undergifvenhet under en styrelse. Lockes skrift om *borgerlig regering* är i detta och andra afseenden obestämd och föga redig; men äfven han antager först en förening, hvartil *alla* deruti ingåendes samtycke fordras, och derefter de *flestas* beslut om anstalterna at ernå föreningens ändamål. J. J. Rousseau erkänner såsom *fördrag* blott det, igenom hvilket hvar och en ställer sin person och hela sin förmåga under styrelse af den allmänna viljan, och alla emottaga hvar och en såsom oskiljaktig del af det hela; men ifrån detta ursprungliga samhälls-contract är, också efter hans åsigt, skild den handling, som updrager en del af bolagets makt åt dess ledande och förvaltande styrelse. Antingen har nu anmärkaren icke känt den af rättslärare sålunda antagna distinctionen emellan det första, samhälls-föreningen bildande, fördra-

get, och det sednare fördraget om, eller updraget af, styrande makten åt en regering; eller också har han upsåtligen hänfört til det sednare, hvad jag endast om det förra yttrat. Jag anser okunnighet vara förlåtligare än bärlighet, och således, för at tyda allt til det bästa, finner jag mig pligtig at betvifla den lärdom, som anmärkaren velat ådagalägga med at afskrifva några berömda statslärares — namn.

Skulle anmärkaren häremot invända, at min förnekelse af det första samhällsfördraget innefattar en förnekelse af det andra, såsom dess *nödvändiga* följd; så tilstyrker jag honom vänligen, at hädanefter hejda farten af sit consequens-makeri. Anmärkaren kan ej veta hvad jag möjligen tänker om regeringsmaktens uphof, ehuru han vet, at jag anser sjelfva samhälls-föreningen icke vara tilkommen medelst et sådant fördrag, som åtskillige rättslärare antagit. Jag säger at han ej *kan* det; ty jag har sjelf ännu icke stadgat i detta mål min öfvertygelse. Nu kunde det dock hända mig, såsom det ofta nog händer andra, at icke tänka rätt logiskt, och at förneka en slutföljd, som bättre tänkare funne oförneklig. Möjligt vore det också, såsom jag längre fram skall visa, at man kunde rimligen medgifva, at regeringens makt utgår ifrån folket, utan at, som jag tycker, orimligen härleda samfunds-ledamöternas förening til folk ifrån et contract af samma art, som det, hvilket bildar försäkrings-bolag, och discont-samhällen. Men huru helst stat och regering må hafva tilkommit, synes det vara ostridigt, at i et tilstånd, der menniske-

rättigheter erkännas, bör man få njuta oförkränkt åtminstone en negatif tankefrihet; nämligen den, at vara befriad från tankar, som man ej tänkt.

Jag har icke heller, ibland möjliga föreställningar om et samhälls-fördrag, bestridt mera än den, som til det *enda* föremålet för afhandlingen sätter et yttre, godtyckligen bestämdt rättstilstånd. Det är mig icke obekant, at philosopherne gjort sig mycket besvär, för at ur allsköns fara rädda menniskoviljans frihet. Utöfver en viss grad torde detta icke lyckas, emedan i sjelfva begrepet om en naturvarelse synes ligga något naturtvång at vara det, hvartil denna varelse blifvit skapad. Emedlertid må man använda fictionen af en tänkbar, om aldrig practiskt verklig eller möjlig, öfverenskommelse, för at förklara den dragningskraft, som förenat menniskor, först i smärre, och sedermera i allt mer och mer utvidgade samfund. Jag vill, såsom jag längre fram kommer at visa, icke alldeles förkasta en sådan förklaring, allenast man gifver den förmodade öfverenskommelsen en utsträckning, som omfattar äfven de ädlare ibland mensklighetens angelägenheter; allenast man unnar staten och dess regering en högre bestämmelse och en vidare verkningskrets, än polisbetjentens och brandvaktens; allenast man icke, med en ensidig vård om rättfärdigheten efter lagens bokstaf, hvilken oftast dödar, utesluter ur det borgerliga samhället lifvets vitnen: tron, hoppet och kärleken. För min del nöjer jag mig med at betrakta och beundra Skaparns verk, och at, efter min förmåga, philosophera öfver deras organism; men at ut-

grunda, huru de först tilkommit, dertil känner jag mig icke nog vis. Äfven med fara at anses förvänta någon "nedsväfvande hvit dufva," vågar jag stundom lyfta min blick mot himmelen. Jag ser stjernornas ordning; men jag tänker, at det är en evig allsmäktig vilja, och icke et tilfälligt fördrag emellan solar och planeter, som knutit deras samband *). At göra detta outransakliga samband lättare fattligt för det vanliga mennisko-förståndet, lånar man sig bilder ur en lägre erfarenhetskrets. Man talar om en dragningskraft; men man medgifver dock, at himlakropparne icke äro försedde, för at nyttja Eulers ord, med "några sådana verktyg, som man plägar använda at "draga kroppar från sina ställen, såsom rep eller machi-"ner." Man säger, at månen är en jordens drabant; men derföre tror dock ingen, om ej någon gång et barn eller en fåne, at denne herre och denne tjenare afslutit sig emellan et contract, sådant, som en utfärdad och emottagen drabant-fullmakt uttrycker. Så synes mig ock föreställningen af stat, såsom et bolag, vara en bild, tjenlig i flera afseenden at förtydliga den förening af mennisko-krafter til gemensama ändamål, hvartil Skaparen inlagt i vår natur en drift, som gör oss til menniskor. Men när

---

*) "Bevars!" skola mine granskare här utropa. "Han jämnför "kroppar utan själ med våra själbegåfvade kroppar!" Men, mine herrar, hafven J ej hört talas om en *verldssjäl?* Låt den vara blott en fiction. Vi strida ju då mot hvarandra med samma vapen?

man vill utsträcka den ofullkomliga likheten til identitet; när man anser det bero af hvarje menniskas beräkning eller nyck, at lefva uti stat, eller i et tilstånd utom stat, hvilket man kallat naturligt, likasom det beror af hvars och ens fria vilja at ingå eller icke ingå i et bolag, dit han inbjudes; när man tilerkänner dem, som förena sig til stat, makten at, efter godtfinnande, bestämma dess ändamål och verksamhet, likasom et handelsbolag genast, efter godtfinnande, bestämmer gränsen för sina företag och derefter sin insats af capital; när man ändteligen tiltror sig at, utan all yttre garanti, binda statens verkande kraft med et dvergsnät af små bolags-controler; när man, med få ord, vill göra til urbild den lilla ofullständiga afbilden, och sålunda förnedra det på jorden skönaste verk af en allvis Skapare til et fuskareverk af mennisko-vislingar *); då kunde man också, tycker jag, tilerkänna månen, emedan han i bildspråket kallas drabant och ej slaf, frihet at gå i Mercurii tjenst, och jorden makt at afskeda honom. Planetsystemet skulle väl derigenom rubbas; men hvad betyder en hel verldsordning mot et rättsbegrepp?

*) Jag tillåter mig at ännu en gång nyttja detta af anmärkaren så bittert klandrade ord. Det är et diminutivum af vis, och behörigheten af benämningen ankommer på de vishetsqvantiteter som jämnföras. Här, likasom i den tadlade afhandlingen, har jag kallat *vislingar* dem, som ville mästra Skaparns vishet, icke dem, som mätte sin vishet med andra menniskors.

Den Tyska schola, til hvars lära jag skall, efter anmärkarens påstående, bekänna mig, har *under loppet af de sistförflutna åren upstått.* Om anmärkaren härmed velat säga, at denna lära, såvidt mina yttranden öfverensstämma dermed, är ny, har han åter röjt, antingen okunnighet, eller upsåt at förvilla. Jag förmodar helst det förra, emedan jag vill tro, at anmärkaren icke hade gjort mig til lärjunge af v. Haller, om han vetat huru den theori, hvilken jag varit nog djerf at ej hylla, blifvit under loppet af et och et halft sekel bestridd eller icke antagen af statsmän och philosopher, dem man hittils ej beskyllt för servilism eller svärmeri. Det torde då icke vara öfverflödigt at lämna allmänheten några historiska underrättelser om utvecklingen af denna theori, om de rakt motsatta följder, som dess bekännare ifrån densamma härledt, samt om skarpsinnige tänkares omdömen deröfver.

Förut må jag likväl anmärka, at Greker och Romare icke lade fictionen af et naturtilstånd utom stat, och af en öfverenskommelse at försaka detta tilstånd, til rättsgrund för sina fria statsförfattningar. Skulle dessa få hänföras under det *constitutionella systemet*, så vore det af erfarenheten tilräckligen bestyrkt, at samma system kan hvila på något annat, än berörde juridiska dikt. Heeren anmärker om de Grekiska statsförfattningarna, at deras värde icke må mätas efter den måttstock, som blifvit antagen af en modern schola, hvilken gör säkerheten för person och egendom til statens enda ändamål; at man äfven i Grekland sträfvade dit, men utan fullkomlig framgång;

at, under de täta stormar, som skakade de Grekiska republikerna, man icke kunde der inskränka sin verksamhet til förbättringen af sit husliga tilstånd; at likväl under dessa författningar, så felaktiga de oss synas, trifdes herrligen det herrligaste som menskligheten har at upvisa; at et stilla vegeterande icke var möjligt der, hvarest den enskilde medborgaren innerligen kände, at han lefde endast genom staten och i staten. "Vi vilja," fortfar Heeren, "låta hvar och en behålla sit omdöme och sin måttstock; "men den följd må vi häraf draga, at de former, under "hvilka menskligheten skall utveckla sig, icke blifvit af "den Eviges hand så inskränkt upritade, som scholvishe-"ten vill dem bestämma." Aristoteles, hvilken ingalunda var svärmare, tillade dock menniskan en samhällighetsdrift, i följd hvaraf han också ifrån menniskonaturens egna art härledde staten *). Alla andra samfund ansåg han utgöra delar af det borgeliga, och likasom detta hafva sit lif och sin varelse af en ömsesidig kärlek. Gemensamt väl vore deras syftemål, men statens verksamhet inskränkte sig icke til en nytta för den närvarande stunden, utan hade til föremål hela lifvet **). Jag vet icke om Ciceros fordom berömda vishet gäller i vår tid för något. Han bör kanhända räknas bland ultraister, emedan han afvärj-

*) Politicorum Lib. I cap. 2.

**) De moribus Lib. 8 cap. 11. "Non enim præsentem utilitatem civilis societas appetit, sed ad omnem vitam spectat."

de Catilinas anslag, at omskapa den visserligen icke fullkomliga Romerska republiken; ibland fiender til nya regeringar, emedan han motstod triumvirerna; ibland fördomsfulla beundrare af det gamla, emedan han ofta upprepade Ennii vers:

"Moribus antiqvis stat res Romana virisqve."

Catholik, såsom v. Haller, var han dock icke. Emedlertid härledde han, i öfverensstämmelse med Plato och många andra Grekiska philosopher, samhället från et högre ursprung, än råa menniskors beräkningar af sina fördelar; gaf det en ädlare bestämmelse, än den, at blott betrygga och främja enskild nytta; samt gjorde idén af *rätt* oberoende af *folkens beslut, af regenters förordningar, af domares utslag*, men erkände, för dess sanna grund, den *benägenhet at älska menniskor, som i menniskonaturen är inlagd* *).

Det blefve icke allenast för vidlyftigt at här söka ut-

*) *De legibus* Lib. I cap. 15 et 16. Den, som kan och vill läsa denna sköna afhandling, skall finna, at mina tadlade satser öfverensstämma med något äldre läror, än en scholas, som *under loppet af de sistförflutna åren i Tyskland upstått.* Ifrare för den enda saliggörande liberala tron handla ganska conseqvent, då de fördöma våra undervisningsanstalters gamla rigtning til classiska studier, kallade med rätta, in comparativo, *humaniora*. Påfvarne fördömde, lika conseqvent, Bibelns läsning. Det är icke i Frankrike blott, som man finner *des frères ignorantins*.

veda huru man kommit derhän, at vilja grunda staten på et fördrag, utan vore äfven mer än öfverflödigt, när jag hos läsare af denna stridskrift bör förmoda bekantskap med den mästerliga afhandlingen om feodalism och republikanism. Jag må således göra et språng ifrån Cicero til den Engelska philosoph, hvilken först upställde berörde theori med en fullständighet och en conseqvens, som hans efterföljare synas mig icke hafva bibehållit. Visligen, om icke af okunnighet, har anmärkaren underlåtit at nämna hónom — Thomas Hobbes.

Partistriderna i England gåfvo denna skarpsinniga tänkare anledning til hans tvenne skrifter *de Cive*, och *Leviathan*, *sive de materia*, *forma et potestate civitatis ecclesiasticæ et civilis*, af hvilka han utgaf den första i Paris 1641, dit han begifvit sig efter frugtlösa försök at hejda sina landsmäns orättvisa ifver mot Carl I. Ifrån den empiriska menniskokännedom, som han sig förvärfvat ibland et förvildadt folk, utgingo hans rysliga begrepp om menniskonaturen. Han bestred de gamla philosophernas sats, at kärleken sammandragit menniskor til ömsesidigt bistånd, och at samhällen sålunda bildat sig. Han påstod, at dessa upkommit af tilfälliga orsaker och icke af någon naturnödvändighet *); af ömsesidig fruktan och icke af

*) "Non ideo, qvod aliter fieri naturâ non possit, sed ex accidente." *De cive* cap. 2.

ömsesidig välvilja *). Menniskors naturliga jämnlikhet bestode i en jämnlik förmåga at skada. Derifrån och från et ömsesidigt skadebegär, härledde sig deras ömsesidiga fruktan. *Rätt* vore den frihet, som hvar och en ägde at bruka sina naturliga krafter, enligt sunda förnuftet. Naturrättens första grundsats vore den, at hvar och en försvarade lif och lemmar så vidt han det förmådde. Då hvarje rättighet förutsatte möjligheten at göra sig gällande, följde häraf, at hvar och en hade rätt at välja de medel, hvarförutan han icke kunde försvara sig. Alla ting hade naturen gifvit åt alla. Hvar och en, som ville tilegna sig något deraf, hade at kämpa med andra, hvilke dertil ägde lika rätt. Således upkomme et krig af alla mot alla, hvilket skulle blifva evigt, om fred icke kunde stiftas. Men det sunda förnuftet ålade hvar och en at söka antingen fred, om den stode at erhålla, eller hjelp i kriget. För detta ändamål kunde och borde man eftergifva något af sin rätt til allt. Deraf upkomme fördrag och deras förbindande kraft. Sådant är nu det naturtilstånd, liknande vilddjurens, hvarutur Hobbes låter det borgerliga samhället genom et fredsfördrag, på en gång, upstå. Men ändamålet, at med gemensama krafter upprätthålla freden, kunde icke ernås, om ej alla viljor förenades til en, och detta åter vore ej practiskt möjligt annorlunda, än at hvar

---

*) "Statuendum igitur est originem magnarum et diuturnarum "societatum non a mutua hominum benevolentia, sed a mutuo "metu exstitisse." ibid.

och en gjorde sin vilja underdånig en enda styrande persons eller församlings (*concilii*). Denne person eller denna församling, hvars vilja alle sig underkastat, innehade den högsta makten, eller herraväldet. Men en sådan makt vore ej den högsta, om i något fall en högre stode öfver den i samhället. Den måste således vara oinskränkt och odelbar. Den kunde ej förverkas, emedan den härledde sig icke från något fördrag emellan den eller de styrda, utan från en ovilkorlig delegation af hela folkets makt. Sedan Hobbes vidare visat, huru den styrande makten kunde antingen bibehållas af hela folket, för at utöfvas efter majoritetens beslut innom en folkförsamling, eller också öfverlämnas til några, eller til en enda person (democrati, aristocrati eller monarki) påstår han, at något blandadt regeringssätt, hvarigenom makten söndrades, ej vore rättsenligt. Det första och conseqventast utförda försöket, at härleda det borgerliga samhället från et fördrag, förde således rakt til despotism; och då jag anser denna theori oundvikligen leda til et sådant resultat, består min synd deruti, at jag icke velat erkänna en rättsgrund för oinskränkt envälde, fåvälde eller mångvälde. Man väntar förgäfves i detta fall, at jag, ehvad fröjd och ära under blåsande postilloners jubel mig lofvas, blir "en syndare "som sig förbättrar."

Til samma mål, dit Hobbes slog sig fram genom det vilda naturtilståndet, sökte andre Engelsmän en fredligare väg. De ville ej anse staten vara tilkommen genom et fredsfördrag emellan ilskna, men med förstånd begåfvade

skadedjur; de ville låta den förblifva en kärlekens stiftelse. Ibland sit lands och sin samtids menniskor sågo äfven de hatet rasa. Äfven de trodde, at en oinskränkt konungamakt endast kunde rädda menskligheten och förlika dem med sig sjelf. Således sökte de at härleda denna makt från den eviga kärleken, och at ikläda densamma formen af den styrelse på jorden, som innom de enklare menni-sko-samfunden förenar visbetens och ömhetens välden. De gåfvo den konungsliga makten et gudomligt ursprung, och ansågo den vara en utvidgning af den faderliga. Folken voro, efter deras åsigt, omyndiga barn, förbundne at ovilkorligen lyda regenterna, såsom sina fäder. Ibland dem som i skrift framställde detta tänkesätt, gemensamt för hela det Toryska partit, men i deductionerna til orimlighet öfverdrifvet, var denne Sir Robert Filmer, som anmärkaren, efter at hafva insatt mig i v. Hallers schola, gifvit mig til särskild ledare. Jag känner dock icke honom mera än v. Haller. Jag vet blott at han skrifvit en bok, som på sin tid gjort upseende; men som nu är glömd, hvilket stundom händer, conjunctur-skrifter. Huruvida denna bok må fördömas, blott derföre at författaren var hofman, öfverlämnar jag åt andra at afgöra. Mig tilhör det icke at besvara noten om Sir Robert Filmers egenskap af *Courtier*; en not, hvilken ensam caracteriserar arten af anmärkarens liberalism *).

---

*) Man har sagt mig at denna not, enligt hvilken *Courtier* skall betyda *hofman*, *hofslinker*, *nådehungrig själ*, *hofförgyllare*.

Då jag aldrig sett Filmers bok, som innom Sverige endast torde finnas uti det Kongl. Bibliotheket, kan jag ej med visshet upgifva, när den skrefs. Uti en not til afhandlingen om feodalism och republikanism förmäles, at den utkommit 1682. Locke utgaf sin vederläggning deraf 1690, sedan han, som emigrerat från England, dit återkommit med Wilhelm af Oranien. Som nu det sunda förnuftet säger oss, at en bok, hvilken vederlägges, är äldre än vederläggningen, och som man ur hvarje historiskt compendium kan lära, at Wilhelm upsteg på Englands thron år 1689; så följer häraf at anmärkaren gjort sig skyldig til en osanning, då han berättat, at Sir Robert Filmers skrift "utkom *några år sedan England gifvit sig "en ny dynasti*" Denna osanning kunde *möjligen* vara upsåtlig, i hvilket fall den blifvit illparigt nog sammanväfd med det lika osanna påståendet, at Filmer vore "min företrädare." Men den kan också *möjligen* härflyta från okunnighet, och för at icke "blifva mig olik" antager jag, äfven i detta fall, at anmärkaren är en menlös ignorant. Emedlertid må jag, icke til mit försvar men til Sir Robert Filmers, göra denna anachronism bemärkt. När hans skrift utgafs var den enlig med då gällande grundsatser, och, om dessa voro origtiga, borde han dock

---

blifvit utesluten vid de i Allmänna Journalen införda anmärkningarnas aftryckning til bok. Om det så förhåller sig, synes anmärkaren hafva, ehuru nog sent, erinrat sig, at det var en *Kammarjunkare*, som började anfallet emot mig, hvilken deremot aldrig innehaft någon hoftjenst.

anses för en loyal anhängare af sit fäderneslands dåvarande regering och för en vän af dess lugn. För min egen del nedlåter jag mig icke til någon förklaring i detta afseende inför anmärkaren och hans stallbröder. Jag erkänner i verlden endast tvenne personer, som kunde affordra mig den; men de veta, desse ädle, at ord ej behöfvas der gerningar tala.

Det Toryska partits lära om Konungamaktens gudomliga uphof gaf det Whigska anledning at tilegna sig och efter sina afsigter använda den Hobbesianska hypothesen, at borgerligt samhälle upstått genom et fördrag. Men i stället at, såsom Hobbes, inskränka afhandlingen blott til undergifvenhet under en styrande vilja, antog detta parti et ömsesidigt grundfördrag (*original-contract*) uprättadt äfven emellan regering och undersåtare, samt bestämmande vilkoren och gränsorna för den förras utöfning af samhällsmakten. Tvisten härom blef sluteligen bragt under det Convent, som sammankallades, sedan Jacob II var besegrad och hade flyktat ur sit rike. Uti Öfverhuset upstod den abstracta philosophiska frågan: om det funnes et ursprungligt fördrag emellan Konung och folk? Efter debatter, "som mera liknade," säger Hume *) "ordtvister innom scholorna, än statsmäns och lagstiftares "grundliga öfverläggningar", blef berörde fråga afgjord genom votering. Grundcontractet vann med 53 röster

*) *The History of England* ch. 71.

emot 46 *). Denna knappa öfvervigt visade dock behofvet för det rådande partit, at försvara sin hufvudsats. Locke utgaf då denna afhandling om *borgerlig regering* som anmärkaren kallar *förträfflig*. Jag åter finner den vara en partiskrift, mera än et philosophiskt arbete. Detta omdöme skulle jag kanhända ej våga at yttra, om icke behörige domare, ibland den eljest så aktningsvärda philosophens egna landsmän, före mig uttalat det. Hume, som ej tilhörde någotdera partit, nämner, i sin Engelska historia, åtskilliga författare af det Whigska och deribland Locke, hvilkas "arbeten, ehuru både til stil och innehåll "utan värde (*despicable*,) likväl blifvit högt berömda, ut"spridda och lästa, såsom vore de jämnförliga med de mest "beundrade lämningar från den classiska forntiden." Blackstone, som dock antager et idéelt Statsfördrag och ofta med aktning nämner Locke, prisar Conventets varsamhet at "undvika den sanslösa ytterlighet, hvartil några ifriga "republikaners theoretiska drömar (*visionary theories*) kun-

---

*) Hvem känner icke, hurn likaledes vid kyrkomötena man voterade öfver religions-dogmer? Den eviga saligheten beror då också på et grund-contract, at erkänna majoritetens tro för den enda rätta! Kyrkan är då också et bolag! Hvad är protestantismen annat, än en protest mot contracts-läran, använd til heliga, öfver alla beting uphöjda, föremål? Huru nära stå icke falsk liberalism och catholicism intil hvarandra, under det at deras bekännare tro sig vara oförsonliga fiender til hvarandras principer? Nitet å ömse sidor må vara ärligt, men kortsynt är det.

»nat hänföra det. Conventet ansåg Konung Jacobs felsteg »upgå til et *försök* at omstörta constitutionen, och icke »til dess verkliga omstörtande, eller til en fullkomlig up- »lösning af staten, enligt Lockes grundsatser.” *)

Det är märkvärdigt, at Hobbes och Locke, utgående på samma väg ifrån samma grundbegrepp, kommit, den ena til absolutism och den andra til republikanism. O- jämnförligt mera conseqvent synes mig den förre vara; ojämnförligt klarare framställer och fastare sammanbinder han sin bevisning. Det naturtilstånd, han antager, före- ställer han sig i ren vildhet; intet yttre förhållande, som förutsätter samhälle, söker han at der inpassa. Lockes naturmenniska åter är redan Engelsman. Hon dömer sin like efter en allmänt giltig naturlag, hon afmäter straff efter hvarje brotts särskilda art; hon besitter ting med uteslutande ägande rätt o. s. v. För Hobbes är samhälls- fördraget et nödvändigt fredsslut; upoffring af den obe- gränsade rätten til *allt* är det enda medlet at förvärfva *något*. För Locke deremot är samhället et nyttigt bolag at skydda icke blott lif och frihet, utan äfven redan in- kräktad och hopad egendom; hvarje medgifven inskränk- ning af sjelfvåldet är blott en försäkrings-afgift. Hobbes skyr et möjligt återfall i det ursprungliga krigs-tilståndet; han försakar anspråken på individuel frihet, för at vara säker om allmän fred. Locke vill på en gång bevara det

*) *Commentaries on the Laws of England.* Book 1 ch. 3.

mesta möjliga af naturtilståndet och åtnjuta allt af samhällsfördelarna. Begge äro rädde; men den ene beslutsam, at afvärja kända faror, den andre skygg för möjliga okända. Begges menniskohopar upskatta vinsten af föreningen innan de ingå deruti; men den enas flock räknar, efter sådana enkla erfarenhets-begrepp, som det förutsatta naturtilståndet kan bilda; den andras, efter en Engelsk statsmans kännedom af regeringsmaktens missbruk och af möjligheten at genom dess fördelning dem återhålla. Hobbes upgör et rent och ärligt byte; Locke en vilkorlig handels-speculation, fästad vid en kedja af vexel-transactioner. Hvem har då rätt? Efter min öfvertygelse ingendera. De utgå begge från en grund-föreställning, som det beror af hvarje enskildt lynne at vända til despotismens eller til frihetsyrans försvar. Deras naturtilstånd är en menskligheten förnedrande dikt, lika brukbar för tyrannen i gyllene mantel och tyrannen med trasiga byxor; deras statsfördrag en skamlig bemedling emellan våldet och fegheten, mellan jämnlika viljor, men ojämna krafter, at roffa. Hobbes har likväl en obestridlig förtjenst af sin stränga logik. Han diktar sig en menniskonatur, som tilräckligen rättfärdigar hans begrepp, at menniskor endast kunna tämjas och sammanhållas under yttre band, under ok. Han visar ärligen hvarthän förutsättningen af et vildt naturtilstånd och af et fördrag, blott om säkerhet, leder. Artiklarna må, efter individuella beräkningar, olika jämnkas; fördragets kärlekslösa art blifver dock alltid densamma.

Alltsom den nya sakernas ordning i England stadgade sig, svalnade ifvern för läran om original-contractet. Den blef et af de första föremålen för Humes lugna, sceptiska undersökningar. Ibland hans politiska afhandlingar, tryckta 1752, handlade en om statsfördraget och en andan om den passiva lydnaden. Midt emellan de begge partierna ställde han sig såsom en sjelfständig tänkare. Han erkände at begge kunde hafva rätt; men likväl under sådana vilkor af eftergifter, som på et skickligt sätt uttryckte hans dom, at begge hade orätt. All regerings medelbara uphof ifrån Guds vishet, kärlek och allvetenhet ansåg han vara ovedersägligt, emedan menniskan blifvit så danad, at hon icke kunde lefva och aldrig lefvat med trygghet, utan under en regerings beskydd. At menniskor frivilligt förenat sig til de första små samfunden och underkastat sig något öfvervälde, antog han, å den andra sidan. Om detta menades med *grund-fördraget*, medgaf han, at all regering i sin början upkommit genom et contract, och at de äldsta råa mennisko-föreningarna sålunda blifvit bildade. "Men" fortfar han, "philosopher som gjort "sig til anhängare af et parti, om detta ej är en motsä-"gelse, nöja sig icke med sådana medgifvanden. De påstå "icke allenast, at samhälls-inrättningen i dess första barn-"dom upkom från samtycke eller en frivillig förening af "folket, utan också, at den nu, sedan den hunnit til mog-"nad, ej hvilar på någon annan grund. De försäkra, at "alla menniskor ännu födas jämnlika och icke äro skyl-"diga lydnad åt någon Förste eller Regering, utan såvidt "de dertil förbindas genom et ömsesidigt fördrag. Och

"som ingen vill, utan något vederlag, afstå ifrån förmå-
"nerna af sin medfödda frihet och underkasta sig en an-
"nans vilja; så måste detta fördrag anses vara vilkorligt,
"och icke ålägga undersåten någon förbindelse, utan så
"vidt han hos Öfverheten möter rättvisa och beskydd.
"Dessa fördelar utfäster sig Regenten at lämna; och om
"han ej upfyller sit löfte, har han på sin sida brutit con-
"tractet, samt derigenom löst sina undersåtare från för-
"bindelsen til lydnad. Sådan är, enligt dessa philosopher,
"grunden til all regeringsmakt, och sådan den rättighet
"til motstånd, som hvarje undersåte äger." Mot denna af Algernon Sidney, Locke med flera af det Whigska partits författare framställda lära, — densamma som anmärkaren låter mig bestrida, innan jag ännu yttrat mig derom, — förklarade sig Hume för sjuttio två år sedan. Han visade först, at den icke öfverensstämde med historien, eller med verldens nuvarande tilstånd. Öfverallt funne man välden, som inkräktning grundat, och sjelfva det begrepp, hvarpå regeringarnas rättmätighet allena skulle hvila, ur menniско-sinnet utplånadt; hvilket ådagalade, at detta begrepp icke utginge från någon verklighet. Det förutsatte antingen, at en far kunde förbinda sina barn och barnabarn intil sednaste led, hvilket likväl de republikanske författarne ej medgåfve; eller, at man vid myndiga år kunde skilja sig ifrån et samhälle, innom hvilket man blifvit född, hvilket för mängden af statsborgare dock vore endast i den theoretiska drömen, men icke i det vakna lifvet, möjligt. Då den ifrågavarande läran ställdes under en ren philosophisk granskning, trodde Hume at rege-

ringsmaktens rättmätighet hade en tilräcklig grund i menniskoslägtets behof af samhällsförening, och icke fordrade at stödas på hvarje enskild menniskas samtycke til det allmänt nödvändiga. Ur samma behof för menniskor at kunna lefva i förening upstode den förbindande kraften af fördrag, och det vore då öfverflödigt at uplösa det ena vilkoret för mensklig sammanlefnad i det andra. "Om man "frågar mig," sade han "hvarföre vi äro skyldige at lyda "regeringen, svarar jag genast: *emedan samhället derför-"utan ej kan bestå;* och hvar menniska begriper detta svar. "Ert svar åter är detta: *emedan vi skola hålla hvad vi lofvat.*" "Men, utom det at ingen, som ej är indragen i et philoso-"phiskt system, kan hvarken förstå detta svar eller gifva "det sit bifall; utom detta, säger jag, skolen J finna Er "brydde, om man frågade: *hvad förbinder oss då at hålla "våra löften?* J kunnen ej gifva annat svar, än et sådant, "som omedelbarligen, och utan någon omgång, skulle "hafva förklarat vår förbindelse at lyda regeringen." Sluteligen anmärkte Hume, at i sådana fall nya uptäckter icke vore at vänta, och at, om ingen förr, än i sednare tider, föreställt sig at stat och regering hvilade på fördrag, vore det ock säkert, at de, i allmänhet, ej kunde hafva en sådan grund. Det förekom honom besynnerligt, at ibland en mängd af statsformer, som funnits och ännu funnes beståndande i verlden, den enda Engelska skulle vara rättmätig. Men, så häfdeforskare Hume var, kände han troligen icke allt det interessanta, som anmärkaren vetat at berätta oss om de liberala idéernas höga ålder. I fall han hade sig bekant, at Konung Theopompus i La-

cedemon vid något tilfälle fått förebråelser af sin gemål, visste dock han förmodligen icke, at den beskedlige mannen, för at ursäkta sig, hade uptäckt för henne "hela "hemligheten af det constitutionella systemet" *). Han hade kanhända aldrig hört talas om den anonyma "Prin- "sen från Tonqvin," som år 1575 stiftade sig, medelst formligt samhälls-contract, en constitutionel monarki på Cochinchina, hvilken, ehuru philosophiskt grundad, likväl olyckligtvis icke länge ägde bestånd. Den der "liberalen "på 1300-talet," som då fick lefva i ro, men i våra dagar skulle hafva blifvit "stekt vid en ny autodafé," Biskop Nicolaus Oresmius, hade Hume antingen rent af glömt, hvilket kunde vara förlåtligt; eller också tänkte kanske han, som hade et sceptiskt lynne, at något enskildt nit för oförfalskadt och fullvigtigt mynt kunnat blanda sig i det allmänna nit för folkets rätt, som den "frisinnige "prelaten" yttrade — i frågan om regenters makt at förändra myntfoten. Men hvad Hume helt visst kände var, at Konung Carl, kallad af smickret *den vise*, som haft denna liberala Biskop til lärare, afskaffade national-församlingarna i Frankrike, införde bruket af *lits de justice*,

*) Ordspråket: *moderata durant* uttrycker, ännu kortare än Konung Theopompi svar, denna hemlighet. Det vore således ännu mera passande at "med gyllene bokstäfver ristas i alla Konungars palats," och kanhända äfven i vissa andra *Hus*. Inscriptioner böra vara korta, isynnerhet der väggarna hafva, för annat gyllene prål, icke många ruter toma åt gyllene phraser.

utskref skatter utan folkets samtycke, samt stiftade egenmäktigt lagar, äfven constitutionella. Hans förordning af 1374, hvaruti han, under åberopande af Bibeln och Ovidii *ars amandi*, bestämde myndighets-åldern för Frankrikes Konungar til fjorton år, vitnar om de begrepp, som då voro rådande. Deruti säges, ibland annat, at "den "Försyn, som vakar öfver rikens styrelse, ingjöte vanligen "ljus och et tidigt förstånd uti deras själar, som skola sty-"ra andra menniskor" *). Jag vet ej om Biskop Nicolaus Oresmius var i lifvet, när denna lag stiftades; men i sådant fall hade han väl, til utbredandet af sina frihetsbegrepp, då haft en större anledning, än den af någon myntförändring **). Vare det dock långt ifrån mig, sedan jag yttrat mit förakt för Ärkebiskopen de Pradt, at vilja rycka undan liberalismen äfven det heliga stödet af Biskop Nicolaus Oresmius! Secter i allmänhet behöfva helgon, och vid valet deraf är det klokt, at icke hålla sig innom samtiden. Omkring namn, som canonisationen allena gjort kända, spelar inbildningen, de juridiska likasom de poetiska dikternas mor, friast.

---

*) *Histoire de France par Villaret*; samt *Observations sur l'histoire de France par Mably*.

**) Satsen at de, som födas at styra andra menniskor, undfå ifrån Försynen et särskildt ljus och et tidigare förstånd, är väl icke liberal, när man lämpar den til regenter; men om man använder den til födda lagstiftare, torde den icke vara så förkastelig.

Jag har nu visat, huru i det land, der theorin om statsfördraget först upkom och verkade i det allmänna lifvet, den ansågs af en ibland de största historiker och skarpsinnigaste philosopher, som Europa ägt. Samma lands förnämste rättslärare, Blackstone, förkastade denna theori i dess råhet, och fördömde det bruk, som öfverni-tiske republikaner velat göra deraf. Sjelf grundade han sin rättsphilosophi på den Engelska statsförfattningen, och endast såvidt läran om statsfördraget kunde sammanjämnkas med Englands positiva lagar, eller med dess äldre rättslärares religiöst vördade meningar, eller med *precedents*, antog han henne. Emedlertid yttrade han sig, om det föregifna naturtilståndet och om staters upkomst dernatur, sålunda: "Den enda sanna och naturliga grunden til "samhälle är individers behof och farhågor. Vi tro dock "icke, med några theoretiska författare, at det var en tid, "då något sådant, som samfund, antingen naturligt eller "borgerligt, icke fanns; samt at, från någon väckelse af "förnuftet eller någon känsla af deras behof och svaghet, "individer sammanträdde på en vid slätt, ingingo med "hvarandra et grundfördrag, och utvalde til sin styresman "den resligaste karlen. Denna föreställning af et verkligt, "obundet naturtilstånd är för orimlig, at kunna på allvar "antagas; den är dessutom oförenlig med de uppenbarade "underrättelserna om menniskoslägtets första ursprung och "dess räddning tvåtusende år derefter. Enkla hushåll ut- "gjorde de äldsta naturliga samfunden. Dessa, som hvarje "dag utvidgade sina gränsor, lade den första, ehuru ofull-

"komliga grunden til borgerligt samhälle. När samfundet "blef för vidt utsträckt för at kunna beqvämligen äga be-"stånd under det nomadiska lif, som patriarkerne synas "hafva fört, sönderdelade det sig naturligen, genom ut-"flyttningar, til flera. Sedermera, då åkerbruk, som an-"vänder och kan underhålla et större antal af menniskor, "allt mer och mer upkom, blefvo utvandringarna sällsyn-"tare, och åtskilliga menniskoflockar, som förut afsöndrat "sig från hvarandra, förenades å nyo, stundom genom "tvång och eröfring, stundom af tilfälliga händelser, kan-"ske också någon gång genom afhandlingar. Men ehuru "samhället icke leder sit första formliga ursprung ifrån "någon öfverenskommelse af individer, drifna dertil af sina "behof och farhågor; är det dock *känslan* af sin svaghet "och ofullkomlighet som *sammanhåller* menniskoslägtet, "som öfvertygar det om nödvändigheten af förening, och "som derföre är den fasta och naturliga grunden til sam-"hälle, äfvensom dess bindande kraft. Det är detta, som "vi mena med samhällets grundfördrag; hvilket, ehuru "kanhända aldrig uttryckt vid den första stiftelsen af nå-"gon stat, likväl må anses vara, efter naturens och för-"nuftets fordringar, innefattadt uti sjelfva handlingen at "sammanlefva: nämligen det fördraget, at det hela skall "försvara hvarje dess del och at hvarje del skall lyda det "helas vilja, eller, med andra ord, at samhället skall be-"vaka hvarje enskild medlems rättigheter, och at, til ve-"derkänsla för detta beskydd, hvarje individ skall under-"kasta sig samhällets lagar, utan hvilken undergifvenhet "af alla, det vore omöjligt, at beskydd kunde med säker-

"het lämnas åt någon." Således betraktade Blackstone det borgerliga samhället, såsom en af naturen bildad organisation, hvars sammanhållning berodde på den *allmänna känslan af dess nödvändighet.* Locke deremot och med honom alle statsmachinister föreställa sig stat, såsom en tilfällig inrättning, tilkommen på det sätt, at et visst antal menniskor, obelåtne med naturtilståndets vildhet, "begifva "sig tilsamman, samt förena sig uti en sluten menighet, "inbördes beqvämlighet, säkerhet och rolighet sins emel-"lan at åstadkomma; på det de sålunda måtte hafva til-"fälle, at så mycket fullkomligare nyttja sin ägande rätt, "såsom ock tillika vara så mycket friare för andras anfall, "som icke höra til deras sällskap" *).

Från en annan sida undergräfdes denna abstracta begreppsbyggnad af de Skottska philosopher, som företogo sig at behandla menniskoslägtets historia. Jag vill ibland dem endast nämna Ferguson, hvars *History of Civil Society* är et arbete, som jag anser förtjena namn af *förträffligt.* [illegible]m man läser det, — hvilket för unga statsmän ej vore så o[illegible]tigt, — torde man finna, at jag icke behöft låna mina idéer, i fall de nödvändigt skulle lånas, ur någon ny och Tysk schola, hängifven catholicism och ultra-

---

*) *Johan Lockes oförgripelige tankar om verldslig regerings rätta ursprung, gränsor och ändamål;* denna Svenska öfversättning af det "förträffliga" arbetet, "hvilken vi sedan 98 år tilbaka "ägt."

lum; utan at jag kunnat få denna nödhjelp af en frisinnad Skottsk högländare, som äfven skrifvit Romerska republikens historia. Ferguson framställer mensklighetens utbildning på et sätt, som betager föreställningen om en öfverenskommen och i et ögonblick verkstalld öfvergång ifrån det såkallade naturtilståndet til borgerligt samhälle, icke blott historisk sanning utan äfven tänkbar möjlighet. Han bestrider deras mening, som förneka menniskans ädlare böjelser, och härleda samhällsföreningen ifrån egoism. "Menniskorna," säger han, "äro så långt ifrån at värdera "samhälls-tilståndet endast för de yttre fördelar, det be-"reder dem, at de vanligen närmast sluta sig til hvaran-"dra der, hvarest dessa fördelar äro mest sällsynta; deras "trohet är störst, hvarest de betala sin lydnadsgärd med "blod. Välviljan verkar kraftigast, der den möter de stör-"sta svårigheter; i föräldrars bröst är den starkast vid "barnets faror; i mannens bröst uplågar den mäktigast, "när oförrätter tilfogade hans vän eller hans fädernesland, "eller deras lidande påkalla hans hjelp. Det är, i kort-"het, ifrån denna känsla allena, som vi kunna förklara "vildens ihärdiga tilgifvenhet til sin obesutna och värnlö-"sa stam, när frestelser af säker föda och af lugn mana "honom at fly från hunger och faror til et tilstånd, der "han funne sig bergad och trygg. Härifrån härledde sig "den varma kärlek, som hvarje Grek bar til sit land, och "härifrån den äldre Romarens heliga fosterlandskänsla. Må "dessa exempel jämnföras med den anda, som råder i en "handlande stat, hvarest man kan antaga at menniskorna "erfarit, i hela dess vidd, det interesse som hvarje enskild

"man har i sin stats bestånd. Här, om någorstädes, ser "man stundom menniskan, såsom en ensam varelse, lef- "vande blott för sig sjelf. Hon har funnit et föremål, "hvarom hon har at täfla med sina likar *), och hon skif- "tar det med dem, såsom hon skiftar säden med sin bo- "skap och sin jord, för den nytta de bringa henne. Den- "na mäktiga mekaniska kraft, (egennyttans,) som man an- "ser hafva bildat samhället, tjenar endast at försätta dess "medlemmar i strid med hvarandra, eller at sammanhålla "deras gemenskap, sedan kärlekens band äro slitna." I samhället och blott der fann Ferguson et sannt naturtil- stånd; det, hvartil menniskans natur bestämde henne. Om man någorstädes kunde i verkligheten upleta det såkallade naturtilstånd, hvilket man förestallt sig, såsom en "nega-

*) I originalet står *fellow-creatures*, hvilket jag ej vågat verbalt öfversätta, sedan man misstyckt at jag, talande om myror, kal- lat dem: *medstackare*. Jag hoppas likväl, at de harmlösa krä- ken, hvilkas idoghet och samhällsnit jag högaktar, ej skola sjelf- ve anse mig för orm, fastän jag råkat at nyttja et ord, som vredgat deras bundsförvandter. För öfrigt må jag meddela den lärde anmärkaren, hvilken åberopat Aristoteles, utan at, som det synes, hafva läst honom, den uplysningen, at nämnde phi- losoph räknar myran, jämte biet, getingen och vildgåsen, til samma class af djur, som menniskan, nämligen til de *politiska*. Han anser naturen hafva constituerat myran til *republican*, hvilken naturdrift torde bättre, än något contract, hafva intil närvarande stund uprätthållit den ursprungliga fria formica- lismen.

"tion af alla samfunds-menniskans dygder;" så vore det i despotismens och anarkins jämnlika vildhet. "Under för-"derfvade samhällens oredor, har scenen ofta blifvit för-"bytt ifrån democrati til despotism, och ifrån denna sed-"nare åter til den förra. Midt utur en democrati af för-"derfvade menniskor, och från en scen af laglös yra up-"stiger tyrannen på en thron, med vapen rykande af blod. "Men hans missbruk och hans svaghet, på den höjd han "intagit, upväcka i sin ordning och gifva fart åt uprorets "och hämndens anslag. Mordets och förödelsens skrän, som "under det vanliga loppet af en militärisk styrelse förskräc-"ker undersåten i hans enskilda boning, skallar nu i se-"raillens hvalf samt tränger sig igenom dess galler och "jerndörrar. Democratin synes lefva up på nytt uti en "scen af vild oreda; men begge ytterligheterna äro endast "omvexlande symptomer af krampryckningar eller slapphet "i en sjuk stat." När skrefs detta? Icke "under loppet af de sistförflutna åren," hvilket man vore färdig at tro; utan, såsom profetiskt varnande ord, för mera än femtio år sedan, då Europa ännu njöt et allmänt lugn, men då lärer, som skulle störa det, upväxte ur nya seder och tänkesätt, hvilka förslappade alla andra samfundsband, än egennyttan.

Men, torde man säga, Hume beskylldes, at vara något partisk för de Toryska grundsatserna; Blackstone, at vilja utvidga konungamaktens prerogativer; och Ferguson var född i Högländerna, der whigismen hatades. Den som åberopar dessa författare, om också endast för at vi-

na, at han möjligen kunde hafva gått i någon annan schola än v. Hallers, han förråder derigenom hvad han bär innom sig. — Nå väl! jag vill då taga min tilflykt til en namnkunnig Whig, til Edmund Burke. — "Kors! hvilken fräckhet!" skola herrar liberalitets-ropare med en munn utropa. "Edmund Burke var en öfverlöpare från sit parti; han, mera an någon, visade sig *den goda alla uphöjda själars sak otrogen;* hans namn är allmänt föraktadt." — Ja så, mine Herrar! Man måste åtmindstone göra sig besvär, at genomögna Burkes äldre parlamentstal och sednare skrifter, för at icke vara fullt öfvertygad om hans förräderi, då Thomas Paine och andre hedersmän det intygat. Men nu är det icke Burke, som behöfver mit försvar, hvilket han sjelf utfört på et sätt, hvaraf endast han var mäktig *). Nej, mine Herrar, det är jag som behöfver hans; det är jag, som, för at frälsa mig ur den listige frestaren v. Hallers klor, måste kasta mig i frihetsvännen men anarkihataren Burkes armar. Likväl vill jag iakttaga den varsamheten, at icke för mina fördömda rader söka något skydd i hans skrifter öfver Franska revolutionen. Jag skall hålla mig til de grundsatser, som han yttrade i et enda mål, för nära femtio år sedan, då han ännu erkändes för den ypperste ibland frihetens kämpar i England; då Fox ännu hyllade honom såsom sin mästare.

---

*) I *brefvet til en ädel Lord*, föranledt af et anfall emot Burke utaf Hertigen af Bedford. I England framträda anmärkare, om också Lorder, omasqverade, när de vilja angripa en offentlig persons rykte.

Jag må dock först anmärka, at Burkes skrifter äro ibland dessa, hvaraf det är svårt at göra, såsom Fransoserne kalla det, en analys. De äro lefvande organisationer, och lifvet låter icke i utdrag flytta sig, såsom de döda hufvudsatserna i et abstract begrepps-system, ifrån mästarens verk til recensentens. Man må således icke vänta af mig en utförlig bevisning, at Burke icke så föreställde sig stat och regering, som politiske mekanister velat timra ihop dem. Men om man läser något, likagodt hvilket, af hans arbeten, skall man *känna* skillnaden emellan hónom och Locke. Då likväl mit vitnesbörd härom ej gäller, och då mängden af mina läsare troligen icke haft tillfälle at göra en närmare bekantskap med Burke, måste jag anföra några prof på denna statsmans tidigt stadgade tänkesätt.

Man vet, at, när Englands colonier i Norra America började at upresa sig, yrkade de rättigheten at sjelfve sig beskatta. Formalisterne i moderlandet funno detta anspråk sakna all juridisk grund. Berörde colonier voro anlagda efter beting emellan regeringen och de första anläggarne. Dessa särskilda samhällsfördrag innefattade icke något förbehåll om enskild beskattningsrätt, och gjorde ej för de aflägsna colonierna något undantag från den makt, som det Engelska Parlamentet, i detta och andra afseenden, ansåg vara sig delegerad af hvarje under det Britiska väldet lefvande menniska. Coloniernas anspråk funnos derföre vara stridande mot fördragen, söndra den Britiska statens enhet, och kränka Parlamentets constitu-

tionella höghet. Burke deremot föresåg, hvarthän denna stela statsjuridik skulle leda, och i et Tal, hållet uti Underhuset den 22 Mars 1775, föreslog han, at en förlikning med colonierna i Norra America måtte sökas. Han gjorde Huset upmärksamt på skillnaden emellan de första små samfunden af Engelska undersåtare, som bosatt sig, under öfverenskomna vilkor, i den nya verldsdelen, och de nuvarande folkrika och förmögna provinserna, hvilka utbildat sig til en egen organisk beståndsdel af det Britiska statsförbundet. Han anmärkte at dessa provinsers innevånare voro födde til Engelska begrepp om frihet. "Colo-"nisterne," sade han, "utflyttade från Er, då denna del "af Ert nationallynne var mest framstående, och de anto-"go sin rigtning i samma stund, då de afreste från Ert "land. De äro derföre tilgifne friheten, men en frihet ef-"ter Engelska idéer och på Engelska grunder. *Abstract "frihet, likasom alla andra toma abstractioner, finnes ej.* "Friheten innebor något fattligt föremål; och hvarje na-"tion har föreställt sig någon framför allt annat älskad "sak, som skulle blifva det utmärkta tecknet til dess säll-"het. Det hände, såsom J veten, at den stora striden "om frihet i detta land, ifrån de äldsta tider tilbaka, "vände sig förnämligast til frågan om beskattningsrätten. "I de gamla republikerna utgjorde rättigheten at välja sta-"tens styrande män, eller jämnvigten emellan särskilda "samhällsclasser, de hufvudsakliga puncter, omkring hvil-"ka striderna hvälfde. Frågan om penningar rörde dem "icke så omedelbarligen; men i England förhåller det sig "annorlunda." Vidare anförde Burke: "et folks allmänna

"lynne och belägenhet måste bestämma hvad art af rege-"ring passar för detsamma. *Ingen ting annat kan och bör "afgöra denna fråga.*" Sedan han derefter visat, at beskattnings-friheten vore et moraliskt medel at bereda staten säkra och tilräckliga inkomster, anmärkte han sluteligen, med särskildt afseende på handels-förhållandet emellan colonierna och moderlandet, at det icke vore reglementen och instructioner, som sammanhölle det "hemlig-"hetsfulla hela," af den Engelska statsförfattningen, utan at "dess *anda*, ingjuten i den väldiga massan, genomträng-"de, födde, sammanbunde, stärkte, lifvade hvarje del af "detta stora rike, ända ned til dess ringaste medlem." — "Detta," fortfar han, "skall låta orimligt för den profana "hjorden af sådana mekaniska politici, hvilke tro at allt, "som finnes i verlden, är groft och materielt, och, långt "ifrån at vara skicklige at styra et stort väldes rörelser, "duga icke ens at föra omkring et enda hjul i machinen. "Men de styrande principer, som dessas opinion förnekar, "äro för deruti invigda och rätt undervisade män det san-"na i hvarje fall, och allt i allo. Ädla och höga tänke-"sätt i politiken utgöra den rätta visheten; et stort rike "och småaktiga sinnen passa illa tilsamman." Burkes tal afhördes med nöje; men de småaktiga sinnenas rättsbegrepp segrade. England måste utföra et kostsamt krig för sin statsjuridik och sluteligen köpa sig fred med at erkänna sina coloniers sjelfständighet, d. v. s. bevilja total uplösning af det så oklokt yrkade grundfördraget med de första colonisterna.

En oppositionsman i ordets högsta och ädlaste bemärkelse var Burke. Under hela sit lif kämpade han för beståndet af Englands statsförfattning, af dess ära och i stort sedda nytta. Han motstod Ministèren, då dess företag syntes honom skadliga; han förenade sig med en kraftfull Minister, när, efter Franska revolutionens utbrott, radicaler framträdde at rothugga det gamla England. Ofta fördömdes han af denna skrålande opinion, som man kallar den allmänna och vill göra gällande, såsom det maktägande folkets vilja. Men hans öfvertygelse, den händelsernas utgång i de flesta fall rättfärdigat, förblef orubbelig. Han hade år 1774 blifvit vald af staden Bristol til Ledamot i Parlamentet. En större del af hans hufvudmän ogillade sedermera hans förhållande i några mål, synnerligen i frågan om de Nord-Americanska colonierna, och i en annan om utvidgad handelsfrihet för Irland. I anledning deraf ådagalade han i redogörelser inför sina committenter de grunder, hvarefter han handlat. Han sade då ibland annat: "Det gifves personer, hvilke sönderstyckat läran om "en fri regering, såsom hade de haft för sig den abstracta "frågan om metaphysisk frihet och nödvändighet, och icke "et ämne för moralisk vishet och naturlig känsla. - - - "Borgerlig frihet är dock icke, såsom man vill inbilda oss, "en sak, hvilken ligger gömd i djupet af en grumlig ve-"tenskap. *Den är en välsignelse, en välgerning, icke en "abstract speculation,* och hvarje sann betraktelse deröfver "bör kunna med vanligt förstånd fattas af dem, som skola "njuta eller försvara detta goda. Långt ifrån at likna des-"sa geometriska eller metaphysiska satser, som icke med-

"gifva något medium, utan måste vara sanna eller falska "i hela deras vidd, *är borgerlig frihet, likasom allt annat "i det allmänna lifvet, på åtskilligt sätt blandad och modi-"fierad, njuten uti ganska olika mått, och skapad i en o-"ändlig mångfald af former, efter hvarje samhälles lynne "och förhållanden. Frihetens ytterlighet (hvilken utgör dess "abstracta fullkomlighet, men dess verkliga fel) finnes in-"genstädes och bör ingenstädes finnas"* *). Huru Burke redan då ansåg den så kallade allmänna viljan, uttryckte han sålunda: "Jag lydde icke Edra instructioner. Nej. Jag "rättade mig efter sanningens och naturens föreskrifter, "och med en ståndaktighet, som egnade mig, *försvarade "jag Edra interessen mot Edra meningar.* En representant, "värdig Er, bör vara en stadig man. Jag borde visserli-"gen gifva akt på Er opinion; men på en sådan opinion, "som J och jag *måste* hafva fem år härefter. *På dagens "prat borde jag ej göra afseende."* **)

Kunna nu sådana grundsatser, som jag här endast utur Burkes äldre tal och skrifter anfört, förenas med den vanliga läran om statens bildande medelst fördrag? Denna lära förutsätter at statsmachiner efter mekaniska beräkningar skola *förfärdigas*, hvilken förutsättning leder til den i våra dagar så allmänt yrkade constitutionella enformigheten. Burke deremot ansåg hvarje folk oupphörligen

---

*) *Letter to the Scheriffs of Bristol*, 1777.

**) *Speech at Bristol*, 1780.

utveckla sin statsform ur et inre lif, bestämdt af dess naturförhållanden, dess öden, dess seder, dess lynne, — af allt detta, som bildar dess odling. Han var en Whig; men en ädel, snillerik, och conseqvent Whig. Lika litet som han erkände regenters rätt til passif lydnad för sina nycker, erkände han theoristers anspråk derpå för sina abstracta rättsbud. Han vördade en folkmakt, men icke denna, ständigt skiftande, som yttrar sig i *dagens prat.* Han handlade såsom representant för det förnuftiga, som folket borde vilja; icke för det dåraktiga, som hoparne någon stund ville.

Jag har uppehållit mig vid några namnkunniga Engelsmäns idéer om stat, emedan, såsom jag förut anmärkt, läran om statsfördraget var ursprungligen en Engelsk egenhet. Hon ingick väl också i de Tyska philosophernas, Puffendorfs, Wolfs med fleres, upställningar af naturrätten; men, intil Franska revolutionens utbrott, ägde hon utom England intet lif. I Tyskland förblef hon en likgiltig lexa, hvilken man läste i scholan för at glöma i verlden.

Länge var hon, ehuru icke okänd, dock ringa aktad i Frankrike. Ibland statsphilosopher, som skola hafva utvecklat henne, nämner anmärkaren Montesqvieu, åt hvilken han gifver en plats emellan Locke och Rousseau. Nog har jag, redan för många år sedan, studerat det odödliga verket *de l'esprit des loix*. men kan man derutur bevisa mig, at Montesqvieu föreställde sig stat, såsom en på nå-

got fördrag endast grundad rättsanstalt, så måste jag bekänna, at jag alldeles missförstått honom. Ifrån en Skaparens lag för mennisko-naturen härleder han de menskliga samfunden och, om han dervid förutsätter en förening af viljor och krafter, låter han densamma dock icke bero på et tilfälligt *contract*, utan på et medfödt *begär* hos menniskan at sluta sig til sina likar. Den statsförfattning, som närmast öfverensstämmer med det folks anlag, för hvilket den är bestämd, anser han för den mest naturenliga. I hela sit verk söker han ådagalägga, huru en stats lagar, utgående från mennisko-förnuftet, böra vara afpassade efter landets physiska beskaffenhet, läge och vidd, efter folkets odlingstilstånd, efter måttet af frihet som det kan tåla, efter dess religion, böjelser, rikedom, antal, handel, seder och lefnadssätt. "Det är," säger han, et synnerligt lyckskott om en nations lagar kunna duga för en "annan." Man har i sednare tider påstått, at också Montesqvieu tillagt regeringsformer och lagar för mycken direct verkan på menniskoslägtets utbildning; men man måste dock medgifva, at han betraktade hvarje särskild stat, såsom en individuelt lefvande och sig utvecklande organism, då Locke och hopen af statsmekanister ansett stat för något, som blifvit på en gång sammanfogadt efter et fördrag, hvilket, för at vara rättmätigt, borde öfverensstämma med abstracta normalbegrepp. Samma method at construera en universel statsform använde äfven de Franske Economisterne; men på sin grundläggning af absolut rätt *(le juste absolu)* upförde de, med sträng sammanbindning af evidenta begrepp *(des connoissances évidentes)*, en

byggnad, som, utan några constitutionella kamrar, skulle inrymmas åt en enväldig monark, med-delägare (*co-propriétaire*) i nationens rikedom, nämligen jordens behållna afkastning, och utöfvande en laglig despotism (*despotisme légal*), hvilken, i följd af en sådan regents delaktighet uti nationens interessen, omöjligen kunde missbrukas. Äfven desse mästare i abstractions-konsten antogo et statsfördrag; äfven de ansågo regeringsmakten vara åt dess innehafvare ursprungligen af folket, hvarmed de egentligen förstodo jord-ägarne, delegerad. Men de bevisade, at den lagstiftande och styrande makten icke kunde delas; och, utöfver hvad Hobbes påstått, framställde de såsom en ovilkorlig *evident sanning*, at en enda person borde utöfva den. De fordrade blott, at domaremakten skulle skiljas ifrån den lagstiftande. Denna theori vann anhängare uti Frankrike, åt hvars dåvarande statsförfattning den ansågs gifva en philosophisk rättmätighet, under det at den med nyttans band sökte at fästa den oinskränkta Konungamakten vid nationens bästa *). Emedlertid framstod J. J. Rousseau, först med sin *Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les hommes*, och sedermera med sit *Contrat Social*. Dessa skrifter, som beredde det stora experimentet at omskapa en gammal stat efter abstracta begrepp,

*) Economisternas statslära finnes fullständigt upställd af Mercier de la Rivière i et arbete, som utkom 1767 under titel: *l'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiqves.*

anser jag vara så kända, at jag icke behöfver här framställa deras hufvudsatser, öfver hvilka jag längre fram får tilfälle at vidare yttra mig.

Den Franska revolutionen gaf Europas och deribland isynnerhet Tysklands philosopher en mäktigt verkande anledning, at närmare undersöka statsrättens grunder. Satsen om statsfördraget antogs, under olika åsigter och med flerfaldiga modificationer, af några; men förkastades af andra. Kant förutsatte et sådant fördrag, icke såsom et *verkligt* eller *ens möjligt* factum, utan endast såsom "en "förnufts-idé, förbindande hvarje lagstiftare, at så skapa "sina lagar, som *kunde* de hafva utgått från et helt folks "förenade vilja, och så anse hvarje undersåte, såvida han "ville vara röstägande medborgare, som hade han instämt "med sin röst til en sådan vilja" *). Flere ibland den Kantiska philosophins utmärkte anhängare ansågo deremot föreställningen om samhällets upkomst från et fördrag vara orimlig. Ibland dem må jag nämna Reinhold **) och Jacob Fries ***), hvilke yttrat sig härom, den förre för trettiofyra, och den sednare för tjuguet år sedan, samt följakteligen icke hämtat någon lärdom ur den nya schola, som under de sistförflutna åren i Tyskland upstått. Såsom

---

*) *Ueber den gemeinspruch: das mag in der theorie richtig seyn, taugt aber nicht für die praxis.* 1793.

**) *Briefe ueber die Kantische philosophie;* 1792. 2 Band. s. 164.

***) *Philosophische Rechslehre;* 1803. §. 16.

en af Schellings motståndare, har Fries stundom blifvit i Allmänna Journalen med synnerlig aktning åberopad; och när *han* utfört en bevisning, at *staten icke kan grunda sig på öfverenskommelse, at et stats-grundfördrag är en motsägelse;* när han förkastat läran om folkets souverainetet; när han sagt at en statsförfattnings rättmätighet icke kan tilvägabringas genom någon konstlad organisation af regeringen, utan beror på det styrda folkets väsende, på dess kraft och bildning; så borde man tro, at en opinion, härutinnan enlig med hans, icke skulle blifva, såsom et nymodigt svärmeri, i samma dagblad förkättrad. Äfven af nyare Franske författare, som räknas bland de liberala, har denna opinion blifvit yttrad. Uti den förut åberopade skriften af Benjamin Constant säges, at det borgerliga samhällets uphof är en outgrundlig hemlighet. Bailleul har i en år 1819 utgifven critik af Fru Staels arbete öfver Franska revolutionen, framställt sin öfvertygelse, at "menniskors "förening i borgerligt samhälle icke härleder sig från något contract, som en nyck kunde stifta och en nyck uphäfva, utan ifrån Skaparens vilja;" at *folkets souverainetet,* efter de i sednare tider antagna begreppen derom, vore en orimlighet, dels emedan den förde til en osäkerhet och et vacklande, som ej kunde förenas med rättvisa och ordning, och dels "emedan den grund, på hvilken de "menskliga samfunden hvilade, vore oberoende af menniskors vilja och mäktigare än den, i följd hvaraf denna "alltför ofta nyckfulla vilja icke borde anses såsom regel "för eller uphof til de i samhället verkande makter." Men

samme Bailleul, som varit Ledamot af National-Conventet, försvarar i allmänhet Franska revolutionen, hvälfver skulden för dess rysligheter på emigranternas och främmande cabinetters stämplingar, bestrider ultraisternas påstående om vissa regerande ätters legitimitet, förklarar alla privilegier innom Frankrike vara oåterkalleligen uphäfna, och anser et representatift regeringssätt der nödigare än annorstädes. Han är väl således icke en ibland v. Hallers scholgossar.

De skiljaktiga föreställningar om statens uphof, hvaröfver man i våra dagar tvistar, äro icke ens i Sverige nya. I det Bibliothek, der anmärkaren framletat Biskop Nicolai Oresmii afhandling *de mutatione monetarum*, finnes säkerligen, i flera uplagor, en Svensk skrift ifrån medeltiden, kallad: *Konunga ok Höfdinga styrilse.* Vill anmärkaren göra sig besvär, at läsa de första sidorna i denna bok, som man ansett vara författad af någon ibland den gamla Svenska frihetens hjeltar, skall han finna, huru de visare ibland våre förfäder (hvilke, då de åberopade Aristoteles, hade läst honom) tänkte om samhälle och regering. De diktade sig icke et naturtilstånd, uti hvilket menniskor lefde utan förening och styrelse i ständigt krig med hvarandra, utan de ansågo "mannen vara et samvistelikt djur "af sin naturlik skipelse," vara "milder och tydelekur, "(foglig) fram firi all annor wärilzlik djur," och icke kunna, "tea (ådagalägga) älla fulkomna sin mildlek utan han "var med flerum mannom, thöm han matte göra gagn "ok hugnad med mildlek sinom." Samhället ansågo de

följakteligen icke för en mennisko-inrättning, grundad på fördrag, utan för et af Skaparen bestämdt tilstånd, i hvilket allena menniskonaturen kunde lefva och utveckla sig. Men "ther sum manga manna samqvämdur är, ther wil "hvar filgia och främja wilja sinom, ok ther af kombir "missämja ok ilwili manna mällom. Ok af missämja kom"bir dela, ok af delo kombir slag ok dråp, af dråpe in"byrdes kombir derwilse (förderf) allmogens, bade til lif "ok godz. Ok ty torf allmoge styrilse hawa, the han ma "styra ok rada til frid ok frälse, ok til goda sämjo inbyr"des, ok then ma ok wärja med makt ok godom radom "firi owinnum thera. Ok then hawär allmoga af alder "kallat Kunung ok Höfdinga sin." Nödvändigheten af styrelse härledde de således från natur-nödvändigheten af samhälle; ingendera berodde, efter deras åsigt, på den enskilda menniskans godtycke, och följakteligen icke på något contract. Styrelsens form åter bestämde de icke efter abstracta begrepp, utan efter verkliga förhållanden. De upställde den frågan: "hvad thet är mera *allmogans* "*tarf*, hawa en Kunung waldugan, then rada ma ok sty"ra landom ok allmoga, älla flere se the ther alle rada?" Visligen, åtmindstone efter den tidens skick, gåfvo de företräde åt en ärftelig monarkisk regering framför en aristocratisk. — Mot slutet af 1600-talet upstodo, äfven i Sverige, tvister om Konungamaktens uphof. Puffendorfs arbeten *de jure naturæ et gentium* och *de officio hominis et civis* hade, utan hinder blifvit utgifna 1672 och 1673 i Lund; men sedan Carl XI blifvit förklarad för enväldig Konung, Gud allena för sina gerningar ansvarig, ansågs

läran om et fördrag, såsom grund för stat och regering, vara vådlig. En disputation derom af Magister Castovius blef förbuden, och Professor Lundius höll vid Academien i Upsala samt tryckte et tal, hvaruti han sökte bevisa det konungsliga väldets gudomliga ursprung. Efter Carl XII:s fall åter fann det upstigna partit nödigt, at utbreda Lockes grundsatser. Cansli-Collegium, hvars President Grefve Arfved Horn då var, befallte Translator regni Harmens, at öfversätta Lockes skrift om borgerlig regering. Denna beställda öfversättning utgafs 1726, "i betraktande af den "särdeles nytta, som Svea rikes innebyggare kunde hämta "derutur." — I seduare tider lade Professor Boethius, som härutinnan följde Kant, föreställningen af et statsfördrag, endast såsom en förnufts-idé, til grund för det borgerliga samhället; men huru vidt hans statslära var skild ifrån Lockes och Rousseaus visar följande ställe i hans *Anvisning til sedeläran, såsom vetenskap:* "I en stat äro alle un-"dersåtare i afseende på öfverheten. Deras plikt är *ovil-"korlig lydnad, af aktning för borgerlig samhälls-ordning, "såsom en Guds inrättning.* Statsmakten skulle innebära "en motsägelse mot sig sjelf, utan *oemotståndlig rättighet,* "at uttvinga denna lydnad; men den dygdige lyder, utan "förbehåll otvungen, ej af rädsla för straff utan af öfver-"tygelse om lydnadens nödvändighet för en inrättnings "möjliga bestånd, som sedligheten och dess vilkor bjuda "at anse såsom helig och orubbelig. *Borgerlig underdå-"nighet har orätt blifvit af lärarena i naturrätten förklarad, "såsom en följd af et särskilt contract,* hvilket man ej för-"stod vara ingånget genom den af hvar menniska i sam-

"manlefnad' med andra i sjelfva verket tilkännagifna vil-"jan, at, med anspråk på rättigheter, lefva ibland menni-"skor." Anmärkaren har likväl, uti en sednare i Allmänna Journalen införd skrift, valt Professor Boethius til sin respondens, sedan han sjelf, såsom det egnar en publicist, upklifvit i den öfre cathedern. Äfven detta val vitnar om, hans okunnighet, i fall man ej må antaga, at han litat på sina läsares. Men namnet Boethius höres med vördnad, likasom namnet Aristoteles. Hvad kunde då vara tjenligare, än at låna helgden af det förra åt den liberalism, som förkättrade mig derföre, at också jag ansett borgerligt samhälle för en Skaparens stiftelse, och helgden af det sednare åt den grofva materialism, som jag vågat bestrida? Huru mången beskedlig man, som väl hört omtalas Boethius och Aristoteles, men haft annat nyttigt at göra, än studera dessa philosophers något hårdlästa skrifter, skulle ej, på Allmänna Journalens ord, tro, at mina satser vore rakt stridande mot deras? Den gamla Svenska redligheten, som föreställer sig, at allt präntadt är sanning, har ännu icke hunnit plånas ur vårt nationallynne, så ifrigt visse publicister ock bemödat sig at utrota denna åldriga fördom.

En annan af Sveriges berömdaste philosopher, Professor Benjamin Höjer, erkände för menniskan en *tvångspligt* at lefva i stat, såsom en nödvändig följd af försvarsrätten. Han sade: "sättet at förklara rättmätigheten af borgerliga "samhällets upkomst och bestånd ur idén af en öfverens-"kommelse är *kanske* mera populärt, men *visst icke* det

"mest philosophiska." Men fastän han, skiljande förenings-fördraget från det form-bestämmande statsfördraget och från subjections-fördraget, ansåg det första för en öfverflödig fiction, antog han likväl de sednare, såsom uttryckta i hvarje nations grundlagar, dem undersåtarnes tysta bifall bekräftade *).

Det finnes ännu en allmänt läst, men likväl hittils skonad, Svensk bok, hvilken innehåller fullt ut så mycken ultraism och catholicism, som mina fördömda rader. Jag hade endast sagt, at "staten vore en stiftelse icke af men-"skor utan af deras Skapare; af Honom, som i mennisko-"naturen nedlade detta samhällighetsfrö, utur hvilket "menskligheten, under en evig utveckling, upspirar, blom-"mar och bär frugter." Jag hade deremot icke sagt, at de regerande personerna innom hvarje stat vore dertil omedelbarligen af Gud förordnade. Uti den ifrågavarande boken förekommer dock något, som kan tydas derhän, när man endast håller sig vid ordalydelsen, utan at intränga til meningen. Hvilken är då denna kätterska bok? Utan tvifvel har den sit ursprung från den nyaste Tyska scholan? Nej, min anmärkare! det är en öfver hundrade år gammal bok, som man ännu tvingar, ofta med riset i hand, hvarje Svenskt barn at läsa; den kallas: *Lång-catkechesen.* Der står en såkallad *Hustafla*, med förrädisk afsigt sammansatt bara af språk ur Bibeln. Genast då

*) *Litteratur-Tidning för år* 1796; första häftet sid. 15.

man kastar ögat på henne möter man, i groft tryck, de orden: *Ingen Öfverhet är, utan af Gud, och den Öfverhet, som är, han är förordnad af Gud.* En sådan sats inpreglar man ännu, sedan Sverige blifvit constitutionelt, i det upväxande slägtets sinnen! Har man då glömt, at det var en Ärkebiskop, under despoten Carl XI:s skräckfulla regering, som först kluddade ihop denna tafla, och (rysligt at tänka!) en, af f. d. Konung Gustaf IV Adolph utnämnd Ärkebiskop, som renoverade henne? Med mera framgång, än revisionen af hospitals-fonden, har en revision af våra högsta läroverk blifvit yrkad. Men der bildas ovilkorligen blott et af Sveriges maktägande riksstånd. Ur barn-scholorna utgå deremot alle våre lagstiftare. Må man då icke yrka äfven en revision af cathechesen, och isynnerhet af hustaflan? Den skulle förutsätta en revision af Bibeln; men hvad kan hindra den *allmänna viljan* at förordna derom, ty folkets röst är ju Guds röst? Eller månne det kunde vara vådligt, at vidröra et åldrigt sammandrag af den christliga sedeläran, hvaruti också för enskilda personers tjenare stadgas det passiva lydnads-budet: *varer edra Herrar undergifne med vördnad, icke allenast de goda och saktmodiga, utan ock de vrångsinnade?* Men om jag verkligen, såsom anmärkaren commenterar mina ord, föreställde mig, at Gud *omedelbarligen* stiftat staterna, hade jag icke då redan kunnat upfatta denna tro, när jag läste cathechesen? Hvarföre skulle jag, på gamla dar, skickas til en schola i Tyskland, för at lära detsamma, som jag kunnat långt förut inhämta hemma i barnkammaren? Kanske derföre, at Ärkebiskopen Doctor Olof Svebilius var en

göd. lutheran, och at anmärkarens plan fordrade, at jag skulle anses för en ny-catholiks lärjunge?

Det har hvarken varit eller kunnat vara min afsigt at, i denna försvarsskrift, fullständigt framställa äldre och nyare rättslärares och statsmäns mångfaldigt skiljaktiga begrepp om det borgerliga samhällets uphof och bestämmelse. Jag har endast behöft och endast velat visa, at dogmen om et naturtilstånd och om statens upkomst derutur genom fördrag är en modern upfinning; at den blifvit dels förnekad och dels til en erkänd fiction, utan möjlig verklighet, omskapad af de mest aktningsvärda philosopher, långt förr än den nya Tyska scholan, med v. Haller i spetsen, upstod; at denna dogm blifvit lagd til grund för statsläror af rakt motsatta rigtningar; samt at den följakteligen icke utgör en rätt säker basis för det constitutionella systemet.

Då jag ej är, i vetenskaplig mening, philosoph och icke heller gifvit mig ut derför, må man icke vänta af mig någon djupt grundad och strängt deducerad statsrättstheori. Men äfven jag har velat stadga hos mig en sjelfständig politisk tro, öfverensstämmande med hvad jag under mit offentliga lif känt och erfarit. Jag har funnit resultaten af den medelst en upstapling af abstracta begrepp construerade lära, enligt hvilken det borgerliga samhället endast skall vara en godtyckligen öfverenskommen rättsanstalt, icke tilfredsställa min känsla, öfvad genom en flerfaldig behandling af allmänna angelägenheter och be-

rigtigad genom någon historisk statskännedom, samt genom en noggrann upmärksamhet på särskilda medborgareclassers, isynnerhet en genuin Svensk allmoges, behof, fordringar och sinnelag. De tvifvelsmål emot denna lära, som redan tidigt hos mig upstått, hafva allt mer och mer fästat sig i mit sinne. Såvidt mit mått af kunskaper och skarpsinnighet det medgifvit, har jag sökt göra mig reda för dem; och nu, då jag dertil är offentligen upmanad, anser jag mig böra, utan andra anspråk än det enda på rättvis skonsamhet för min afsigt, framställa dem, blott såsom *tvifvelsmål*, til behöriga domares pröfning. Det är naturligt at de i en sådan skrift, som denna, icke kunna blifva rätt logiskt ordnade och sammanknutna.

De ibland det nyare Europas philosopher, hvilke föreställt sig det borgerliga samhället blott såsom en yttre rättsanstalt, bildad genom fördrag, hafva på mångfaldigt olika sätt upfattat och utvecklat denna föreställning. Deras skiljaktiga meningar derom kunna indelas i tvenne hufvudclasser, hvaraf jag vill kalla den ena realistisk och den andra idéalistisk. Realisterne hafva nämligen antingen bestämdt påstått, at det af dem antagna natur-tillståndet någon gång varit verkligt, samt at fördraget om sammanlefnad under lag och styrelse någon gång verkligen blifvit upgjordt, eller åtmindstone förutsatt dem såsom möjliga historiska facta. Idéalisterne åter hafva upställt statsfördraget, blott såsom en förnuftets fordran, hvilken väl aldrig blifvit eller kunnat blifva i verlden fullgjord, men dock borde sättas til et idéaliskt mål, dit de genom

tillfälliga yttre omständigheter bildade staterne skulle sträfva at sig närma. Begge betrakta stat såsom en frivillig, mer eller mindre färdiggjord, mennisko-inrättning. Men realisterne construera den genom en enda act af förenade viljor; för dem, såvidt de äro conseqvente, blifver hvarje existerande stat antingen absolut rättmätig, när den kan anses grunda sig på en sådan act, eller orättmätig, när den ej leder derifrån sit ursprung, hvilket sednare förhållande skulle inträffa med eröfrade stater, d. v. s. med de flesta eller kanhända alla i verlden. Idéalisterne deremot anse de verkliga staterna såsom nödtvångs-producter, hvilka småningom böra utbildas til den fullkomliga rättsenlighet, som et fritt statsfördrag skulle bestämma. Realisterne ur Lockes och Rousseaus scholor fordra, at en orättmätigt grundad eller emot contractet regerad stat skall omskapas til rättmätig, genom en enda act af det souveraina folkets allmänna vilja; några af dem gifva denna vilja makt at bryta sjelfva samhällsfördraget. Idéalisterne åter hålla staten för helig och regeringsmakten, huru den ock utöfvas, för oemotståndlig. De förras lära, då den med conseqvens utföres, sanctionerar revolutioner; de sednares endast reformer.

Vill man jämnföra Lockes skrift om borgerlig regering eller Rousseaus *contrat social* med Kants eller, hos oss, med Boethii rättslära, så skall man finna, til hvilka stridiga resultat föreställningen af et fördrag, såsom hvarje stats yttersta rättsgrund, kan leda. När Rousseau tilerkänner en nation frihet at godtyckligen förändra sit re-

geringssätt, afsätta sin Regent, och äfven uplösa sjelfva samhället *), yrkar deremot Kant, at en Regent har, emot sina undersåtare, endast rättigheter, men inga andra än samvetspligter **). Begge utgå dock från samma abstracta grundbegrepp, hvilket således visar sig, genom sin tomhet, vara tjenligt at emottaga hvad innehåll, som en rättslärares enskilda lynne vill deruti inpassa.

Man har icke kunnat upleta något historiskt bevis at en stat (om icke den af Prinsen från Tonqvin stiftade) blifvit ursprungligen sammanfogad af fria med hvarandra öfverenskommande viljor. Locke påstår dock, at borgerliga samhällen måste i de äldsta tiderna sålunda hafva upkommit. Han stöder detta sit påstående på et besynnerligt skäl, som anmärkaren funnit öfvertygande, nämligen detta, at Salmanassars och Xerxis stridsmän onekligen varit barn någon gång, fastän det endast kommit til vår kunskap at de, såsom fullvuxne, burit vapen. Rousseau deremot medgifver, at hans samhällsfördrag *kanhända* aldrig varit formligen uttryckt; men han anser det hafva blifvit öfverallt med tyst bifall antaget. De, som göra et sådant fördrag blott til en förnufts-idé, upställa, likväl a priori statsformer, hvilka förutsätta en verklig öfverenskommelse

---

*) Man läse, för at öfvertyga sig härom, 18:de capitlet i 3:dje boken af *Contrat social*.

**) *Metaphysische anfangsgründe der rechts-lehre* sid. 174.

at låta rätt bero af folkets tillfälliga vilja, ehvad denna är enlig eller icke enlig med förnuftets bud.

Den mångfaldigt modifierade föreställningen om et statsfördrag, och om et detsamma föregående naturtilstånd, är då blott en historisk eller philosophisk hypothes, en gissning eller en dikt. Men är det icke sjelfva mennisko-naturen som man gissat eller diktat ifrån menniskan, då man tänkt sig henne, detta *samvisteliga djur*, utom samhälle? När man endast har förmåga at studera, men icke at efter sina begrepp omskapa denna mera än någon annan organisk varelse, och om man erkänner någon erfarenhets-sanning, så måste man väl medgifva, at i det antagna naturtilståndet menniskorna omöjligen kunnat utbilda sit förnuft til den grad, som öfverenskommelsen om en så kallad statsinrättning förutsätter. En sådan abstraction af det menskliga från mennisko-individer synes mig vara orimlig, emedan den drifves til förstöring af det begrepp, som endast skulle renas från det tillfälliga, för at kunna framställas såsom allmänt. Lefver icke hvarje organisk varelse innom något af Skaparen bestämdt element? Menniska utom samhälle, är det icke något lika naturvidrigt, som fisk utom vatnet, eller träd utan rot i jorden? Skall då menskligt naturrätt härledas från en naturvidrighet, vilkoren för menniskors förnuftsenliga sammanlefnad från et tilstånd, der intet förnuft vore annorlunda, än som en medvetslös förmåga, tänkbart?

Man torde härvid erinra mig om skillnaden emellan

de första husliga samfunden, som rättslärare kallat naturliga, och borgerligt samhälle, som de gjort til en juridisk konstproduct, samt påstå, at menniskan af medfödd drift lefver innom de förra, af fritt välbehag innom de sednare. Men hvad annat, än godtycket har updragit rå-linien dem emellan? Hvar, under familie-lifvets ständiga tilväxt, börjar staten? Fordrar den et visst antal af medlemmar, eller et visst allmännare näringsfång, såsom åkerbruket? Står icke äfven det husliga samfundet under styrelse? Låter man icke dess särskilda förhållanden, allt ifrån mannens och qvinnans förening til äktenskap, upkomma genom uttryckliga eller presumerade fördrag? Jag vet i sanning icke hvarest, på menniskoslägtets bana, det nödvändiga samhällighets-tilstånd vidtager, som ej mera vore naturligt. Nödvändig är väl stat, då utan lag och styrelse menniskor icke kunna, såsom sådana, lefva tilsammans.

Det är ur den Romerska lagfarenheten som realisterne lånat sig läran om contract, för at med henne construera en abstract statsrätt. Man må då undersöka, huruvida deras diktade naturtilstånd erbjuder dem det, som til et fördrag, efter berörde lära, erfordras. Dervid förekomma först rättlige subjecter, — personer, behörige och benägne at med hvarandra afhandla. Olika i olika stater har den positiva lagstiftningen bestämt, hvilke skola i särskilda rättsfall erkännas at vara sine egne herrar *(sui juris)*, och inge andre anses kunna contrahera. Men hvad bestämmer detta i naturtilståndet? Finnes der någon enda, som ej

måste hänföras under det omyndighets-begrepp, hvilket i vårt lagspråk uttryckes med termen: *litet vetande?* Men om också någon myndighets-förmåga der antages, huru vidt sträcker sig då qvinnans? När, utan afseende på det menskliga förståndets hastigare eller långsamare utveckling under skiljaktiga climat, inträder der ynglingens? Är mannen, vid betinget om den naturliga frihetens inskränkning, hustruns målsman, i fall ordnadt äktenskap före borgerligt samhälle kan tänkas, och fadren barnets? Då hade tre fjerdedelar af de förenade viljorna aldrig uttryckligen bifallit samhälls-inrättningen. Då vore det de starkastes, husfädernas, välbehag, men icke allas fria samtycke, som låge til grund för samhället. Då kunde man, ehuru icke i de philosophiska rättslärarnes mening, medgifva, at staternas historiska ursprung vore juridiskt. Men då blefve också qvinnan en ofri menniska, och barnet föddes til undergifvenhet under främmande viljor, til passif lydnad. Dock, hvilke helst de behörige contrahenter varit, som afslutit sig emellan det första samhälls-fördraget, måste de, efter realisternas föreställning och såsom Locke i tydliga ord säger, "hafva begifvit sig tilsamman "för at förena sig uti en sluten menighet." Detta måste nödvändigt hafva skett en viss dag, om alle skulle med full frihet kunna samrådas öfver frågan: huruvida de borde ännu längre förblifva i naturtilståndet, eller inrätta sig et mera fredligt? Hvem utfärdade då öfver det vidsträckta ödelandet kallelsen til detta vildmöte? Var han icke redan, i kraft af någon naturlig öfverlägsenhet, en anförare för sin folkstam, hvilken således derförinnan af

naturdrift vuxit ut til et förenadt helt under styrelse? Förde åter någon tilfällig händelse de första stats-contrahenterna tilhopa, hurudan blef då de öfrigas rätt, som lefde uti nejden, men icke kommit at deltaga i sammankomsten? När de hvar för sig fingo veta den af en slump förenade hopens beslut, at sammandraga sina krafter under styrelse af en allmän vilja, återstod för dem intet val emellan at fortsätta emot en massa den förra striden man och man emellan, eller at fly til någon okänd ödemark, der samma förhållande kunde möta dem, eller också at med blott skenbar frivillighet inträda i förbundet. Hellre, än at utrotas af en genom föreningen öfverlägsen styrka, vidtoge de väl den sista utvägen, likasom Indianerne i Norra America småningom låta sig införlifvas i de Förenade Staterna och afträda til dem sit physiska rätts-område. Men i hvad mera, än den yttre bedrägliga formen, är et sådant fördrag frivilligt? Vidare: när man påstår at en klok beräkning af sin nytta allena kunnat förmå hvarje enskild menniska at försaka naturtilståndets dyrbara frihet, för at i samhälle vinna säkerhet för sin person och sin egendom, hvilka bör man anse hafva varit villige at derom öfverenskomma? De svagare, de under allas krig med alla sednast besegrade? Men då skulle de starkare, de segrande, såsom förståndige egoister icke medgifva et på jämnlikhets-principen grundadt fördrag, som beröfvade dem vinsten af sin öfverlägsenhet. Desse verklige öfverherrar? Men, om de slöte sig tilsamman för at vid utdelningen af området gripa sig de största och bästa sträckorna, måste de redan öfvervun-

ne nöja sig dermed, ock, ehuru ogerna, samtycka til förminingen, för at dock, jämte lifvet, få behålla något af de gemensama tingen. Hurudan vore då de sednares frivillighet? Tvungen och låtsad. Således, huru helst man betraktar det ursprungliga samhällsfördraget i afseende på de contraherande personerna, stadnar man sluteligen dervid at, i hvarje borgerligt samhälles begynnelse, säkrare och nödvändigare än under dess utveckling, de starkaste stiftat lag för de svagare. Et naturligt krigstilstånd och en naturlig yttre jämnlikhet kunna ej på en gång tänkas. Ingen strider utan hopp at segra, och endera, angriparen eller den angripne, måste blifva öfvervunnen. Et freds-fördrag, då inga medlande inre organiska eller yttre krafter bidraga at bestämma det, kommer alltid at uttrycka svaghetens hyllning åt styrkan. Ju råare jag föreställer mig de stridande krafterna, destomindre frihet för de underlägsne må jag vänta af freden. Men, torde man invända, alle rättslärare hafva ej antagit et naturligt *krigs-tilstånd*, såsom det, hvarutur borgerligt samhälle genom fördrag upstått. Jag medgifver, at ingen haft dristighet at så rysligen dikta naturtilståndet, som den conseqvente Hobbes. Men lägga dock icke de fleste menniskonaturens ondska och behofvet åt motstå hennes våld, til grund för samhälls-inrättningen? Och utan denna föreställning hade ej heller samhället, då det endast skall vara en skyddsanstalt, något ändamål; ty der kärleken råder behöfver det rätta intet yttre värn. Hvarest en öfverenskommelse om tvångsmedel fordras, der kan man icke längre tänka sig den absoluta frihet, som man dock tänkt sig i

det ursprungliga naturtilståndet. Poeterne hafva drömt et annat, kärleksrikt fredligt och sällt, före all borgerlig sammanlefnad; Fichte et sådant vid tidens eller åtmindstone vid historiens slut, då staten skulle hafva upfyllt sin bestämmelse at göra stat öfverflödig. Endast med föreställningen om et förflutet eller kommande kärlekens rike på jorden står den, om en allmän jämnlik naturlig frihet, utan motsägelse tilsamman. I Rousseaus naturtillstånd, der menniskan blott är et fromt djur, kan ingen frihet äga rum; ty der finnes intet medvetande, ingen vilja. Et samfund af hans beprisade naturmenniskor blefve en i samdrägt betande fårskock. Men det naturtilstånd, hvarutur menniskorna skola hafva på en gång öfvergått til borgerliga samhällen, är et begrepp, som innefattar möjligheten blott af en yttre frivillighet, men icke af en innerlig. De om samhälls-inrättningen contraherande personerne äro således, när detta begrepp analyseras, icke så qvalificerade, som privaträtten fordrar til et bytesfördrag, eller *contractus onerosus*. *"In contractibus onerosis observanda æqvalitas,"* säger Wolf; men jämngodt vederlag för hvad han gifver kan ej den svage, utom samhället, betinga sig af den starke; den öfvervunne af segraren. Deras fördrag blifver nödvändigt en *contractus mixtus ex benefico et oneroso*, och då, så vidt man vill grunda samhällsföreningen på contract, synes et välde, som liknar det faderliga, kunna enligast med de juridiska begreppen härledas från et sådant fördrags nödvändiga art. Detta öfverensstämmer dock icke med de flesta realistiska stats-

rättslärarens afsigt, och, åtmindstone negatift, befrämjar man följakteligen denna, då man, som jag, alldeles förnekar statsfördrags-hypothesen. — Det andra, som til et contract fordras är *föremål*, och vidare *medel* at det ernå. Man måste vilja någon ting bestämdt, för at kunna derom betinga. Men nu, hvad var väl detta bestämda, som de om borgerlig samhälls-förening contraherande ville? At försätta sig uti et annat tilstånd än det så kallade naturliga, at inrätta sig något som skulle heta stat? Hvad är då stat, tänkt såsom en mennisko-anstalt? För hvilket ändamål skulle den vara stiftad? Härom hafva philosopherne aldrig blifvit ense. Men detta ändamål, som bildade nationers vise män, med hjelp af årtusendens erfarenhet, icke kunnat så bestämma, at ej meningarne derom divergerat i alla tänkbara hufvudrigtningar, och innom dessa i otaliga radier, — detta ännu i våra dagar omtvistade problem, hvars olika uplösning ömsom tjenar despoten och ömsom demagogen til grund för deras anspråk, skulle grofve vild-publicister hafva kunnat, genom et fördrag, enhälligt afgöra redan före den borgerliga sammanlefnadens och historiens begynnelse! Måste man icke, för at antaga blotta möjligheten af et sådant factum, förutsätta, hvad likväl Locke och alle empirister bestridt, nämligen *medfödda begrepp?* Huru står då deras statslära at förena med deras philosophi? Fordrar den icke en politisk erfarenhets-kunskap, äldre än all politisk erfarenhet? I naturtilståndet, om et sådant hade någonsin ägt rum, kunde menniskan på sin höjd veta, at hon behöfde söka et annat tilstånd; men bestämma detta okända nya til et

sådant, som skulle betrygga och befordra alla hennes angelägenheter, dertil var hon ännu för rå? Hon kunde då ännu icke göra sig begrepp om sin naturs högre fordringar? Det *något annat*, som hon med barnets otålighet eftersträfvade, var blott en negation af hvad hon erfarit. Men intet positift upkommer ur en negation, ingen realitet ur den toma cirkelform, som man kallar noll. Också hafva de conseqvente philosopher, hvilke förutsatt samhällsfördraget såsom et historiskt factum, upställt det i ren formel tomhet. De hafva uphäfvit naturtilståndet och öfverlämnat åt slumpen at skapa et bättre. Absolutisten Hobbes låter menniskorna contrahera bort det ursprungliga sjelfsvåldet af alla mot alla, för at underkasta sig det åtmindstone conseqventare sjelfsvåldet af en despot, hvars vilja Försynen eller slumpen kunde lättare böja til det rätta och goda. Republikanen Rousseau uplöser de enskilda viljorna i en allmän vilja, som kan mörda sig sjelf, som har rättighet at befalla allt, hvartil ödet hänför henne, sjelfva samhälls-föreningens, och således sin egen förstöring deribland uttryckligen nämnd *). En så från allt bestämdt och stadgadt ändamål lösgjord vilja, hon må vara enskild eller collectif, är ej annat än nyck, är slumpen rusande ut til handling. Ifrån begreppet om en individuel yttre frihet före samhälle och lag härleder sig den antagna rättssatsen: *volenti non fit injuria;* på denna åter grundar sig det såsom factiskt tänkta statsfördragets och

*) *Contrat Social*, isynnerhet 3 boken 18 cap.

den derigenom constituerade allmänna viljans rättmätighet. Då uphöjes också nycken til lagstiftare; en, såsom det synes mig, oundviklig följd af den abstraction, som spjelkar rätt från pligt, det moraliskt möjliga från det moraliskt nödvändiga. Men jag må ej fördjupa mig uti tvifvelsmål, som ingripa i hela den så kallade naturrätten. Jag har at göra med empirister, och jag ville endast empiriskt ådagalägga, at statsfördraget, sådant de föreställt sig det, vore en den obundna viljans handling utan bestämdt object. Om man finge, såsom Grekerne menniskogjorde sina Gudar, något ögonblick tänka, at

"en auctor, som är Gud, är auctor som vi andra;"

om jag således vågade framställa den fictionen, at alla verldars och varelsers Författare toge någon kunskap om menniśko-vislingarnes grundligen mörka och allvarligen tråkiga commentarier öfver Hans verk, och om dessa stolta critiker, hvaruti de sökt at bestrida honom prioriteten til idén af stat, för at tilegna den åt någon anonym Prins från Tonqvin eller några ännu råare natur-jurister; om jag, med bevarad tro på hans oändliga mildhet, likväl tordes förmoda hos honom den lilla elakheten, at låta de förmätne framstå såsom skapare af et statsförbund sig emellan, och således tvingas at sjelfve inse sina theoriers flärd; — då skulle jag föreställa mig at Han, himlarnas och jordens Regent, sammankallade på et fält, om dertil funnes något fyllest rymligt, alla ännu lefvande skrifvande och talande publicister til et möte med deras alla ur graf-

värna upväckta föregångare, för at gemensamt foga ihop en normalstat, hvarefter de öfriga på jorden sedermera kunde omskapas. Der stå nu, hufvud vid hufvud, lock-peruk vid *coup de vent*, de förflutna seklers och det innevarandes politiske rättsmästare, åtföljde af sina trognaste svenner och bokdragare. Ur åskmolnet ljuder en röst: *varde Congress!* och det vardt. Hvarje ledamot inträder deruti, öfvertygad om ofullkomligheten af det menskligheten tillstånd, som han förut erfarit, och lika säker, at hans förnuftiga vilja, uphöjd til allas, skall åstadkomma et absolut fullkomligt. Den allmänna viljans första constitutiva act blifver nödvändigt den at välja, om också blott för tio minuter i sender, en President; ty derförutan blefve sjelfva öfverläggningen ej möjlig. Men rättsbegreppet fordrar *alla* viljors sammanstämmelse til stats-grundfördraget och följakteligen til den ordning, som måste föregå dess afslutande. Nu upstår dock genast split om presidentskapet, måhända icke emellan mästarne, men säkert emellan deras dugtige anhängare. Locke sitter emedlertid på den högsta stenen, ty han erkände uteslutande egendomsrätt före samhälls-föreningen, och med sit arbete at klifva up på denna sten hade han genast, icke provisoriskt utan peremptoriskt, tilegnat sig honom. *De facto*, om ej *de jure*, öpnar han sammankomsten. Motionstiden är kort; den medgifver icke långa beskrifningar på allt det felaktiga, på våldet och nöden innom hittils inrättade stater. Onödigt vore det ock at bevisa, hvad den allmänna opinionen, som aldrig irrar, och dess förkunnare, som aldrig bedraga, gjort ovedersägligt. Således proposition: at all

gammal ordning för menniskors sammanlefnad må upphäfvas. Den besvaras med enhälligt bifall, likval beskedligen motiveradt på den utomordentliga tillåtelse, som Skaparen nu lämnat dertil. Lika enhälligt bejakas den andra propositionen: at ur det nya *intet* skapa *något*, enligt med abstracta rättsbegrepp. Men detta någots ändamål? Knapt hinner Presidenten uttala frågan, förr än et krig af meningar mot meningar, viljor mot viljor inbryter. Wolfianernas flock ropar: "trygghet för våld och oförrätter, men framför allt tilgång på det som til lifvets nödtorft, beqvämlighet och fröjd erfordras!" *) — "Ingen lycksalighet, endast rätt!" skallar från en motsatt sida **). Så svaga, så kufvade, som siskans toner under stormen, förnimmas från några humanister orden: "sedlighet, cultur, menskLighetens fullkomnande." Fichtianerne yrka främst et fördrag, som utskiftar naturens tilgångar och grundlägger egendomsrätt. Locke protesterar deremot från *sin* sten, och fordrar, at contractet endast skall trygga honom vid sin mödas natur-rättmätiga inkräktning. Emedlertid, såsom det oftast händer i sammankomster, börjar man at

---

*) "Undet patet pacto hominum civitates fuisse constituendas, et *finem civitatis* consistere in *vitæ sufficientia*, abundantia eorum, quæ ad vitæ necessitatem commoditatem et jucunditatem reqviruntur, ac mediorum felicitatis; *tranqvillitate civitatis*, vacuitate a metu injuriarum, seu a violatione juris sui; et *securitate*, seu vacuitate metus a vi, præsertim externa." Wolfs *Institutiones juris naturæ et gentium* §. 972.

**) Många nyare Tyska philosophers.

tvista om medlen, innan man ännu blifvit öfverens om ändamålet. Ovilkorlig despotism, *despotisme légal*, republikanism under alla möjliga former af statskrafternas fördelning, det allmänna tankesättets enda fyllestgörande control, ephorat, *jury constitutionnaire*, flera regenters förbund at uprätthålla det normala rättstilståndet, — allt yrkas och allt bestrides intil solens nedgång, då et slagregn uplöser Congressen och dess ledamöter med oförrättadt, det vill i sådana fall säga med välförrättadt, ärende återgå, de yngre til sina skrifbord innom *nödstaterna* *), de äldre til den *eviga freden* i sina grafvar. — Men detta är ju, at föra statsrätten, likasom förut statistiken, "publiken til et spectakel?" Må vara. Men hvars är felet? Mit eller deras, som föreställa sig, at vilda menniskor i et så kalladt naturtilstånd kunnat enstämmigt öfverenskomma om det, hvarom philosopher och publicister i uplysta tidehvarf kifvat uti tusende sinom tusende först folianter, derefter qvarter, vidare octaver och pamphletter, samt slutteligen lösa blad, föreställande, äfven til formen, et naturtilstånd, i hvilket de fria viljorna ännu icke kände något yttre band, och de råa kämpande krafterna ännu icke sammanhöllos af någon förenande häftning?

Den *allmänna vilja*, hvarifrån man vill härleda all statsrätt, betyder hos den ena theoristen något helt annat

---

*) Så kallas af många Tyska philosopher de existerande staterna i verlden.

ta hos den andra. Realisterne göra henne til en chemisk fällning ur jäsningen af alla enskilda viljor, til något, hvarnti, med afdrag af individuella egensinnigheter, dessa verkligen sammanstämma. Men detta begrepp, såvidt det skall practiskt utvecklas, innebär en orimlighet. Det förutsätter en sammanstämmelse, som icke står at förena med det enskilda viljandets fordrade frihet. Fries anmärker också ganska rigtigt, at stat blifvit nödvändig just derföre, at enskilda viljor derförutan icke kunnat bringas til öfverensstämmelse, samt at all frivillig förening til en stats inrättande varit omöjlig. Idéalisterne åter föreställa sig, under den förvillande benämningen af allmän vilja, en sådan som *borde vara*, men som ännu icke *är* allas. De mena dermed förnuftets lagstiftning, realiserad i verlden. Men om denna rena vilja någonsin kunde blifva allas, då vore ock stat, såsom en tvångsanstalt, öfverflödig, och följakteligen synes detta begrepp ligga utom statsrätten. Idéalet må emedlertig framställas, såsom et moraliskt mål, dit menskligheten bör sträfva. Men hvilka äro i samhället de ombytlige representanterne för detta sträfvande? De ädlaste, de visaste af hvarje generation. Hvem utkorar, hvem befullmäktigar dem? Icke någon väljande menniskohop, utan den Allsmäktige, från hvilken allt godt kommer och allt ljus utgår, dygdens och snillets milde gifvare. Och samma sträfvandes högre, varaktiga, idéella representation, — dess, om jag så må säga, Öfverhus, — huru är den sammansatt? Af et folks förgångna generationer talande i dess historia inför den närvarande til de kommande.

Men, ehvad den allmänna viljan antages såsom et factum eller en idé, är den icke en fast rättsgrund för det så kallade constitutionella systemet. Såsom realisterne föreställt sig henne saknar hon verklighet; några få folkledares vilja usurperar alltid rättigheten at gälla för allmän. *) Efter idéalisternas åsigt beror det af slumpen om närmandet til det, som alle ledamöter af et samhälle borde vilja, representeras utaf deras vid en gifven tidpunct valda Ombud. Jag säger närmandet; ty vore idéalet upnådt, så fordrades icke längre någon representatif statsform. Sederna vore då samhällets lagar; dygden sjelfherrskare, utan rättens ministère och utan någon inskränkning af bevakande krafter.

Jag har nu lämnat Recensenter och Anmärkare en bit, synnerligen tjenlig at ryckas ur sit sammanhang och at i dagbladen införas, såsom et nytt bevis på mina kätterska tänkesätt. Ja, jag förnekar bestämdt, en *allmän* folkviljas möjliga realitet; jag påstår bestämdt, at det icke är et folks tilfälliga Ombud, som ovilkorligen representera idén af henne. Må likväl fördomsfrie läsare ej brådska at fördöma mig. De skola snart finna, at också jag letar efter en grund för det constitutionella systemet; men efter en säkrare, med menniskonaturen enligare grund, än den i theorierna allmännast nedlagda. Denna min afsigt är väl icke klandervärd. At en enda *menniska*, såsom af Gud omedel-

*) Se verldshistorien.

barligen befullmäktigad, eller at flera *menniskor*, såsom et souveraint folks ombud, skola hållas för ofelbare förkunnare af det absolut rätta, anser jag för lika falska och lika skadliga läror. På förutsättningen af en allmän folkvilja och af dess rättmätiga allmakt beror den theori, som jag bestrider. Tydligast och conseqventast är den framställd af Rousseau i hans *Contrat Social*. Han gör väl skillnad emellan *la volonté de tous* och *la volonté generale;* men hans förklaring deröfver och ännu mera den factiska myndighet. som han tillerkänner den *allmänna viljan*, bevisa, at han icke anser henne för blott en idé. Han vill, at hela det *souveraina folket* skall på bestämda tider församla sig, för at vaka öfver beståndet af samhällsfördraget. Han fordrar, at vid hvarje sådan sammankomst twenne frågor skola framställas; Den första: "om det be-"hagar folket (*le souverain*) at bibehålla sit nuvarande "regeringssätt?" Den andra: "om det behagar folket at "bibehålla vid styrelsen den eller dem, åt hvilka densam-"ma nu är updragen?" Han tillägger: "jag förutsätter "här hvad jag tror mig hafva bevist, nämligen at det icke "finnes i staten någon grundlag, som ej kan återkallas, "icke en gång sjelfva samhällsfördraget; ty om alle med-"borgare församlade sig, för at med gemensamt samtycke "uplösa detta fördrag, kan ingen tvifla, at det ju vore "ganska lagligen uplöst." Då nu Rousseau är en ibland de lärare i statsrätten, til hvilka anmärkaren hänvist mig och dem han följakteligen sjelf bör känna, och då denna lärares *Contrat social* gäller såsom en codex för den falska liberalismen, så har det förekommit mig nog oväntadt,

at anmärkaren förklarat för en "förvillelse, en förvänd "tillämpning" mit inkast mot läran om statsfördraget, nämligen at "sådana afhandlingar, om de frivilligt kunnat "knytas, skulle äfven lika frivilligt kunna uplösas." Jag medgifver, at jag ryser vid föreställningen af en det souveraina folkets vilja, som skulle *ganska lagligen* kunna uplösa sjelfva staten. Men icke ryser jag, såsom anmärkaren tror, "af rädsla för något spöke;" ty i tryckta ord, som hvar man har at läsa, står berörde föreställning yrkad af medborgaren i Geneve, och i ögonskenlig verklighet har den uppenbarat sig under den Franska revolutionen. Emedlertid, när man ej är nog liberal för at medgifva en sådan folkviljans makt, då måste man vara ultra-royalist, catholik, och Gud vet hvad annat allt, ännu sämre. Då framstå anmärkare för at ropa åt *les badauds*, som genast tro det otroliga, "at regeringarne hafva inga uprigtigare "vänner än de, som bekänna sig til den lära, som libera- "lismen predikar, men Herr Järta förnekar, och inga farligare, än de, som bekänna sig til den motsatta." Lyckligtvis lefver jag i et land, der Regeringen pröfvat och känner sina vänner, och der följakteligen sådana smiliga insinuationer, som den nyss anförda, icke fordra att bemötas med annat än förakt.

Derigenom, at man härledt det borgerliga samhällets uphof från et fördrag emellan samtidiga individer, och at man tilerkänt de i hvarje punct af tiden sammanlefvande medborgare en allmän vilja, mäktig at omskapa och äfven förstöra samhällets organisation, har man

gifvit staten en endast privat-rättlig bestämmelse, sådan, som de enskilda bolagens, ibland hvilka den också i systemerna fått sit rum. Man har utestängt en contrahent, som fördraget likväl närmast angår, nämligen menniskoslägtet. En hop af menniskor, lefvande tilsamman innom en gifven rymd vid en gifven tid, har man kallat *folk*, ehuru desse förgänglige individer endast för et ögonblick föreställa i verlden den fortlefvande idé, som berörde ord, äfven i det allmänna talet, uttrycker. Sålunda har man invecklat sin theori i svårigheter, hvarutur den endast genom inconseqvenser eller sophismer sökt at slita sig lös. Kunde man också tänka sig en öfverenskommelse om samhälls-förening, upgjord någon viss dag emellan hvar och en och alla, hvad skulle det blifva af bolaget en annan dag, då de frivillige contrahenterne gått undan och deras rum intagits af nya individer? I en stor nation dör hvarje minut en menniska och födes en annan til samma anspråk på sin viljas frihet, som den bortgångnes. Skall då samhällets rättmätighet vara en product af det enskilda obundna viljandet, så måste fördraget derom förnyas hvarje minut. Man söker hjelpa sig ur förlägenheten med at antaga något, som man kallar tyst bifall. Man gör blotta vistandet innom et gifvet rum til et uttryck af den fria viljan; man låter förnuftiga varelser, begåfvade af sin Skapare med språkets organ, förklara sit vigtigaste beslut medelst stumhet. Men kan hvar och en, som föddes innom denna af haf, berg och floder begränsade physiska rättskrets, flytta sig efter behag derutur, när han upnått den godtyckligen bestämda ålder, hvarvid man tillåter

honom at inträda i utöfningen af sin frihet? Lämnar man
den fattiga ynglingen respenningar? Förmår den allmänna
viljan, i hela sin allmakt, at säga åt krymplingen: statt
up och gack? Visserligen icke. Är då en myndig blifven
persons bifall til den samhälls-inrättning, hvarvid hans
kropp allena fäster honom. så fritt, som läran om sam-
hällsfördraget förutsätter? Kan icke denna lära, med
mera skäl, användas af röfvare och tjufvar, som veta sig
icke med fri vilja hafva inträdt i samhället, som äflas at
komma derutur men behöfva nödiga medel dertil; och
som anse sig emedlertid lefva i naturtilståndets krig af
alla mot alla? Vore icke en sådan bandit-theori fullkom-
ligen svarande mot Fichtes och andras deduction af sta-
tens straffrättighet, enligt hvilken en medborgare, genom
den ringaste öfverträdelse af statsfördraget, förverkar sin
delaktighet i samhället och sitt skydd deraf, samt blifver
fogelfri, ehuru klokheten bjuder, at modifiera och mildra
detta enda absolut rättmätiga straff, så vidt det med sam-
hällets säkerhet kan förenas, hvarom äfven et särskildt
grundfördrag af alla med alla skulle anses vara uprättadt.

Om samhällsfördraget blifvit upgjordt emellan hvar
och en och alla, stå här såsom contrahenter, på den ena
sidan hvarje individ, och på den andra hela menigheten.
Det är då icke nog, at en sedermera innom statens område
född menniska uttryckligen eller stumt förklarar sig vilja
inträda i detta samhälle. Menigheten, föreställd af stats-
makten, måste ock lämna sit bifall til hans emottagande.
Lägger man icke härigenom en rättsgrund för allt möjligt

statsvåld mot individer? Den allmänna viljan, som, allt förmår, kan ju besluta, at ej vidare intaga i samhället några nya medlemmar, utan låta dem, som födas der, förblifva i natur-tilståndet, samt behandlas derefter? För svage at kriga mot alla måste desse då göra sig til slafvar.

Jag har redan anmärkt, huru den vanliga läran om et statsfördrag lämnar qvinnokönets delaktighet deruti obestämd. Denna ömtåliga fråga har likväl satt några philosopher i bryderi. För rättvise eller för artige, at räkna qvinnan ibland husdjuren, hafva de dock icke velat medgifva det vackra könet något annat välde, än detta oemotståndliga, som också philosopher någon gång måste hylla, efter en i hjertat lefvande naturlag, om icke efter en dödfödd naturrätt. De hafva derföre, så vigt de förmått, slingrat sig undan at ovilkorligen erkänna eller förneka qvinnans medborgerlighet. Den skarpsinnige, men kanhända stundom alltför subtile, begrepps-klyfvaren Kant indelade statsborgare i activa och passiva; de förre med rättighet at deltaga i den allmänna viljans yttringar, de sednare utan en sådan rätt. *) Qvinnan, likasom bar-

*) Kant förklarade uttryckligen, i den förut åberopade afhandlingen om theori och praxis, perukmakaren för en actif, men hårfrisören för en passif medborgare. Efter Smiths system är också den förre en productif, den sednare åter en oproductif arbetare. Se vidare härom Kants *metaphysische anfangsgründe der rechtslehre* sidd. 166 och 167, hvarest de passive

net, hänförde han til de naturligen passiva, och ansåg henne sakna borgerlig personlighet, emedan dess *existens* vore blott *inhærens*, — et skäl, som få Damer läta förstå, och följakteligen icke heller kunna vederlägga, om ej någon gång practiskt, såsom Xanthippe eller Konung Theopompi gemål. Han medgaf, at berörde indelning, enligt hvilken de active statsborgarne allena skulle kunna yttra sit bifall til samhällets lagar, syntes stå i någon motsägelse med hvarje samhälls-ledamots rättmätiga anspråk på jämnlikhet; men, för at popularisera densamma, fästade han dervid det allmänna vilkor, at man alltid skulle hafva frihet, at ur det passiva lyfta sig til det activa tilståndet; drängen alltid kunna sträfva at blifva herre, hårfrisören alltid hafva en utsigt at någon dag, med perukers fullmakt, få upträda ibland lagstiftare. Antingen kan nu detta vilkor icke användas til qvinnan, eller också bör hon kunna göra sig til karl, för at förvandla sin inhærens til existens, hvilket, om naturrätten det tillåter, naturen likväl förbjuder. Fichte, icke mindre grundlig, anmärkte *), at, efter allmän regel, qvinnan vore antingen mö eller hustru. I det förra fallet stode hon, likasom den ogifte ynglingen, under fadersväldet; i det sednare hade hon af fri vilja gjort sig så undergifven sin man, at hen-

statsborgarne sägas endast vara samhällets *handtlangare*. Så anses också qvinnan ibland Caraiberna.

*) I *grundlage des naturrechts*, 2 delen, sidd. 215 och följande.

nes personlighet syntes alldeles öfvergången uti hans, at han vore förvaltaren af alla hennes rättigheter. Likväl, utan at tränga sig fram och utan at söka namnkunnighet, utöfvade den gifta qvinnan i sjelfva verket sin medborgarerätt och röstade öfver allmänna angelägenheter, "genom "det billiga och i äktenskapets natur grundade inflytande, "som hustrurna hafva på sina männer." Medelst sit erkännande af detta factum, hvilket dock de fleste gifte statsmän och lagstiftare icke torde vilja offentligen medgifva, sökte Fichte at försona alla politiserande Fruar med sin rättslära, ehuru han inskränkte innom sparlakanen eller boudoiren deras frihet at yttra sin, ofta visa och alltid bestämda, medborgerliga vilja. Han gick ännu längre. Ibland möjliga förhållanden tänkte han sig det, i sanning icke så sällsynta, at en eljest oklanderlig man hvarken hade lust eller fallenhet at deltaga i en folkförsamlings öfverläggningar. Då tillade han hustrun rättighet at, i mannens ställe, der upträda för at afgifva, icke sin egen, utan hans röst. Men, sedan Fichte sålunda afgjort frågan om unga flickors och fruars rätt til statsborgerlig verksamhet, betänkte han, at det funnes qvinnor, som hvarken stode under fadersväldet eller hade någon röstägande man til sin viljas organ: Enkor, frånskilda hustrur, och gamla myndiga jungfrur. Dessas naturrätt at vara lagstiftare vågade han icke bestrida. De vore ej någon man undergifna, och således måste han tilerkänna dem karlarnas frihet, at sjelfve utöfva sina medborgerliga rättigheter, samt främst ibland dessa den, at personligen rösta i repub-

liken *). Ovilkorligen förklarade han likväl Damer oberättigade at förvalta embeten i staten, emedan en embetsman borde vara sjelfständig, och qvinnan uphörde at vara det, om hon trädde i äktenskap **). Löftet at aldrig gifta sig vore då et vilkor, som staten måste fordra af en Dame, för at kunna anförtro henne något embete. Men, säger han, "et sådant löfte kan ingen qvinna förnuftigtvis "gifva, och icke heller staten af henne förnuftigtvis be-

*) Man bör hoppas, at, vid en blifvande förändring af Svenska national-representationen, denna rättsfordran icke förgätes.

**) De karlavulna grundsatser, som *Stockholms Postens* nuvarande redaction för någon tid sedan framställde i recensionen af *Vublina*, synas vara hämtade ur Fichtes naturrätt. Denne philosoph tillät väl qvinnan at skrifva böcker, men endast för sit kön och om dess angelägenheter; endast med afsigt at gagna, men ingalunda af begär til ära, eller af *auctorlig* behagsjuka, hvilken med uteslutande rätt tilhörde mankönet. Hustrur ville han icke ens unna någon frihet i detta fall, emedan en gift qvinna skulle, "genom sin ära, såsom författarinna, vinna en af hennes man oberoende sjelfständighet, som nödvändigt försvagade och hotade at uplösa det äktenskapliga förhållandet;" en *nödvändighet*, som man likväl har någon rättighet at betvifla, när man ägt den lyckan at se Fru Lenngren i hennes hus. Det sträcker sig således äfven til philosophernas lagstiftning, at *les plus forts ont fait la loi.* Icke blott för det Svenska qvinnokönets frihet, utan äfven för de Svenska karlarnas bildning, var det lyckligt, at *Birger Jarl* ej kände någon annan naturrätt, än den, som är skrifven i hvarje ädel mans hjerta.

"gära; ty det är hennes bestämmelse at älska, och kärle-"ken kommer ej från henne sjelf; den beror icke af hen-"nes fria vilja." Det var dock, enligt Fichtes föregående demonstration, den *frivilliga* äktenskaps-förbindelsen, som uphäfde en hustrus rättighet, såsom förnuftig varelse, at offentligen yttra sin vilja i staten. Samma förbindelse härleder han nu från en alldeles *ofrivillig* känsla. Qvinnan ingår då icke, efter den sednare förklaringen, uti et borgerligt samhälle med den sjelfbestämda vilja, och förblifver icke deruti med det otvungna bifall, som läran om statsfördraget förutsätter. Ehuru denna lära skall vara grundad på en *allmän* och *ovilkorlig* förnuftets fordran, gäller den således icke för den ena, — jag hade så när skrifvit den ädlare, — hälften af menniskoslägtet. När man ej, såsom några philosopher, vill neka qvinnokönet förnuft, och icke, såsom alle barbarer, anser qvinnan vara skapad til träldom; men när man också, på en annan sida, måste medgifva, at hennes verkningskrets innom samhället är en annan, än mannens; så skall man hafva svårt at qvarhålla sig vid den theori, hvilken väl yrkar hvarje förnuftig varelses rätt at endast vara undergifven en lagstiftning, hvaruti dess fria vilja deltagit; men, det oaktadt, antingen måste ifrån åtnjutandet af denna rätt utesluta halfva delen af samhällets medlemmar, eller också i sjelfva rättsformen förvandla de lagstiftande församlingarna til stora thé-assembléer. Man torde böra misströsta om möjligheten at reda sig ur denna svårighet, då de hittills gjorda försöken icke bättre, än jag visat, lyckats philosopher med Kants och Fichtes skarpsinnighet. Emedlertid, huru ohyggligt

kärlekstom är icke denna lära, hvilken, medgifvande blott et enda sätt at verka såsom statsborgare, utestänger och måste utestänga qvinnokönet från en mera än passif delaktighet i staten? Hvad är en allmän vilja, uti hvilken hjeltens mor, som tände dygdens och ärans låga i hans bröst, ej har lof at instämma? Kan då statens rättmätighet och bestämmelse icke förklaras på et sätt, som skonar qvinnans blygsamhet, utan at beröfva henne dess sköna rätt at sjelfständigt, men efter sin natur, befordra det borgerliga samhällets högre ändamål? Jag tror detta vara möjligt; men icke så länge man anser staten blott för en tvångsanstalt, grundad på et fredsfördrag emellan vildar; icke förr, än man erkänner, at de juridiska formerna duga til intet, om ej något skönt och ädelt lefver uti dem.

När man lagt så mycken vigt på regeringsmaktens delegation medelst et fördrag, har man väl icke besinnat, at en thronföljare ej födes til någon förbindelse at godkänna sina förfäders contract med folket. Det beror således, efter denna lära, af hans fria vilja at antaga eller förkasta detsamma. I det sednare fallet ställer han sig med full rätt utom samhället, och i naturtilståndets fiendtlighet deremot. Möjligen hänför han med sig den beväpnade styrkan, och hvartil tjenar då fördrags-theorin, om icke at legitimera försök af en ny regent, at från sin sida egenmäktigt upplösa samhällets gamla form? Beröfvar man denna en historisk helgd, så skyddas den sannerligen icke af någon juridisk.

Skulle det dock för en vetenskaplig deduction af stats-rätten, anses nödigt at antaga hypothesen af et grundförd-rag, såsom en idé, til hvars realiserande borgerliga samhällen borde sträfva; så må man ej tänka sig detta fördrag, såsom uprättadt utan under afhandlande, samt erkänna för contrahenter, å den ena sidan den lefvande generationen, samt å den andra menniskoslägtet, bestämdt at evinnerligen verka med frihet, under en fortgående utveckling af sina förmögenheter. Naturrättens allmännast antagna grundlag: *inskränk din frihet så, at den står tilkopa med hvar mans* förutsätter ej mera, än förnuftiga varelsers co-existens i en enda punct af tiden. Skulle icke samma förnuft, som stiftat denna lag för individers tilfälliga sammanlefnad, kunna också för menniskoslägtets oändliga utbildning stadga den högre: *inskränk din viljas yttre verkningar så, at dit slägtes frihet alltid kan bestå.* Man skall kanhända häremot invända, at rätt måste kunna utvingas, at dertil fordras handkraft, at de lefvande individer endast innehafva den och endast til skygd för egna interessen vilja den använda, samt at aktningen för kommande generationers frihet är et föremål för moralens bud, ej för rättslärans. Jag frågar deremot: om man icke får antaga hos menniskan åtmindstone en sådan naturdrift, som utvidgar lejoninnans jag til hennes ungar? En ädlare känsla, äfven hos den obildade menskliga individen, sluter til hans personlighet hans barns och barnabarns. Hvad annat, än förutsättningen af denna, samtid och efterverld knytande, känsla gifver rättmätighet åt fadersväl-

det? *) Då synes mig också efterkommandes rätt hafva samma värn af en uttvingande naturkraft, som de lefvandes. Men grundar man föreställningen om et statsfördrag på erkännandet af framtida generationers och icke endast af co-existerande individers frihet, så blifver staten, äfven om den blott betraktas såsom rättsanstalt, något helt annat och något enligare med historien, än den construeras i theorier, hvilka från menniskan abstrahera hennes slägte. Då blir *folk* en evigt fortlefvande idé, och dess *allmänna vilja*, om man så vill kalla dess framskridande cultur, yttrar sig i riks-seklers, icke blott i riks-dagars handlingar.

Jag tror likväl, ehuru jag ej kan det vetenskapligen deducera, at icke ens idén af et statsfördrag fordras, för at förklara rättmätigheten af det tilstånd, som en högre naturlag med nödvändighet föreskrifvit menniskoslägtet. All abstraction måste stadna vid något i det allmänna medvetandet gifvet. Månne då icke detta: *menniskan är menniska* kunde vara en tilräckligen djup grundläggning för både moral och rättslära? Hvad menniskan enligt sin natur är, har hennes Skapare af evighet bestämt. Sammanlefnad med andra menniskor har han satt til et vilkor,

*) Jag förstår ej huru en far kan anses vara naturligen constituerad til sina barns målsman, om man icke antager at hvarje kränkning af deras rätt träffar hans faderskänsla, och kränker hans rätt, at hafva henne fredad.

icke blott för hvarje individs mer än djuriska tilvarelse, utan äfven för denna. Vida längre, än något annat djurs första vanmakt, fortfar hennes; och äfven de få menniskor, som man någon gång i skogarna träffat isolerade och förfsade, hafva blifvit af en grym slump dit utkastade från et samhällstilstånd, som beskyddade deras barndom. Men är *menniska utom samhälle* et sig sjelft förstörande begrepp, så förstår jag icke, hvarföre menniskors förening i samfund, under en ordning, hvarförutan den icke kan bestå, skall härledas från deras fria vilja, yttrad i et contract. Fordras det i detta fall, mera än i andra, at et skapadt ting skall sanctionera det Skaparens beslut, i kraft hvaraf det är til, efter sin särskilda art och bestämmelse? Mig skulle det icke förundra, om man någon dag också lade en juridisk fiction til grund för de physiska vetenskaperna. När rättslärarne, för at förklara phenomenet af de menskliga samhälls-atomernas cristallisation til staler, antagit hvarje sådan atoms godtyckliga bifall til grundvilkoret för sin natur, hafva deremot chemisterne lånat ur menniskolifvet föreställningen af en moralisk frihetshandling, af en valfrändskap, för at åskådliggöra orsaken til de enkla kropparnas förening i salter. De sednare, mindre förmätne än de förre, gifva dock icke sin föreställning någon realitet, oberoende af den eviga allsmäktiga viljan. Det lyckas likväl dem, at i retorter uplösa och åter sammansätta den del af skapelsen, som de behandla, och således, med mera skäl än stats-atomisterne, hvilkas ledningskonst ej haft samma framgång, skulle de kunna påstå, at allt samband i verlden leder sit ursprung från något yttre til-

villigt fördrag. Men jag vill hålla mig til menniskonaturen allena. Den animaliska lifskraften yttrar sig också med skenbar frihet; något, som liknar vilja, bestämmer äfven maskens rörelser. Är det då et contract emellan denna lägre lifskraft och intelligensen, som gör handen lydig en styrande vilja? Om man behöfver juridicera *menniskoslägtets* naturnödvändiga organism, hvarföre då icke börja med *individens?*

Men, ehuru djupt man sprängt sig ned under Guds klara dager, då man kommit til et grundfördrag, som skulle legitimera samhällets nödvändighet, och bestämma dess ändamål, är man dock ännu långt ifrån abstractionens botten. Hvarpå beror möjligheten af förord? På bruket af det första medlet til et öfverdjuriskt samband emellan menniskor, — språk. Huru utreder man dess uphof? Har också et contract bildat hvarje stamfolks grammatica? Men innan menniskor kunde afhandla med hvarandra, förenade dem talets gemenskap; ifrån den stund, då de förstodo hvarandra, lefde de redan i samhälle. Och intet sådant, huru enkelt det må vara, kan tänkas utan ordnande lag och sammanhållande styrelse.

Jag fruktar således at en rättslära, härledd från något moringrått bortom samhällstilståndet, måste nödvändigt blifva en förvillande dunst, färdig at antaga hvad form, som stundens vind bestämmer. Då samma fiction blifvit använd at legitimera ömsom despotismen och ömsom anar-

Ein, må det förlåtas mig, at jag icke gifver den något förtroende.

Mig förekommer det borgerliga samhället at vara en ursprunglig organisation, alstrad, likasom alla andra, af Skaparens vilja. Men *innom* denna organisation, icke *utom* densamma, lefver menniskoviljans frihet. Hennes verksamhet begynner således, efter min föreställning, i det naturnödvändiga tilstånd, som de fleste rättslärare anse henne sjelf hafva, efter sit välbehag, skapat. Hon kan bestämma samhällets form; men ej afgöra, at menniskor må lefva eller icke lefva i samhälle.

Utveckling är hvarje organisations bestämmelse. I den första kärnan låg icke blott det enkla trädets, utan äfven skogarnas möjliga framtid innesluten. Hvem sådde henne? Den Allsmäktige, som af evighet beslöt hvarje varelses art och ändamål.

De lägre organismerna skilja sig ifrån menniskans, utom annat, deruti, at deras lif rör sig fullt och sjelfständigt innom hvarje individ *). Menniskans åter kan icke verka,

*) Likväl gifvas lägre organisationer, som kräfva samhällighet. Skapelsen går i spiralgång upåt, och gränsorna emellan dessa hufvudclasser kunna ej skarpt bestämmas. Dess sammanhang föreställes ofullständigt under bilden af en kedja med sjelfständigt slutna ringar, som blott ingripa i hvarandra.

utan i en förening af individer, i slägtet; ännu mera, det verkar icke fullständigt, utan i en continuitet af generationer. Men detta, icke i rumet allena utdelade, utan i tiden växande lif är frihet *). Dess nödvändiga form är et yttre tilstånd, som skyddar och befordrar menniskoslägtets naturenliga, det är förnuftiga, utbildning. Denna utbildning anser jag för statens ändamål; rätten för et medel dertil, men ej mera. Trädet behöfver barken til sit värn; men icke är det i barken som dess lif blommar och bär frukter. Hugg af kronan, stympa grenarna, hålka ur stammen dess märg, och den gamla apeln står der, intil dess stormen bryter honom, förtorkad, erbjudande endast innom sin toma skyddsform et skjul åt roffogeln och en plats åt getingarnas bolag.

I menniskoslägtets bestämmelse til organisk frihetsutveckling anser jag de constitutionella statsformerna äga et säkrare stöd, än i fictionen af et samhällsfördrag, med alla derifrån härledda begrepp om folkets souverainetet, om dess allmänna viljas ofelbarhet, om dess ursprungliga väldes splittrade delegation o. s. v. Men denna utveckling

*) Det som skiljer menniskoslägtets från myrslägtets lif, är dess utveckling i *tiden*, d. v. s. dess tilväxt igenom generationerna. Bildningens continuitet är följakteligen frihetens väsende. Myrstacken vore det fullkomligaste samhälle, om man inskränkte dettas ändamål til individers jämnlika co-existens i *rumet*.

måste hafva hunnit til en viss höjd, innan lifvet kan utgrena sig; dess inre kraft måste bibehållas i stigande, om icke det hela genom formernas för vida utsträckning skall aftyna och dö. Plantans första styrka sluter sig innom hjertbladen. Så är ock fadersväldet det första, hvaruti menniskosamfundets organisation uppenbarar sig. Växer det inre lifvet, så utväxa ock småningom formerna; men icke tvärtom, såsom nyare statstheoristers skapelsekonst oss lofvar.

Vore det statens enda ändamål, at förena och sammanhålla individer i et yttre rättstilstånd, så skulle det säkrast ernås genom de Franska Economisternas *despotisme légal.* Hos en enväldig Regent, hvars interesse är genom beskattningssystemet sammanbundet med folkets, må man, med ännu större sannolikhet, än hos en nations tilfälliga Ombud, förmoda en patriotisk vilja *). Men, såsom odelad och oombytlig, har hon mera kraft och conseqvens, at vidmakthålla allas privat-rätt. Om man likväl sett, at

*) Jag säger dock icke, såsom anmärkaren i noten om despotiskt styrda nationers lindriga beskattning, at "en möjlighet kunde "gifvas at representationen decreterade en contribution, hvars "tyngd den sjelf icke kände; t. e. *om den vore fal för pennin-"gar och sålde sina röstar* m. m." Är också *denna fiction* nödig, til et stöd för det constitutionella systemet? Jag är så illiberal, at jag anser framställningen af en sådan möjlighet oanständig bland et folk, på hvars representation, i närvarande tidehvarf, ingen misstanke om falhet kunnat kastas.

nationer, som hunnit til någon allmännare bildning, ägt bättre trefnad under constitutionella statsförfattningar, än under en absolut monarkisk, bevisar det då icke, at staten är något annat och högre, än blott en mekanisk tvångsanstalt, skyddande individers rättigheter? Efter min åsigt är den en organism, hvilken ej kan utveckla sig utan den fria vexelrörelse af förmågor, som en sannt liberal constitution, afpassad efter måttet och rigtningen af hvarje folks allmänna lif, framkallar och fortdrifver.

En sådan organisk rörelse, en vårdad och underhållen växtkraft, icke et idkeligt rättsmakeri, anser jag vara det, som en nation med representatif författning har at vänta af sina Ombud. Om dessas beslut derigenom förlora egenskapen af den allmänna viljans maktspråk, nedsättas ock de oskäliga fordringar, som granskare af deras handlingar äro så benägne at göra. National-representanten må blygsamt medgifva, at han icke utöfvar Guds allmakt; men då han någon gång af mensklig ofullkomlighet misstager sig om det rätta och nyttiga, må hans tadlare också begripa, at en menniska, som de och deras likar valt, icke derigenom fått sig delegerad Guds vishet.

När staten betraktas såsom et organiskt helt, kan man på en gång säga, at regeringens makt utgår ifrån folket, och folkets kraft ifrån regeringen. Lif och materie äro i all organism liktidiga; så ursprungligen och innerligt flätade i hvarandra, at den mekaniska konstens *förr* och *sednare* ej är användbart til dem. Jag finner således rege-

ringsmaktens härledning från et grundfördrag emellan folket och dess första öfverhet vara en föreställning, passande endast i den theori, som räknar staten ibland menniskoklokhetens upfinningar och hänför den til *machiner!* *) I mit begrepp äro regering och folk co-ordinerade; de måste med endrägt sammanverka, om staten skall gå fram mot sin bestämmelse. Men, när samhällsförening och, tillika med den, samhällsstyrelse äro gifna, såsom nödvändiga vilkor för menniskoslägtets tilvarelse, kan, under statens utveckling, sättet af regeringens och folkets sammanverkan flerfaldigt bestämmas genom ömsesidiga aftal och löften. I sådan mening synes mig, at man kan antaga en egen art af fördrag emellan styrande och styrda: en egen art, säger jag; ty dessa fördrag sakna all yttre garanti och måste följakteligen hämta sin kraft från en inre. De förekomma ock derföre i historien under formen af religiösa acter, försäkrings- och trohets-eder, öfliga i Sverige äfven före Christendomens införande. Äro förbindelserna emellan regenten och undersåtarne icke heliga, utan blott juridiska, så betyda de intet mot den å någondera sidan öfverlägsna styrkan. Samhällets organisation är uplöst, om

*) Schlözer har i sin statsrätt bestämdast framställt denna mekaniska åsigt. "Staten," säger han, "är en *upfinning:* menni"skor inrättade den för sit väl, såsom de inrättade brandstods"föreningar m. m. Det mest instructiva sätt at afhandla stats"läran, är det, då man betraktar staten såsom en konstigt "sammansatt *machin*, hvilken skall gå til et bestämdt mål."

folket anser sig hafva medelst et förpaktnings-contract upp-låtit til regeringens bruk och nyttjande hvad det aldrig odeladt ägt eller kunnat äga — souverainiteten. Då, i stället för de inre heliga sambanden, upstå yttre heliga allianser *); ty någon skyddskraft fordrar hvarje fördrag, och tänker man sig detta såsom en förlikning af stridiga viljor, så måste garantin för dess bestånd sökas *utom* dem. Vår tids begge politiska ytterligheter synas mig således äga en gemensam grund i den moderna mekaniskt-juridiska statsläran.

Hvad är då *rätt?* Jag ville, i populärt språk, svara: menskligbetens fordran, at en fullständig, harmonisk, ojäm-nerlig utbildning af hvarje samhälles organisation må genom individers vexelverkande frihet göras möjlig **). Men hvem bestämmer denna fordran? Samma förnuft som bestämmer vilkoren för individers tillfälliga fria sammanlef-

*) Vi hafva i vår tid sett förbund emellan flera staters medlemmar likasom förbund emellan flera staters Regenter, at göra gällande å den ena sidan folkens och å den andra monarkernas rättigheter, tänkta såsom motsatser. Helighet har man genom ordens-eder tillagt de förra, helighet de sednare.

**) Rättsbegreppet anser jag innefatta et förnuftets postulat, som den positiva lagstiftningen innom hvarje stat skall sträfva at upfylla. Det kan i en gifven tid ej sträcka sig til mera, än det, som hvarje särskild stat *då*, efter beskaffenheten af sin organisation, förmår realisera. Förnuftet fordrar menniskosamhällenas utveckling; dårskapen deras totala omskapelse.

nad. Också jag erkänner behofvet af en philosophisk rätts-lära; men jag anser den hafva at lösa et högre och mera invecklådt samhällighets-problem, än det, som man finner upställdt uti systemer, hvilkas godtyckliga grund blifvit lagd i det naturvidrigt diktade naturtilståndet. Också jag medgifver, at rätt bör kunna uttvingas; men jag anser samhället, under sin utveckling, bilda flera och mäktigare tvångskrafter, än handens.

Odling besegrar naturens vildhet; odling lägger på menniskolynnet det enda band, som den vilda egoismen ej förmår slita. "Hvad uträtta lagar utan seder?" frågade forntidens vise, hvilke bättre, än vi, förstodo menskliighetens hela kraft. Ingen constitution gifver frihet åt et folk utan sedlig och intellectuel cultur; intet envälde uti statsformen hindrar i lifvet en odlad nation at verka med en viss frihet. *) Då staten skall uplösas och sammansättas efter mekaniska begrepp, händer det vanligen, at man förvexlar ändamål och medel. Sålunda har man uttänkt och upställt allmänna constitutionsformer a priori til frihetsmål, dit culturen borde sträfva. Det förhåller sig likväl tvärtom, om annars i en organisk vexelverkan ändamål och medel kunna åtskiljas. Culturen är det högre, är lifvet i den utveckling, som fordrar tjenliga former. Dessa måste följakteligen til sit mått af-

*) Den Danska nationen är härpå et oss närmare bekant exempel.

passas efter hvarje folks närvarande förmåga af bildning; til sin art efter dess historiska upfostran. Odlingen, den moraliska likasom den physiska, skrider men hoppar ej fram. Hvetet växer ej genast i den mossjord der porssen uprycktes.

Jag fruktar icke at män, som förstå hvad menniskoslägtets cultur betyder, skola finna mig nedsätta fria statsformers värde, då jag gör dem til medel at utveckla den enda kraft, som i verkligheten kan gifva aktning och skydd åt menniskorätt. Men på dem allena må dock icke frihetsvännens hela hopp hvila. De utgöra i den menskliga samhälls-organismen blott et ibland fibernäten. Drager sig nationallifvet i öfvermått til denna enda organ, så förtvinar det hela. Et folk, idealiskt fattadt, har en vida fullständigare representation, än den, som samlas i flera eller färre constitutionella kamrar. Religionsläraren, upfostraren, vetenskapsidkaren, skalden, konstnären, alle, som medverka at utbilda den gemensama kraften och uphöja den allmänna känslan, deltaga med lagstiftaren i denna representation. Den är verksam i näringslifvets mångfaldigt sammansatta och i det husligas enklare former. Qvinnan intager deruti det egna rum, som naturen åt henne bestämt; hvad hjertat är i menniskokroppen är hon i samhället. Hon behöfver ej upträda i rådplägande och beslutande församlingar, för at utöfva sin medborgerliga rätt;

icke göra sin man til sin viljas offentliga språkrör *). At stifta lagar i staten är icke hennes bestämmelse. Men derföre är hon i det fria samhället icke verkningslös, icke utan sjelfständighet. Hon vårdar, hon mildrar, hon förädlar sederna. Hon befordrar denna lifvets trefnad, hvarförutan friheten dör; denna kärleksrika anda, utan hvilken rättvisan blifver formernas tyranni; detta skönhetssinne, som uplyfter staten ibland den eviga harmonins skapelser.

Den stat, der idén af et fritt folk är så i alla culturens organer, under lagarnas och sedernas samdrägt, representerad, den allena är i en högre mening constitutionel; ty constitution betyder något annat än mekanisk hopfogning. Lifvets kraft är icke ångmachinens.

I staten, då den upfattas såsom en organism, födes Regenten och undersåten til ömsesidiga förbindelser, oberoende af något fördrag, och i följd deraf ouplösliga. De förgångna generationernas mödor och upoffringar hafva ålagt de efterkommande pligter, dem arfvingen af thronen och arfvingen af kojan, begge arfvingar af culturens mångfaldiga fördelar, ej hafva lof at bryta eller vanvårda. Folket, såsom en fortlefvande idéalisk personlighet, har rättsfordringar, vida öfverstigande dem, som et contract emellan förgängliga individer kan bestämma. De kunna ej alla uttvingas

*) Man erinre sig de förut anförda lärorna om qvinnans verkningsförmåga såsom statsborgare.

med handkraft, icke alla bringas under den negativa formen af förbud; men de blifva dock fullkomligen giltiga i et samhälle, der en allmän anda lefver. Hon kräfver ej förgäfves at Regenten och medborgaren skola dem erkänna.

Men gränsorna för denna skrift medgifva mig icke at vidare fullfölja dessa betraktelser, hvilka, ehuru ofullständiga, torde likväl bevisa, at jag ej är en fiende til organiskt fria statsförfattningar. De öfverensstämma ock med den nuvarande Svenska constitutionens anda samt med dess stiftares afsigter, hvilka jag tiltror mig at känna. Anmärkaren har velat erinra mig, at jag "lagt hand vid "denna constitutions utarbetande." Jag har ej glömt det, och önskar icke i detta fall, såsom i många andra, at vara minnesslö. Om jag någon gång, under de sistförflutna åren, med oro sett, at, äfven ifrån Regeringens sida, blifvit i den välvilligaste afsigt föreslagna eller medgifna grundlags-förändringar, som, efter min öfvertygelse, icke stå väl tilsamman med det hela af vårt constitutionella system, och som synas mig utgå från andra frihetsbegrepp, än de urgamla Svenska *); så ihogkommer jag med destomera

*) Jag tänker och yttrar det med frimodighet, at t. e. den framställda principen, at Konungen må skiljas från all delaktighet i lagskipningen, ehuru enlig med en viss abstract theori, icke kan utan våda utföras i Sverige. Om det fordras skall jag framdeles försvara denna Svenskt-constitutionella ultraism.

tillfredsställelse, huru varsamt det första Constitutions-Utskottet skonade den egna organisation, som Svenska staten under sekler antagit och utvecklat. Det blef mig updraget at uti et Betänkande, som skulle åtfölja förslaget til Regeringsformen, i korthet framställa Utskottets allmänna åsigter. Min upfattning deraf godkändes; och desamma idéer, som jag i min Tidskrift nu framställt, gillades då af Sveriges ädlaste, visaste män, samt af dess friheten uprättande Ständer. "Det är icke blott," tänkte man då, "af "formers noggrannt beräknade sammansättning, icke blott "af constitutionella krafters sorgfälligt vägda förhållanden, "som en statsförfattnings värde och, i följd deraf, dess fram"tida bestånd bero. Om i dessa särskilda former icke ver"kar en allmän kraft, äro och förblifva de intet mera, än "toma former, som et yttre våld förr eller sednare skall "bryta." Utskottet föreslog derföre icke "stora och lysan"de förändringar i vår statsförfattnings åldriga grundfor"mer," hvilka det ansåg "icke böra lättsinnigt omskapas." Det trodde, "hvad exemplet af Europas friaste stat äfven "bevisar, at för en nations allmänna rätt och medborgares "personliga frihet och säkerhet finnes intet stadigare värn, "än dessa former, omgifne af seklers helgd och befästade "af en allmän nationalkraft, som i dem verkar."

Hvad jag i en not til afhandlingen om allmänna undsättningsanstalter sagt om den Svenska regeringens *faderlighet*, har anmärkaren kallat et "direct anfall mot det "constitutionella systemet." Jag medgifver, at det är rigtadt mot vissa *nya* constitutionella begrepp, som man vill

göra gällande i Sverige. Men också vi hafva en constitution, til sit ursprung seklergammal, samt derigenom rotfästad i nationens hela bildning, i dess känsla och dess minnen. Efter denna Svenska constitutions anda, men icke efter någon främmande statsbyggnads-theori, är jag constitutionel. Ibland dess värderikaste egenheter räknar jag den, at Sveriges Konung, förbunden blott at höra ansvarige rådgifvare, är innom sin bestämda maktkrets *personligen* sjelfverkande, samt at, i följd häraf, icke rättens band allena, utan äfven kärlekens, förena honom med sina undersåtare. Detta förhållande, hvilket ger lif åt formerna, är skönt uttryckt i den benämning af *Landets fader*, som Sveriges allmoge af ålder tillagt och ännu tillägger sin Konung. Men annat är et faderligt sinnelag, et faderligt förhållande til myndiga söner, och annat et obegränsadt fadersvälde öfver omyndiga barn. At jag endast kunde mena det, förra trodde jag, at hvarje läsare skulle begripa. Jag föreställde mig icke, at et ord allena vore tilräckligt, för at göra mig til Sir Robert Filmers lärjunge, då jag endast var den Svenska historiens och min egen erfarenhets. Minister-styrelserna under Carl XI:s minderårighet och Carl XII:s vistande i Turkiet, samt rådsväldet efter hans fall, voro mig bekante; jag kände också huru, ifrån ännu äldre tider, det Svenska folket upfattat en rättmätig och outplånlig vedervilja mot en konungastyrelse, utöfvad af aristocrater. Alltifrån det man började at tala om en Minister-regering i Sverige, har jag förklarat mig emot denna vådliga nyhet. Kan nu icke det constitutionella systemet bestå bland oss, grundadt

på Svenska begrepp; bör det äfven hvila på den representations-fordran, at några den allmänna opinionens gunstlingar för dagen, dem hon tvingar Monarken at med skenbar frivillighet nämna til sina förmyndare, skola föreställa honom och sätta sig i besittning af hans välde under et lagligt missbruk af hans namn; — då bekänner jag öppet, at jag hatar et sådant system af gyckel med folkets tro. Må Spaniens och Neapels liberale, ibland nationer som dyrka helgonbilder, föreställa sig, at majestätets helgd kan öfverflyttas på en docka, hvars alla rörelser Ministrar skola bedrifva, under egen osynlig ledning af sina skrifvare, och kammartjenare, och hyrda vänner ibland pöbeln. Svensken låter ej så lätt bedraga sig; han ser machineriets trådar. Hans frihet har ej, såsom Engelsmannens, et feodalistiskt uphof, utan utgår från et sjelfständigt bondestånd. På Sveriges thron sutto, under den nyare bildningens sekler, Gustaver och Carlar i en sällan afbruten följd; icke, såsom på Englands, den enda sjelfbeslutsama Elisabeth *). Sveriges regering har ej heller, såsom Englands, et välde utsträckt til alla verldsdelarna, icke en mångfald af styrelseomsorger, som gör en mekanisk fördelning äfven af den högsta maktens arbete nödvändig. Gif oss, om man det kan, Englands *alla* förhållanden, innan man söker at inpassa skärfvor af dess statsförfattning i vår, som icke är någon mosaik af brokiga, liflösa bitar. Intil

---

*) Såsom Konung visade sig ej Wilhelm af Oranien sjelfständigt stor.

dess, Herrar Anglomaner, nöjen er med at stubbsvansa edra hästar, låta tilskära edra rockar efter Engelsk *fashion*, och skråla om landets nöd vid yppighetens fester. Vi enfaldige Svenske Odalmän missunna er icke edra Brittiska njutningar. Men unnen oss deremot den Svenska, at äga en Konung, åt hvilken vi kunna gifva en mera än abstract kärlek, och som i lifslefvande person kan bevisa oss sin. Unnen vår vördnad för majestätet et föremål, som vi, utan något studium af rättslärans metaphysik, kunna fatta. Några af oss känna fabeln om Ixion. Vi vilja icke, då vi sträcka våra armar mot en dyrkad och älskad person, omfamna i dess ställe en molnstod, ur hvilken Centaurer skulle rusa ut at oss nedtrampa och föröda.

Men, säger anmärkaren, "Sveriges constitution kan ej "förändras utan Konungens bifall;" och hvadan då sådana "öfverdrifna farhågor" för de *nya* constitutionella lärorna? I min ordning frågar jag: hvadan det idkeliga yrkandet af dessa läror, om man ej tänkte, at de, förr eller sednare, kunde göras bland oss gällande? Äfven jag hoppas, at aldrig en Svensk Konung skall låta förleda sig, at bifalla en förändring, som ställde honom under Ministrars förmynderskap och derigenom medelbarligen under opinionsledande publicisters. Äfven jag är förvissad, at den aldrig kan påtrugas Svenskars Konung. Men, då frågan blifvit på det offentligaste sätt bragt under discussion, må det väl vara tillåtet at deröfver yttra mera än *en* mening. Fordrar väl friheten, at man med feg stumhet åser klåpardristiga förbättrares tilbud, at på vår statsförfattning

öfva sin händighet? Har man ej längre lof at påminna sig, huru, under tidens stormar, denna constitution, genom sit oberoende af främmande begrepp, stått, på sin egen historiska grund, fast och aktad äfven utaf de väldige, som blåst omkull så mången af lumpors massa nyformad? Är ej, också i detta afseende, en fortfarande varsamhet ännu af nöden? Icke mera än anmärkaren tror jag det "stå "skrifvet i ödets bok, at Sveriges frihet en dag skall up-"sväljas af samma afgrund, som upsväljt Neapels och Spa-"niens." Men jag skulle frukta det, om jag ansåge möjligt, at denna frihet kunde blygas för sin börd och, under dåraktig äflan at blifva Spansk eller Neapolitansk, förneka sin Svenskhet.

Med detta *dixi* slutar jag försvaret för mit politiska tänkesätt emot anmärkarens bittra tadel. Några af hans insinuationer, som mera enskildt röra min person, t. e. den, at "jag ljuger inför min öfvertygelse til förmån för "min ärelystnad eller min girighet," anser jag ej värda allmänhetens upmärksamhet. Jag är för blygsam, at vilja sysselsätta henne med någon pröfning af min frejd; för stolt at afträda til henne en domsrätt öfver min moralitet, som endast tilkommer mit samvete.

Anmärkaren och hvilken annan, som det vill, må göra mig til en "*partinian*" *). At vara eller icke vara det,

---

*) Innan tryckningen af denna min försvarsskrift hunnit fulläs-

torde dock få ankomma på min egen vilja. Hurudan hon i detta fall är, anser jag onödigt at förklara; jag vill ej inskränka gissningarnas oskyldiga frihet, såvida mit val af vistelseort och den afskildhet från alla politiska relationer, hvaruti jag der lefver, icke skulle redan hafva, likasom förut en gång, fjättrat dem vid sanningen. Men då anmärkaren säger, at "inga partier i detta land finnas," fäster han antingen vid ordet *parti* en mening, som, ärligen uttalad, skulle tydligare bestämma hans mig gjorda tilvitelse, eller också gör han, såsom det ofta händer oskickliga berömare, en elak compliment åt "vår stora frisinniga Konung," vår "verkligt liberala regering", och vårt "nationella tänkesätt," som alltifrån Thorgnys tid skall hafva

---

das, har jag haft den tillfredsställelsen at läsa några argheter mot mig af *Argus den tredje*. Äfven han har beskyllt mig at vara en *partigängare för dagen*. At försvara mig mot en *sådan* anklagare, anser jag vara antingen frugtlöst eller öfverflödigt; hvilketdera? må ankomma på *den* publik som dömer. Men jag är skyldig at förklara *Argus den tredje* min erkänsla för hans godhet, at ej belasta mig med något sit beröm, eller förödmjuka mig med någon sin skonsamhet. Jag började frukta, då han så länge lämnade Odalmannen i fred, at han slutligen skulle skänka sit bifall åt mina grundsatser, såsom i det hufvudsakliga öfverensstämmande med dem, hvilka *Argus den första* bekände. Detta prof hade i sanning varit det svåraste, som kunnat åläggas min ståndaktighet. At befria mig derifrån var det enda sätt, på hvilket *Argus den tredje* kunde bevisa mig sin, numera otvifvelaktiga, välvilja.

varit liberalismen tilgifvet. Vet han då icke, at det är endast uti despotiska stater, som inga partier, i en ädlare bemärkelse, finnas, emedan all tankefrihet der är förtryckt? Vet han ej deremot, at vår Konung och dess rådgifvare *) snarare (om det är mig tillåtet at derom döma) medgifvit för mycket än för litet åt meningar, som vunnit någon tilfällig popularitet **)? Vet han ej, at också vi hafva en opposition, af sina medlemmar offentligen förkunnad? Jag medgifver, at den icke kan anses hafva utbildat sig, at den ännu icke äger den på fasta principer grundade bestämdhet och conseqvens, som skiljer, icke blott i afsigten utan äfven i handlingssättet, oppositionsmannen från frondören? Men idén af en sådan, för hvarje fri statsförfattnings lif nödig, organ är dock redan längesedan upfattad och med ädel redlighet framställd af en ibland vår national-representations mest utmärkta ledamöter. Aktningsvärde motståndare utveckla en regerings besinning och kraft, och de må icke förblandas med detta endast knotande och skändande, samt derigenom retande anhang, som i constitutionella monarkier plägar täfla om sina medborgares förakt med lismande lycksökare, och som icke sällan förbinder sig med dessa, för at på en gång hos Re-

*) Man förlåte mig, såsom endast Svenskt constitutionel, at jag ej gör samma skillnad, som anmärkaren, emellan *Konung* och *Regering*.

**) T. e. dessa, som vid 1815 års riksdag voro rådande, men vid 1823 års riksdag fördömdes.

genten och hos folket söka väcka misstroende mot begges pröfvade vänner; — vänner som ej smickra, men, efter sin öfvertygelse och förmåga, tjena.

Äfven förut hafva partier funnits i Sverige, isynnerhet under det tidehvarf, som man kallat frihetens. Endast derföre må detta tidehvarf visserligen icke fördömas; men derföre, at partierna med ömsesidigt våld förtryckte hvarandra, och at det materialistiskt grofva ibland dem slutligen blef allsmäktigt. Märkvärdigt är det, at då man nu vill uphöja berörde tidehvarfs värde både öfver de föregåendes och de efterföljandes, måste man taga sin tilflygt til några stora namn, hvaraf de flesta buros af män, som då smädades och förföljdes; af män, hvilkas öden eller skrifter föreviga deras samtids vanära. Med skäl förklarar man sig mot en historisk schola, då man, genom et sådant försvar för den orätt kallade frihetstiden, ådagalägger sin förtröstan til en allmän historisk okunnighet. Men ifrån denna tid, hvars orolighet utbildade några stora individuella caracterer, lefver dock ännu i minnet något mera, än dessas blotta namn. Ännu hafva vi dock icke glömt den åberopade Höpkens: *O mit fädernesland!* eller den mångåriga overksamhet, hvaruti möss-factionen försatte honom, och ur hvilken han först efter regerings-förändringen åter inträdde i rådkammaren; icke det bittra agg, som motverkade Ehrensvärds värf, och alla de oförrätter, som honom vederforos; icke den misshandling, som Hermansson, Stockenström, Scheffer m. fl. ledo af det parti, hvilket några år förut velat göra til Sveriges Konung en

med trycksvärta besuddad messingsstamp i Riksrådet Funks och hans medbröders händer. Ännu veta vi huru Gyllenborg och Creutz, efter sina första sånger, sjelfve måste fördöma sig til tystnad; ännu läsa vi deras harm öfver tidens anda i den förres *verldsföraktare* och den sednares ironi *lögnens försvar* *). Ännu när vi höra nämnas de vetenskapsmän, som då utsträckte Sveriges ära, ihogkomma vi den ofta förolämpade Drottning, hvilken upmuntrade och beskyddade dem, men också derigenom ådrog sig misstankar för anslag mot friheten. När man, til detta tidehvarfs beröm, upräknar våra då lefvande historici, känna vi, som läst deras arbeten, huru deras tänkesätt oftast stodo i opposition mot de rådande. Vi veta, at Wilde rättfärdigade Carl XI:s välde och Botin hans reduction; at Ihre actionerades för några af sina historiska och politiska afhandlingar; at Lagerbring och Schönberg icke förr, än efter regeringssättets förändring, kunde med full frihet yttra hvad de tänkte, o. s. v. Men, för at sluta denna lilla digression, må jag anföra hvad en af de män, hvilkas namn blifvit åberopade til den så kallade frihetstidens försvar, hvad den redlige Gyllenborg derom vitnat **). "Jag "bör icke vidare," sade han, "öpna täckelset för en tid,

*) I denna ironi förekomma trenne visketsreglor, som äfven i våra dagar synas vara gällande. De lyda: "menniska, ljug för dig sjelf; menniska, ljug för andra; menniska, beljug andra."

**) Uti hans inträdes-tal i Vitterhets-Academien den 9 Februarii 1773.

"som efter nationens återvunna stillhet och stridiga sinnens "ingångna förening, aldrig kan med nog mörk skugga öf-"verhöljas; men hvad mit ämne tvingar mig at i förbigå-"ende anmärka, är den sig då utbredande democratins "förödande verkan på Svenska vitterheten. Jag finner hen-"ne der bortskymd til hela sin vidd. Sånggudinnorna, "snarskrämda vid mindsta gny, hade förekommit stormen; "en del räddat sig med en tidig flygt, en del sänkt sig i "den djupaste dvala. I en tid, då raseriets bedröfliga följ-"der yppades allt mer och mer, och alla näringsgrenar "förtvinade, hade det varit orådligt at sysselsättas med yr-"ken, som tarfva näring; at ens dröma om vitterhetens "upkomst, som mindre omedelbart verkar på samhällets "trefnad. Hon vågade icke en gång framskymta, af fruk-"tan at i förbudet mot öfverflöd, blifva satt i första arti-"keln *). Icke utan skäl var hon deribland räknad af en "rådande folkhop, som behöfde för sina tankar en gröfre, "för dem tjenligare föda. Den utströmade från alla bok-"pressar. Aldrig har Sverige, ifrån första inrättningen af "boktryck, blifvit öfversvämmadt af flera skrifter, än un-"der den förflutna villervallans fleråriga period. Aldrig af "skrifter mera ohöfsade, mera upfyllda med de nedrigaste "talesätt, mera tröga och sömngifvande. Men de lästes "med vällust, ehuru vidlyftiga de än voro, allenast något "gift kunde derutur dragas, allenast någon medborgares

---

*) En sammetskrage gaf anledning åt det rådande partit at utföra mot Botin det hat, som hans skrifter honom ådragit.

"heder der var fläckad, den man, som talesättet då lydde, "på annat sätt ej kunde *komma åt.* Medan obegripliga sy-"stemer i finans och politik, framklufne med outtröttlig "möda ur de oredigaste hjernor, flocktals hvimlade, för-"störde hvarannan och, ömsom rådande, sig deri förena-"de, at betaga ljuset för de klaraste sanningar; lossade "pöbel-snillen en än ymnogare, en än förderfligare ladd-"ning af flygtiga strö-skrifter, som, antastande ära och "dygd med det osmakligaste skämt, angrepo dermed *se-"derna*, förgiftade dem i deras första springkällor: *hjertat "och förståndet;* heliga källor, til den tiden hos allmänhe-"ten i sin renhet bevarade."

Men om et eller annat stort namn gjorde tilfyllest at rättfärdiga något i allmänhet fördömligt tidehvarf, borde man också högeligen prisa den epok i Athens historia, då folket, länge förvilladt och nu hänfördt af fräcka vinningslystna sophister, ägde ibland sig en Socrates at döma til döden. Det mångvälde, som Pericles kufvat under kraften af en upväckt allmän känsla för det sköna och ädla, rasade åter med otyglad vildhet. Då kunde en författare af misslyckade tragedier *), en lika dålig publicist **) och en i statssaker högvis handtverksman ***) framstå, at anklaga den dygdigaste ibland Greklands vise för försåt mot na-

---

*) Melitos.

**) Lykon, talare i folkförsamlingarna.

***) Anytos, skinnare och statsman.

tional-religionen och tilbud at förleda ungdomen. Men hvilka må vi nu anse för denna Atheniensiska tids representanter? Dem, som tilblandade giftet i bägaren, eller honom, som tömde den, efter en dom af den souveraina pöbeln?

Socrater, värdige och mäktige at i en enda dryck svälja sophisters hela skadeförmåga, bildas kanhända ej i den nyare verlden, hvars scala i allt är lägre än forntidens. Också vet man nu at bättre hushålla med giftet. Man slösar det icke i stora portioner på män, som endast då och då upresa sig mot det ofog, hvilket tidsopinionens anförare i dess namn öfva; men som icke med Socratisk förmåga kunnat offra sig, at segra eller dö för sanningen. Til dem utdelas bolmörtssaften i dagliga droppar. Denna anmärkning inleder mig til en slutlig förklaring, som jag i begynnelsen af min försvarsskrift utlofvat, nämligen den: hvarföre jag försvarar mig?

Mit rykte, lika obetydligt som min verkningskraft, må vara likgiltigt för allmänheten, och sjelf bekymrar jag föga derom. Jag är ej mera Embetsman och har således ingen offentlig caracter at offentligen vårda. Såsom författare är jag blott en dilettant, utan anspråk på namnkunnighet och äfven utan lystnad derefter. Om jag, såsom menniska och medborgare, har något värde, så bibehåller jag det i trots af tadlet; har jag det icke redan, så är det nu för sent, at söka tilkämpa mig det.

Det skulle då tyckas at jag, som lämnat obesvarade et par andra lätt vederlagda critiker, äfven borde hafva, utan allt vidare bråk, låtit anmärkningarna i Allmänna Journalen följa dessa och min Tidskrift til allas närmare eller fjermare mål — glömskan. Men dessa anmärkningar rörde icke mig allena. De angrepo mindre hvad jag yttrat, än min och andra Svenskars yttringsfrihet. De stodo i sammanhang med en national-representantants offentliga maktspråk öfver mit individuella tänkesätt. De uppenbarade en mera än förut utvecklad afsigt, at förkättra hvarje fri mening, som icke öfverensstämde med den falska liberalismens normalläror. De förrådde intolleransens gamla tactik at förblanda sak och person, at leta efter skäl mot en författares tankar i hans tilfälliga lefnadsomständigheter, at på en gång vränga hans yttranden och hans upsåt. Visligen voro de, såsom det första vidsträcktare försöket, vända mot en i sin nuvarande belägenhet föga bemärkt och omärkbar man, som, i uttryckets sannaste betydelse, dragit sig ur verlden. Lyckades detta tilbud, hvilket var at hoppas, så kunde man vidare, såsom det ock redan skett, angripa med ökad bitterhet män, som ännu verkade i samhället. Man kunde utsprida de svåraste beskyllningar mot förtjenstfulle offentlige lärare, på hvilkas rykte beror deras förmåga, at i sit kall gagna. Unga män med snille och kunskaper, men utan ännu stadgadt anseende, kunde man sålunda afskräcka ifrån at yttra sina idéer, eller, om de trotsade vådan, upegga mot dem en väldig publiks ovilja, som skulle hindra deras fortkomst i samhället. Hvad blefve då vår tryckfrihets-lag? Detsam-

ma, som hvarje annan tom frihetsform, i hvilken en ädel allmän anda ej lefver. Med all den rätt, som hvarje Svensk man dertil ägde, kunde dock ingen, utan at äfventyra sin medborgerliga frejd och måhända sin välfärd, offentligen bekänna något tänkesätt, som ej gillades af tre eller fyra Censorer, i besittning af de allmännast utbredda dagbladen.

Jag har ej förmåga at återhålla et sådant ensidigt opinionsväldes framgång *); men på dess rigtning kan jag göra mina medborgare upmärksame. För detta ändamål har jag funnit mig böra fullständigt utreda en lika okunnig som vrång granskares ofog, at beskylla mig för falska och öfverdrifna påståenden, för affall ifrån den goda alla uphöjda själars sak, för anhänglighet til en ny Tysk scholas förvillande läror o. s. v. Derjämte har jag velat tydligare förklara de ur sit sammanhang ryckta ord och rader, dem anmärkaren sökt at förkättra. Min försvarsskrift

*) Efter min öfvertygelse tjena inskränkande twångsanstalter icke dertil. De behöfdes ej, om det funnes et eller annat blad, som genast rättade hvarje vrängd framställning, och genom tidigt meddelande af säkra underrättelser vunne et allmännare omlopp. Men Sverige är et constitutionelt land, i hvilket hvarken regeringen eller den ädlare oppositionen ännu har någon Tidning til conseqvent och fullständig organ för sina afsigter, hvaribland den, at upprätthålla tankfriheten, bör vara gemensam för begge.

har i följd häraf blifvit vidlyftig. Med et så obehagligt arbete har jag ej orkat at oupphörligen sysselsätta mig; dock för at icke ännu längre fördröja utgifningen deraf har jag, mellan de flera afbrotten, låtit trycka författade stycken. Fel i anordning och stil hafva derigenom oundvikligen upkommit; men jag ser dem utan bekymmer i en skrift, som ej har til ändamål at förvärfva mig något litterärt anseende.

På det nya tadel, som den skall ådraga mig, och på bitterheten deraf är jag beredd. Jag hoppas likväl at ej behöfva fortsätta striden, hvartil endast någon högre pligt, än mot mig sjelf, kunde tvinga mig. Mit rykte må liberalismens illiberale sakdrifvare sönderslita bäst de vilja och förmå Til detta nöje medgifver jag dem härmedelst en *obegränsad frihet.*

Icke med stolthet, men med resignation, förklarar jag slutligen at, om den allmänhet, hvars förtroende mine tadlare kunnat tilvinna sig, skulle, efter läsningen af mit försvar, förblifva vid sin en gång fattade opinion om mina satsers skadlighet och om mit upsåts servilism, skall jag, utan at godkänna dess dom, med tålamod underkasta mig et öde, som män, af ojämnförligt större värde än mit, i alla tider haft at fördraga. Min enda önskan skall i sådant fall blifva den, at jag icke måtte uplefva den dag, då rättvisa, ehuru för sent, *måste* göras dem, som nu våga ställa sig i opposition mot det tänkesätt, hvilket de sig kallande publicister, nog länge ostörde, fått äflas med at

bilda. Jag ser hvart detta tänkesätt, om det blifver rådande, skall leda. Men när det förr eller sednare upnår målet, må likväl jag icke höra en vanmäktig ångers klagan och icke sjelf, vid skuldfri hugkomst af närvarande tid, nödgas sucka: då ännu hade dock Sveriges ära, frihet och sjelfständighet kunnat räddas!

Rättelser

Sidan	7	raden	9	står:	*hordt* läs: *bordt*
—	11	—	9	—	*den* läs: *dem*
—	14	—	5	—	*mecaniskt* läs: *mekaniskt*
—	17	—	10	—	*Testamenset* läs: *Testamentet*
—	30	—	7	—	*hvar och sin* läs: *hvar och en sin*
—	36	noten		—	*den andre* läs: *den stor*
—	38	raden	7	—	*egoismen* läs: *egoismens*
—	69	—	1	—	*behäfvare* läs: *befälhafvare*
—	107	—	14	—	*capital* läs: *capitel*
—	115	noten		—	*endureit* läs: *endurcit*
—	121	raden	19	—	*36* läs: *37*
—	142	—	17	—	*har* läs: *hade hittils*
—	178	—	20	—	*trettiofyra* läs: *trettiotvå*
—	185	—	24	—	*stiftat* läs: *format*
—	200	noten		—	*Undet* läs: *Unde*

